

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ”**

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ”**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ЗАВІЗІОН КАТЕРИНА ГЕННАДІЇВНА

УДК: 378.1:371.15

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис)

Завізіон К. Г.

(ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: **Зінукова Наталія Вікторівна,**
доктор педагогічних наук, доцент

Ідентичність усіх примірників дисертації

ЗАСВІДЧУЮ

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат педагогічних наук, доцент

О. В. Лебідь

Дніпро – 2021

АНОТАЦІЯ

Завізіон К. Г. Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія та методика професійної освіти». – Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро, 2020. У дисертаційній роботі досліджено проблему формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки та запропоновано новий підхід до її розв'язання, що полягає у впровадженні педагогічної технології формування зазначеного феномену.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки, розробка та експериментальна перевірка технології реалізації цього процесу.

На основі аналізу досліджень у галузі лінгвістики, психології, педагогіки, психолінгвістики, перекладознавства, філософії конкретизовано основні поняття дослідження, а саме «комунікація», «культура», «комунікативна культура перекладача», «педагогічна технологія», «технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів».

У роботі проаналізовано сферу професійної підготовки майбутніх перекладачів та проведено компаративний аналіз освітньо-професійних програм філологічних спеціальностей ЗВО України та країн Європейського Союзу з метою виявлення кількісно-відсоткових показників наявності в курикулумі дисциплін лінгвокультурологічного спрямування, а також їх якісних характеристик.

Презентовано визначення поняття «комунікативна культура майбутніх перекладачів», яка характеризується як особистісно-інтегрований феномен, що характеризується сукупністю знань лінгвокультурологічних особливостей представників різних народів та фахової культури перекладача, умінь (комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оціночно-рефлексивні) та особистих якостей (емпатія, толерантність, рефлексія, емоційний інтелект) індивіда, що дозволяє йому досягати

соціально-комунікативних цілей та визначає спосіб адекватної взаємодії з іншими учасниками комунікативного процесу під час здійснення фахового міжкультурного посередництва.

Така інтегративна характеристика повною мірою відображає нерозривність мови та культури окремого народу, що є конститутивним положенням у формуванні комунікативної культури здобувачів рівня «Бакалавр» спеціальності 035 «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська)»; визначає сформовану сукупність умінь (комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оціночно-рефлексивні) та розвинуті особисті якості (емпатійність, емоційний інтелект, толерантність, рефлексивність) як ключові в процесі фахової підготовки успішного перекладача.

Проведений компонентно-структурний аналіз феномена «комунікативна культура майбутніх перекладачів» дозволив виокремити в його складі такі компоненти: мотиваційний (наявність мотивації здобувачів до формування високого рівня комунікативної культури; потреба саморозвитку та професійного самовдосконалення), світоглядний (являє собою сукупність фонових знань майбутнього перекладача, його обізнаність у різних сферах людської життєдіяльності, ерудиція), діяльнісний (повнота та міцність фахових знань, володіння комунікативними вміннями), особистісний (виявляється в проявах емпатії, толерантності, рефлексії та емоційному інтелекті). Визначено показники та рівні (низький, достатній, високий) сформованості компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів та розкрито їх зміст.

Визначено потенціал й оновлено та доповнено зміст наступних навчальних дисциплін «Ділова іноземна мова», «Практивка усного перекладу», «Лінгвокраїнознавство», «Основи теорії мовленнєвої комунікації», «Практичний курс англійської мови», «Філософія, етика, основи психології». Реалізовано активну позааудиторну діяльність студентів шляхом організації дискусійного клубу «Мова культури» та проведення тематичних воркшопів.

Теоретично обґрунтовано та експериментально визначено доцільність упровадження педагогічної технології формування комунікативної культури

майбутніх перекладачів, яка ґрунтується на культурологічному, системному, синергетичному, контекстному, особистісно-орієнтованому, діяльнісному підходах і містить такі етапи: пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивний, контрольньо-оцінювальний. Визначено принципи організації навчання, що забезпечують формування високого рівня комунікативної культури в здобувачів філологічних спеціальностей: полікультурності, комунікативності, інтерактивності, нелінійності, систематичності та послідовності, професійної особистісної спрямованості, самостійності, тьюторингу, емпатії та толерантності.

Основою пропедевтичного етапу реалізації експериментальної технології була ґрунтовна теоретико-методична підготовка до впровадження педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів; розробка навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Комунікативна культура перекладача»; проведення вхідного тестування, визначення рівня сформованості комунікативної культури в студентів-філологів третього та четвертого років навчання.

Провідною метою змістово-процесуального етапу було конструювання цілісного педагогічного процесу, який формуватиме в майбутніх перекладачів комплексне уявлення про майбутню професію, а також значущість культурологічного аспекту в перекладацькій діяльності, забезпечить оволодіння студентами комплексом знань і умінь, необхідних для підвищення їх комунікативної культури. На даному етапі реалізації означеної педагогічної технології відбулося оновлення та доповнення ряду навчальних дисциплін шляхом збагачення їх змісту інформацією щодо лінгвокультурологічних аспектів перекладацької діяльності та впровадження авторського спецкурсу «Комунікативна культура перекладача».

Реалізація досліджуваної педагогічної технології передбачає послуговування такими формами (практичні та семінарські заняття, індивідуальна та самостійна робота й співнавчання) та інтерактивними методами навчання (діалогічно-дискусійні (діалог-бесіда, діалог-обговорення, диспут, дебати), інтерактивні (мозковий штурм, круглий стіл, рольова гра, on-line семінар-форум), практичні (вправи, бліц-турнір, творчі практичні роботи), ситуаційні (проблемні ситуації, ситуаційні вправи, кейси). Зазначені форми та методи організації освітнього процесу

спрямовані на формування світоглядного, комунікативно-конструктивного та особистісного компонентів комунікативної культури перекладача.

Виявлено суттєву ефективність запропонованих для виконання таких практичних завдань і вправ: мозковий штурм «Where the failure is?», бліц турнір «Country-Capital-Letter», on-line семінар-форум «Computer assisted translation – the end of interpretation era?», рольова гра «Telephoning. Poor connection», семінар-диспут «Культура діалогу в кроскультурному спілкуванні», семінар-дискусія «Pros and cons of natural bilingualism in interpreter's work», рольова гра «Business lunch», вирішення проблемних ситуацій, запропонованих викладачем.

Позитивних результатів у процесі вивчення спецкурсу «Комунікативна культура перекладача» досягнуто під час проведення діалогу-диспуту на тему «Механізми взаємодії в кроскультурних контактах», цикл занять-презентацій, у яких здобувачі бакалаврського рівня спеціальності 035 «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська)» були розподілені по парах та виконували ролі «перекладача» та «іншомовного доповідача», проєктного навчання за загальною темою «Англомовні реалії в різних країнах світу: Велика Британія, Сполучені Штати Америки, Австралія, Канада. Перекладацький аспект».

Взаємодія майбутніх перекладачів під час проведення занять може здійснюватись у різних формах: самостійно, у парах, малих групах (мікрогрупах), виконання загального завдання всією групою, шляхом співнавчання та взаємонавчання.

Майбутні перекладачі залучалися до позанавчальної діяльності під час проведення засідань дискусійного клубу «Мова культури» та воркшопу «Dress Smart – Be Smart. Interpreter's Dresscode & Etiquette». Провідною метою означеної позааудиторної роботи було поглиблення та розширення фонових знань студентів-філологів, підвищення їх комунікативної культури та навичок ведення професійного діалогу, продуктивний обмін досвідом практичної перекладацької діяльності та ідеями щодо вдосконалення педагогічних підходів до підготовки майбутніх перекладачів.

Рефлексивний етап упровадження технології передбачає самоаналіз, самоконтроль, адекватну оцінку власних здобутків та невдач студентів, що відбувається шляхом здійснення комплексу моніторингових процедур, метою яких є визначення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Контрольно-оцінювальний етап полягає в контролі, аналізі отриманих результатів, виявленні недоліків у реалізації процесу формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, внесенні уточнень, визначенні перспектив подальшої діяльності викладачів та здобувачів.

Під час узагальнення результатів експериментальної перевірки ефективності впровадження педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки було виявлено позитивну динаміку сформованості окремих компонентів комунікативної культури та феномена в цілому, а саме: на 24,3% зросла кількість здобувачів, яких віднесено до високого рівня; на 1,4% збільшилась кількість студентів із достатнім рівнем, і, відповідно, зменшилась кількість здобувачів, віднесених до низького рівня – на 25,7%. Аналіз результатів вказав на статистично незначущу різницю між контрольною та експериментальною групами до експерименту (мотиваційний ($\varphi=0,518$; $p=0,643$), світоглядний ($\varphi=0,1$; $p=0,931$), діяльнісний ($\varphi=0,348$; $p=0,794$) та особистісний ($\varphi=0,52$; $p=0,662$) компоненти комунікативної культури) та, навпаки, статистично значущу різницю між показниками експериментальної (мотиваційний ($\varphi=7,18$; $p=0,000$), світоглядний ($\varphi=6,11$, $p=0,000$), діяльнісний ($\varphi=4,508$; $p=0,000$) та особистісний ($\varphi=7,21$; $p=0,000$) компоненти комунікативної культури) та контрольної групи (мотиваційний ($\varphi=1,057$; $p=0,324$), світоглядний ($\varphi=1,515$, $p=0,128$), діяльнісний ($\varphi=1,059$; $p=0,332$) та особистісний ($\varphi=6,11$; $p=0,000$) компоненти комунікативної культури) на контрольному етапі експерименту, що є свідченням ефективності та достовірності обґрунтованої й експериментально перевіреної педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки, її навчально-методичного забезпечення.

Розроблено комплекс навчально-методичних матеріалів для викладачів ЗВО щодо формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, який містить банк теоретичних і практичних занять, навчальних проєктів, матеріали для проведення практичних, лекційних та семінарських занять, завдань для самостійної роботи здобувачів, роздаткового матеріалу.

Дібрано та адаптовано пакет діагностичних матеріалів для визначення рівня сформованості комунікативної культури здобувачів бакалаврського рівня; розроблено програму діяльності дискусійного клубу «Мова культури» та програму спецкурсу «Комунікативна культура перекладача».

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі шляхів професійної самореалізації фахових перекладачів в Україні та світі.

Ключові слова: культура, комунікативна культура, майбутні перекладачі, комунікативна культура майбутніх перекладачів, компоненти комунікативної культури майбутніх перекладачів, технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

ABSTRACT

Zavizion K. G. Formation of future interpreters' communicative culture in the process of their professional training.

Thesis for a Doctor of Philology (PhD) Degree. Specialization 13.00.04. – Theory and Methods of Professional Education – Higher educational institution „Alfred Nobel University”, Dnipro, 2020.

The dissertation is devoted to research on the problem of formation future interpreters' communicative culture in the process of their professional training. A new approach to its solution which lies in the implementation pedagogical technology of formation of the above mentioned competence is offered.

The objective of the research work is to justify theoretical basis of formation future interpreters' communicative culture in the process of their professional training, to develop and check via experiment technology of implementation of the abovementioned process.

On the basis of analysis of recent research in linguistics, psychology, pedagogy, psycholinguistics, translation theory, philosophy there were specified the key notions of the research, such as “communication”, “culture”, “interpreter’s communicative culture”, “pedagogical technology”, “pedagogical technology of formation future interpreters’ communicative culture”.

In the research the field of future interpreter’s professional training is analyzed and presented a comparative analysis of philology degree programs in Ukrainian and European universities in order to figure out the percentage and quantity of subjects which cover cultural fields of interpreters’ professional activity.

A definition of the “interpreters’ communicative culture is presented, which is understood as personally integrated phenomenon, which is characterized by the combination of knowledge of linguistic and cultural peculiarities of representatives of different nations and professional communicative culture, skills (communicative-subject, bilingual-bicultural, non-verbal-ethic, psycho-linguistic, evaluative-reflexive) and personal qualities (empathy, tolerance, reflection, emotional intellect), which enables him to reach social-communicative goals and defines method of adequate interaction with other participants of communicative process while conducting professional intercultural mediation.

The abovementioned integrated notion clearly presents interdependence of language and culture of a specific nation, which is a basic idea in forming future interpreters’ communicative culture. It classifies highly developed combination of skills and personal qualities as crucial in successful interpreter training.

Carrying out a component-structural analysis of the “future interpreters’ communicative culture” phenomenon made it possible to select the following components: motivation (motivation to achieve high level of communicative culture, need of self-development and professional training), worldview (combination of future interpreter’s background knowledge, awareness on various fields of human activities, erudition), activity (completeness and quality of professional knowledge and usage of communicative skills), personal (demonstration of empathy, tolerance, reflection and emotional intellect). The essence and levels of the formed components (low, sufficient and high) are

determined and their content is revealed. The levels of formation of the researched phenomenon (high, sufficient, low) are determined and their content is revealed.

The given research work defines the potential and offers additions and updating to the content of the following academic disciplines: “Business English”, “Interpretation Practice”, “Linguistic and Cultural Studies”, “Theory of Language Communication”, “Practical English”, “Philosophy, Ethics and Psychology”. Intensive extracurricular activity is implemented by organizing discussion club “Language of Culture” and holding thematic workshops.

This research work provides a theoretical grounding and experimental proof of the expedience of using a technology of formation of future interpreters’ communicative culture, which is based on cultural, systematic, context, personality-oriented, activity approaches and contains the following stages: propaedeutic, content-processual, reflexive and assessment-evaluation. The principles of the organization of studies which ensure formation of future interpreters’ communicative culture are defined: multiculturalism, communication, interactivity, non-linearity, systematicity and consistency, professional individual focus, independence, tutoring, empathy and tolerance.

The key objective of the propaedeutic stage of the experiment was theoretical-methodological preparation of pedagogical technology implementation; development of educational-methodological support for a special course “Interpreters’ communicative culture”; initial testing to identify level of communicative culture of third and fourth year philology students.

Content-processual stage was aimed at development of cohesive pedagogical process, which would provide students with full-scale understanding of future profession as well as importance of cultural aspect in interpreters’ profession. Moreover, it ensures that students obtain a set of skills and knowledge, which are necessary for improvement of their communicative culture. At this stage of pedagogical technology implementation, there were offered additions and updating to the content of certain academic disciplines by adding to their scope information on linguistic and cultural aspects of interpreter’s professional activity. Besides, special course “Interpreter’s Communicative Culture” was implemented.

The above mentioned pedagogical technology is implemented using the following forms (practical and seminar classes, individual and independent work, group work and co-studying) and interactive teaching methods (case-method, business-games, trainings, workshops, project technology). These forms and methods are aimed at developing motivation, worldview, activity and personal components of interpreter's communicative culture.

Substantial effectiveness of the following tasks and exercises was identified: brainstorm «Where the failure is? », whirlwind-quiz «Country-Capital-Letter», on-line seminar-forum «Computer assisted translation – the end of interpretation era?», role game «Telephoning. Poor connection», seminar-debate «Culture of dialogue in cross-cultural communication», seminar-discussion «Pros and cons of natural bilingualism in interpreter's work», role game «Business lunch», solving problematic situations which were offered by the teacher.

Positive results in special course “Interpreter's Communicative Culture” were achieved by conducting dialogue-discussion with general topic “Interaction mechanism in cross-cultural contacts”, a number of lessons with presentations, where students worked in pairs acting as “interpreter” and “native speaker”, project teaching with global topic “English realia in different countries of the world: Great Britain, the USA, Australia, Canada. Interpretation aspect”.

Students were arranged in groups, mini-groups (micro-groups), big group work, co-studying, interdependence studying.

Future interpreters took part in extracurricular activity by participating in discussion club “Language of Culture” and workshop “Dress Smart – Be Smart. Interpreter's Dresscode & Etiquette”. The main objective of the abovementioned activity was to increase and variegate students' background knowledge, develop their communicative culture and skills of performing professional dialogue, mutually beneficial exchange of real-life interpretation experience and ideas on way of improvement of pedagogical approaches to training future interpreters.

Reflexive stage of technology implementation is oriented at students' self-control, self-analysis, adequate assessment of personal achievements and failures, which is

accomplished by performing a set of monitoring methods which are aimed at determination of level of future interpreters' communicative culture.

Assessment-evaluation stage provides control, analysis of the obtained results, identification of drawbacks in the process of future interpreters' communicative culture development, making clarifications, determination of prospects of teachers and students future activity.

Summary of the results obtained in the process of implementation the pedagogical technology of formation of future interpreters' communicative culture in the process of their professional training has shown a positive dynamic development of its certain components as well as a complete phenomenon, namely: number of students with high level increased by 24,3%, with low level – decreased by 25,7%. Results analysis indicated a statistically insignificant difference between the indices of experimental and control group before the experiment (motivation ($\varphi=0,518$; $p=0,643$), (worldview ($\varphi=0,1$; $p=0,931$), activity ($\varphi=0,348$; $p=0,794$), personal ($\varphi=0,52$; $p=0,662$)) and vice versa statistically significant difference was identified both in control group (motivation($\varphi=7,18$; $p=0,000$), worldview ($\varphi=1,515$, $p=0,128$), activity ($\varphi=1,059$; $p=0,332$), personal ($\varphi=6,11$; $p=0,000$)) and experimental (motivation($\varphi=1,057$; $p=0,324$), worldview ($\varphi=6,11$, $p=0,000$), activity ($\varphi=4,508$; $p=0,000$), personal ($\varphi=7,21$; $p=0,000$)) group after the experiment. The abovementioned fact proves absolute efficiency and reliability of the grounded and experimentally tested technology of formation future interpreter' communicative culture, and its teaching and learning methodological support.

A complex of teaching and learning materials for university teachers was developed. This complex is aimed at formation of future interpreters' communicative culture and includes a bank of theoretical and practical lessons, educational projects, materials for practical classes, lectures, seminars, tasks for self-preparation, hand-out materials.

A set of diagnostic materials was selected and adapted for determination of the future interpreters' communicative culture development level; the syllabus of discussion club "Language of Culture" and special course "Interpreters' Communicative Culture" were developed.

Perspective directions of research and further development of the problem is in analysis of ways for interpreters' professional self-fulfillment in Ukraine and abroad.

Key words: culture, communicative culture, future interpreters, future interpreters' communicative culture, components of future interpreters' communicative culture, technology of future interpreters' communicative culture development

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Макарова К. Г. Використання ігрових технологій у процесі формування культури ділового спілкування майбутніх перекладачів / К. Г. Макарова // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія педагогіка та психологія. Том 1 (9) 2015 – Дніпропетровськ, 2015. С. 253-257.

2. Завізіон К. Г., Сапожников С. В. Формування комунікативної культури студентів-філологів засобами інтерактивних форм проведення занять / К. Г. Завізіон, С. В. Сапожников // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» - Додаток 1 до Вип. 36, Том VII (67): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2016. – С. 341-349.

3. Завізіон К. Г. Інтегрований підхід до формування комунікативної культури майбутніх перекладачів / К. Г. Завізіон // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип. 258. Т. 20. Педагогіка. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – С. 112-115.

4. Завізіон К. Г. Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів. / К. Г. Завізіон // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Вип. 26. Том 1. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – С. 137-142.

Статті у закордонних виданнях

5. Zavizion K. Communicative culture as a key element of future interpreter's professional training / K. Zavizion // Science and Education a New Dimension/ Pedagogy and Psychology, VII (84), Issue: 207, 2019 Nov. Budapest, 2019. P. 54-58.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Makarova K. Key Aspects of Translation Quality Assessment within the Frameworks of University Education / K. Makarova// Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії: матеріали науково-практичної конференції – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – С. 34-35.

7. Макарова К. Г. Використання відеоматеріалів у процесі фахової підготовки перекладачів / К. Г. Макарова // Сучасні соціо-економічні системи та проблеми освітології: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих вчених. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2015. – С. 130-131.

8. Завізіон К. Г. Основні підходи до формування комунікативної культури майбутніх перекладачів / К. Г. Завізіон // Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи: IV Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених: тези доповідей, Дніпропетровськ 31 березня 2016 р. – Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. – С. 69-70.

9. Zavizion K. Communicative Activities in Future Interpreters' Training / K. Zavizion // Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Дніпро, 7 жовтня 2016 р. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. – С. 25.

10. Zavizion K. Translation & Interpretation Studies in Ukraine: Historical Aspect / K. Zavizion // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Інтердисциплінарні виміри / [редактори-упорядники: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. – Конін – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг: Посвіт, 2019. – С. 69-70.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	26
1.1. Комунікативна культура майбутніх перекладачів як предмет наукових досліджень	26
1.2. Компонентно-структурний аналіз феномена «комунікативна культура майбутніх перекладачів»	50
1.3. Особливості формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у рамках Болонського процесу в Україні	81
Висновки до першого розділу	94
РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	98
2.1. Теоретичне обґрунтування технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки	98
2.2. Експериментальна перевірка технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки	124
2.3. Хід та аналіз результатів експериментального дослідження	152
Висновки до другого розділу	185
ВИСНОВКИ	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194
ДОДАТКИ	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

англ. –	англійського;
грецьк. –	грецького;
лат. –	латинського;
див. –	дивіться;
дод. –	додаток;
ін. –	інше;
р. –	рік;
н. р. –	навчальний рік;
рис. –	рисунок;
с. –	сторінка;
ст. –	століття;
табл. –	таблиця;
ЕГ –	експериментальна група;
КГ –	контрольна група;
ЗВО –	заклад вищої освіти;
ЄС –	Європейський Союз;
ЗМІ –	засоби масової інформації.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Посилення глобалізаційних соціально-економічних процесів у суспільстві, інтеграція України до світового та європейського простору, академічна мобільність студентів та молодих фахівців зумовлюють зміни в соціальному замовленні на професійних перекладачів, які виступатимуть посередниками між представниками різних мовних спільнот. Сучасний фахівець з двостороннього перекладу має усвідомлювати культурологічні, етнічні, соціальні особливості співрозмовників з різних країн; виявляти повагу та толерантність до національних звичаїв і традицій. Сьогодні людство потребує фахових перекладачів, які не лише досконало володіють кількома мовами, а й здатні виступати посередниками в глобалізованому суспільстві XXI сторіччя. Роботодавці зацікавлені у високо кваліфікованих фахівцях, які мають мотивацію до саморозвитку та постійного навчання, прагнуть удосконалювати професійні та особистісні якості, відкриті до нової інформації та ідей, здатні пропонувати нестандартні рішення проблемних ситуацій, готові до активної співпраці з представниками інших культур.

Проблема вдосконалення професійної підготовки перекладачів є справою державного значення, що має чітко унормовану правову базу, а саме: Закони України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Національну рамку кваліфікацій та ін.

Через те, що людство потребувало мовних посередників з найдавніших часів, проблеми перекладознавства та комунікації завжди були об'єктом наукових пошуків філософів та мислителів ще у стародавній Греції, Єгипті, слов'янських державах тощо. Перші згадки про професію перекладача знаходимо в працях Геродота [65]. В Україні історія перекладацької діяльності бере свій початок із заснування Київської Русі [281]. Значна увага приділялась перекладу релігійних текстів, Біблії, Нового Заповіту [286] тощо. Пізніше проблеми двостороннього перекладу текстів наукового дискурсу розглядали Н. Автономова [4], І. Корунець [143], О. Семенець [241], О. Фінкель [268]. Найбільш значущою спадщиною художнього перекладу вважаємо

праці П. Куліша [153], М. Старицького [286], Л. Українки [244], І. Франка [192], Т. Шевченка [281].

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі репрезентовано численні студії, які створюють підґрунтя для формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, у яких, зокрема, досліджуються загальні проблеми професійної підготовки майбутніх перекладачів (О. Алікіна [10], Д. Бузаджи [37], В. Виноградов [49], Н. Гавриленко [56, 57, 58], Н. Дячук [85], В. Кайзер [317], Л. Нелюбін [188, 189], Дж. Нікол [325], О. Оберемко [197], К. Руцька [230], О. Світлична [238], Т. Серова [246], Л. Черноватий [273], Л. Черняховська [274], А. Швейцер [278]), а також різноманітні аспекти феномена білінгвізму як ключового психолінгвістичного аспекту перекладацької діяльності (У. Вайнрайх [40], А. Де Грут [296], А. Залевська [97], Н. Зінукова [101, 102, 103, 104, 105], В. Льоршер [319], Н. Мкртичева [180], Л. Нелюбін [189], В. Розенцвейг [225], А. Чужакін [275]).

Питання структури та сутності комунікативної культури вивчали такі дослідники, як І. Берегова [26], Ю. Бурименко [38], У. Камбаралієва [113], В. Лівенцова [166], О. Рембач [223], В. Риндак [232], О. Семеног [244], І. Тимченко [259], О. Уваркіна [262], О. Ясько [289] та ін.; розкриттю змісту та компонентів комунікативної культури присвятили свої праці І. Берегова [26], А. Борисюк [36], В. Лівенцова [166], О. Рембач [223], В. Рибін [231], О. Семеног [243], І. Тимченко [259], О. Уваркіна [261].

Українські та зарубіжні дослідники акцентували увагу на питаннях щодо формування комунікативної культури фахівців різного профілю: майбутніх фахівців з товарознавства та комерційної діяльності (Т. Крамаренко [147]); фахівців соціокультурної сфери (Н. Ускова [263]); студентів вищих медичних закладів (О. Уваркіна [261]); здобувачів вищої освіти гуманітарних спеціальностей (І. Тимченко [259]); майбутніх міжнародників-аналітиків (О. Рембач [223]); учителів інформатики (М. Прийма [209]); майбутніх менеджерів організації (О. Куліш [153]); майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей (К. Джеджерера [79]); майбутніх вчителів (В. Гриньова [73]); учнів загальноосвітніх шкіл (І. Жамгоцева [90]);

майбутніх радіожурналістів (В. Голобородова [67]); педагогів-музикантів (Я. Жакупова [89]); студентів технічного ЗВО (Н. Горбунова [70]); майбутніх фахівців освітнього простору військового ЗВО (В. Акінт'єв [5]), курсантів освітніх закладів МВС (В. Романюк [226]) та ін.

Особливий інтерес становлять наукові праці, у яких розкрито різні аспекти формування комунікативної культури майбутніх перекладачів: формування культурологічних цінностей у процесі освітньої підготовки студентів-перекладачів (Н. Корольова [140]); соціокультурна підготовка майбутнього лінгвіста-перекладача засобами народної педагогіки (Н. Горбова [69]); розвиток емпатійних умінь у студентів-перекладачів у процесі фахової підготовки (О. Сапіга [235]); формування культури професійного спілкування майбутнього перекладача в полікультурному середовищі (Ю. Фокєєва [269]); методика навчання граматичного аспекту мовлення студентів-перекладачів з позиції міжкультурного спілкування (М. Лебедева [155]); формування етнічної толерантності лінгвіста-перекладача в процесі професійної підготовки у ЗВО (М. Орехов [199]); соціокультурний підхід до професійної підготовки майбутніх перекладачів (Н. Корнеєва [138]) та ін.

Попри беззаперечні досягнення й достатній практичний досвід щодо професійної підготовки майбутніх перекладачів, питання формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки поки що не набули належного осмислення й трактування в сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях і потребують додаткового вивчення.

Аналіз результатів теоретичних напрацювань учених щодо формування комунікативної культури майбутніх перекладачів дав змогу констатувати низку *суперечностей* між: стрімким підвищенням вимог до якості надання перекладацьких послуг, яке виникло внаслідок активних процесів глобалізації, та рівнем фахової підготовки здобувачів філологічних спеціальностей; потребою у високо кваліфікованих перекладачах, здатних виступати ефективними посередниками між представниками різних культур та недостатньою сформованістю в них компонентів комунікативної культури та означеного феномена в цілому; необхідністю формування високого рівня комунікативної культури у майбутніх перекладачів і

наявністю потенційних можливостей використання для цього інтерактивних методів навчання та недостатньою розробленістю науково обґрунтованої технології її формування.

Необхідність усунення зазначених суперечностей, практичне значення проблеми та недостатнє опрацювання її теоретичних та прикладних аспектів визначили тему наукового дослідження: **„Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки”**.

Зв’язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає основним напрямам досліджень науково-дослідної лабораторії інноваційних методів навчання і кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”, проведених у межах комплексних наукових тем: „Модернізація професійно-педагогічної освіти в Україні в умовах інтеграції до світового освітнього простору” (державний реєстраційний номер 0112U002287) і „Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції” (державний реєстраційний номер 0717U004331). Тему дисертації затверджено та уточнено вченою радою ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля” (протокол № 1 від 19 лютого 2015 р.) (протокол № 7 від 31 жовтня 2019 р.).

Об’єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки, розробка та експериментальна перевірка технології реалізації цього процесу.

Гіпотеза дослідження. Успішність формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки забезпечується технологією, спрямованою на формування мотиваційного, світоглядного, діяльнісного та особистісного компонентів зазначеного феномена, що передбачає реалізацію пропедевтичного, змістово-процесуального, рефлексивного, контрольного-

оцінювального етапів, гармонійне поєднання аудиторних і позааудиторних форм та інтерактивних методів навчання, здатних забезпечити формування комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Відповідно до предмета, мети й гіпотези було сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. На підставі аналізу філософської, психолого-педагогічної, лінгвістичної літератури з обраної теми розкрити теоретико-методологічні засади формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

2. Обґрунтувати сутність, структуру, показники та рівні сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів.

3. Теоретично обґрунтувати та розробити технологію формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

4. Здійснити експериментальну перевірку ефективності запропонованої технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

5. Розробити комплекс навчально-методичних та діагностичних матеріалів для викладачів ЗВО щодо формування комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Теоретико-методологічні засади дослідження становлять: концептуальні положення системного (С. Амеліна [12], Ю. Бурименко [38], Ю. Шабанова [276], Е. Юдін [285]), культурологічного (М. Бахтін [25], В. Вернадський [48], Х.-Г. Гадамер [60], Н. Зінукова [102]), синергетичного (Н. Алексєєв [6], В. Аршинов [18], С. Гураль [74], Г. Хакен [271]), контекстного (А. Вербицький [46]), особистісно орієнтованого (І. Когут [127], В. Серіков [245], І. Якиманська [287]), діяльнісного (М. Каган [111], О. Леонтєв [158], С. Рубінштейн [227]) підходів; фундаментальні положення теорії культури (І. Зязюн [106], О. Гаврилук [59], О. Лосєва [167], А. Флієр [329] та ін.); праці, у яких викладено погляд на комунікацію як невід'ємну складову частину соціокультурного середовища (С. Гончаренко [68], В. Каткова [120], І. Комарова [131], В. Комісаров [134], Б. Кононенко [136], Ч. Кулі [152], Н. Мітрова [178], А. Мудрик [183],

М. Петрова [202], В. Сагатовський [233]); концептуальні ідеї теорії та практики кроскультурної комунікації (Л. Кондрашова [135], Т. Крамаренко [147], А. Чужакін [275], О. Ясько [289] та ін.); наукові праці з білінгвізму як ключового психолінгвістичного аспекту перекладацької діяльності (У. Вайнрайх [40], А. Де Грут [296], А. Залевська [97], Н. Зінукова [103], В. Льоршер [319], Н. Мкртичева [180], Л. Нелюбін [188], В. Розенцвейг [225], А. Чужакін [275] та ін.); загальні положення теорії моделювання та принципів моделювання педагогічних систем (В. Беспалько [28, 29], В. Докучаєва [83], М. Кларін [122], В. Монахов [182], Г. Селевко [240], Ю. Устименко [265]); психолого-педагогічні ідеї, у яких відображено основні дидактичні та специфічні принципи формування комунікативної культури (В. Аверін [3], Р. Бар [23], А. Борисюк [36], Н. Волкова [52], А. Горбут [71], Н. Зінукова [104], Т. Ковалева [125], О. Краєвська [146], С. Рубінштейн [227]); психолого-педагогічні концепції професійного розвитку особистості перекладачів (С. Зелепукіна [98], Н. Інютін [109], Л. Леготкіна [157], І. Мітрюхіна [179], Н. Новосельцева [194], О. Поршнева [205]); праці з психології та педагогіки, в яких сформульовано теоретичні основи підготовки фахової підготовки майбутніх перекладачів (Дж. Глазер-Раймо [306], Т. Десятов [78], Г. Клочек [123], К. Корсак [142], П. Плігер [329], Є. Полупанова [204], Л. Пуховська [216], О. Семенов [243], Ч. Точ [332], Ю. Шабанова [276], Є. Юдін [285] та ін.); наукові праці з питань удосконалення змісту й форм навчання майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки (А. Аліпичев [11], Н. Гавриленко [57], Н. Герасимова [64], Н. Сюльжина [257]); праці, присвячені різним аспектам формування комунікативної культури майбутніх фахівців з перекладу (Н. Горбова [69], Н. Корольова [140], М. Лебедева [155], М. Орехов [198], О. Сапіга [235], Ю. Фокеєва [269]); наукові ідеї впровадження інтерактивних методів навчання у ЗВО (А. Кононенко [136], А. Костіна [145], О. Краєвська [146]).

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань та досягнення означеної мети використовувався комплекс таких загальнонаукових методів дослідження: *теоретичні*: аналіз філософської, психолого-педагогічної,

філологічної літератури, синтез, індукція і дедукція, порівняння – для визначення ключових понять дисертаційної роботи, виявлення особливостей фахової підготовки майбутніх перекладачів; сутності, структури, компонентів та показників рівня сформованості комунікативної культури здобувачів; узагальнення і систематизація концептуальних теоретичних положень – для розробки та обґрунтування технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів; *емпіричні*: анкетування, бесіда, педагогічне спостереження, тестування, експертна оцінка – для діагностики рівня сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) з метою перевірки практичної ефективності запропонованої технології; *методи математичної статистики*: статистичний критерій Фішера застосовувався з метою кількісного та якісного аналізу емпіричних даних та перевірки достовірності результатів експериментального дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася впродовж 2014–2020 рр. на базі ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля”, Харківської гуманітарно-педагогічної академії, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. В експериментальному дослідженні брали участь 18 викладачів та 537 здобувачів спеціальності 035 „Філологія” за освітньо-професійною програмою „Переклад (англійська)”, з яких 265 осіб становили експериментальну групу (ЕГ) і 272 особи – контрольну групу (КГ).

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

- *уперше* як окрему педагогічну проблему досліджено формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки; теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено технологію формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки на підставі культурологічного, системного, синергетичного,

контекстного, особистісно орієнтованого, діяльнісного підходів, яка передбачає певну етапність: пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивний, контрольньо-оцінювальний; проведено порівняльний аналіз освітньо-професійних програм (2017/2019 н.р.) та їх компонентів соціокультурологічного спрямування у ЗВО України та країн ЄС;

– *уточнено й конкретизовано* понятійно-категоріальний апарат дослідження („комунікація”, „культура”, „комунікативна культура”, „комунікативна культура майбутніх перекладачів”, „технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки”); критерії, показники і рівні сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів;

– *удосконалено* змістове наповнення дисциплін культурологічної та комунікативної підготовки та навчально-методичне забезпечення формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки у ЗВО; форми (практичні та семінарські заняття, індивідуальна та самостійна робота й співнавчання) та інтерактивні методи навчання (кейс-методи, рольові ігри, тренінги, воркшопи, проектні технології), які спрямовані на формування мотиваційного, світоглядного, діяльнісного та особистісного компонентів комунікативної культури перекладача; діагностичний інструментарій оцінювання рівнів сформованості компонентів комунікативної культури здобувачів філологічних спеціальностей та феномена в цілому;

– *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про комунікативну культуру майбутніх перекладачів, її сутність, структуру, а також зміст, форми та методи фахової підготовки майбутніх перекладачів як цілісного процесу; шляхи реалізації культурологічного, системного, синергетичного, контекстного, особистісно орієнтованого, діяльнісного підходів у професійній підготовці перекладачів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки, що може бути концептуальною основою моделювання відповідного процесу для здобувачів філологічних спеціальностей; доповнено та оновлено зміст навчальних дисциплін

„Ділова іноземна мова”, „Практика усного перекладу”, „Лінгвокраїнознавство”, „Основи теорії мовленнєвої комунікації”, „Практичний курс англійської мови”, „Філософія, етика, основи психології”; розроблено програму та навчально-методичне забезпечення спеціального курсу „Комунікативна культура перекладача”, який впроваджено в навчальний процес ЗВО; створено комплекс навчально-методичних матеріалів (рольові ігри, проекти, ситуативні завдання) для здобувачів бакалаврського рівня спеціальності 035 „Філологія” за освітньо-професійною програмою „Переклад (англійська)”; розроблено програму діяльності дискусійного клубу „Мова культури”.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля” (довідка про впровадження №351/1 від 24.06.2020 р.), Харківської гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 01-13/355 від 01.07.2020р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 242 від 03.07.2020 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження № 384-40/03 від 07.04.2020 р.), Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” (довідка про впровадження № 44-10/381 від 27.05.2020 р.), Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (довідка про впровадження № 82-10/578 від 30.06.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження репрезентовано в доповідях і повідомленнях на наукових, науково-практичних та науково-методичних конференціях різних рівнів: *міжнародних*: „Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Інтердисциплінарні виміри” (Конін – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг, 2019), „Pedagogy and Psychology in the Age of Globalization”, Будапешт, 2019), „Сучасна вища освіта: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень” (Дніпро, 2020); *всукраїнських*: „Сучасні соціо-економічні системи та проблеми освітології” (Дніпропетровськ, 2015), „Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії” (Дніпро, 2016), „Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця” (Полтава, 2016), „Вища

освіта: проблеми та перспективи” (Дніпро, 2016, 2017, 2018, 2019), „Актуальні проблеми іноземної філології та методи викладання іноземних мов” (Житомир, 2020), *міжвузівській*: „Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії” (Дніпропетровськ, 2014); обговорювалися на засіданнях кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи, звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ВНЗ „Університет імені Альфреда Нобеля” (2014–2020 рр.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено в 10 публікаціях, з яких 9 одноосібні: 4 – статті у наукових фахових виданнях, 1 стаття – у зарубіжному виданні, 5 статей і тез доповідей – у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 7,8 др. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (340 найменувань, у тому числі 50 – іноземними мовами), 19 додатків на 79 сторінках, 33 таблиць, 12 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 303 сторінок. Загальний обсяг дисертації складає 12,63 др. арк., з них обсяг основного тексту – 9,29 др. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Комуникативна культура майбутніх перекладачів як предмет наукових досліджень

З набуттям незалежності та обранням євроінтеграційного курсу розвитку в нашій країні відбулися значні зміни, які охопили майже всі сфери та галузі людської діяльності. Підвищився попит на кваліфікованих спеціалістів, здатних до самовдосконалення, активного пізнання, аналітичного мислення. Змінилося соціальне замовлення на професію перекладача – сьогодні він має виступати медіатором-посередником між представниками декількох культур. Недостатнім є володіння лише іншомовним кодом та навичками використання перекладацьких трансформацій. Запорукою успіху майбутнього випускника закладу вищої освіти (ЗВО) філологічної спеціальності є його спроможність виступати посередником між представниками різних національностей, усвідомлення особливостей їх культури, традицій, етикету, звичаїв. Роботодавці зацікавлені в професіоналах, що володіють навичками успішної комунікації, ведення переговорів, роботи в команді, вони хочуть співпрацювати з рішучими, вольовими, мобільними та цілеспрямованими особистостями. Зазначене вище детермінує необхідність підготовки перекладача нового покоління, здатного здійснювати професійну взаємодію на всіх етапах професіогенезу, рівень підготовки якого відповідає найвищим вітчизняним та міжнародним стандартам.

Навчальні плани та програми підготовки майбутніх фахівців з перекладу потребують удосконалення з урахуванням специфіки перекладацької діяльності на сучасному ринку праці. Вимоги щодо рівня знань і вмінь перекладачів базуються на таких міжнародних стандартах: *Standard Guide for Language Interpretation Service SGLIS* [312]; *European Quality Standard BSEN 15038: 2006* [311]; *National Standard Guide for Community Interpreting Services NGSCIS* [313], а також вітчизняній правовій базі: Закони України «Про освіту» [210], «Про вищу освіту» [214], Указ Президента

України «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти України» [213], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [2011], Національна рамка кваліфікацій [212], «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграція в європейський освітній простір» [187].

Нажаль, вивчені законодавчі правові документи свідчать, що обраний державою курс професійної підготовки не повністю корелює з рівнем фахової підготовки майбутніх перекладачів. Це висуває перед педагогічною методикою навчання майбутніх перекладачів нові завдання. Ми вважаємо, що цілеспрямована організація освітнього процесу, яка буде враховувати здобутки вітчизняної системи та гармонійно поєднувати її з надбанням європейської вищої школи, може стати запорукою ефективної підготовки майбутніх перекладачів з високим рівнем комунікативної культури. Оволодіння новими компетентностями підвищить конкурентоспроможність випускників ЗВО філологічних спеціальностей та попит на них на Українському та міжнародному ринках праці.

Окреслені фактори складають теоретичні основи підготовки майбутніх перекладачів та висвітлюють потребу в розробці нових методологічних засад до формування комунікативної культури перекладачів. З метою конкретизації та поглибленого аналізу означених теоретичних основ їх структуровано в чотири групи, які представлено на рисунку 1.1 (Див. рис.1.1.).

У першій групі теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки представлено ретроспективний погляд на становлення перекладознавства на світовій арені.

В другій групі теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів представлено аналіз міжнародних стандартів та окреслено основні вимоги до підготовки здобувачів спеціальності 035 «Філологія».

Третю групу теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів становлять ключові напрями наукових пошуків щодо ролі білінгвізму в перекладацькій діяльності, становлення мовної особистості, та інших психологічних аспектів здійснення двостороннього перекладу.

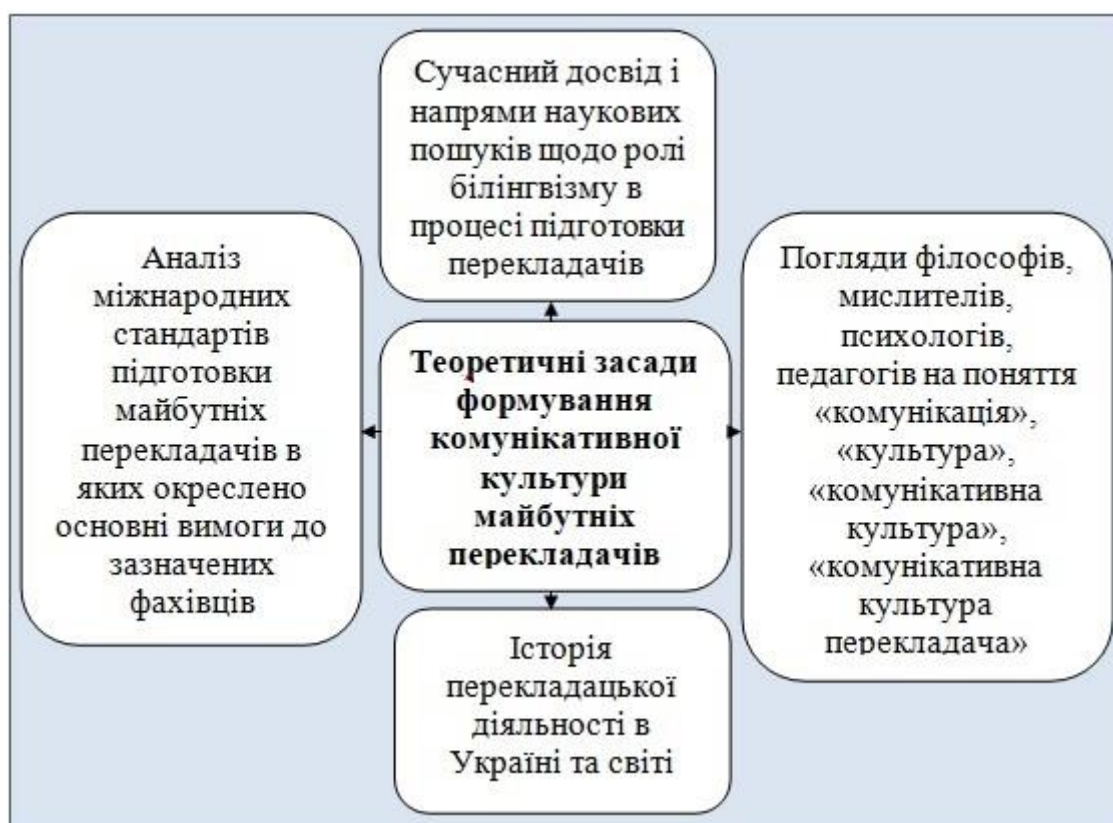

Рис. 1.1. Структура теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Четверту групу теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів становлять погляди філософів, мислителів, психологів, педагогів на поняття «комунікація», «культура», «комунікативна культура», «комунікативна культура перекладача», що відображені в їх фундаментальних працях.

Далі більш детально представлено сутність і зміст кожної групи теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки.

У **першій групі теоретичних засад** підготовки майбутніх перекладачів представлено ретроспективний погляд на витoki перекладознавства. З найдавніших часів суспільство відчувало нагальну потребу в мовних посередниках. Державам потрібні були перекладачі під час військових походів, для розвитку торгових, культурних та міжнародних зв'язків. «Серед клинописних шумерських текстів, написаних за 3 тисячі років до нашої ери, ми знаходимо двомовні словники, створені для допомоги перекладачеві» [133, с 21]. Володарі стародавніх держав та

релігійні установи мали групи перекладачів, що повідомляли волю правителів завойованим народам, а церковні служителі використовували мовних посередників для поширення своїх переконань на навернення у власну віру чужинців. У воєнні часи перекладачі служили в арміях, в мирний період – супроводжували каравани та брали активну участь у торгівлі. Геродот вважав, що в стародавньому Єгипті існувала професійна спільнота перекладачів. У соціальній структурі держави перекладачі знаходилися між купцями та керманічами: «жерці, воїни, пастухи рогатої худоби, свинопаси, купці, перекладачі, керманічі» [65, с. 206]. Зазвичай мовні посередники були звільнені від виконання суспільних робіт. Шумерські школи відомі своїми літописцями, які володіли мовами південних країн.

У стародавній Греції перекладач посідав місце поміж богів та людей. Бог Гермес вважався родоначальником перекладачів та виступав медіатором між богами і людиною. Термін герменевтика, що вживається у перекладознавстві, означав тлумачення. Грецький переклад першої частини Святого Писання (Септуагінта) датується 250-150-ми роками до нашої ери. З виникненням християнства цей фрагмент увійшов у Біблію як Старий Заповіт [189, с. 40]. Св. Ієронім (340-420 рр.) переклав текст Біблії (Вульгата) з давньоєврейської мови на латинську та став покровителем письмових перекладачів. Св. Августин (354-430 рр.) був наділений даром неймовірного красномовства та виступав покровителем усних перекладачів. Слов'янські народи мають переклад Біблії завдяки трудам Кирила та Мефодія, які принесли писемність на їх землі [76, с. 171]. Таким чином, можемо стверджувати, що з найдавніших часів перекладачі мали значний вплив на соціокультурний аспект суспільного життя. Мовні посередники мали враховувати етнічні, релігійні, культурологічні особливості реципієнта, зважати на традиційний устрій буття представників різних мовних спільнот, отже, володіти культурою здійснення комунікації.

В Україні історія перекладацької діяльності починається із заснування Київської Русі. Виникнення та активний розвиток писемності, літератури і перекладу, що відбувався в Київській Русі в IX сторіччі, сприяв підвищенню необхідності в перекладачах. Їх діяльність значною мірою була націлена на

переклад релігійних рукописів (Біблії, «Життя святих», інших релігійних текстів) та історичних документів, які використовувалися для ознайомлення населення з філософськими доктринами та церковними традиціями нової релігії [281]. Так після створення церковно-слов'янської мови Кирило та Мефодій почали проповідницьку діяльність серед слов'янських народів. Усвідомивши необхідність створення абетки, монахи вивчили мови більш розвинених Староболгарського та Моравського царства, та на їх основі розробили кирилицю. За допомогою власної абетки були перекладені такі релігійні праці, як Новий Завіт, Псалтир та Молитовник [286, с. 236–253].

У X-XI сторіччях дедалі ширше використовуються перекладачі в суспільно-політичній сфері. Окрім політичного дискурсу, роботи перекладачів того часу були присвячені літературним творам та мистецьким доробкам. Такі відомі науковці, як Н. Автономова [4, с. 89–102], О. Фінкель [268], І. Корунець [143, с. 188–194], О. Семенець [241] відзначають, що найбільш вдалим перекладами зазначеного періоду є тексти світського дискурсу «Бджола», «Космографія», «Фізіологія». Акцентуємо, що переклад художніх текстів можливий виключно за умови володіння значними фоновими знаннями та розуміння етносоціокультурологічних особливостей як мови оригіналу, так і мови перекладу.

Розглядаючи особливості перекладознавства XVII сторіччя, варто відзначити праці Г. Сковороди, який розрізняв два ключові напрями перекладацької діяльності:

– translator / перекладач-букваліст– «ставить слово замість слова, як зуб замість зуба»;

– *interpres* / перекладач-тлумач, що «як ніжна годувальниця кладе в рот своєму годованцеві розжований хліб і сік мудрості» [241, с. 34].

Провідною тенденцією в перекладацькій діяльності Г. Сковороди є медіація ключових ідей твору, а не дослівне транскодування тексту. У примітках до своїх праць автор зазначає: «Цю оду я не переклав, а витлумачив», «сія книжечка, претолкованная здешним наречієм... А перекладені не слова її, а думки» [252, с. 415]. Таке розуміння процесу перекладу є надзвичайно актуальним і сьогодні, адже сучасний фахівець з двостороннього перекладу має відходити від

формального транскодування словосполучень та речень, натомість прагнути до медіації комунікативного посилу тексту оригіналу, який враховуватиме прагматику реципієнта та сприятиме досягненню комунікативних цілей оратора.

XIX – XX сторіччя ознаменувались активним розвитком художнього перекладу. У підготовці перекладачів цього періоду значна увага приділялася літературному та культурологічному аспектам, майбутні білінгви мали опанувати навички красномовства, знати основи класичної літератури, мовознавства тощо. Найбільш значущою спадщиною цього періоду вважаємо праці Т. Шевченка, М. Старицького, П. Куліша, І. Франка, Л. Українки тощо. Учений і поет І. Франко представив перші теоретичні засади художнього перекладу; «визначив жанр рецензії як основну форму наукового викладу, інтерпретаційно-стилістичний аналіз – як основу для зіставлення оригіналу та перекладу й оцінювання останнього, а також виділив складники поняття «правильність перекладу»» [241, с. 34]. Також науковець розробив первинні критерії оцінки якості перекладу (одним з яких був культурологічний аспект), які згодом стали основою багатьох сучасних праць з теорії перекладознавства.

У радянський період значно менша увага приділялась культурологічним аспектам перекладацької діяльності, адже спостерігались тенденції до уніфікації різних народів. Письменники-перекладачі приділяли особливу увагу особливостям медіації віршованих творів соціо-політичного дискурсу. Так, М. Зеров пропонує відійти від теорії повної точності віршованого перекладу. Автор обґрунтовує необхідність застосування перекладацьких трансформацій та представляє п'ять вимог до медіації поетичних творів:

- лексичний добір;
- найповніша увага до тропів та фігур;
- метричні особливості;
- евфонія першотвору;
- краса рідної мови [241].

Не менш важливими здобутками в галузі перекладу періоду СРСР вважаємо надбання О. Горького, В. Підмогильного, О. Фінкеля, які адаптували тексти

перекладу відповідно до лунгвокультурологічних особливостей майбутніх читачів. У період Великої Вітчизняної війни спостерігався природний спад літературної, зокрема перекладацької діяльності. У цей час провідна роль відводилась текстам радянської ідеології, а перекладацькі зусилля були націлені на відтворення українською мовою марксистської літератури та творів письменників-соцреалістів. Культурологічний аспект перекладацької діяльності повоєнних років характеризується, значною мірою, комуністично-ідеологічним спрямуванням.

Сьогодення українського перекладу є дещо примарним. Значною проблемою вітчизняної практики перекладу науковці вважають його масовість. Якщо раніше міжмовна комунікація була елітарною сферою, сьогодні завдяки технічним можливостям будь-хто може отримати транскодований текст мови оригіналу, не потребуючи особливих знань та умінь, таким чином, детеріорація якості перекладу видається цілком природною. Під час такого механічного перекладу нівелюється культурологічний аспект двомовною комунікації, що може не лише погіршити якість вихідного тексту, а й докорінно змінити його зміст та комунікативний посил. Погляди сучасних мовних посередників здебільшого спрямовані на переклад філософських творів стародавнього світу. Проте, як зазначає І. Семенець, є декілька причин незадовільності перекладу текстів даного дискурсу, а саме: неосвіченість перекладача в галузі філософії, недостатній досвід, відсутність перекладацької традиції та належної цензури [241].

Отже, ретроспективний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел, присвячених висвітленню історичних аспектів перекладацької діяльності дозволив виявити основні етапи виникнення професії перекладача та фактори, що сприяли вдосконаленню майстерності мовних посередників. Наголошуємо, що ще з античних часів значна увага приділялася сформованості базових елементів комунікативної культури в перекладацькій діяльності, адже, виступаючи посередниками в спілкуванні представників кількох мовних спільнот, перекладачі відігравали значну роль в політичному, релігійному та економічному житті суспільства.

В другій групі теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів представлено аналіз міжнародних стандартів та окреслено основні вимоги до підготовки здобувачів вищої освіти в процесі фахової підготовки.

У зв'язку з невідомим збільшенням кількості організацій, що здійснюють свою діяльність на міжнародній арені, відзначається постійне підвищення вимог до надання перекладацьких послуг, що передбачає розробку нових стандартів підготовки та підвищення кваліфікації майбутніх фахівців. Важлива роль у підготовці перекладачів відведена національним та міжнародним професійним організаціям, рекомендації котрих необхідно враховувати в процесі розробки стандартів фахової підготовки здобувачів третього та четвертого року навчання у ЗВО.

Сучасна перекладацька практика регламентована загальноєвропейським стандартом *European EN 15038 (translation services standard: European Quality Standard BSEN 15038:2006)*, у котрому узагальнено термінологію та визначені вимоги до постачальників перекладацьких послуг та їх споживачів. Також вищезазначений стандарт детермінує законодавчо-правові аспекти перекладацької діяльності, визначає норми ділового етикету та правила міжособистісної комунікації всіх учасників процесу [312]. Документ набув чинності в 2006 році на заміну раніше існуючим стандартам Європейського комітету (*CEN – European Committee for Standardization*) (*European Quality Standard BSEN 15038, 2006*), а саме італійському (*UNI 10574 Standard*), австрійським (*ÖnormD 1200, ÖnormD 1201 Standard*), німецькому (*DIN 2345 Standard*), данському (*Taalmerk Standard*) та міжнародному (*ISO 12616 Standard*) [162, с. 5-11]. В оновленому документі, зокрема, наголошується важливість усвідомлення фаховими перекладачами культурологічного компонента двостороннього перекладу, що передбачає адаптацію тексту до потреб реципієнта, зважаючи на його лінгвокультурологічні особливості.

У підготовці майбутніх перекладачів, викладачі ЗВО мають спиратись на базові положення вищевказаного документа, оскільки в ньому відображені основні компоненти фахової компетентності перекладачів, а саме:

- перекладацька компетентність;

- дослідницька компетентність;
- культурна компетентність;
- предметна компетентність.

Міжнародний стандарт *ISO/IEC 20382-1:2017 (User interfaces — Face-to-face speech translation)* [311] чітко регламентує особливості двостороннього перекладу без технічного опосередкування. Визначаються провідні риси усного перекладу з урахуванням діалектів, національних особливостей швидкості продукування та сприйняття мовлення, наведені комунікативні протоколи для організації належних умов, що сприятимуть підвищенню якості послідовного перекладу.

У вітчизняних та зарубіжних публікаціях провідна роль у підготовці майбутніх перекладачів відведена двом нормативним документам: *Standard Guide for Language Interpretation Services – SGLIS* (ASTMF2089-01, 2007) [314], який регламентує норми здійснення усного перекладу, та *National Standard Guide for Community Interpreting Services – NSGCIS*, у якому визначена специфіка надання перекладацьких послуг у медичній галузі. Стандарти виконання письмового перекладу також відображені в Європейській правовій базі, а саме *ISO 17100:205*. Даний протокол гарантує належний рівень якості тексту перекладу, а також інших мовних послуг. У цих стандартах окреслені різноманітні аспекти перекладацької діяльності, зокрема лінгвосоціокультурологічний компонент. Акцентується увага на прагматичних особливостях реципієнта та етноспецифічному вокабулярі країни-походження тексту перекладу. Відповідно до стандарту *ISO 17100:205* контроль якості перекладацьких послуг здійснюється незалежним аудитом [313].

ISO 20539:2019 (Translation, interpreting and related technology — Vocabulary) презентує новітні словники, які будуть актуальними у 2020-2021 роках. У них наведені сучасні неологізми та етноспецифічні слова й словосполучення, що ввійшли до вокабуляру різних країн в останні роки [311].

Імплементация вищезазначених міжнародних стандартів сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх перекладачів, акцентуватиме увагу здобувачів філологічних спеціальностей на лінгвокультурологічному аспекті

перекладацької діяльності та важливості формування високого рівня комунікативної культури як однієї з конститутивних компетенцій фахового перекладача.

На сьогоднішній день існує низка розбіжностей між вітчизняними стратегіями підготовки перекладачів-медіаторів та основними положеннями європейських та міжнародних стандартів. Розглянувши українські галузеві стандарти підготовки перекладачів, ми пропонуємо зосередити увагу на освітніх стандартах підготовки майбутніх перекладачів, що існують в нашій країні.

Так, перекладацька діяльність в Україні регламентується нормами, що зазначені в довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників (Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 року № 336) [211]), а також принципами, що лежать в основі професійної взаємодії між замовником та виконавцем фахового перекладу [213]. Вищезазначені принципи визначають типові норми часу на переклад науково-технічної літератури та документації (СТТУ АПУ 001-2000), вимоги до кваліфікації та сертифікації перекладачів (СТТУ АПУ 002-2000), правила та вимоги до надання послуг з письмового та усного перекладу. Окрім того, означений стандарт регламентує внутрішньокорпоративні етичні норми та правила ділового етикету фахівців із двостороннього перекладу, акцентуючи на важливості комунікативної культури фахівців з двостороннього перекладу, та необхідності дотримання її норм. Визначаються також показники якості усного та письмового перекладу (зокрема, еквівалентність комунікативно-культурологічного впливу на реципієнта); встановлюються норми тривалості, обсягу та тарифікації перекладу.

Основні вимоги до фахової підготовки перекладачів у нашій країні наведені в документі «Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 «Філологія»», який було затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.06.2019 р. № 869 [215]. Відповідно до цього стандарту провідною метою навчання визначено «підготовку фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі філології, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, а саме в діяльності, пов'язаній з аналізом,

творенням (зокрема перекладом) й оцінюванням письмових та усних текстів різних жанрів і стилів, організацією успішної комунікації різними мовами» [215, с. 6].

У державному стандарті підготовки майбутніх перекладачів наведено інтегральні, загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності випускника, серед яких означено такі:

- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій;
- здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями;
- здатність працювати в команді та автономно;
- здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються(ється), описувати соціолінгвальну ситуацію;
- здатність використовувати в професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку літератури, еволюцію напрямів, жанрів і стилів, чільних представників та художні явища, а також знання про тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури;
- здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову(и) у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному) для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя;
- здатність до організації ділової комунікації.

Аналіз основних компетентностей, визначених державним стандартом підготовки перекладачів, якими мають володіти випускники філологічних спеціальностей, переконливо свідчить, що значна частина знань, умінь та навичок майбутніх перекладачів тісно пов'язана з культурологічним аспектом перекладацької діяльності.

Окрім того представлено нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, у якому визначені провідні результати навчання майбутніх перекладачів.

У рамках нашого дослідження варто зазначити такі:

- розуміти фундаментальні принципи буття людини, природи, суспільства;
- співпрацювати з колегами, представниками інших культур та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо;
- знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію мови (мов) і літератури (літератур), що вивчаються, і вміти застосовувати ці знання у фаховій діяльності;
- організовувати процес свого навчання й самоосвіти;
- характеризувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються(ється), описувати соціолінгвальну ситуацію;
- аналізувати й інтерпретувати твори української та зарубіжної художньої літератури й усної народної творчості, визначати їхню специфіку й місце в літературному процесі (відповідно до обраної спеціалізації);
- використовувати мову(и), що вивчається(ються), в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя;
- мати навички управління комплексними діями або проєктами при розв'язанні складних проблем у професійній діяльності в галузі обраної філологічної спеціалізації та нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах.

Розглянувши нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти та проаналізувавши очікувані результати навчання здобувачів філологічних спеціальностей, можемо зробити висновок, що близько 50% загальної кількості результатів навчання майбутніх перекладачів має на меті формування лінгвокультурологічного компонента фахової діяльності.

Зауважимо, що попри загальну потребу в перекладачах з високим рівнем комунікативної культури на сьогоднішній день в Україні не існує єдиної освітньої програми підготовки бакалаврів спеціальності 035 «Філологія», а отже, в кожному ЗВО такі програми розробляються окремо. Ретельний аналіз освітньо-професійних програм провідних ЗВО нашої країни дозволяє зробити висновок, що основні компоненти зазначених програм регламентують мету, очікувані результати, зміст, умови та технології реалізації освітнього процесу, оцінку якості підготовки випускника за означеною спеціальністю, а також включають у себе графік і план навчального процесу. Такі програми націлені на формування загальних та фахових компетентностей майбутнього перекладача. Однак, проведений аналіз виявив недостатню кількість навчальних дисциплін та спеціальних курсів, спрямованих на формування комунікативної культури перекладача, його психологічної, культурологічної та психолінгвістичної підготовки. Досвід світової педагогічної практики академічної підготовки фахових перекладачів є основою для твердження, що впровадження освітньо-професійних програм із урахуванням необхідності формування комунікативної культури майбутніх перекладачів сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців та забезпечить вищу конкурентоспроможність випускників на світовому ринку праці.

Отже, дотримання основних положень вищевказаних стандартів призводить до підвищення якості надання перекладацьких послуг, кваліфікації фахівців, що необхідно враховувати в розробці та удосконаленні освітньої програми вітчизняних ЗВО для підготовки майбутніх перекладачів.

Третю групу теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів становлять ключові напрями наукових пошуків щодо психологічних аспектів двомовної комунікації, а саме білінгвізму як конститутивної якості майбутнього перекладача та його вплив на культуру мовної особистості. Вважаємо, що саме білінгвально-бікультурна підготовка майбутніх перекладачів є запорукою їх подальшої успішної самореалізації в професії.

У ХХІ сторіччі людство перейшло на якісно новий етап суспільно-економічного розвитку. Більшість змін, що відбулися в політичній, економічній,

культурній галузях, були спричинені прагненням різних країн до інтеграції, відкритої комунікації та створення єдиного освітнього простору. Іншим фактором такої стрімкої взаємодії цивілізацій є поширення телебачення, ЗМІ, Інтернету, що створює сприятливий простір для розвитку міжкультурних відносин, а разом з цим й іншомовні форми спілкування. Становлення світового інформаційно-комунікативного простору створює засади та умови для розповсюдження білінгвізму як провідної тенденції розвитку сучасного мовного суспільства. Таке глобальне мовне суспільство виступає сприятливою платформою для комунікації представників різних народів, яке можливе лише за посередництвом фахових перекладачів, що володіють знаннями щодо культури, історії, традицій та звичаїв цих народів і здатні застосовувати свої знання під час надання професійних послуг.

Зважаючи на глобальні тенденції всесвітньої мобільності, перед вітчизняними ЗВО постає проблема підготовки фахівців-перекладачів, здатних не лише виконувати автоматизований переклад, а виступати посередниками в діалозі представників різних народів. Одним із способів вирішення поставленого питання стали програми освітньо-культурного обміну, що набувають дедалі більшої популярності серед студентів старших курсів та випускників. Потреба подібного двомовного культурного обміну стає очевидною, зважаючи на звіт ЮНЕСКО 2006 року, де зазначено, що за останні 25 років міграція академічної молоді по всьому світу зросла на 300% [305]. Реалізація академічної мобільності та білінгвально-бікультурна підготовка здобувачів вищої освіти в Україні здійснюються завдяки таким програмам Європейського Союзу:

- *Erasmus Mundus* – програма направлена на співпрацю та мобільність у галузі вищої освіти, що дає можливість студентам та молодим вченим отримувати вищу освіту (у тому числі післядипломну) у різних країнах світу;
- *DAAD* – німецька служба академічного обміну, що об'єднує більше 230 німецьких ЗВО та понад 130 студентських організацій-партнерів, які беруть участь в освітньо-культурному обміні. DAAD має 14 закордонних

представництв та понад 50 інформаційних центрів по всьому світу та видає близько 50000 стипендій на рік;

- *Tempus* – програма надає можливість співпраці університетам, коледжам, освітнім агенціям з країнами Європейського Союзу. Передбачає проекти культурного обміну студентів та популяризацію результатів минулих проектів;
- *Socrates* – одна з основних програм ЄС, що націлена на покращання якості вищої освіти та інтенсифікації мобільності студентів;
- *Leonardo da Vinci* – програма ЄС, що сприяє розвитку професійної освіти та співпраці між ЗВО в Європі.

Така доступність сучасних наукових знань та активізація євроінтеграційних процесів природно сприяє поширенню феномена білінгвізму, який дедалі більше цікавить лінгвістів, психологів та педагогів. Поняття «білінгвізм» походить від латинських слів «*bi*» – подвійний та «*lingua*» – мова, проте в сучасній науці не існує єдиного визначення даного терміна. У. Вайнрайх визначає білінгвізм як наперемінне використання двох мов [40]. В. Розенцвейг дає більш точне визначення двомовності, а саме «володіння двома мовами та регулярне переключення з однієї мови на іншу залежно від ситуації спілкування» [225]. А. Залевська вбачає основною рисою білінгвізму вміння використовувати дві мовні системи в процесі комунікації [97]. Як психолінгвістичний аспект двомовність – це вільне володіння двома мовами одночасно [180].

Говорячи про професію перекладача, розуміємо, що білінгвізм є невід’ємною рисою його діяльності, відтак, у лінгвістичній науці прийнято розрізняти природне та штучне походження двомовності [103, с. 149]. Природними білінгвами вважають людей, які виступають носіями двох мов з народження, володіють обома мовними системами на однаковому рівні та вважають їх рідними, тому інколи висувається припущення, що вони можуть виконувати переклад між цими двома мовами. Проте природний білінгвізм має декілька недоліків у контексті перекладу. По-перше, якщо людина впродовж життя використовує декілька мов, але не має філологічної освіти, її рівень лінгвістичної компетентності буде недостатнім для надання професійних

перекладацьких послуг. По-друге, брак фахової підготовки передбачає невміння оперувати перекладацькими трансформаціями та відсутність аналітичних знань і навичок роботи з текстом. По-третє, білінгви не володіють достатнім рівнем знань культури, звичаїв та етикету обох країн, що може стати значною перепорою під час міжмовної медіації. Проте, природні білінгви досконало володіють не лише мовою, а й цілковито усвідомлюють культуру, традиції, звичаї двох мовних спільнот. Натомість, носії штучного білінгвізму, а саме фахові перекладачі, добре треновані використовувати різноманітні перекладацькі прийоми, однак їх знання діалектів, колоквіалізмів, сленгу та професійної лексики буває недосконалим. Відтак, питання білінгвізму висуває ряд проблем у педагогічній методології підготовки майбутніх фахівців з перекладу та формування високого рівня їх комунікативної культури.

Різницю між повсякденним білінгвізмом та виконання перекладу під час двомовної комунікації зазначив Л. Нелюбін. Автор стверджує, що навідміну від природного білінгвізму, де мовець поперемінно використовує дві мовні системи залежно від середовища, переклад «передбачає одночасну актуалізацію двох мов»[189, с. 90]. Тому звичайну ситуацію білінгвізму можна визначити як білінгвізм статичний, а переклад – як білінгвізм динамічний». Також відзначається важливість медіації контакту двох культур, при якому перекладач виступає посередником і використовує мову як засіб відтворення ідей співрозмовників.

У рамках нашого дослідження, особливу увагу привертають роботи перекладача-практика, викладача А.Чужакіна [275], який наголошує на необхідності оволодіння студентами-філологами різноманітними фоновими знаннями в галузі культури, історії, релігії, політології, діловому етикеті країн, мова яких вивчається. Ми повністю підтримуємо ідею автора щодо необхідності враховувати так звану «Тріаду перекладацької діяльності» (див. рис. 1.2).

Рис. 1.2

Рис.1.2. Тріада перекладацької діяльності (за А. Чужакіним, 2010)

«Тріада» передбачає володіння майбутніми перекладачами мовою оригіналу та мовою перекладу, знання психологічних аспектів двомовної мужкультурної комунікації та значні фонові знання. Ми підтримуємо думку А. Чужакіна та вважаємо, що використання моделі «Тріади перекладацької діяльності» у фаховій підготовці філологів сприятиме формуванню в них високого рівня комунікативної культури, що дозволить виступати ефективними мовними посередниками в міжнародному спілкуванні [275].

Зважаючи на складність психолінгвістичного процесу перекладу, освітньо-педагогічні програми ЗВО філологічних спеціальностей мають бути спрямовані на формування лінгвістичної компетентності, психологічну підготовку (автоматизація механізму переключення), оволодіння фоновими знаннями про країни, мови яких задіяні в процесі перекладу.

Отже, методологія фахової підготовки майбутніх перекладачів має враховувати вимоги сучасного ринку праці до білінгвів-медіаторів, які досконало володіють двома мовами, освічені в етикеті, культурі, звичаях, традиціях обох країн та тісно пов'язані з двома мовними спільнотами. Лише така органічна комбінація лінгвістичної, культурологічної та комунікативної компетентностей дозволить майбутньому перекладачеві аналізувати інформацію, подану мовою оригіналу, та знаходити доцільні еквіваленти в мові перекладу, таким чином, досягаючи комунікативних цілей процесу спілкування.

У **четвертій групі теоретичних засад** формування комунікативної культури майбутніх перекладачів наведені погляди філософів, мислителів, психологів, педагогів на поняття «комунікація», «культура», «комунікативна культура», «комунікативна культура перекладача». Термін «комунікація» як процес обміну інформацією між двома чи більше учасниками цікавив науковців всього світу з найдавніших часів. Перші філософські роздуми з цього приводу датуються IV-Іст. до н. е. Теоретичній спадщині вивчення феномена комунікації завдячуємо Демосфену, Сократу, Аристотелю, М. Аврелію, М. Цицерону. Уже в ті часи людство усвідомлювало значущість мистецтва, культури, красномовства, ораторського

мистецтва. Видатний філософ і політичний діяч Ізократ наголошував: «Заговори, щоб я тебе побачив» [53, с.10].

Підґрунтям для розкриття сутності понять «комунікація» та «комунікативна культура» став аналіз психолого-педагогічної літератури [17, 21, 110, 115, 116, 148, 154, 196, 206, 301] та результатів наукових досліджень [16, 22, 45, 82, 100, 112, 113, 163, 174, 185, 232, 290, 302] з даного питання.

Сучасна наука розкриває поняття «комунікація» більш поглиблено. Значна частина вітчизняних словників тлумачить вказаний термін як певний зв'язок, сполучення чи спілкування, тобто активний процес передачі інформації від джерела до реципієнта [200], проте у філософському словнику надано дещо інше трактування даного поняття: «комунікація (лат. *communication* – повідомлення, передача) – ... значеннєвий та ідеально-змістовний аспект соціальної взаємодії. Дії, свідомо орієнтовані на їх значеннєве сприйняття, називають комунікативними. Основна функція комунікації – досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного її елемента...» [270, с 178].

Підходи до визначення терміна «комунікація» можна умовно поділити на п'ять груп: як процес обміну інформацією [72, 126, 160, 175, 237]; як механізм людських відносин [139, 152]; як зв'язок [111, 144], як риса особистості; як мистецтво, природний талант [283], як процес взаємообміну інформацією та самовизначення людини у світі [54, 55].

На основі аналізу робіт провідних вітчизняних науковців робимо висновок, що ключовою є дефініція поняття «комунікація» як процесу обміну інформацією; цієї думки дотримуються [160, 207, 208, 222, 224, 237]. Ч. Кулі розуміє це явище дещо вужче і вважає лише актом зв'язку певного суб'єкта з об'єктом, яким може виступати людина або механізм [152]. Водночас, С.Гончаренко, навпаки, розширює дефініцію даного терміна: «Комунікація – це риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товариськість. Формується в процесі життя і діяльності людини в соціальній групі» [68, с. 65].

Дещо інше розуміння поняття «комунікація» пропонує С. Троянська. Автор визначає цей термін як інформаційний зв'язок між індивідами та виокремлює

поняття «педагогічної комунікації» як організацію освітнього процесу у формі спілкування, взаємозв'язку, співпраці, в основу якої покладено сприйняття, обробку та передачу повідомлення, особистісного смислу чи цінностей індивіда [260].

Схожої думки дотримується О. Санфірова та виокремлює три основні види педагогічної комунікації: професійна, особистісна, суспільна [234]. У професійній галузі автор розуміє означений термін як засіб формування конститутивних компетенцій в учасників освітнього процесу. В особистісній галузі комунікації першочерговим вважається формування гармонійної особистості індивіда, здатного до глибинного ціннісного підходу до вирішення фахових завдань у майбутній професії. У суспільній галузі провідною метою вважається всебічна соціалізація людини, кар'єрне зростання та повна реалізація особистого потенціалу.

Грунтовне дослідження питання білінгвального компонента комунікативного процесу запропонувала Т. Єжова, яка визначає дане явище як складний комунікативний феномен, що відображає динамічні процеси використання мови як інструмента в спілкуванні, за допомогою якого «суб'єкти комунікативної взаємодії імпліцитно чи експліцитно висловлюють свої комунікативні наміри» [86, с. 311-317].

М. Петрова розглядає комунікацію як багатогранний феномен, який, перш за все, характеризується координацією наявної знакової інформації, що закарбована в існуючих традиціях суспільства [202]. Дослідниця акцентує, що комунікація об'єднує людей, які живуть в єдиному історичному часі, культурному просторі та мають спільні або наближені соціокоди.

Таку думку підтримує В. Сагатовський, який вважає, що комунікація є аксіологічно нейтральною, проте вона орієнтує учасників комунікативного процесу на певні, встановлені у даному суспільстві, норми життя та прийнятної поведінки. На думку автора, хід комунікативного процесу завжди обумовлений складом та структурою певного соціокоду (література, мистецтво, ідеї, знання та стереотипи певної культурно-історичної епохи) [233]. Аксіологічна нейтральність інформації дозволяє, використовуючи сучасні ЗМІ, достатньо швидко перетинати культурні кордони та входити в нові культурні простори. Таким чином, комунікація в галузі

системи освіти може збагачуватися новими ідеями та баченнями певної проблеми, однак цей потенціал повністю розкривається лише за наявності мовної спорідненості всіх суб'єктів комунікативного процесу.

Враховуючи специфіку процесу формування комунікативної культури саме перекладачів, у контексті нашої роботи вважаємо найбільш доцільним використанням дефініції терміна «комунікація», що запропонувала у своєму дисертаційному дослідженні В. Каткова [120]. Науковець визначає комунікацію як форму зв'язку в процесі спілкування, що обумовлена соціальною взаємодією обох сторін. При цьому кожен учасник має власну комунікативну роль та використовує навички комунікації для висвітлення власної позиції, переконань, світогляду.

Для обґрунтування теоретичних засад формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, необхідно дати визначення терміна «культура», що є складовою поняття зазначеного вище. Сучасна наука пропонує більше 200 дефініцій даного терміна, але ми розглянемо лише ті, що найбільш наближені до концепції нашого дослідження. У даному контексті важливими вважаємо погляди В. Вараксіна [41], Є. Гашимова [63], К. Єсенової [88], Є. Рубцової [228], Д. Сігіда [247], Н. Стукаленко [256], Н. Усової [264], А. Шевчук [279].

Досліджуючи витоки даного поняття, особливу увагу привертає визначення філософського енциклопедичного словника: «Культура – (лат. cultura) оброблення, виховання, освіта, розвиток, шанування, специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, яка представлена в продуктах матеріальної та духовної праці; у системі соціальних норм та установлень; у духовних цінностях; у сукупності відношень людей до природи, між собою та до самих себе» [270, с. 288]. Проте сучасна наукова думка пропонує значно більше підходів до визначення даного терміна. Відтак, пропонуємо розглянути порівняльну таблицю (див. табл. 1.1), що висвітлює основні визначення поняття «культура», запропоновані вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз дефініції поняття «культура»

Автор	Визначення поняття «культура»
Н. Мітрова	сукупність умінь і навичок, які забезпечують доброзичливу взаємодію людей, ефективне вирішення різноманітних завдань спілкування [178, с. 78].
І. Зязюн	відповідність індивідуального мовлення нормам літературної мови, уміння використовувати мовленнєві засоби в різних умовах спілкування згідно з метою і змістом мовлення [106, с. 272].
О. Гаврилюк	складне динамічне особистісне утворення, що відображає соціально зумовлений рівень розвитку особистості, її готовність до комунікативної діяльності, систему поглядів і дій, які забезпечують задоволення потреб самореалізації та спосіб досягнення цілей у спілкуванні, плідну доброзичливу взаємодію людей у різних сферах життєдіяльності [59, с. 3].
М. Василик	історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, що виражаються в типах та формах організації життя та діяльності людей, в їхніх взаємовідносинах, а також у матеріальних та духовних цінностях, створених ними [42, с. 23].
О. Лосева	особливе відношення до самого себе, і це відношення проявляється у процесі діяльності людини та має прояв у такій формі як творчість. Тому творчість може бути розглянута з позиції соціального людського феномена культури [167, с. 9].
А. Костіна, А. Флієр	історично встановлений порядок взаємодії між людьми в ході їх співіснування у наявних природних та історичних умовах, а також сукупність продуктів, ідей, структур та технологій, породжених у процесі їх взаємодії [145, с. 23-36].

Б. Кононенко	специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної й духовної праці, у системі соціальних норм, установ, у духовних цінностях, у сукупності ставлення людей до природи, між собою і до самих себе [136, с. 116]
Оксфордський словник	система звичаїв та вірувань, способів життя та мислення людей певної країни [327, с. 306].

Вважаємо, що в контексті нашого дослідження найдоречнішим є визначення наведене в Оксфордському словнику адже перекладач має враховувати звичаї, релігійні традиції, особливе бачення світу представників певного народу під час надання фахових послуг.

Говорячи про культуру майбутніх перекладачів, найбільш актуальним вважаємо визначення, запропоноване А. Мудрик [183, с.12]. Автор детермінує означене поняття як систему знань, норм, цінностей та взірців поведінки, що прийняті у суспільстві, та вміння органічно, природно та невимушено реалізовувати їх у діловому та емоційному спілкуванні.

Проведений теоретичний аналіз, узагальнення науково-педагогічної та психолого-педагогічної літератури [42, 59, 167, 106,136, 145, 178, 327] надали нам можливість зробити висновок, що категорія культури співвідноситься з такими категоріями, як спілкування, комунікація, культура мовлення та комунікативна культура.

Зіставлення понять комунікація і культура дає нам підстави досліджувати феномен комунікативної культури в контексті перекладацької діяльності. Активне вивчення культурологічного аспекту комунікації, що відбулося на початку 90-х років ХХ століття, сприяло виникненню поняття «комунікативна культура». Урамках нашого дослідження особливий інтерес становлять праці А. Аносової [15], Л. Мітіної [177], І. Комарової [131], які визначають комунікативну культуру як систему комунікативно значущих якостей особистості, що поєднують у собі знання, навички, цінності, що відповідають нормам, прийнятим у суспільстві, та дозволяють

індивіду взаємодіяти з навколишнім світом у процесі ділового та емоційного спілкування.

Є. Каримулаєва та А. Курбанова пропонують дещо інше розуміння вищезазначеного поняття та визначають комунікативну культуру як сукупність технічних комунікативних умінь та особистих якостей індивіда. Характерною рисою комунікативної культури визначено наявність комунікативного ідеалу, дотримання особистих цінностей та загальноприйнятих норм професійного спілкування [116].

Є. Руденський, розглядаючи комунікативну культуру як конститутивний компонент будь-якої фахової діяльності, виокремлює низку основних компонентів вищезазначеного феномена, а саме: креативне мислення, культура мовлення, позитивне ставлення до процесу спілкування, психоемоційна регуляція, доцільне використання невербальних засобів спілкування, адекватне сприйняття та трактування комунікативних дій співрозмовника, емпатія та стриманий прояв емоцій тощо [229].

Отже, розглянувши сутність комунікативної культури, можемо зробити висновок, що в рамках нашого дослідження найбільш вдалою дефініцією означеного поняття є визначення комунікативної культури як системи комунікативних умінь та навичок індивіда, які дозволяють йому ефективно комунікувати в суспільстві.

Зупинимось детальніше на сутності категорії «комунікативна культура перекладачів».

Важливий внесок у вивчення проблеми комунікативної культури перекладачів внесли українські та закордонні вчені, а саме А. Гуськова, О. Шупта, Н. Алибулатоєва, С. Уваркіна, І. Ієронова та інші.

Досліджуючи сучасні підходи до визначення комунікативної культури саме майбутніх перекладачів, вважаємо за доцільне урахування робіт Н. Алибулатоєвої [9] та С. Уваркіної [262], які визначають даний феномен як сукупність норм, засобів та форм міжособистісної взаємодії, яка несе в собі найкращі образи та цінності поведінки. Науковці акцентують, що культурологічний компонент комунікації пов'язаний з системою еталонів та уявлень індивіда щодо адекватної взаємодії з іншими учасниками комунікативного процесу.

Досліджуючи комунікативну культуру фахівців саме перекладацької діяльності важливо усвідомлювати, що перекладач має бути експертом не лише в галузі лінгвістики та мовознавства, а й мати ґрунтовні знання культурних традицій країн, мовами яких володіє. Важливо не лише перекласти текст повідомлення, а надати переклад таким чином, щоб прагматичний вплив тексту перекладу був максимально наближений до оригіналу. Задля досягнення цієї мети, фаховий перекладач має знати і враховувати реалії та культурологічні особливості країн, виступати ефективним медіатором у спілкуванні представників різних народів.

І. Ієронова визначає комунікативну культуру перекладача як динамічну систему особистісних цінностей, які визначають спосіб взаємодії у процесі здійснення міжкультурного посередництва [107].

О. Шупта визначає фахову культуру перекладача як професійно-особистісний компонент, що інтегрує загальнолюдські та особисті якості, професійні цінності знання, вміння та навички, принципи, норми та правила фахової перекладацької діяльності та характеризують її якість [283]. Автор виокремлює рефлексивну культуру перекладача як особистісно інтегрований феномен, який включає в себе комплекс здібностей, знань, умінь та навиків, які формуються та реалізуються через аналітичну діяльність, яка націлена на професійне та особисте самовдосконалення.

Схожої думки дотримується А. Гуськова. Дослідниця наголошує, що з підвищенням рівня культури перекладача, підвищується якість його перекладацьких послуг. На думку автора, перекладач здійснює не лише транскодування слів, а й виступає посередником у комунікації різних культур, суспільних, освітніх та правових систем [75].

Таким чином, здійснений аналіз сучасного досвіду й напрямів наукового пошуку вітчизняних і зарубіжних вчених [7, 27, 117, 150, 164, 173, 219, 254, 277, 300, 297, 322, 331], виявив значну зацікавленість науковців у проблематиці комунікативної культури в цілому, та, зокрема, в рамках професійної діяльності перекладача. Сучасні розробки в методології підготовки майбутніх перекладачів націлені на формування високого рівня комунікативної культури білінгва-медіатора як базової засади вдосконалення його професійної діяльності.

Зважаючи на вищевикладене, а також спираючись на вже відомі визначення комунікативної культури перекладачів, пропонуємо таке її визначення.

Комунікативна культура перекладача – особистісно інтегрований феномен, що характеризується сукупністю знань лінгвокультурологічних особливостей представників різних народів та фахової культури перекладача, умінь (комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оцінювально-рефлексивні) та особистих якостей (емпатія, толерантність, рефлексія, емоційний інтелект) індивіда, що дозволяє йому досягати соціально-комунікативних цілей та визначає спосіб адекватної взаємодії з іншими учасниками комунікативного процесу під час здійснення фахового міжкультурного посередництва.

Наступний параграф присвячено аналізу складових компонентів феномена «комунікативна культура майбутніх перекладачів».

1.2. Компонентно-структурний аналіз феномена «комунікативна культура майбутніх перекладачів»

Для вирішення завдань, поставлених у дослідженні, необхідно проаналізувати структурні компоненти поняття «комунікативна культура майбутніх перекладачів».

Питання структури та сутності комунікативної культури вивчали такі дослідники, як І. Берегова [26], В. Болотов [33], В. Лівенцова [166], Н. Мойсеюк [181], О. Рембач [223], П. Рибін [231], І. Семенов [242], І. Тимченко [259], О. Уваркіна [261], О. Ясько [289] та інші. Науковці наголошують, що явище комунікативної культури є багатоконпонентним і має складну структуру. Так, І. Берегова [26], базуючись на підходах І. Зимньої, В. Кан-Калік, І. Зязюн та інших, виділяє:

- *змістовий компонент* – навички ведення монологу та діалогу, індивідуальні психологічні особливості учасників комунікативного процесу, навички привернення та утримання уваги співрозмовника, лінгвістична підготовка;

- *мотиваційний компонент* – зацікавленість у передачі та отриманні інформації, особистісна симпатія до співрозмовника;
- *особистісно-діяльнісний компонент* – навички ефективної комунікації, рефлексії, прогнозування, аналітичне мислення [26].

О. Уваркіна виокремлює два структурні елементи: *ціннісний* – передбачає наявність конкретних цілей та завдань спілкування, а також відповідних засобів плідного діалогу, свідома залученість до комунікативного процесу, отримання задовільних результатів спілкування; *діяльнісний* – полягає у дотриманні норм та правил у процесі комунікації, інтенсивність спілкування [261].

М. Шовкун у якості складових комунікативної культури виділяє п'ять основних компонентів: *світоглядний* (фонові знання фахівця, усвідомлення етичних норм майбутньої професії), *комунікативний* (уміння та навички вербальної та невербальної взаємодії, володіння професійними аспектами мовлення), *мотиваційний* (мотиви участі в процесі спілкування, комунікативні установки), *емоційно-вольовий* (високий рівень тактовності, толерантності, етики спілкування), а також *конструктивний* (адекватна комунікативна поведінка, навички обрання адекватного дискурсу висловлювань) [282, с. 45-50].

Цікавим є підхід В. Лівенцової, яка виокремлює чотири компоненти комунікативної культури, а саме:

- *перцептивний* – уміння розпізнавати невербальні сигнали, спостережливість, усвідомлення мотивів, цілей та намірів співрозмовника, рефлексія, об'єктивна оцінка емоційного станку мовця, прогностичні навички, активне слухання та реагування;
- *інтерактивний* – характеризує особливості мовленнєвої взаємодії в групі та містить такі параметри: «доброзичливість – критичність», «домінантність – залежність», «формальність – особистісність»;
- *мотиваційно-ціннісний* – становлення продуктивних міжособистісних стосунків, підтримка доброзичливої конкуренції за умови збереження комфортного психологічного клімату в колективі, усвідомлення субординації, дотримання дисципліни;

- *комунікативний* – здатність зрозуміло та переконливо висловлювати думки та ідеї, ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування, прагнення максимізувати правильність та логічність мовлення, дотримання етики та норм ділового спілкування [166].

О. Ясько, спираючись на теорію професійно-педагогічної культури І. Ісаєвої, виділяє три основні структурні компоненти комунікативної культури: *особистісно-ціннісний* (сукупність ціннісних орієнтацій фахівця, ефективне ведення діалогу з урахування індивідуальних особливостей учасників процесу), *когнітивний* (високий рівень лінгвістичної підготовки; мовна, мовленнєва та соціокультурна компетентність) та *технологічний* (адекватне вирішення комунікативних завдань безпосередньо в процесі спілкування) [289].

О. Рембач виділяє такі основні компоненти комунікативної культури:

- *інформаційно-мовленнєвий* – передбачає суттєву підготовку до проведення публічних виступів, володіння навичками вербального та невербального ділового спілкування, дискутування, мовленнєву взаємодію в професійній галузі;

- *перцептивно-когнітивний* – описує емпатичні аспекти комунікації (усвідомлення соціальних ролей партнерів, їх цілей, намірів), а також розкриває етапи особистісного розвитку та самопізнання;

- *операційно-діяльнісний* – відображає основні моделі та стратегії комунікації, а також знання, уміння та навички, що необхідні для ефективного обміну інформацією;

- *особистісно-мотиваційний* – розкриває зміст ціннісних орієнтацій та професійних установок фахівця, які впливають на рівень якості його взаємодії з партнерами [223].

І. Тимченко виділяє лише два компоненти комунікативної культури, а саме *мовленнєву культуру* (спосіб самореалізації людини під час вербальної та невербальної взаємодії з партнерами) та *стратегії поведінки у спілкуванні* (навички і досвід минулих актів комунікації, які особа використовує при подальшому виборі

стратегії ведення діалогу з метою досягнення власних цілей та вирішення поставлених завдань) [259].

Т. Крамаренко базовими елементами культури ділового спілкування вважає *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційний, аналітико-рефлексивний* [147].

К. Джеджека, як і переважна більшість фахівців, виокремлює *когнітивний* компонент комунікативної культури, але вбачає дещо інший зміст – світогляд фахівця формується попереднім комунікативним досвідом. Також автор виділяє наступні компоненти: *регулятивний* («об'єднує внутрішні регулятивні механізми, під дією яких виробляються індивідуальні регулятивні програми»), *ціннісно-смісловий* (передбачається осмислене та свідоме спілкування та підкреслюється цінність набутого комунікативного досвіду), *поведінковий* (об'єднує усі вищезазначені елементи, що є необхідною умовою ефективного спілкування) [79].

На основі аналізу напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених останніх років зазначимо, що погляди науковців стосовно визначення структури комунікативної культури фахівця дещо відрізняються, однак, переважна більшість авторів акцентують увагу на таких структурних компонентах культури ведення діалогу: когнітивний, особистісний, мотиваційний, комунікативний, рефлексивний.

Проведений теоретичний аналіз, узагальнення науково-педагогічної та психолого-педагогічної літератури, урахування потреб сучасних реалій дало нам можливість виокремити такі структурні компоненти комунікативної культури майбутніх перекладачів: *мотиваційний, світоглядний, діяльнісний та особистісний*.

Далі наведено функції, що репрезентують комунікативну культуру майбутніх перекладачів: $KKП = f(KKП_m, KKП_c, KKП_d, KKП_o)$, де $KKП$ – комунікативна культура перекладача $KKП_m$, $KKП_c$, $KKП_d$, $KKП_o$ – окремі параметри цієї інтегральної характеристики: відповідно – мотиваційний, світоглядний, діяльнісний, особистісний. Вважаємо, що комбінація всіх вищезазначених компонентів забезпечить ефективний діалог у процесі фахової діяльності перекладача. У дослідженні нами розроблено відповідні показники за кожним компонентом та обґрунтовано критерії визначення рівня їх сформованості.

Компонентно-структурний аналіз феномена «комунікативна культура майбутніх перекладачів» наведено схематично (див. рис. 1.3).

Розглянемо кожен компонент як складник комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Мотиваційний компонент. Означений компонент презентує мотиви, потреби, особисті інтереси, переконання та цінності, що спонукають здобувачів до дій та вчинків.

Підґрунтям для розкриття сутності мотиваційно-ціннісного компонента комунікативної культури майбутнього перекладача став аналіз психолого-педагогічної літератури [13, 81, 96, 181, 208, 221, 255, 266, 267] та результатів сучасних світових та вітчизняних наукових досліджень [30, 55, 96, 108, 124, 251, 253, 258] з даного питання.

Досліджуючи поняття мотивації, варто зазначити: визначення, запропоноване Н. Волковою, яка стверджує, що мотиви та наміри особистості виступають рушієм її активних дій. «Мотиви («мотор діяльності»), як суб'єктивна емоційна зацікавленість людини, виконують специфічну для особистості спонукальну функцію» [51, с. 162].

Н. Дикань детермінує мотивацію як готовність індивіда докладати максимальних зусиль з метою досягнення поставлених цілей [80].

Схожої думки дотримується С. Сороквашин. Автор визначає мотивацію як «систему поглядів та переконань, які визначають потребу особистості в набутті нових знань і вмінь» [251 с. 77]. Окрім того, дослідник наголошує, що високий рівень вмотивованості здобувачів передбачає усвідомлення дій, націлених на пошук та відбір необхідної інформації, а також розуміння мети своєї дії.

З позиції соціології мотиваційно-ціннісний аспект розглядає Д. Мак-Клелланд, який визначає даний феномен як особливість сучасних соціокультурних процесів. Дослідник наголошує на схожості ціннісних орієнтирів у представників певних етнокультурологічних спільнот. Д. Мак-Клелланд відзначає, що високий рівень «мотивації до успіху» проявляється в схильності до ризикованих дій, визначенні конкретних, поміркованих цілей, загальній персональній відповідальності за досягнення поставленої мети та розрахунок лише на особисті уміння та здібності,

постійному прагненні до самовдосконалення та досягнення більш високих результатів [323].

Рис. 1.3. Компонентно-структурний аналіз феномена «комуникативна культура майбутніх перекладачів».

Сучасна педагогічна наука наголошує на ключовій важливості формування позитивного ставлення здобувачів до академічного навчального процесу та майбутньої професії. Так, К. Дурай-Новакова підкреслює необхідність формування стійких мотивів до ефективної фахової діяльності [84, с.55]. Окрім того, автор

наголошує на важливості мотивації студентів до оволодіння професійними вміннями та навичками, що дозволить їх ефективно використовувати у подальшій професійній діяльності.

За твердженням Є. Сгоннікової [239] та Є. Смірної [249] мотивація є основним психологічним рушієм у визначенні вектору психологічної взаємодії у професійній діяльності та впливає на рівень активності індивіда у здійсненні певних дій, що спрямовані на досягнення поставлених цілей та завдань.

Особливий інтерес становлять наукові погляди О. Ваганової, яка визначає п'ять груп мотивів індивіда: *соціальні* (уникнення використання фізичного та психологічного насильства), *престижні* (прагнення ведення ефективних переговорів та в очах співрозмовників позитивного іміджу), *прагматичні* (використання психологічних знань для усунення комунікативних бар'єрів та досягнення комунікативних цілей), *професійні* (ефективна медіація в процесі двомовної комунікації), *особистісного та професійного становлення й зростання* (прагнення до самовдосконалення, особистої професійної реалізації, кар'єрного зростання та визнання) [39, с. 128].

Важливим елементом мотиваційного компоненту комунікативної культури майбутніх перекладачів вважаємо потребу у саморозвитку та професійному самовдосконаленні адже провідними якостями успішного індивіда в сучасному глобалізованому світі є постійна самоосвіта, особистий та фаховий саморозвиток, самоорганізація тощо. Кваліфікований перекладач сьогодні має самостійно аналізувати та синтезувати отриману інформацію, продукувати нові знання, виявляти методи та засоби вирішення поставлених завдань, працювати з потоком надлишкової інформації та творчо підходити до виконання професійних обов'язків.

Означені вище процеси є складовими загального поняття саморозвитку. За твердженням А. Мехрабіан самовдосконалення (саморозвиток) можна визначити як процеси самостійної, безперервної, комплексної, ціннісно орієнтованої модифікації індивіда, яка має на меті збагачення особистого досвіду та духовного потенціалу, що відповідають якостям внутрішнього «Я» індивіда та актуальним соціальним очікуванням суспільства [324].

На нашу думку, майбутнім перекладачам необхідно усвідомлювати важливість мотивації як рушійної сили в досягненні особистих цілей та професійних завдань. Рівень вмотивованості студента-філолога визначатиме його прагнення до самовдосконалення, професійного розвитку та зростання, наполегливості в досягненні поставлених цілей та завдань, а відтак, значною мірою впливатиме на успішність формування феномена комунікативної культури в цілому.

Отже, *показниками мотиваційного компонента* комунікативної культури майбутніх перекладачів обрано: наявність мотивації здобувачів до формування високого рівня комунікативної культури; потреба саморозвитку та професійного самовдосконалення.

На підставі виокремлених показників у дослідженні визначено *рівні сформованості мотиваційного* компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Високий. Майбутні перекладачі мають яскраво виражені мотиви до формування комунікативної культури, вони наполегливі в досягненні особистих цілей та прагнуть до саморозвитку.

Достатній. Студенти-філологи мають певні мотиви до формування комунікативної культури, вони потребують зовнішнього спонукання до визначення цілей та напрямів саморозвитку.

Низький. Майбутні перекладачі зрідка проявляють мотиви до формування комунікативної культури, вони постійно потребують спонукання та заохочення до постановки особистих цілей та розвитку особистих фахових якостей.

Світоглядний компонент. Даний елемент відображає сукупність фонових знань майбутнього фахівця, його обізнаність у різних сферах людської життєдіяльності, ерудицію, спроможність бачити картину світу очима представника іншої культури.

За визначенням І. Надольного поняття «світогляд» характеризується як сукупність образів і уявлень, система понять і категорій, яка підпорядкована процесові визначення місця людини, людей у світі, їхнього історичного походження та ролі людини в плинному змінюваному світі [95]. Науковець наголошує, що у

широкому розумінні світогляд визначається як сукупність усіх поглядів індивіда на світ: природничих, суспільних, етико-естетичних, релігійних, освітніх тощо. Відтак реалізація світоглядного компонента комунікативної культури перекладача передбачає комплексну трансформацію фахівця у міжкультурну особистість, яка усвідомлює та поважає світосприйняття інших учасників комунікативного процесу їх переконання, традиції буття, етичні норми, тощо.

Визначаючи світоглядний компонент, розділяємо погляди Н. Зінукової, яка наголошує на важливості усвідомлення тріади «мова і культура – мислення – свідомість». Розвиток психолінгвістичних механізмів, що враховуватимуть зазначені елементи єдності, сприятимуть породженню якісного тексту перекладу, що є кінцевою метою підготовки майбутніх перекладачів [101, с. 6]. Також автор визначає явище культурного трансферу як здатність перекладача гармонійно модифікувати текст перекладу, під час медіації реалій іншомовного суспільства – «відношення адекватності як перекладацької точності та еквівалентності як перекладацької тотожності». Таким чином, зберігається стилістична еквівалентність та наближуються дискурси обох текстів. Завдяки культурному трансферу перекладач досягає кінцевої мети своєї професійної діяльності – позитивний комунікативний ефект, що характеризується повним взаєморозумінням співрозмовників [101, с. 271].

В. Желясков підкреслює необхідність подолання лінгвоетичного бар'єра під час надання перекладацьких послуг. Автор акцентує увагу на тому, що перекладач має бути фахівцем у сфері міжкультурної комунікації (мовним консультантом), володіти навичками регулювання інформаційного потоку під час транскодування тексту повідомлення мовою перекладу. Також наголошується на важливості широкого кругозору, високої загальної та світоглядної культури, ерудиції. У процесі підготовки здобувачів бакалаврського рівня спеціальності «Філологія (Переклад (англійська))», особлива увага має приділятися аспектам тактовного спілкування, гуманістичного відношення до представників різних культур, усвідомленню цінностей, традицій, буття, політики та національної свідомості різних народів [91, с. 126].

Ми підтримуємо думку В. Комісарова, який вважає що перекладач має розуміти оригінальний текст навіть глибше, ніж реципієнт. Професійний фахівець з мовної комунікації має усвідомлювати, що більшість реалій, які зрозумілі одному учаснику акту комунікації *a priori*, є абсолютно невідомими його партнеру. Для усунення такої невідповідності, перекладач має володіти високим рівнем ерудиції, аби співвідносити фонові знання мовця та реципієнта в процесі надання фахових послуг [132, с.25].

Особливий інтерес для нашого дослідження становлять наукові здобутки перекладача-практика А. Чужакіна, який наголошує на значенні ерудиції в діяльності професійного перекладача «дещо про усе та все про дещо» [275, с.18-19]. Автор вважає, що в процесі фахової підготовки майбутні перекладачімають, зокрема, займатися саморозвитком, цікавитися основними мікро- та макроекономічними процесами у світі, політичним становищем як у рідній країні, так і закордоном. Науковець зазначає, що професійний перекладач зобов'язаний бути обізнаним у сфері юриспруденції, банківсько-фінансової справи, медицини, релігієзнавства. Окрім того, підкреслюється важливість знань основ грецької міфології, римської історії, Біблії, афоризмів, крилатих фраз. Також майбутні перекладачі мають орієнтуватися в творчості найвідоміших письменників, висловлюваннях провідних політичних та державних діячів. Володіння сукупністю вищезазначених знань дасть фахівцю змогу коректно транскодувати алюзії, які зазвичай становлять значну проблему в діяльності перекладача-початківця.

А. Чужакін доводить, що знання сленгу та діалекту відіграє не менш важливу роль у підготовці здобувачів бакалаврського рівня спеціальності «Філологія (Переклад (англійська))», ніж вивчення нормативної літературної мови [275, с.18-19]. Окрім того, автор акцентує увагу на важливості перекладацької етики. Зважаючи на те, що дана професія безпосередньо пов'язана з накопиченням та передачею інформації, майбутній фахівець має усвідомлювати, що він несе юридичну відповідальність за належний рівень адекватності перекладу та конфіденційність даних, отриманих у процесі надання професійних послуг.

Спираючись на вищезазначене, ми виокремлюємо світоглядний компонент

комунікативної культури перекладача, який передбачає здатність виступати мовним посередником у процесі комунікації представників двох (і більше) культур; володіння знаннями щодо звичаїв, традицій, установлених норм двох (і більше) різномовних народів; усвідомлення смислових орієнтирів відмінного рідного лінгвоетносоціуму; спроможність бачити картину світу очима представника іншої нації; оволодіння навичками використання фонових та лінгвістичних знань для досягнення комунікативних цілей під час надання професійних послуг; здатність розпізнавати реалії та алюзії в тексті оригіналу та породження адекватних еквівалентів у тексті перекладу; доцільне використання ситуаційних кліше та сталих словосполучень під час здійснення міжкультурної комунікації; усвідомлення норм етикету, ділової етики відповідно до білінгвальних комунікативних завдань.

Показниками сформованості світоглядного компонента комунікативної культури перекладача ми визначаємо повноту та міцність фонових знань, умінь та навичок їх доцільного використання в процесі медіації в міжкультурній комунікації для досягнення комунікативних цілей та подолання лінгвокультурологічного бар'єра.

Відповідно до виокремлених показників нами виділено *рівні сформованості світоглядного компонента* комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Високий. Студенти мають глибокі фонові знання стосовно предмета комунікації, знають необхідну кількість перекладацьких трансформацій та доцільно їх використовують для досягнення належного рівня еквівалентності тексту перекладу; вільно оперують алюзіями на твори стародавньої міфології, літератури, загальновідомі факти; використовують лінгвокультурологічні знання для виявлення мовних лакун та способів їх заповнення в процесі надання перекладацьких послуг.

Достатній. Студенти знають обмежену кількість перекладацьких трансформацій та мають певні ускладнення при виборі доцільних перекладацьких технологій у процесі білінгвально-бікультурного мовного посередництва; не завжди знаходять адекватні способи перекладу різноманітних алюзій та заповнення мовних і культурних лакун.

Низький. Характеризується наявністю у здобувачів недостатньої кількості

знань щодо правил використання перекладацьких трансформацій, що призводить до значних ускладнень при виборі доцільних перекладацьких технологій у процесі бікультурного мовного посередництва; неспроможність розпізнати реалії та алюзії в тексті оригіналу; втрата прецизійної інформації внаслідок недостатніх фонових лінгвокультурологічних знань, що призводить до значного погіршення якості перекладу.

Діяльнісний компонент складається із сукупності спеціальних комунікативних умінь майбутнього перекладача, сформованість яких забезпечує високий рівень комунікативної культури.

Підходи науковців до визначення поняття «комунікативні вміння» дещо відрізняються. В. Соколова визначає комунікативні вміння як «адекватне використання усіх засобів згідно з метою, умовами та адресатом повідомлення» [250]. В. Гриньова тлумачить комунікативні вміння як способи мовленнєвої взаємодії, що базуються на набутих знаннях про спілкування [73]. О. Пехота має дещо відмінне розуміння даного поняття і трактує його як навички виконання певних вправ, спираючись на минулий мовленнєвий досвід [203, с. 862]. Схожим є погляд С. Сисоєвої, автор розуміє комунікативні вміння як спроможність швидко та коректно виконувати певну дію для досягнення поставленої мети, використовуючи відповідні технології виконання діяльності [248, с. 292]. У зв'язку із зазначеним вище констатуємо, що комунікативні вміння майбутнього перекладача є сукупністю знань і навичок, що формуються в процесі фахової підготовки в ЗВО та набувають подальшого розвитку під час виконання професійної діяльності.

Для визначення сукупності комунікативних умінь майбутніх перекладачів доцільним буде аналіз наукових праць, у яких наводяться думки авторів щодо комунікативних умінь, якими мають володіти майбутні фахівці з перекладу.

Так, В. Комісаров розрізняє такі спеціальні перекладацькі вміння:

- здатність миттєвого переключення між двома мовами;
- виконання паралельних дій двома мовами;
- глибоке та точне розуміння тексту, читання «по-перекладацьки»;
- спроможність підбору адекватного еквівалента для збереження вихідного

смислу;

- навички використання перекладацьких трансформацій для подолання лексичних, фразеологічних, граматичних та стилістичних труднощів;
- аналіз тексту оригіналу для пошуку найбільш вдалих способів перекладу відповідно до дискурсу та прагматики [132].

У рамках нашого дослідження важливим вважаємо погляд Н. Зінукової, яка акцентує увагу на значущості білігвально-бікультурної компетентності, що передбачає наявність таких умінь майбутніх перекладачів:

- визначати стилістичні та прагматичні особливості тексту оригіналу;
- володіти рідною мовою на рівні, необхідному для якісного надання перекладацьких послуг;
- усвідомлювати та використовувати теоретичні засади перекладознавства;
- аналізувати та обробляти інформацію, спираючись на наявні знання;
- використовувати новітні засоби автоматизованого перекладу, доступного програмного та технічного забезпечення;
- адаптувати текст оригіналу відповідно до прагматики реципієнта;
- викладати інформацію логічно, послідовно, стисло та аргументовано;
- високий рівень самоконтролю, виявлення помилок та шляхів їх виправлення, навички редагування тексту [103].

Цікавим є підхід П. Рибіна, який сконцентрував свою увагу на вивченні комплексу умінь, необхідних для успішного виконання письмового перекладу. Автор виділяє чотири основні види умінь майбутнього перекладача, а саме: здійснювати структурно-семантичний аналіз тексту оригіналу, виділяти граматичні та лексичні труднощі, підбирати відповідні еквіваленти в мові перекладу, вживати необхідні лексичні та граматичні трансформації, враховувати різницю в засобах актуального членування речень в обох мовах [231, с.90-91].

На відміну від П. Рибіна, Ю. Карпова наголошує на необхідності формування емотивно-емпатійного аспекту комунікативних умінь, а саме здатність майбутнього перекладача допомагати учасникам міжкультурної комунікації налагоджувати

позитивне відношення один до одного, сприяти становленню позитивного емоційного середовища спілкування, усвідомлювати соціальні та культурні особливості представників різних національностей, толерантно сприймати їх соціокультурні відмінності, зберігаючи позицію нейтралітету, розрізняти та правильно трактувати емоції співрозмовників, коректно трактувати невербальні засоби спілкування, що використовують представники різних мовних спільнот [119].

Грунтовним є підхід В. Голишева до визначення комунікативно-дослідницьких умінь майбутніх перекладачів [66]. Автор наголошує, що розвиток умінь, зазначених нижче, підвищить якість професійної підготовки здобувачів бакалаврського рівня спеціальності «Філологія (Переклад (англійська))», дозволить їм оволодіти навичками виконання наукових та творчих робіт, сприятиме розвитку самостійності, ініціативності, нестандартного бачення ситуації, спроможності формування оригінальних способів вирішення різних проблемних ситуацій. А відтак – сприятиме консолідації набутих знань, самореалізації та знаходженню власного місця у світі. Далі пропонуємо розглянути перелік умінь, які, на думку В. Голишева, є необхідними для успішної професійної діяльності майбутніх перекладачів і мають формуватися в процесі фахової підготовки у ЗВО. На думку автора, здобувач має вміти:

- проводити інформаційно-пошукову діяльність з метою саморозвитку та вдосконалення фахових умінь перекладацької галузі;
- знаходити, обробляти та використовувати актуальну інформацію, використовуючи вітчизняні та зарубіжні джерела;
- проводити ґрунтовний аналіз отриманих даних: порівнювати, виділяти головне, синтезувати, знаходити спільні та відмінні риси, конкретизувати, узагальнювати, систематизувати, наводити докази, спростовувати тощо;
- інтегрувати та систематизувати знання в галузі лінгвістики та перекладознавства;
- шукати та осмислювати інформацію рідною та іноземною мовою;
- прогнозувати текст перекладу та логічно й лаконічно його подавати;

- розмежовувати етапи виконання перекладу;
- адекватно оцінювати та контролювати якість виконання перекладу;
- розуміти та логічно конструювати висловлювання для досягнення комунікативних цілей (структурність, зв'язність, організованість мовлення);
- надавати перекладацькі послуги різних видів (усного(послідовного та синхронного) або письмового перекладу), різним реципієнтам (представникам політичних, релігійних, бізнес структур тощо);
- працювати з текстами різного дискурсу;
- використовувати різноманітні комунікативні стратегії для вирішення комунікативних завдань під час надання професійних послуг;
- активно використовувати систему універсального перекладацького скоропису;
- володіти етичними нормами поведінки перекладача;
- володіти стратегіями, механізмами та технологіями перекладу, які будуть доречними в певному культурно-комунікативному контексті;
- володіти навичками переключення, одночасного говоріння й слухання;
- миттєво реагувати на зміни комунікативної ситуації;
- використовувати отриманий досвід для саморозвитку, автоматизації перекладацьких навичок;
- конструктивно сприймати та аналізувати власні перекладацькі помилки, критику;
- модифікувати свою перекладацьку діяльність, приймати рішення та нести свою особисту відповідальність [66].

І. Ієронова виокремила такий комплекс професійних умінь майбутніх перекладачів: ведення ділової бесіди, ораторське мистецтво, аргументоване та переконливе подання інформації, досягнення згоди та робота в команді, володіння навичками міжкультурної комунікації двома (або більше) мовами [107].

Важливість формування одного з провідних чинників перекладацьких умінь, а саме: механізму переключення, зазначив у своєму дослідженні Л. Нелюбін. Автор визначає цей елемент перекладацької діяльності як сталий зв'язок між словами чи

лексичними одиницями мови оригіналу з їх культурною семантикою та відповідними еквівалентами в мові перекладу. Далі науковець розкриває сутність поняття «уміння переключення» в процесі фахової підготовки майбутніх перекладачів: «навичка переключення – це уміння здійснювати автоматизовані операції з пошуку й реалізації рішення, спрямованого на перекодування наданої для передавання одиниці тексту» [188, с. 116].

Особливий інтерес для нашого дослідження становлять наукові здобутки А. Наугольних [186]. Автор наводить комплекс перекладацьких умінь осмислення та розуміння тексту та умовно розділяє їх на шість рівнів відповідно до об'єктів розуміння та рівнів тотожності. *Рівень 1* (ключове слово або словосполучення, номінація) – студент уміє визначати дискурс висловлювання, спираючись на ключові слова; прогнозує зміст тексту за заголовком, використовуючи немовне знакове супроводження матеріалу перекладу. *Рівень 2* (фраза, денотація) – студент уміє формувати кванти інформації; усвідомлює зміст цілої фрази; скоординовано виокремлює інформацію з тексту та немовного супроводження; адекватно добирає зовнішню інформаційну основу для підвищення якості розуміння. *Рівень 3* (синтаксичне ціле – текст, композиція) – студент уміє визначати тему та рему тексту; розкриває авторську логіку подання інформації; подає судження ієрархічно; виокремлює головну тезу тексту. *Рівень 4* (синтаксичне ціле – текст, інтенція) – студент уміє інтегрувати висловлювання в єдиний концепт для досягнення смислового задуму (комунікативної мети) висловлювання; обирає найкоректніший варіант перекладу цілого тексту; усуває труднощі сприйняття тексту перекладу; контролює досягнення цілей-завдань. *Рівень 5* (фраза – синтаксичне ціле – текст, адресація) – студент уміє визначати всі засоби, що забезпечують цілісність тексту; визначає співвідношення імпліцитності та експліцитності інформації; визначає співвідношення експресивної та нейтральної інформації; встановлює співвідношення синтаксично побудованих та інших жанрових маркерів; оцінює загальні інтерпретаційні характеристики вихідного тексту, способи побудови образу адресата та порівнює його з образом реципієнта перекладу. *Рівень 6* (текст оригіналу / текст перекладу, інференція) – студент уміє

перевіряти відповідність інформаційного запиту тексту оригіналу та визначати рівень допущення інформаційних втрат; оцінювати інформаційну різність двох текстів та адекватність ужитих трансформацій; встановлює та усуває причини смислових розбіжностей тексту оригіналу та тексту перекладу; контролює рівень досягнення комунікативних цілей висловлювання [186].

На основі аналізу літературних джерел ми з'ясували, що погляди вчених щодо визначення комплексу перекладацьких умінь студентів-філологів відрізняються. Зазначені напрацювання були враховані під час виділення сукупності комунікативних умінь як складових комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Урахувавши напрацювання дослідників, які займалися проблемою формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, нами визначено такі основні групи узагальнених комунікативних умінь: **комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оцінювально-рефлексивні** (табл. 1.2).

Табл. 1.2

Групи комунікативних умінь перекладача

Група	Комунікативні уміння перекладача
Комунікативно-предметні	Досконале володіння рідною та іноземною мовами
	Усвідомлення та використання теоретичних засад перекладознавства
	Володіння технологією перекладу і вмотивоване використання перекладацьких трансформацій для подолання лексичних, фразеологічних, граматичних та стилістичних труднощів
	Визначення стилістичних та прагматичних особливостей тексту оригіналу та використання відповідного понятійно-термінологічного апарату
	Визначення дискурсу вихідного тексту та добір відповідних кліше та сталих висловлювань у тексті перекладу
	Спроможність підбору адекватного еквіваленту для збереження вихідного смислу

	Спроможність викладати інформацію логічно, послідовно, стисло та аргументовано
	Використання документальних і технічних ресурсів для швидкого пошуку необхідної інформації
Білінгвально-бікультурні	Здатність адаптувати текст перекладу згідно з прагматикою реципієнта
	Усвідомлення культурологічних відмінностей представників різних народів
	Уміння розпізнавати зміст культурологічних термінів на основі фонових знань
	Спроможність заповнення мовних і культурних лакун з урахуванням етнокультурних особливостей співрозмовників
	Використання лінгвістичних знань мовних відповідностей, сталих висловлювань, які співвідносяться з предметом комунікації
	Забезпечення необхідного мовно-термінологічного наповнення тексту відповідно до предмета та мети комунікації
Невербально-етичні	Спроможність коректно трактувати невербальні засоби спілкування, що використовують представники різних мовних спільнот
	Толерантність, повага до культури, традицій, норм поведінки, релігії різних народів
	Збереження позиції нейтралітету в процесі здійснення перекладу
	Ініціювання комфортного психологічного клімату під час надання професійних послуг
	Здатність розрізняти та правильно трактувати емоції співрозмовників
	Керування принципами та правилами професійної етики й ділового етикету
	Збереження конфіденційності даних, отриманих у процесі надання професійних послуг
Психолінгвістичні	Уміння одночасного говоріння і слухіння
	Виконання паралельних дій двома мовами
	Психологічна стійкість
	Здатність до миттєвого реагування на зміну комунікативної ситуації

Оцінювально-рефлексивні	Прагнення до самопізнання та самовдосконалення
	Використання отриманого досвіду для саморозвитку, автоматизації перекладацьких навичок
	Контроль досягнення комунікативних цілей висловлювання
	Перевірка відповідності інформаційного запиту тексту оригіналу
	Перевірка ступеня еквівалентності двох текстів та доцільності використаних трансформацій
	Встановлення та усунення причин смислових розбіжностей тексту оригіналу та тексту перекладу
	Конструктивне сприйняття критики та аналіз власних перекладацьких помилок

Показниками сформованості кожного вміння обрано: рівень сформованості уміння та рівень його застосування під час здійснення перекладу.

Спираючись на зазначені вище показники, нами було виділено три *рівні сформованості* діяльнісного компонента комунікативної культури, який визначається рівнем сформованості комунікативно-предметних, білінгвально-бікультурних, невербально-етичних, психолінгвістичних та оцінювально-рефлексивних умінь майбутнього перекладача.

Високий. Студенти демонструють належний рівень володіння вказаними комунікативними вміннями та активно їх застосовують під час здійснення перекладу.

Достатній. Студентине в повному обсязі володіють вказаними групами комунікативних умінь та мають певні труднощі під час виконання фахового мовного посередництва.

Низький. Студенти демонструють низький рівень сформованості комунікативних умінь та мають значні ускладнення під час здійснення перекладу.

Особистісний компонент визначає особистісні якості майбутнього перекладача та характеризується наявністю таких компонентів як емпатія, емоційний інтелект, толерантність, рефлексія.

Зважаючи на те, що провідною метою перекладача є досягнення миттєвої комунікації, вважаємо за потрібне розглянути особливості функціонування

психологічних та психолінгвістичних механізмів мовного посередництва, які представлені як особистісний критерій комунікативної культури майбутнього перекладача.

О. Рембач визначає особистісний компонент як такий, що описує емпатичні аспекти комунікації, спроможність усвідомлювати соціальні ролі партнерів та їх цілі. Також автор наголошує на тому, що перцептивно-комунікативний компонент розкриває етапи особистісного розвитку та самопізнання [223].

О. Лунева, надаючи характеристику основним функціям ділового спілкування, визначає перцепцію як акт сприйняття комунікантами один одного та процес встановлення взаєморозуміння [170].

Цікавим є підхід до визначення особистісного компонента комунікативної культури Т. Крамаренко [147]. Автор підкреслює, що даний аспект передбачає розуміння майбутніми спеціалістами провідних засад культури діалогу, усвідомлення її важливості в рамках здійснення фахової діяльності, прагнення здобувачів розвиватися в професійній та особистій сферах. Дослідниця виділяє дві основні складові перцепції: чуттєву (відчуття, сприйняття, уявлення) і логічну (поняття, судження).

П. Плігер характеризує перцептивність перекладацької діяльності, як здатність ототожнення себе з автором вихідного тексту, глибинне усвідомлення авторського задуму, яке дозволяє передбачити хід розмови та, за необхідності, застосувати компенсаторний механізм, спираючись на емоційно-сміслові співвідношення елементів сюжету та сприйняття авторської думки [329].

У контексті нашого дослідження виокремлюємо наступні складові елементи особистісного компоненту комунікативної культури майбутнього перекладача емпатійність, емоційний інтелект, толерантність і рефлексивність. Далі наведено детальний аналіз підходів вітчизняних та закордонних науковців до визначення кожного елементу особистісного компоненту комунікативної культури перекладача.

Перш за все необхідно зупинитися на такій якості як **емпатійність**. Для визначення концептуальних засад поняття емпатії доцільним було б звернутися до історичних витоків даного терміна. Емпатія походить від римського „*patho*”, має

значення глибокого та сильного чуттєвого ставлення і близьке за значенням до страждання; префікс «ем» характеризує інтровертну направленість дії [165, с.77]. Науковці погоджуються у визначенні емпатії як здатності особистості до досягнення емоційного стану партнера, емоційного резонансу, занурення у внутрішній світ співрозмовника [52, 165]. Ю. Устименко виділяє три види емпатії, а саме: емоційну (передбачає функціонування механізмів ототожнення та ідентифікації), когнітивну (передбачає активізацію інтелектуальних процесів порівняння та аналогії) та предикативну (використання інтуїції для прогнозування емоцій та дій партнера) [165, с.77].

Вищезазначена думка підтверджує ідеї західних соціологів, які також розрізняють когнітивну (передбачає усвідомлення емоцій співрозмовника) та емоційну (характеризує психологічне співчуття) емпатію. Вважається, що когнітивну емпатію майбутні перекладачі можуть розвинути, поглиблюючи свої знання з історії, культури та усвідомлюють особливості менталітету певної країни, в той час як емоційна емпатія відноситься до категорії природних, особистісних якостей індивіда [328, с. 46-65].

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку психолінгвістики особливу увагу привертає науковий пошук Л. Козяревич, яка розкриває значущість емпатії в перекладацькій практиці. Дослідниця зазначає, що «емпатія має значний прагматичний потенціал як цілеспрямована дія». Така дія пов'язана з умінням людини усвідомлювати почуття співрозмовника, виявляти повагу до емоційної поведінки партнера, спроможність бачити зв'язок між власними думками, психологічним станом та вчинками. У рамках дослідження особливостей білінгвально-бікультурної комунікації автор пропонує оперувати поняттям «транснаціональної міжкультурної емпатії» [129, с. 136-143]. У професійній діяльності перекладача ми розуміємо емпатію не лише як здатність людини співчувати іншим за принципом подібності досвіду, але й співчувати попри особисті відмінності, виходячи з досвіду іншого індивіда. Звичайно, емоційне співчуття може негативно вплинути на якість виконання перекладу та стати стресовим фактором для перекладача-початківця. Відтак, специфіка перекладацької професії передбачає

високий рівень стресостійкості, контроль власного емоційного стану, тобто володіння навичкою перемикавання та саморегуляції. Прикладом ситуацій, які потребують зазначених вище навичок та вмінь, можуть бути типові умови праці військових та судових перекладачів [320, с. 566-578].

А. Нікіфоров звертає увагу на те, що виконання синхронного перекладу під час ведення ділових переговорів здійснюється на основі когнітивної емпатії. Відтак, перекладач використовує знання контексту та загальної специфіки ділового дискурсу для обрання оптимальної стратегії білінгвальної медіації. Проте, використання лише когнітивної емпатії може бути недостатнім під час виконання перекладу в ситуаціях високої психологічної напруги (наприклад, дипломатія), де важливо коректно передати найдрібніші нюанси повідомлення та його невербальний підтекст. Автор характеризує таку ситуацію, як усвідомлення особистісного смислу висловлювання. «Кожен з нас добирає свій індивідуальний набір лексичних одиниць, тому світи різних індивідів набувають свого неповторного відтінку. Саме персональні риси кожної людини обумовлюють його вибір конкретних слів та словосполучень для надання характеристики певних речей або подій. Безпосередньо в доборі експресивно-оціночних висловлювань виявляється особистість людини, яка створює для себе унікальну персональну реальність» [190, с 156-173].

Підтримуємо наукові ідеї, зазначені вище, та наголошуємо на необхідності формування здобувачів філологічних спеціальностей уміння розуміти співрозмовника, знаходячи вербальні та невербальні засоби комунікації, які є доцільними в конкретній ситуації. Перекладач має «читати» комунікантів, передбачати їх настрій та подальші дії, аналізуючи лексико-стилістичні аспекти висловлювання, інтонації, жести, при цьому адекватно виявляти власні емоції та зберігати позицію нейтралітету.

Другим елементом особистісного компонента комунікативної культури перекладача вважаємо **емоційний інтелект**. Цей феномен привернув увагу багатьох психологів, психолінгвістів та дослідників інших галузей [14, 19, 20, 43, 72, 85, 99, 119, 121, 156, 168, 195, 272, 293, 316, 318, 339]. Вивчаючи специфіку феномена емоційного інтелекту саме перекладачів, особливу цікавість привертає робота

Н. Дячука, який визначає даний фактор як емоційну освіченість, управління емоціями, емпатію. Підтримуємо автора в ідеї необхідності розвитку емоційного інтелекту майбутніх-філологів як важливого інструменту інтерпретації образності тексту, пов'язаного з комунікативними намірами автора. Майбутні перекладачі мають опанувати навички розуміння та сприйняття емоцій інших людей для адекватної медіації експресивності вихідного тексту [85].

Схожим є трактування поняття емоційного інтелекту Д. Големана [307], М. Кагана та С. Кагана [111]. Дослідники вважають, що особа з високим рівнем емоційного інтелекту спроможна усвідомлювати та управляти власними почуттями. Така особиста риса дозволяє гармонійно співіснувати в соціумі, підтримувати доброзичливі стосунки в різних формах взаємодії та, відповідно, ефективно досягати поставлених цілей. Цікавим є підхід С. Кагана та М. Кагана, які описують емоційний інтелект як «соціальний дарунок, необхідний для тонкої рівноваги поведінки, що забезпечує гладкість у стосунках з людьми» [111]. Дослідники акцентують увагу на функціонуванні двох видів даного феномена: *внутрішньо особистісний (intrapersonal)* – передбачає розвинені навички самопізнання та аналізу власних почуттів; та *міжособистісний (interpersonal)* – ефективна взаємодія з партнерами, спираючись на емпатію їх емоційного стану.

Саме міжособистісний емоційний інтелект набуває особливої значущості в роботі перекладача з огляду на ключову мету даної професії – досягнення ефективної комунікації представників двох лінгвокультур та адекватна медіація контекстуального задуму автора висловлювання. Підтвердження такої думки знаходимо в дослідженнях С. Троянської, яка визначила показником емоційного інтелекту «далекоглядності в міжособистісних стосунках» [260].

У своїх роботах «Емоційний інтелект: чому він може означати більше ніж IQ?» та «Емоційний інтелект в роботі» Д. Гоулман [307] виокремив п'ять категорій (елементів) феномена емоційного інтелекту. Розглянемо кожен з них у контексті фахової перекладацької діяльності:

- *Самосвідомість* – індивід з високим рівнем емоційного інтелекту усвідомлює свої сильні та слабкі сторони; знаходить особисті та професійні зони розвитку

та самопізнання, виявляє впевненість, адекватно та конструктивно сприймає критику. У роботі перекладача помилки неминучі, тому важливим є вміння їх аналізувати та використовувати набутий досвід для професійного розвитку.

- *Саморегуляція* – фахівець здатен стримувати власні емоції, контролювати їх та виражати почуття адекватно до комунікативної ситуації. Виконання усного (синхронного чи послідовного) перекладу безпосередньо пов'язане з перебуванням у стресовому становищі, відтак майбутні філологи мають активно розвивати навички саморегуляції та стресостійкості.
- *Мотивація* – є основним рушієм кар'єрного зростання, спонукає людину позитивно сприймати професійні та особисті невдачі, продовжуючи шлях самовдосконалення. Усвідомлення того факту, що мова є «живою» системою та постійно змінюється під впливом соціальних, політичних та етнокультурних процесів, спонукає та мотивує майбутніх філологів невпинно поглиблювати професійні знання та удосконалювати навички.
- *Емпатія* – дослідження ієрархічних бізнес-структур свідчить, що фахівці, які мають вищий рівень емпатії, демонструють більш стійке лідерство в колективі. Лише розуміння емоцій співрозмовника дозволить перекладачеві надавати професійні послуги високого рівня, враховуючи прагматику комунікантів.
- *Соціальні навички* – вміння підтримувати діалог, позитивні стосунки з партнерами, а також уникання конфліктних ситуацій під час надання фахових послуг є запорукою професійного успіху майбутніх перекладачів [307].

Нижче наведені наукові надбання стосовно третього елементу особистісного компонента комунікативної культури перекладача, а саме **толерантності**. Стрімкі зміни, що відбулися в останні роки в економіці, політиці, ЗМІ та культурі сприяли інтенсифікації міжнародного спілкування. Відтак, особливого значення набула проблема толерантності взаємовідносин представників різних народів, де все більш значущою стає роль перекладачів. Сучасний перекладач виступає міжкультурним посередником та забезпечує налагодження дружніх відносин та взаєморозуміння представників різних етносоціокультурних спільнот. Зважаючи на те, що робота перекладача включає в себе лінгвістичну, комунікативну та посередницьку

діяльність, формування міжкультурної толерантності вбачається одним з провідних завдань фахової підготовки майбутніх філологів у ЗВО.

Особливий інтерес для нашого дослідження становлять наукові здобутки В. Абелян [2], А. Алешиної [8], О. Батуріної [24], С. Бондаревої [35], А. Галкіна [62], А. Кукуєва [151], Д. Леонтєва [159], І. Лінгард [161], М. Ніколаєвої [191] та інших. У великому тлумачному словнику знаходимо визначення толерантності (від лат. *tolerantia* – терпіння) як «настанову ліберального прийняття моделей поведінки, переконань і цінностей інших» [44].

М. Орехов пропонує визначення етнічної толерантності лінгвіста-перекладача та наголошує, що такий різновид толерантності є невід’ємною складовою індивідуальності майбутнього фахівця. Високий рівень етнічної толерантності передбачає бачення «картини світу» очима представників різних культур; психічний стан, що дозволить запобігати виникненню професійних міжетнічних конфліктів; у разі виникнення подібних ситуацій – спроможність діяти толерантно, відповідально, зважено, керуючись професійним кодексом перекладача [199].

Дану ідею підтримує А. Алешина, у роботах якої зазначено, що толерантність лінгвістів є професійно-особистісною рисою та характеризується «позитивною взаємодією особистості з представниками інших національностей, наявністю специфічних ціннісних орієнтацій та сукупністю професійних знань і умінь, націлених на досягнення взаємодії в процесі професійного перекладу» [8]. Дослідниця виокремлює три компоненти міжкультурної толерантності майбутніх перекладачів:

- *лінгвокультурологічний* – передбачає знання мови та культурологічних особливостей відповідної країни. Показниками даного компонента визначено усвідомлення ролі перекладача в білінгвальному посередництві, фахова орієнтація в ситуаційному контексті, адекватний вибір необхідного стилю ведення діалогу, вияв толерантності до національних особливостей комунікантів;
- *емоційно-ціннісний* – усвідомлення студентами соціально та професійно значущих цінностей. Автор розрізняє цінність-мету (дотримання правил

міжкультурної комунікації для підтримання позитивного діалогу під час надання професійних послуг) та цінність-засіб (психологічна стійкість особистості, емпатія). Показникам даного компонента вважається емоційна стабільність перекладача, доброзичливість, соціальна відповідальність, чуйність та екстравертність;

- *комунікативно-діяльнісний* – характеризується високим рівнем міжкультурної толерантності та навичками модифікації власної поведінки, зважаючи на комунікативне середовище. Дослідниця визначає такі показники сформованості даного компонента: відсутність стереотипів, неупереджене ставлення до комунікантів, широке та критичне мислення, товариськість, здатність ефективно вирішувати проблемні ситуації [8].

Зважаючи на стрімкі глобалізаційні процеси, академічну та фахову мобільність, трансформацію суспільних настанов, толерантність перекладачів під час надання фахових послуг набуває все більшої значущості. Сучасні навчально-методичні програми вітчизняних ЗВО мають враховувати вимоги світового ринку праці та формувати у майбутніх фахівців психологічні установки прийняття індивідуальних особливостей комунікантів, поваги до культури, звичаїв, традицій різних країн, бачення «картини світу» очима співрозмовника, утримання від будь-якого засудження, суб'єктивної критики національної ідентичності інших народів. Цей факт виокремлюють Є. Каргіна [114], В. Квасков [121], Н. Горбова [69] та ін.

Враховуючи необхідність володіння високим рівнем емпатії, навичками обрання адекватної комунікативної поведінки, знання технік управління власними емоціями в професійній діяльності перекладача, доречним буде навести аналіз третього елементу особистісного компонента комунікативної культури – **рефлексії**. За визначенням, поданим у «Великій енциклопедії Кирила та Мефодія», рефлексія (від лат. *reflexio* – звернення назад) – «процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів», самоспостереження, самоаналіз [34].

Рефлексивна діяльність перекладача відіграє неабияку роль у забезпеченні належної якості кінцевого продукту перекладу. Підтвердження даної тези знаходимо у напрацюваннях філологічної герменевтики – науки, що вивчає процеси розуміння

тексту. Засновником вітчизняної герменевтичної школи вважається Г. Богін. У своїй праці «Філологічна герменевтика» (1982) автор визначає рефлексію як «звернення досвіду людини на текст з метою усвідомлення його змісту» [32, с. 3].

За визначенням Г. Щедровицького, рефлексивна діяльність перекладача спрямована на здійснення рефлексивного виходу «перехід до нової позиції – зовнішньої як по відношенню до минулих уже виконаних дій, так і по відношенню до майбутньої запланованої діяльності... вивчаючи відносини між минулими діями (або запланованою діяльністю) та діями індивіда в рефлексивній позиції, ми можемо помітити, що діяльність для нього виступає матеріалом для аналізу, а майбутня діяльність – є проєктованим об'єктом» [284, с. 490-491]. Таким чином, продовжуючи думку Г. Щедровицького, зазначаємо, що метою перекладацької рефлексії є сторонній аналіз тексту перекладу, співставлення його з текстом оригіналу та оцінка рівня його адекватності.

Таку ідею підтримує Н. Галєєва, та визначає рефлексію як засіб оптимізації перекладацької діяльності. За Н. Галєєвою, «рефлексія – це спосіб виходу над розумінням, до того ж вона має натуралістично-психічний характер, та є діяльністю того хто, творить свідомість. Перекладацька рефлексія є здатністю створювати в поняттях, розумових парадигмах, схемах та моделях дещо нове, а не лише відображати вже існуюче» [61, с. 44]. Таким чином, процес перекладу невід'ємно пов'язаний з породженням нового продукту, адже відбувається усвідомості творчої особистості.

Ф. Шлейермахер погоджується із твердженнями, зазначеними вище, та наводить термін «герменевтичне коло» як ключовий аспект рефлексії, що детермінує якість перекладу. «Герменевтичне коло» передбачає специфічну розумову діяльність, при якій ціле усвідомлюється на основі окремих елементів, а окремі елементи можуть бути зрозумілими, лише виходячи з цілого. Таким чином, зміст тексту стає зрозумілим перекладачеві, лише виходячи із усвідомлення окремих слів, словосполучень та смислових одиниць, а адекватне сприйняття та розуміння окремих квантів інформації можливе лише, спираючись на цілісний текст. Такий рух від цілого до окремих елементів і навпаки (процес усвідомлення смислу)

передбачає, що на кожному етапі перекладач усвідомлює певний рівень змісту, інтегрує його з уже існуючим понятійним апаратом та усуває невідповідності між розумінням цілого тексту та окремих його елементів, формуючи цілісний образ інформаційного тексту [280].

С. Королькова, спираючись на твердження Н. Гавриленко, що «внаслідок рефлексії у перекладача формується концепт тексту, його смисловий згусток, максимально стисла глибинна смислова структура, яка детермінує об'єктивний зміст тексту оригіналу» [57], наводить ієрархічну структуру рефлексивного розуміння (семантичне розуміння, когнітивне розуміння, смислове розуміння) [141].

Здійснений аналіз сучасних досліджень, присвячених феномену перекладацької рефлексії, дає нам підстави стверджувати, що високий рівень сформованості рефлексії є необхідним елементом становлення професійної особистості як усного, так і письмового перекладача. У рамках фахової підготовки у ЗВО майбутні філологи мають навчитися проводити аналіз та надавати адекватну оцінку власній комунікативній діяльності, здійснювати самооцінку та прогнозувати вплив власної стратегії поведінки на співрозмовника, бачити картину світу очима суб'єкта взаємодії. За допомогою рефлексії майбутні фахівці зможуть покращити якість фахових послуг та підвищити власну конкурентоспроможність на сучасному ринку праці.

Грунтуючись на узагальненні наукової, психолого-педагогічної та методологічної літератури, що присвячена вивченню комунікативної культури майбутніх перекладачів, її структури та основних компонентів, можемо зробити висновок, що *показниками сформованості особистісного компонента комунікативної культури є емпатія, емоційний інтелект, толерантність та рефлексія.*

Далі наведено рівні сформованості особистісного компонента комунікативної культури майбутнього перекладача.

Високий. Досліджуючи різні аспекти взаємодії студентів з одногрупниками, викладачами та фахівцями, спостерігається високий рівень сформованості емпатії, емоційного інтелекту, толерантності та рефлексивності.

Достатній. Досліджуючи різні аспекти взаємодії студентів з одногрупниками,

викладачами та фахівцями, спостерігається неповна сформованість емпатії, емоційного інтелекту, толерантності та рефлексивності.

Низький. Досліджуючи різні аспекти взаємодії студентів з одногрупниками, викладачами та фахівцями, спостерігається недостатній рівень сформованості емпатії, емоційного інтелекту, толерантності та рефлексивності.

Узагальнений опис компонентів, показників комунікативної культури майбутніх перекладачів та їх рівневий диференціал представлено в табл. 1.3.

На підставі попередніх міркувань у дослідженні виокремлено низький, достатній та високий рівні сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Високий рівень комунікативної культури майбутніх перекладачів характеризується наданням перекладацьких послуг належної якості. Здобувачі вмотивовані до досягнення поставленої мети та самовдосконалення. Студенти досягають комунікативних цілей у процесі білінгвальної комунікації при збереженні адекватного рівня еквівалентності тексту оригіналу та перекладу. Студенти досконало володіють комунікативно-предметними, білінгвально-бікультурними, невербально-етичними, психолінгвістичними та оціночно-рефлексивними вміннями та активно їх застосовують у процесі фахової взаємодії. Майбутні філологи виявляють високий рівень емпатії, емоційного інтелекту, толерантності, рефлексії.

Достатній рівень комунікативної культури майбутніх перекладачів характеризується наданням перекладацьких послуг достатньої якості. Здобувачі певною мірою вмотивовані до досягнення поставленої мети та самовдосконалення. Студенти частково досягають комунікативних цілей у процесі білінгвальної комунікації при збереженні часткової еквівалентності тексту оригіналу та перекладу. Студенти недосконало володіють комунікативно-предметними, білінгвально-бікультурними, невербально-етичними, психолінгвістичними та оціночно-рефлексивними вміннями та не завжди застосовують їх у процесі фахової взаємодії. Майбутні філологи виявляють достатній рівень емпатії, емоційного інтелекту, толерантності, рефлексії.

Табл. 1.3

**Компоненти, показники та рівні сформованості комунікативної культури
майбутніх перекладачів**

<i>Комп онен ти</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні сформованості</i>		
		<i>Високий</i>	<i>Достатній</i>	<i>Низький</i>
<i>Мотиваційний</i>	Наявність мотивації здобувачів до формування високого рівня комунікативної культури; потреба саморозвитку та професійного самовдосконалення.	Майбутні перекладачі мають яскраво виражені мотиви до формування комунікативної культури, вони наполегливі у досягненні особистих цілей та прагнуть до саморозвитку.	Майбутні перекладачі мають яскраво виражені мотиви до формування комунікативної культури, вони наполегливі у досягненні особистих цілей та прагнуть до саморозвитку.	Майбутні перекладачі зрідка проявляють мотиви до формування комунікативної культури, вони постійно потребують спонукання та заохочення до постановки особистих цілей та розвитку особистих фахових якостей.
<i>Світоглядний</i>	Повнота та міцність фонових знань а також здатність їх доцільного використання у процесі медіації в міжкультурній комунікації для досягнення комунікативних цілей та подолання лінгвокультурологічного бар'єра.	Студенти мають глибокі фонові знання; сформовані навички використання перекладацьких трансформацій; вільно оперують алюзіями на твори стародавньої міфології, літературу, загальновідомі факти; використовують лінгвокультурологічні знання для виявлення мовних лакун та способів їх заповнення.	Студенти мають певні труднощі при виборі доцільних перекладацьких технологій; не завжди знаходять адекватні способи перекладу різноманітних алюзій та заповнення мовних культурних лакун.	Студенти мають значні труднощі при виборі доцільних перекладацьких технологій; неспроможні розпізнати реалії та алюзії у тексті оригіналу; втрата прецизійної інформації внаслідок недостатніх фонових лінгвокультурологічних знань.

<i>Діяльнісний</i>	Володіння комунікативно-предметними, білінгвально-бікультурними, невербально-етичними, психолінгвістичними та оціночно-рефлексивними вміннями та їх застосування під час здійснення перекладу.	Студенти демонструють належний рівень володіння вказаними комунікативними вміннями та активно їх застосовують під час здійснення перекладу.	Студентине в повному обсязі володіють вказаними групами комунікативних умінь та мають певні труднощі під час виконання фахового мовного посередництва.	Студенти демонструють низький рівень сформованості комунікативних умінь та мають значні ускладнення під час здійснення перекладу.
<i>Особистісний</i>	Емпатія, емоційний інтелект, толерантність та рефлексія.	У процесі взаємодії студентів з одногрупниками, викладачами та фахівцями, спостерігається високий рівень сформованості емпатії, емоційного інтелекту, толерантності та рефлексивності.	У процесі взаємодії студентів спостерігається неповна сформованості емпатії, емоційного інтелекту, толерантності та рефлексивності.	У процесі взаємодії студентів спостерігається недостатній рівень сформованості емпатії, емоційного інтелекту, толерантності та рефлексивності.

Низький рівень комунікативної культури майбутніх перекладачів характеризується наданням перекладацьких послуг неналежної якості. Здобувачі майже не вмотивовані до досягнення поставленої мети та самовдосконалення. Студенти не досягають комунікативних цілей у процесі білінгвальної комунікації, при цьому рівень еквівалентності тексту оригіналу та перекладу є недостатнім. Студенти демонструють нерозвинені комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні та оціночно-рефлексивні вміння та зрідка застосовують їх у процесі фахової взаємодії. Майбутні філологи виявляють низький рівень емпатії, емоційного інтелекту, толерантності, рефлексії.

Отже, компонентно-структурний та рівневий аналіз комунікативної культури майбутніх перекладачів, надав можливість поглибити знання сутності досліджуваного поняття й конкретизувати його зміст.

1.3. Особливості формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у рамках Болонського процесу в Україні

Модернізація системи вищої освіти в Україні на сьогоднішній день є одним із стратегічних завдань нашої країни, адже саме підготовка висококваліфікованих фахівців є запорукою стабільності, національної ідентичності, конкурентоспроможності та активного розвитку суспільства в цілому. Глобалізаційні тенденції у світовій економіці, мобільність фахівців різних галузей створює соціальне замовлення на перекладачів високого рівня, які виступатимуть посередниками між представниками різних народів. Таке становище висуває нові вимоги перед ЗВО щодо підготовки майбутніх філологів, які знатимуться на етнічних, культурологічних та соціальних особливостях різних країн. У контексті нашого дослідження доцільним буде провести порівняльний аналіз освітніх програм підготовки філологів рівня «Бакалавр» у вітчизняних та зарубіжних ЗВО з метою виявлення наявності та кількості навчальних дисциплін, що націлені на підвищення лінгвосоціокультурої освіченості фахівців з двомовної комунікації та формування й розвиток комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Першим етапом нашого дослідження був аналіз загальних стратегій професійної підготовки майбутніх перекладачів у різних країнах світу. За твердженням Н. Левицької, програми підготовки філологів можна умовно поділити на дві категорії: програма повної вищої освіти, яка передбачає навчання протягом п'яти років і присвоєння освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра; програма магістерської підготовки тривалістю два (рідше один) роки, така програма доступна лише студентам, які вже отримали ступінь бакалавра у відповідній галузі знань [156].

Науковець наголошує, що програми повної вищої освіти здебільшого розповсюджені в таких країнах Європи, як Австрія, Німеччина та Данія, у той час, як програми магістерської підготовки мають більший попит в англійськомовних країнах (Великобританія, США) та Франції. Таку думку підтримує Є. Полупанова та пояснює дану тенденцію інтенсивним вивченням студентами країн ЄС іноземних

мов у рамках нефілологічної підготовки, наявністю програм міжнародного стажування та можливістю занурення в мовне середовище, що призводить до високого рівня володіння іноземною мовою серед фахівців різних галузей. Комбінація даних факторів призводить до того, що бакалаври нефілологічних спеціальностей мають високу іншомовну компетентність та вступають на магістерські програми підготовки перекладачів, по закінченню яких випускники ЗВО мають значно ширшу сферу використання своїх професійних знань у майбутній професійній діяльності.

Незважаючи на суттєві відмінності програм професійної підготовки перекладачів щодо їх змісту, методології, фахового спрямування (письмовий чи усний переклад, художній, науково-технічний, фінансово-банківський, медичний переклад тощо), спільною рисою є стратегія формування мовної та комунікативної компетентності протягом перших трьох-чотирьох років навчання, з подальшим формуванням фахової перекладацької компетентності в процесі магістерської підготовки.

Новітні програми підготовки перекладачів більшості європейських університетів не обмежуються виключно лінгвістичною білінгвальною підготовкою фахівців. Сьогодні провідні ЗВО світу пропонують освітні програми, які, разом із мовною підготовкою, мають на меті формування комунікативної культури, культури ділового спілкування, навичок професійного використання спеціалізованого програмного забезпечення, поглиблення фонових знань та розширення горизонтів наукового пошуку. Такі тенденції фахової вищої освіти сприяють підвищенню конкурентоспроможності випускників європейських університетів, підвищенню попиту на них на світовому ринку праці. Отже, вважаємо, що успішний досвід європейських колег у галузі фахової підготовки перекладачів має бути врахований під час розробки освітніх програм вітчизняними ЗВО.

Другим етапом нашого дослідження було визначення сучасного стану системи вищої освіти в Україні. На сьогоднішній день вітчизняна вища освіта характеризується основними положеннями Болонської декларації, яка була підписана нашою країною у травні 2005 р. [100]. Впровадження вищезазначеного

документа означало, що Україна стала країною-учасницею загальноєвропейського освітнього простору, буде дотримуватись загальних стратегій освітньої політики, враховуючи національні особливості та соціальне замовлення.

За твердженням Т. Десятова, провідними завданнями Болонських реформ є уніфікація стандартів освітніх послуг, порівнювальність дипломів та прозорість кваліфікаційних програм [78]. З метою гармонізації освітньої системи було запропоновано «базовий трикутник реформ» Болонського процесу, а саме впровадження трициклової системи вищої освіти (бакалаврат, магістратура, докторантура), підвищення якості підготовки фахівців у ЗВО та використання Європейської системи залікових кредитів (ECTS) для оцінювання роботи студентів [340].

У матеріалах Стокгольмського семінару, присвяченого питанням спільних (*joint degrees*) та подвійних освітніх програм (*double degrees*), які реалізуються у рамках Болонського процесу, однією з рис даного процесу відзначається студентська мобільність [310]. Особливістю таких спільних програм є узгодженість навчальних програм та уніфікація курикулумів між ЗВО-учасниками. Завдяки такій стандартизації освітнього процесу, значна частина навчання та екзаменів проходить безпосередньо в університеті-партнері, а дипломи визнаються в обох навчальних закладах. Всебічне залучення професорсько-викладацького складу обох ЗВО дає студентам змогу отримати диплом одразу двох університетів по закінченню такої спільної програми [332]. Провідною метою спільних та подвійних освітніх програм є інтеграція й впровадження найкращих викладацьких практик країн Європи для розширення горизонтів наукових пошуків шляхом проведення спільних новітніх галузевих досліджень [295].

Динаміка Болонських реформ передбачає, зокрема, професіоналізацію вищої освіти. Дослідниця фахової підготовки студентів у США Ю. Глазер-Раймо зазначає, що в Сполучених Штатах професіоналізація визначається як процес активного співробітництва між ЗВО різних країн [306, с. 14]. Таку думку підтверджує Л. Пуховська, яка провела аналіз освітніх тенденцій в Європі й дійшла висновку, що основні системи й моделі викладання у європейських ЗВО були підпорядковані ідеї

професіоналізації [216, с. 21]. Також цікавим є твердження К. Корсака, який акцентує увагу на тому, що професіоналізація є глобальним вектором у сучасній вищій освіті [142].

Інтеграція України до Європейського освітнього простору передбачає модифікацію освітніх програм з урахуванням вимог світового ринку праці. Зважаючи на ключові стратегії Болонських реформ, а саме: підвищення рівня студентської мобільності, упровадження подвійних дипломів та професіоналізація вищої освіти, можемо зробити висновок, що формування комунікативної культури майбутніх перекладачів має стати одним з провідних завдань у процесі фахової підготовки філологів.

Зважаючи на необхідність реформування і модернізації вищої освіти в цілому та філологічних спеціальностей зокрема, яка продиктована впровадженням Болонського процесу в нашій країні, вважаємо за потрібне навести порівняльний аналіз освітньо-професійних програм рівня підготовки «Бакалавр» провідних університетів України та світу. Метою даного дослідження буде виявлення наявності та кількості відведених кредитів ECTS навчальних дисциплін, що націлені на формування комунікативної культури майбутніх філологів. Наголошуємо, що детальний аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців з перекладу університетів України та Європи та адаптація зарубіжного досвіду в галузі професійної вищої освіти сприятиме підвищенню якості підготовки перекладачів та, відповідно, їх конкурентоспроможності на світовому ринку праці.

Третім етапом нашого дослідження було визначення поняття освітньо-професійної програми та аналіз таких програм у вітчизняних та європейських ЗВО. Як зазначено в Наказі Міністерства освіти і науки України № 161 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу в вищих навчальних закладах» від 17.09.2019, «освітньо-професійна програма визначає нормативну частину змісту навчання, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої і професійної підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня певної спеціальності» [214]. Органи управління вищою освітою та заклади вищої освіти використовують освітні програми для розподілу загального обсягу

навчального матеріалу за циклами підготовки в академічних годинах, а також для контролю відповідності інформаційного обсягу й рівня засвоєння матеріалу. Незалежно від фахового спрямування та рівня підготовки освітня програма включає:

- рекомендований перелік навчальних дисциплін;
- форми контролю та державної атестації;
- нормативний термін навчання.

Далі наведено порівняльну таблицю (див. табл. 1.4) освітньо-професійних програм 2017-2019 навчальних років Київського національного лінгвістичного університету, Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Університету імені Альфреда Нобеля та Сумського державного університету з аналізом наявності та кількості дисциплін, що мають на меті формування культурологічної, загальної, комунікативної та предметної компетентності майбутніх перекладачів.

Табл. 1.4

**Порівняльний аналіз освітньо-професійних програм ЗВО та їх компонентів,
соціокультурологічний аспект (2017-2019 н.р.), Україна**

<i>Назва ЗВО/кафедри</i>	<i>Назва дисципліни</i>	<i>Усього кредитів ECTS</i>
Київський національний лінгвістичний університет / кафедра англійської філології і філософії мови імені професора О. М. Мороховського	Міжкультурні подібності й розбіжності мовленнєвої поведінки англійців та українців	2
	Лінгвокраїнознавство США	2
	Філософія	2
	Європейські цінності*	2
	Глобалізація і культура*	2
	Етичні проблеми*	2
	Соціальна антропологія*	2
	Релігієзнавство і український контекст*	2
	Діалогічний дискурс: інтегративний метод прагматичного та конверсаційного аналізів*	2
	Біоетика*	2
	Конфліктологія*	2
	Візуальні комунікації*	2
	Сучасні соціологічні концепції*	2
Миколаїв	Історія України та української культури	3

	Філософія	3
	Теорія мовної комунікації	3
	Лінгвокраїнознавство країн основної іноземної мови	5
	Міжнародні стратегії економічного розвитку / Економіка зарубіжних країн*	3
Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського / кафедра загальної та прикладної лінгвістики	Історія України та української культури	3
	Філософія	3
	Трудове право та підприємницька діяльність	3
	Викристання інформаційно-комунікативних технологій в науково-педагогічній діяльності	3
	Етнолінгвістика та лінгвокультурологія	5
	Соціолінгвістика	3
	Психолінгвістика*	3
	Соціально-політичні студії*	3
	Дискурсологія*	3
	Мовні технології громадських відносин та реклами*	3
	Герменевтика та лінгвотекстологія*	3
	Риторика*	3
	Лінгвістична типологія та мовні ареали*	3
	Етика ділового мовлення*	3
	Психологія*	6
	Психологія реклами* / Гендерна лінгвістика*	6
	Теорія і практика комунікації* / Мовленнєва патологія*	7
	Нейролінгвістика та патопсихолінгвістика*	8
Юрислінгвістика* / Паралінгвістика*	3	
Сугестивна лінгвістика*	3	
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка / Кафедра англійської філології та міжкультурної комунікації	Соціально-політичні студії	2
	Філософія	4
	Основи екології	2
	Науковий образ світу	3
	Вибрані розділи трудового права та основи підприємницької діяльності	3
	Українська та зарубіжна культура	3
	Сучасна українська література	3
	Історія зарубіжної літератури	5
	Лінгвокраїнознавство країн першої іноземної мови	4
	Література країн першої іноземної мови	5
Університет ім. Тараса Шевченка / Кафедра англійської філології та міжкультурної комунікації	Українська ідентичність: історія, культура, мова	4,5

	Основи економічної науки	3
	Педагогіка та вікова психологія	5
	Історія зарубіжної літератури	24
	Вступ до літературознавства	3
	Основи права/Правознавство*	5
	Зв'язки з громадськістю/Соціологія громадської думки*	5
	Філософія, етика, основи психології/ Історія світової культури*	5
	Самоменеджмент/Маркетинг*	5
	БЖД, охорона праці/Цивільний захист, логіка/WEB дизайн*	3
	Лінгвокультурні особливості країн Західної Європи*	3
	Основи інформатики та прикладної лінгвістики/ Лінгвістичний аспект ІТ технологій*	6
	Основи теорії мовленнєвої комунікації та вступ до перекладознавства / Стандарти комунікативної поведінки*	3
	Основи класичної філології*	6
	Мовна комунікація в туристичному бізнесі/ Мова засобів масової інформації*	5
	Лінгвокраїнознавство країн основної іноземної мови/ Лінгвокультурні особливості англійських країн*	4
Сумський державний університет / кафедра германських мов	Історія зарубіжної літератури	5
	Лінгвокраїнознавство англійських країн зі змістовим модулем: лінгвокраїнознавство країн другої іноземної (німецької) мови	5
	Основи теорії мовної комунікації	5
	Цінності громадянського суспільства	5
	Історія англійської мови зі змістовим модулем: історія перекладу	5
	Юридична філологія*	5

* Вибіркові компоненти освітньо-професійної програми

Наведемо кількісно-відсотковий аналіз розподілу кредитів ECTS на навчальні дисципліни лінгвістичного та соціокультурологічного спрямування. В Українських ЗВО загальноприйнятим є навчальний план підготовки бакалаврів, що включає 240 кредитів ECTS, до яких входять цикли нормативних та варіативних (вибіркових)

дисциплін [210]. Проведений нами аналіз освітньо-професійних програм провідних університетів України показав, що, в середньому, лише 17,9% кредитів ECTS від загального академічного навантаження повного навчального року відводиться на опанування дисциплін, які мають на меті формування соціокультурної та комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. В освітньо-професійних програмах вітчизняних ЗВО, аналіз яких було проведено в рамках нашого дослідження, розподіл навчального навантаження між дисциплінами загального спрямування та соціокультурологічного напрямку може бути представлений у вигляді таблиці (див.табл. 1.5). Такий компаративний аналіз переконливо свідчить про недостатній рівень уваги, яка приділяється формуванню комунікативної культури в майбутніх фахівців з двостороннього перекладу.

Табл. 1.5

Співвідношення кредитів ECTS загального спрямування до кредитів ECTS соціокультурологічного спрямування, Україна

<i>Назва ЗВО/кафедри</i>	<i>% кредитів ECTS загального спрямування</i>	<i>% кредитів ECTS соціокультурологічного спрямування</i>
Київський національний лінгвістичний університет / кафедра англійської філології і філософії мови імені професора О. М. Мороховського	89,17	10,83
Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського / кафедра англійської мови та літератури	92,92	7,08
Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського / кафедра загальної та прикладної лінгвістики	76,67	23,33
Київський національний університет ім. Тараса Шевченко / Кафедра англійської філології та міжкультурної комунікації	83,75	16,25
Університет імені Альфреда Нобеля / кафедра англійської філології та перекладу	62,5	37,5
Сумський державний університет / кафедра германських мов	87,5	12,5

Далі наведено порівняльну таблицю (табл. 1.6) освітньо-професійних програм 2017-2019 навчальних років Варшавського університету [309], Брюссельського вільного університету [335] та Університету східної Англії [334] з аналізом

наявності та кількості дисциплін, що мають на меті формування культурологічної, загальної, комунікативної та предметної компетентності майбутніх фахівців з перекладу. На підставі аналізу даних таблиці 1.6 буде виявлено відсоткове співвідношення навчальних дисциплін загального та соціокультурологічного спрямування.

Табл. 1.6

Порівняльний аналіз освітньо-професійних програм ЗВО та їх компонентів, соціокультурологічний аспект (2017-2019 н.р.), країни ЄС

<i>Назва ЗВО/кафедри</i>	<i>Назва дисципліни</i>	<i>Всього кредитів ECTS</i>
Варшавський університет / кафедра прикладної лінгвістики	Language B – Literature / Мова B – Література	5,5
	Communicative Competence Development of Language B / Розвиток комунікативної компетентності мови B	26
	Health and Safety / Безпека життєдіяльності	0,5 (online)
	Intellectual Property Protection / Захист інтелектуальної власності	0,5
	Information Technology / Інформаційні технології	1,5
	Culture and History of Language B-speaking Countries / Культура та історія країн мови B	3
	Psychology / Психологія*	8,5
Брюссельський вільний університет / факультет листування перекладу та комунікації	Droit/ Правознавство	5
	Economie / Економіка	5
	Histoire & Philosophie / Історія та філософія	5
	Informatique & Normes / інформаційні технології та стандарти	5
	Histoire et théorie de la traduction / Історія та теорія перекладу	5
	Arts & Techniques / Мистецтво та техніка *	5
	Droit des affaires & Organisations internationales / Підприємницьке право та міжнародні організації*	5
	Questions Internationales / Проблематика міжнародних відносин*	5
MOBILITÉ / МОБІЛЬНІСТЬ	25	
Університет східної Англії / Факультет політології, філософії мовознавства та теорії комунікації	Introduction to language and communication studies / Вступ до мовознавства та теорії комунікації	20
	Translation issues across media (level 6) / Особливості перекладу в галузі ЗМІ	20
	Discourse and power / Дискурс та його сутність*	20
	Introduction to political communication / Вступ до політичної комунікації*	20
	Introduction to language, culture and interpersonal communication / Вступ до мовознавства, культурології та міжособистісної комунікації*	20

Mediapower / Сила засобів масової інформації*	20
Theorising media and culture / Розробка наукових теорій в галузі ЗМІ та культури*	20
An introduction to popular culture in Latin America / Вступ до поп-культури Латинської Америки*	20
Globalisation and French cultural identity (level 4) / Глобалізація та французька культурна ідентичність (Рівень 4)*	20
Digital media and society / цифрові ЗМІ та суспільство*	20
The writing of journalism (aut) / Письменництво в журналістиці*	20
France, francophonie and the world (level 5) / Франція, Франкофонія та світ (Рівень 5)*	20
Intercultural communication in practice / Практичний курс міжкультурної комунікації*	20
Introduction to Japanese popular culture (level 5) / Вступ до японської поп-культури (Рівень 5)*	20
Language and society / Мова та суспільство*	20
Language contrasts and translation (level 5) / Типологія мов та переклад (Рівень 5)*	20
Language in action / Практичний курс мови*	20
Reinterpreting 21st century Spain (level 5) / Новий погляд на Іспанію 21 сторіччя*	20
Technological tools for media accessibility (level 5) / Технології доступності ЗМІ (рівень 5)*	20
Introduction to conference interpreting / Вступ до перекладу конференцій*	20
Introduction to public service interpreting / Вступ до перекладу в державному секторі*	20
Japanese film: national cinema and beyond / Японський фільм: національне кіно та інше*	20
Language and gender / Мова та гендерність*	20
Specialised translation / Спеціалізований переклад*	20
Sport, communication and society / Спорт, комунікація та суспільство*	20
Technological tools for subtitling and dubbing (level 6) / Технології створення субтитрів та дублювання (Рівень 6)*	20
Translation and adaptation (level 6) / Переклад та адаптування (Рівень 6)*	20
Translation work experience (level 6) / Перекладацька практика (Рівень 6)*	20
LCS SEMESTER ABROAD MODULE / МОДУЛЬ ЗАКОРДОННОГО СТАЖУВАННЯ	60

* Вибіркові компоненти освітньо-професійної програми

За даними офіційного сайту Європейської комісії обсяг навчального плану освітньої програми першого циклу (First Cycle Programme), тобто підготовки фахівців рівня «Бакалавр», варіюється в межах 180-240 кредитів ECTS [304]. Проведений нами вибірковий аналіз свідчить, що в середньому 46% кредитів ECTS від загального обсягу навчальних дисциплін відведено на предмети, які формують комунікативну культуру, розширюють світогляд і поглиблюють професійні знання майбутніх перекладачів. У таблиці нижче (табл. 1.7) представлено розподіл навчального навантаження між дисциплінами загального спрямування та соціокультурологічного напрямку.

Табл.1.7

Співвідношення кредитів ECTS загального спрямування до кредитів ECTS соціокультурологічного спрямування, країни ЄС

<i>Назва ЗВО/кафедри</i>	<i>% кредитів ECTS загального спрямування</i>	<i>% кредитів ECTS соціокультурологічного спрямування</i>
Варшавський університет / кафедра прикладної лінгвістики	74,44	25,56
Брюссельський вільний університет / факультет листування, перекладу та комунікації	63,89	36,11
Університет східної Англії	25	75

Результати порівняльного аналізу компонентів освітньо-професійних програм підготовки майбутніх перекладачів рівня бакалавр у ЗВО України та Європи свідчать, що головною відмінністю навчальних програм у вітчизняних університетах є зосередженість на лінгвістичній підготовці здобувачів, та націленість на формування комунікативної та соціокультурологічної освіченості – у європейських ЗВО. Дану ідею підтримує О. Семенов, яка наголошує, що провідною рисою сучасної системи вищої освіти в Європі є варіативність, міждисциплінарність, гнучкість та прагматичність (професіоналізація) [244, с.136].

Ми вважаємо, що сучасна освіта України вимагає суттєвої модернізації, яка враховуватиме стрімкі глобалізаційні процеси суспільства ХХІ сторіччя, появу новітніх інформаційних технологій, світову мобільність, а, отже, адекватно реагуватиме на зміни соціального замовлення та готуватиме фахівців відповідної

спеціалізації. Суттєве занепокоєння станом вищої освіти в нашій країні висловили у своїх статтях Г. Ключек «Вища літературна освіта в контексті Болонського процесу» [123, с. 100-127] та О. Семенов «Сьогодення філологічних професій: соціальне замовлення чи реалізація особистісних потреб» [244, с.135-139].

Ми погоджуємося із твердженням науковця-філолога Г. Ключек, що «модернізація філологічної освіти має відбуватися зі збереженням традиційної фундаментальної системної та цілеспрямованої освіти бакалаврського рівня», однак вважаємо, що позитивним досвідом європейської методології підготовки перекладачів, вартим запозичення й адаптації, є міждисциплінарний підхід, прикладна орієнтація та професіоналізація навчального процесу, варіативність форм поточного, модульного й підсумкового контролю [50, с.79]. Також вартим запозичення вважаємо практику вивчення мови в іншомовному середовищі (прагматичний підхід) шляхом популяризації програм міжнародного співробітництва, подвійних дипломів, закордонних стажувань, волонтерства тощо. Такі програми сприятимуть не лише інтенсифікації вивчення іноземної мови, а й стимулюватимуть мотивацію студентів та формуватимуть унікальний досвід міжкультурного діалогу, що сприяє підвищенню рівня комунікативної культури в майбутніх перекладачів.

У результаті порівняльного аналізу освітньо-професійних програм вітчизняних та зарубіжних ЗВО було виявлено провідні технології та методи, що використовуються у процесі фахової підготовки майбутніх перекладачів, а саме:

- поживлення навчальної діяльності шляхом використання проблемного навчання, індивідуалізація, професіоналізація навчання, модульне навчання, консультування (тьюторинг), кооперативне навчання;
- міждисциплінарний підхід, що реалізується шляхом науково-методичного запозичення підходів, методів та інструментарію різних наук, та сприяє всебічній підготовці майбутніх перекладачів, розширенню горизонтів їх наукових пошуків та кругозору;
- варіювання організації та методичного забезпечення самостійної роботи студентів-філологів, форми якої модифікуються залежно від здібностей, особистого

запиту та рівня підготовки здобувача, а також корелюються з цілями та завданнями освітнього процесу та специфікою майбутньої фахової діяльності;

- активне послугування ресурсами Інтернет та он-лайн платформами у навчальному процесі, що передбачає відсутність безпосереднього особистого контакту з викладачем, натомість відбувається опосередкований зв'язок між усіма учасниками процесу шляхом використання сучасних мультимедійних засобів;
- комплексне використання потенціалу сучасної техніки та наукових досягнень в галузі педагогіки, психології, лінгвістики, теорії інформації;
- зміщення педагогічного інтересу від конкретних освітніх технологій до особистого вибору та творчого підходу викладача і здобувачів з метою цілеспрямованого міксування методів та технологій у навчальному процесі.

В освітньо-професійних програмах європейських ЗВО, які були предметом нашого дослідження, виявлено активне залучення здобувачів до самостійного опанування певними знаннями та навичками шляхом послугування проблемно-пошуковим методом навчання, методом аналізу ситуацій, методу викладання командою, які сприяють активації їх пізнавальної діяльності та розвитку мислення. Також активно використовуються ігрові технології (агротехніка, рефлепрактика, моделювання) які дозволяють імітувати умови майбутньої фахової діяльності, сприяють формуванню та розвитку навичок командної роботи, діалогічного спілкування, прийняття рішень на основі всебічного аналізу ситуації з одночасним засвоєнням нових та актуалізацією раніше набутих знань і умінь.

Беручи до уваги позитивні аспекти фахової підготовки перекладачів у країнах ЄС, вважаємо що одним із напрямів реформування та модернізації філологічної освіти в нашій країні може стати запровадження дисциплін, що мають на меті формування комунікативної культури майбутніх перекладачів та їх соціокультурологічної компетентності. Враховуючи успішний досвід європейських колег, вважаємо за доцільне пропонувати бакалаврам філологічних спеціальностей вивчення спецкурсу «Комунікативна культура перекладача», який буде тісно пов'язаний із професійними інтересами студентів та наближуватиме академічну освіту до практичних потреб ринку праці.

Згідно з наданою інформацією та детальним аналізом сучасних освітньо-професійних програм підготовки перекладачів у вітчизняних та європейських ЗВО наголошуємо, що урахування світового досвіду у сфері академічної підготовки фахівців з двомовної комунікації надасть можливість підвищити загальний рівень філологічної освіти в Україні, а впровадження спецкурсу «Комунікативна культура перекладача» сприятиме вдосконаленню методології навчання майбутніх фахівців з перекладу. Таким чином, фахова підготовка філологів буде поступово адаптуватися до вимог і стандартів європейського освітнього простору, що підвищить конкурентоспроможність вітчизняних фахівців та полегшить їх працевлаштування як в Україні, так і за кордоном.

Висновки до першого розділу

Проведений теоретичний аналіз філософської, педагогічної, лінгвістичної, психологічної літератури, теорії та практики фахової підготовки майбутніх перекладачів, наукових доробок вітчизняних та зарубіжних фахівців, присвячених формуванню культури діалогу, комунікативних умінь, навичок ділового спілкування, а також аналіз сучасних освітніх програм філологічних спеціальностей у ЗВО України та світу дає нам підстави дійти таких узагальнюючих висновків.

У першому розділі дисертації наведено теоретичні засади формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки, основу яких склали наукові доробки педагогів, філософів, психологів, перекладачів-практиків.

Проведено ретроспективний аналіз історичних витоків перекладацької діяльності в Україні та світі. Наведені основні міжнародні та вітчизняні стандарти надання перекладацьких послуг, а також окреслені основні вимоги до академічної підготовки майбутніх філологів. Розглянуто ключові напрями наукових пошуків щодо ролі білінгвізму в перекладацькій діяльності, становлення мовної особистості, та інших психологічних аспектів здійснення двомовної медіації.

Представлено погляди філософів, мислителів, психологів, педагогів на поняття «комунікація», «культура», «комунікативна культура». Спираючись на фундаментальні праці вітчизняних та зарубіжних науковців, обґрунтовано власні позиції щодо визначення ключового поняття дослідження «*комунікативна культура перекладача*», яке розуміється як особистісно інтегрований феномен, що характеризується сукупністю знань лінгвокультурологічних особливостей представників різних народів та фахової культури перекладача, умінь (комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оцінювально-рефлексивні) та особистих якостей (емпатія, толерантність, рефлексія, емоційний інтелект) індивіда, що дозволяє йому досягати соціально-комунікативних цілей та визначає спосіб адекватної взаємодії з іншими учасниками комунікативного процесу під час здійснення фахового міжкультурного посередництва.

Визначено теоретичні основи та уявлення про сутність та структуру комунікативної культури. Унаслідок проведеного теоретичного аналізу, узагальнення науково-педагогічної та психолого-педагогічної літератури було виокремлено такі структурні компоненти комунікативної культури майбутніх перекладачів: *мотиваційний* (наявність мотивації здобувачів до формування високого рівня комунікативної культури; потреба саморозвитку та професійного самовдосконалення), *світоглядний* (сукупність фонових знань майбутнього перекладача, його обізнаність у різних сферах людської життєдіяльності, ерудиція) *діяльнісний* (повнота та міцність фахових знань, володіння комунікативними вміннями), *особистісний* (емпатія, емоційний інтелект, толерантність та рефлексія). Визначено показники та рівні (*низький, достатній, високий*) сформованості компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів та розкрито їх зміст.

Урахувавши напрацювання дослідників, які займалися проблемою формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, визначено основні групи узагальнених комунікативних умінь: комунікативно-предметні, білінгвально-

бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оцінювально-рефлексивні, наведено їх складові та критерії оцінки.

Здійснено компонентно-структурний та рівневий аналіз комунікативної культури майбутніх перекладачів, який надав можливість поглибити знання сутності досліджуваного поняття й конкретизувати його зміст.

У заключній частині першого розділу представлено аналіз загальних стратегій професійної підготовки майбутніх перекладачів у різних країнах світу. Визначено сучасний стан вищої освіти в Україні та досліджено процес впровадження болонських реформ у нашій державі.

Наведено порівняльні таблиці освітньо-професійних програм 2017-2019 навчальних років українських (Київського національного лінгвістичного університету, Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Університету імені Альфреда Нобеля, Сумського державного університету) та зарубіжних (Варшавського університету, Брюссельського вільного університету, Університету східної Англії) ЗВО з аналізом наявності та кількості дисциплін, що мають на меті формування культурологічної, загальної, комунікативної та предметної компетентності майбутніх перекладачів. Представлено кількісно-відсотковий та якісний аналіз розподілу кредитів ECTS на навчальні дисципліни лінгвістичного та соціокультурологічного спрямування. Визначено, що в Україні в середньому лише 17,9% кредитів ECTS від загального академічного навантаження повного навчального року відводиться на опанування дисциплін, які мають на меті формування соціокультурної та комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. Відповідний показник серед досліджуваних університетів країн ЄС становить 46%.

Беручи до уваги позитивні аспекти фахової підготовки перекладачів у різних країнах світу та враховуючи успішний досвід європейських колег, вважаємо, що одним з напрямів реформування та модернізації філологічної освіти в нашій країні може стати запровадження дисциплін і спецкурсів, що мають на меті формування

комунікативної культури майбутніх перекладачів та їх соціокультурологічної компетентності.

Стратегічними орієнтирами для обґрунтування технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, реалізація якої гарантувала б досягнення цілей, поставлених у дослідженні, є визначені теоретичні засади сутності та структури комунікативної культури майбутніх фахівців з перекладу.

Матеріали, які ввійшли до розділу, опубліковано автором у наукових статтях і матеріалах конференцій [95, 171, 172, 321,338].

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Теоретичне обґрунтування технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки

У першому розділі дисертації було здійснено спробу ґрунтовно й різноаспектно проаналізувати проблеми формування комунікативної культури майбутнього перекладача у процесі професійної підготовки, обґрунтувати сутність та презентувати структурно-компонентну характеристику сформованості у майбутніх перекладачів зазначеної культури.

Доробки першого розділу становлять достатню теоретико-методологічну базу для розробки педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки, обґрунтування якої було визначено за мету даного підрозділу.

Вважаємо за необхідне випередити хід і логіку теоретичного обґрунтування педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів визначенням конститутивних понять дослідження – «технологія» та «педагогічна технологія». Технологія (від грец. *techne* – мистецтво, уміння і *logos* – слово, поняття) – це «сукупність процесів, правил, навичок, що застосовуються при виготовленні певного виду продукції у будь-якій сфері виробничої діяльності. У своїй еволюції технологія спирається на всю сукупність природно-наукових знань і, у свою чергу, призводить до виникнення нових галузей науки і техніки, створює матеріальну та інформаційну базу для їх розвитку» [29]. Н. Волкова наголошує, що «технологічність намагається відповісти на запитання, яким чином краще здійснювати освітню діяльність» [54, с. 108].

Погляди сучасних науковців на визначення поняття саме педагогічної технології дещо відрізняються. В. Монахов презентує педагогічну технологію як системне та послідовне втілення на практиці заздалегідь розробленої моделі педагогічної діяльності з проєктування, організації та проведення навчального процесу [172]. На думку науковця педагогічна технологія має включати систему засобів досягнення поставлених цілей та умов управління навчальним процесом. Серед основних характеристик педагогічної технології В. Монахов виокремлює:

- системність;
- структурованість;
- відтворюваність;
- заплановану ефективність;
- адаптивність системи вимог до сучасного навчального процесу;
- наявність мотиваційного компонента та його реалізацію через концепцію «розсіяних» методичних знань;
- наявність системи діагностики та контролю досягнення поставлених педагогічних цілей [172].

Дещо інше розуміння поняття «педагогічна технологія» має В. Докучаєва [83]. Автор визначає даний термін як «сукупність процесів, правил, що виконують підпорядкувальну (нормотворчу) та упорядкувальну (алгоритмізуючу) функції стосовно дій проєктувальника, які спрямовані на створення заданого об'єкта інноваційної педагогічної системи» [83, с.172].

Вагомими, на наш погляд, виявилися погляди М. Кларіна, який тлумачить поняття педагогічної технології як сукупність операцій, виконання яких призведе до досягнення необхідних результатів, тобто проєктування навчального процесу з заданими результатами, які можливо діагностувати [122]. Науковець виділяє три ключові характеристики педагогічної технології: діагностичність опису, можливість відтворення педагогічного процесу (характеристика кожного етапу, цілей навчання, діяльності студентів та викладача) та можливість відтворення педагогічних результатів [122].

Схожої думки дотримується й В. Беспалько, який розуміє педагогічну технологію як «діяльність, спрямовану на створення умов для формування особистості; раціонально організовану діяльність щодо забезпечення досягнення мети педагогічного процесу» [29, с. 187]. Науковець презентує п'ять принципів проектування педагогічної технології:

- 1) принцип цілеспрямованості;
- 2) принцип обґрунтованості цілей навчання та виховання;
- 3) принцип завершеності навчання;
- 4) принцип природності (вмотивованості);
- 5) принцип інтенсивності дидактичного процесу [29].

Ю. Устименко визначає педагогічну технологію як «конкретним способом організовану сумісну діяльність викладачів та студентів, сукупність методів, прийомів та засобів навчання, форм контролю і корекції, що поетапно (пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивно-аналітичний, контрольньо-оцінювальний) упроваджуються в навчальний процес ЗВО та гарантують досягнення кінцевого результату». На думку автора, педагогічна технологія має відповідати таким критеріям: концептуальності, системності, керованості, ефективності, відтворюваності [265, с. 155].

У контексті нашого дослідження цікавими є праці Г. Селевка, який виокремлює такі характеристики педагогічної технології:

- концептуальність – проектування педагогічної технології, спираючись на сучасні наукові концепції, філософське, психологічне, соціально-педагогічне та дидактичне обґрунтування досягнення педагогічних цілей і завдань;
- системність – цілісність, логіка та взаємозв'язок усіх частин педагогічної технології;
- керованість – можливість діагностики та модифікації результатів на кожному етапі;
- відтворюваність – можливість використання даної педагогічної технології в інших навчальних закладах подібного типу [240].

Враховуючи думки вітчизняних та зарубіжних дослідників, наведені вище, наголошуємо, що у *рамках нашого дослідження поняття «педагогічна технологія» формування комунікативної культури майбутніх перекладачів» розуміється як сукупність методів, прийомів та засобів навчання, форм контролю і коригування, що відповідно до етапів (пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивний, контрольньо-оцінювальний) упроваджуються в освітній процес ЗВО та забезпечують досягнення майбутніми перекладачами комунікативної культури [94].*

Під час проєктування педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки використовувалися раціональні елементи технологій, наявних сьогодні, з урахуванням ідей Н. Волкової [55], М. Кларіна [122] та Г. Селевко [240], які наголошують, що процес розробки педагогічної технології передбачає визначення мети та шляхів її досягнення, концептуально-змістової основи навчання, а також технологічного процесу.

Відтак, алгоритмом проєктування педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки обрано таку послідовність елементів: визначення цілей та завдань технології; характеристика методології та принципів педагогічної технології; діагностика вихідного рівня сформованості комунікативної культури; визначення змісту, форм та методів формування досліджуваного феномена; рефлексія; контроль та оцінювання набутого рівня сформованості комунікативної культури.

Отже, технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки реалізується у чотири етапи:

- 1) *пропедевтичний* – має на меті розробку навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Комунікативна культура перекладача» та попередня діагностики рівня сформованості комунікативної культури в студентів-філологів;
- 2) *змістово-процесуальний* – передбачає конструювання цілісного курсу, уточнення його змісту та форм подання матеріалу, визначення найдоцільніших методів навчання; оновлення змісту навчальних дисциплін «Ділова іноземна мова», «Практика усного перекладу»,

- «Лінгвокраїнознавство», «Основи теорії мовленнєвої комунікації», «Практичний курс англійської мови», «Філософія, етика, основи психології»;
- 3) *рефлексивний* – націлений на спонукання студентів до самооцінки, саморедагування, рефлексії;
- 4) *контрольно-оцінювальний* – має за мету проведення вихідного контролю сформованості фахової комунікативної культури (див. рис.2.1).

У рамках нашого дослідження загальною *метою* визначено забезпечення сформованості високого рівня комунікативної культури в майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

Згідно з поставленою метою було визначено такі *завдання*:

- мотивація майбутніх перекладачів до формування високого рівня фахової комунікативної культури, спонукання до самовдосконалення, професійного росту, самопізнання;
- оволодіння майбутніми перекладачами спектром знань нелінгвістичної галузі та розширення їх кругозору;
- формування комунікативних умінь майбутніх перекладачів та оволодіння ними майстерності ведення професійного діалогу, удосконалення навичок конфлікт-менеджменту в процесі надання перекладацьких послуг;
- розвиток толерантності, емпатійності, рефлексії; створення позитивного емоційно-психологічного клімату на заняттях шляхом орієнтації процесу навчання на індивідуальну особистість студента як носія фахових та загальнолюдських цінностей.

Далі представимо *методологічні підходи*, на яких базується проектування технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

Для визначення методологічних підходів ми керувалися твердженням Є. Блосфельда, який наголошує, що «залежно від завдань і предмета дослідження можна використовувати різні підходи або поєднувати їх, але при цьому один з них превалюватиме, інші будуть йому підпорядковані» [31, с.154]. Отож, вважаємо що запорукою успішного формування комунікативної культури майбутніх перекладачів

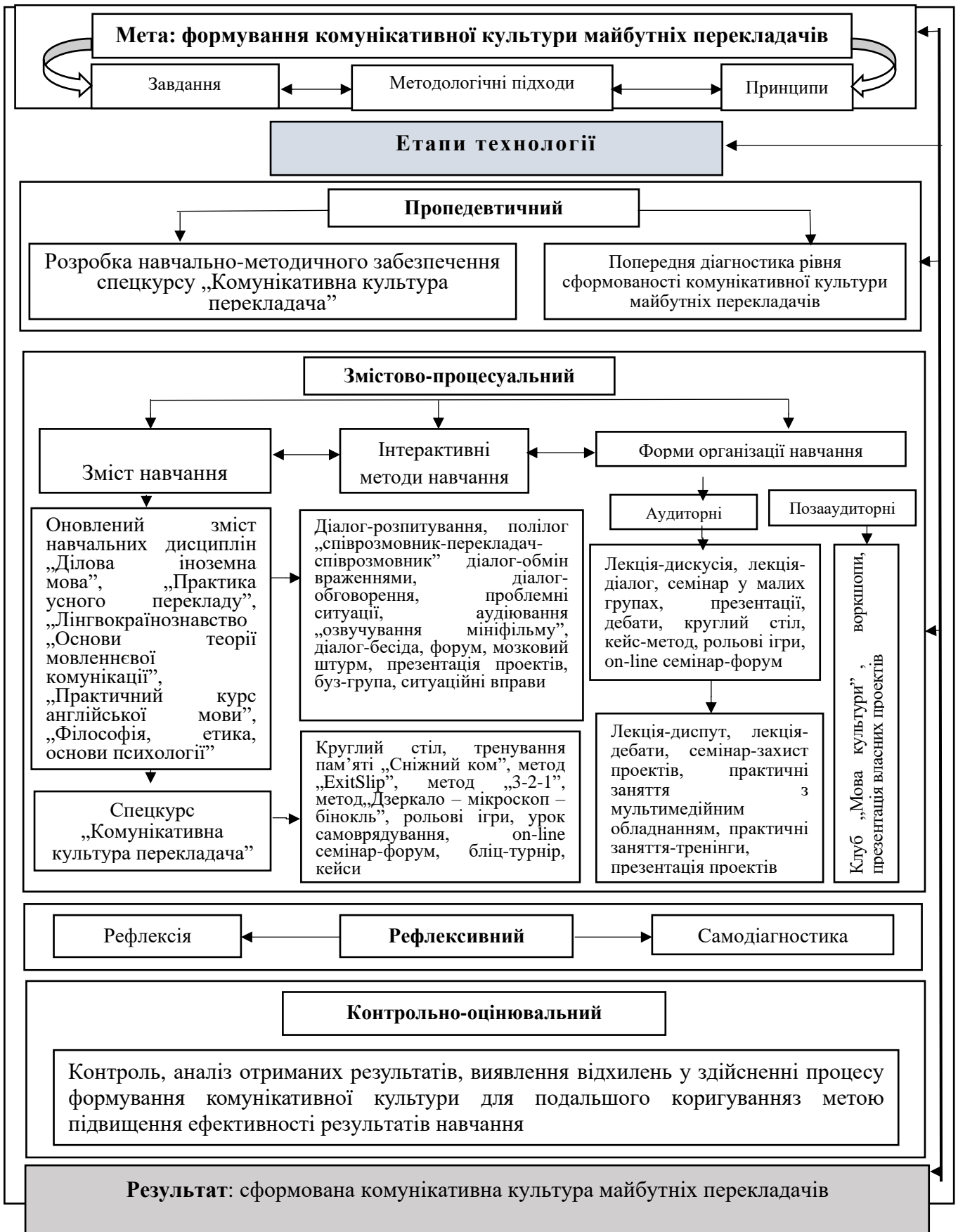

Рис. 2.1. Технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

може стати послугування *інтегрованим підходом*, який поєднує базові елементи культурологічного, системного, синергетичного, контекстного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів.

Системний підхід. Втілення даного підходу передбачає бачення процесу формування комунікативної культури майбутніх перекладачів як цілісної системи, яка поєднує ряд взаємопов'язаних елементів. Комбінація таких елементів (мета, зміст, засоби, методи, технологія, результати навчання) гарантує досягнення поставленої мети. У рамках нашого дослідження цікавими вважаються роботи таких науковців, як Ю. Бурименко [38], Е. Юдін [285], Ю. Шабанова [276], які розглядали особливості проектування педагогічної технології враховуючи взаємозв'язок усіх її структурних компонентів.

Зокрема, С. Амеліна акцентує увагу на важливості системного підходу в процесі формування комунікативної культури, адже «культура діалогу являє собою складне багатоконпонентне явище, яке складається з взаємопов'язаних компонентів (мотиваційно-ціннісного, інтелектуально-пізнавального, емоційно-почуттєвого, операційно-діяльнісного, морально-духовного, мовно-мовленнєвого), які зазнають впливу в межах даної системи» [12, с.109-110]. Окрім того, автор наголошує, що вплив на студента як одного з ключових учасників навчального процесу має бути системним, як і загальний процес фахової підготовки у ЗВО.

У рамках проектування технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки системний підхід застосовується на етапі планування програми спецкурсу та добору засобів і методів навчання, які відповідатимуть очікуваним результатам навчання.

Культурологічний підхід. Даний підхід базується на ідеях В. Вернадського [48], М. Бахтіна [25], які вбачають нерозривний зв'язок між людським буттям та культурним середовищем. Особливу цікавість у рамках нашого дослідження становить концепція Х.-Г. Гадамера щодо герменевтичного бачення навчального процесу, які представлені у фундаментальній праці «Істина та метод: основи фундаментальної герменевтики» [60].

Узагальнюючи позиції вітчизняних та зарубіжних дослідників [169, 201, 203, 207, 220, 224, 288, 301, 316, 329], ми констатуємо, що культурологічний підхід передбачає бачення освітнього процесу підготовки майбутніх перекладачів та їх подальшу перекладацьку діяльність крізь призму культури, усвідомлення ролі перекладача як медіатора між представниками двох народів. У цьому контексті суттєвий інтерес до нашого дослідження становлять праці Н. Зінукової. Автор наголошує на значущості тріади «мова і культура – мислення – свідомість» як конститутивного поняття білінгвальної підготовки майбутніх перекладачів [340].

Вищезазначений підхід є превалюючим під час добору лексичних одиниць та змістовного матеріалу наповнення курсу, а також під час оцінки якості засвоєння пропонованого вокабуляру та понятійного апарату.

Синергетичний підхід вважається новим напрямом у педагогіці та представлений в наукових доробках Н. Алексєєва [6], В. Аршинова [18], Г. Хакен [271] та інших. Впровадження синергетичного підходу дозволяє отримати нові знання про смислоутворення та організацію актів комунікації, а, отже, і методика навчання мови та культури, адже провідною ідеєю даної теорії є твердження, що індивід створює власну картину світу та координує поведінку через мову.

С. Гураль акцентує увагу на тому, що культурне середовище виступає не зовнішнім чинником, а повноправним учасником комунікативного процесу [74]. Лінгвосинергетика займається проблемами самоорганізації та саморозвитку мови, породженням нових елементів (неологізмів) в умовах складної соціокомунікативної системи. Відтак, майбутні перекладачі мають усвідомлювати, що породження тексту спікером зумовлене його приналежністю до певної соціокультурної групи зі своїми традиціями, культурою, морально-етичними нормами.

Синергетичний підхід передбачає проектування педагогічної технології фахової підготовки майбутніх перекладачів з огляду на нелінійність, спроможність до самоорганізації, біфукаційних змін та глобалізаційності означеного процесу. У даному контексті варто зазначити твердження І. Пригожина щодо можливості

становлення «порядку через хаос» [59]. Синергетичний підхід є актуальним на пропедевтичному та змістово-процесуальному етапах нашого експерименту.

Контекстний підхід. Реалізація даного підходу націлена на моделювання майбутньої професійної діяльності перекладачів у процесі їх академічної підготовки. Відомий науковець А. Вербицький підкреслює важливість адаптації навчального процесу до реальних умов праці майбутніх фахівців та «перетворення навчальної діяльності студента на професійну» [46]. За даного підходу формування комунікативної культури майбутніх фахівців з перекладу відбувається шляхом розкриття предметного та соціального змісту майбутньої професії та професіоналізації навчання. Створення проблемних ситуацій та моделювання реальних умов праці мотивують студентів до імплементації міждисциплінарних знань різних галузей, а відтак, опанування вміннями креативного вирішення поставлених завдань [46, с.13-18].

Особистісно-орієнтований підхід базується на твердженнях В. Серікова [245] та І. Когут [128], що опанування студентами гуманітарних (комунікативних) знань та навичок сприяє розкриттю індивідуального потенціалу студента як унікальної особистості, мотивує його до самопізнання та саморозвитку.

На думку І. Якиманської, провідною характеристикою особистісно-орієнтованого підходу є суб'єкт-суб'єктна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу, адже саме такий взаємозв'язок дає підґрунтя для формування особистісного досвіду студента внаслідок індивідуально-суб'єктного переживання змісту навчання [287].

І. Когут презентує п'ять засобів, які сприяють втіленню особистісно-орієнтованого підходу:

- 1) розкриття особистого досвіду студента шляхом використання різноманітних форм та методів навчання;
- 2) мотивація студентів до опанування нового матеріалу завдяки парній, груповій та командній роботі;
- 3) подолання страху помилитися, дати невірну відповідь, підтримуючи комфортний психологічний клімат в аудиторії;

- 4) заохочення студентів до командної роботи, яка сприятиме самовдосконаленню кожного індивіда і дозволить коректно виконати завдання шляхом спільних консультацій, без фасилітації викладача;
- 5) створення психологічної ситуації в аудиторії, яка сприятиме прояву особистих якостей кожного студента, розкриватиме його індивідуальний потенціал у нестандартному, вибірковому підході до вирішення поставленого завдання [128, с.53-56].

Наголошуємо, що використання базових елементів особистісно-орієнтованого підходу буде особливо актуальним на контрольно-оцінювальному етапі впровадження технології, адже оцінка прогресу та успішності кожного студента має носити персоналізований характер, враховувати вхідний рівень знань та індивідуальні особливості кожного учасника навчального процесу.

Останнім, але не менш важливим, підходом до формування комунікативної культури майбутніх перекладачів вважаємо **діяльнісний підхід**, основу якого становлять концепції М. Кагана [111], О. Леонтьєва [158], С. Рубінштейна [227]. Суттєвий інтерес для нашого дослідження становить твердження О. Леонтьєва «свідомість не просто формується і проявляється в діяльності як окрема реальність— вона «вбудована» в реальність та нерозривна з нею» [158, с.45]. Виходячи з даного твердження, резюмуємо, що впровадження діялісного підходу сприятиме реалізації внутрішнього потенціалу та особистих якостей кожного студента, адже саме діяльність обумовлює формування свідомості та культури людини. Реалізація даного підходу можлива шляхом включення до навчального плану майбутніх філологів різноманітних за формою та змістом видів діяльності, які максимально наближені до фактичних завдань майбутньої професії. Такий підхід мотивує здобувачів до опанування навичок постановки цілей та задач, проєктування, рефлексії тощо, і є актуальним на кожному етапі впровадження даної педагогічної технології.

Наголошуємо, що саме органічне поєднання окремих елементів кожного з підходів, зазначених вище, сприятиме оптимізації навчального процесу та дозволить

розробити ефективну педагогічну технологію формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки.

У контексті нашого дослідження видається доцільним виділити **принципи** формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, які властиві виділеним нами методологічним підходам. Наша технологія базується на загальнодидактичних та специфічних принципах, що обумовлюють процес формування комунікативної культури майбутніх фахівців з перекладу.

Ми вважаємо принципи полікультурності та комунікативності ключовими в процесі формування комунікативної культури майбутніх перекладачів. **Принцип полікультурності** в нашому дослідженні виявляється в розвитку в майбутніх перекладачів здібностей усвідомлювати національні особливості представників різних народів, уміння «зчитувати» етносоціокультурні риси співрозмовника та виявляти культурологічний підтекст повідомлення. Реалізація даного принципу зумовлює здатність майбутніх перекладачів до адекватного транскодування реалій та інших культурологічних аспектів тексту перекладу.

Другим конститутивним принципом формування комунікативної культури майбутніх перекладачів є **принцип комунікативності**. З огляду на синергетичний підхід, реалізація даного принципу відбувається шляхом занурення здобувачів у середовище, яке максимально наближене до умов майбутньої професійної діяльності. Означений принцип передбачає залучення майбутніх перекладачів до участі в обговореннях, дискусіях, диспутах, діалогах та інших формах комунікації у ході поведіння заняття.

Погоджуємося з Н. Зінуковою включових аспектах успішного впровадження комунікативного принципу, а саме:

- особиста вмотивованість – студент усвідомлює мету комунікативного акту та шляхи її досягнення;
- інформативність – зміст поданого матеріалу корелюється з віковими та інтелектуальними показниками студента і є цікавим для нього (обговорення нагальних глобалізаційних проблем, оновлення навчально-дидактичних посібників, використання інтерактивних форм навчання);

- проблемність – спонукає студента до самовдосконалення, проведення власного наукового пошуку, розвиває критичність та логічність мислення [104, с.42-48].

Виділення даного принципу є логічним з огляду на те, що проектування нашої технології передбачає використання елементів синергетичного підходу у формуванні комунікативної культури майбутніх перекладачів, адже такий принцип сприяє наближенню академічної підготовки майбутніх перекладачів до реальних умов праці. Послугування даним принципом сприятиме розвитку самостійності, самоконтролю, творчості та критичності мислення студентів.

Принцип інтерактивності. Передбачає створення умов для різних способів та форм взаємодії здобувачів між собою (робота у парах, міні- та міні групах, командах, тощо) та з викладачем. Акцент у навчальному процесі зміщується від викладача до студента, який орієнтується на самостійну роботу, використання інтернет- та медіаресурсів для вирішення поставлених навчальних завдань. Означений принцип передбачає різноаспектну подачу навчального матеріалу залежно від особистих потреб конкретної групи здобувачів, їх вподобань та академічних потреб. Інтерактивність навчального процесу забезпечує реалізацію засад діалогічної освіти, що знаходить свою реалізацію в активній взаємодії майбутніх філологів між собою та з викладачем. Внаслідок реалізації даного принципу здобувача формуються навички та вміння роботи в команді, ведення дискусії, аргументованого висловлювання власних думок та розробки стратегії вирішення поставленого завдання шляхом обговорення у групі.

Принцип нелінійності. Основою даного принципу є твердження про те, що «результат суми впливів не дорівнює сумі їх результатів» [101, с. 374–384]. Зважаючи на кінцеву мету фахової підготовки перекладачів, яка полягає у формуванні полікультурної мовної особистості, що здатна здійснювати ефективну білінгвальну медіацію між представниками двох народів, наголошуємо на необхідності комплексного підходу до підготовки фахівців даного профілю. Володіння виключно мовленнєвою компетентністю та знання соціокультурних норм не є достатнім для здійснення ефективної білінгвальної медіації, адже наявність певного набору знань та умінь не гарантує досягнення кінцевого результату –

успішної комунікації між людьми різних мовних спільнот. Вважаємо, що комплексний, нелінійний підхід до організації процесу фахової підготовки майбутніх перекладачів сприятиме формуванню їх комунікативної культури, а, відтак, підвищить якість надання професійних послуг з мовного посередництва.

Принцип систематичності та послідовності у формуванні комунікативної культури майбутніх перекладачів базується на логічності, наступності та ієрархічності подання матеріалу в навчальному процесі. О. Краєвська виділяє чотири вимоги, дотримання яких передбачає реалізація принципу систематичності та послідовності:

- 1) формування комунікативної культури відбувається поетапно;
- 2) систематично встановлюються взаємозв'язки між комунікативними поняттями та явищами;
- 3) навчальний матеріал подається завершеними частинами та викладається в чітко організованій послідовності;
- 4) визначається місце нової інформації в структурі вже сформованої комунікативної культури [146, с. 237-242].

Вважаємо, що врахування базових фонових знань студентів та вже опанованого матеріалу дозволить покращити очікувані результати навчання та мотивуватиме студентів до оперування нещодавно вивченим матеріалом. Окрім того, передбачається поступове підвищення складності навчального матеріалу, розширення лексичного наповнення текстів перекладу та, відповідно, поступове поглиблення знань здобувачів.

Принцип професійної особистісної спрямованості. За твердженням Н. Зінукової, важливим етапом фахової підготовки здобувачів рівня «Бакалавр» спеціальності «Філологія (Переклад (англійська))» до майбутньої перекладацької діяльності є формування мовної особистості перекладача [103, с.42-48]. Така навчальна діяльність передбачає певну спеціалізацію освітнього процесу, а саме: векторність докладених зусиль на формування комунікативної культури фахівців з двомовної комунікації. Реалізація даного принципу в рамках нашого дослідження відбувається шляхом добору навчально-методичного матеріалу, форм та методів

проведення занять, завдань для самостійної підготовки, які повністю відповідають загальній стратегії професіоналізації академічної фахової підготовки.

Принцип самостійності. Зважаючи на загальний євроінтеграційний напрям, що обрала наша країна та Болонський процес реформування системи вищої освіти зокрема, дедалі більша роль в академічній освіті відводиться самостійній підготовці майбутніх фахівців. Упровадження Болонського процесу в українську систему вищої освіти передбачає перерозподіл часу між самостійною та аудиторною роботою на користь першої, що сприятиме розвитку самостійності студента, його автономності, формування навичок самоорганізації в рамках підготовки та виконання поставлених завдань, активізації використання інформаційних технологій та, як наслідок, трансформації навчально-інформаційного освітнього середовища у відкриту систему, що постійно збагачується за рахунок зовнішніх джерел інформації. Суттєвий інтерес до нашого дослідження становлять праці Р. Бара та Д. Тага, представлені в дидактичному посібнику «Університетська освіта: від ефективного викладання до ефективного вивчення» [23, с. 13–39]. Дослідники акцентують, що мета «парадигми освіти» полягає не в ефективному викладанні («*teaching*»), а радше в постійному підвищенні ефективності вивчення матеріалу («*learning*»), що призведе до значного підвищення продуктивності освітнього процесу [23, с. 13–39]. Вищезазначений принцип набуває особливої актуальності в рамках підготовки саме майбутніх перекладачів, адже мова є «живою» системою, а використання Інтернет-ресурсу є чи не єдиним способом отримати найсучасніші автентичні тексти, аудіо- та відеоматеріали, що якнайкраще відображають ситуації реального спілкування з усіма аспектами вербальної та невербальної комунікації. Н. Зінукова наголошує, що для успішного впровадження принципу самостійності необхідно дотримуватися ряду стратегічних умов: постановка мети та завдання, визначення форми та методології впровадження самостійної роботи, визначення форми перевірки якості виконання поставленого завдання та критерії його оцінювання [103, с.53-61]. Вважаємо, що самостійна робота студентів з автентичним англomовним матеріалом (перегляд фільмів, телепередач, читання сучасної літератури, блогів та преси) сприятиме підвищенню їх зацікавленості в

суспільному, політичному та економічному житті представників англомовних країн. Окрім того, така робота з «живою» мовою покращить словниковий запас та вимову майбутніх перекладачів.

Таке зміщення акценту від викладача до студента та його особистої відповідальності за хід та результати навчання зумовлює актуальність **принципу тьюторингу** в процесі формування комунікативної культури майбутніх перекладачів. За визначенням Т. Ковальнової, тьюторське супроводження – це особливий тип освітньої фасилітації, при якому учні виконують освітні дії, а тьютор створює умови, що необхідні для їх здійснення та осмислення [125]. Провідною метою тьюторського супроводження вважається повноцінна реалізація особистого потенціалу здобувача, його здатності до саморозвитку, самовдосконалення шляхом здійснення освітньої діяльності та задоволення його індивідуальних психолого-педагогічних потреб. Вивчаючи праці С. Рубінштейна [227] та В. Аверіна [3], робимо висновок, що в процесі формування комунікативної культури майбутніх перекладачів необхідно сприймати особисті здібності здобувача як основу педагогічної стратегії та цілеспрямовано впливати на їх розвиток і професіоналізацію за допомогою відповідних методів та технологій навчання. Ми вважаємо, що формування комунікативної культури майбутніх перекладачів буде здійснюватися найбільш якісно за умови гармонізації внутрішнього психологічного стану студента та зовнішніх умов освітнього процесу. Така гармонія може досягатися, зокрема, завдяки впровадженню принципу тьюторингу, який передбачає комбінацію мотиваційних, комунікативних та рефлексивних аспектів [71]. Викладач-тьютор визначає рівень вмотивованості студента, встановлює індивідуальні пріоритети та цілі навчання. Комунікативна робота тьютора полягає в забезпеченні зворотнього зв'язку між викладачем та здобувачем й реалізується шляхом проведення індивідуальних консультацій та зустрічей у неформальному середовищі. Рефлексивна діяльність націлена на обговорення проблем й ускладнень, які виникають в освітньому процесі та пошук шляхів їх подолання.

Принцип емпатії та толерантності. Передбачає усвідомлення переживань, емоцій та почуттів співрозмовника, які виникають у процесі білінгвальної

міжкультурної комунікації. Варто відзначити феномен етноцентризму, з яким стикаються перекладачі-початківці в процесі соціальної перцепції, міжгрупової та міжособистісної комунікації, а також під час безпосередньої мовленнєвої діяльності іноземною мовою як у навчальній, так і професійній перекладацькій практиці. Майбутні філологи мають розвивати здатність бачити картину світу очима співрозмовника, толерантно ставитися до особливостей та відмінностей представників різних народів. Усвідомлення соціальної ролі перекладача як медіатора в міжнаціональній комунікації та сутності його посередницької діяльності передбачено реалізацією принципу емпатії та толерантності.

Отже, концепція нашого дослідження базується на зазначених вище принципах та інтегрованому підході, які вважаємо найбільш доцільними для впровадження педагогічної технології формування комунікативної культури здобувачів у процесі академічної підготовки майбутніх перекладачів.

Під час проектування технології формування комунікативної культури майбутніх фахівців з двостороннього перекладу використовувалися раціональні елементи існуючих технологій. Дана технологія реалізується в чотири етапи: пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивний, контрольньо-оцінювальний. Далі розкриємо сутність кожного етапу.

Пропедевтичний етап. Передбачає всебічну підготовку до впровадження педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів. Першочерговим завданням даного етапу є розробка навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Комунікативна культура перекладача». Також передбачено вхідне тестування та анкетування (див. додаток Р) для встановлення рівня сформованості комунікативної культури в здобувачів бакалаврського рівня третього та четвертого курсу спеціальності 035 «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська)».

Змістово-процесуальний етап. Провідною метою даного етапу є конструювання цілісного педагогічного процесу, який формуватиме в майбутніх фахівців з двостороннього перекладу комплексне уявлення про майбутню професію, а також значущість культурологічного аспекту в перекладацькій діяльності,

забезпечить оволодіння здобувачами комплексом знань і умінь, необхідних для підвищення їх комунікативної культури, що сприятиме якіснішому наданню майбутніх професійних послуг. Поділяємо думку Ю. Устименка, який наголошує на важливості «виокремлення студентами з масиву пропонованої інформації суттєво нової для них, особистісно значущої», адже висока мотивація до активного пізнання та самовдосконалення сприятиме інтенсифікації навчального процесу [265, с. 126].

Суттєвий інтерес для нашого дослідження становить твердження Н. Волкової, що студенти мають повністю усвідомлювати значущість отриманих знань та їхню практичну цінність [52, с. 185]. Автор наголошує, що навчальний матеріал має «відображати зв'язки і стосунки предметів, явищ об'єктивної дійсності й містити в собі особисті погляди того, хто говорить, його оцінку, ставлення до предметних зв'язків зовнішнього світу, ... емоційну забарвленість...» [52, с. 185]. Відтак важливою умовою успішного впровадження даної технології є добір автентичного навчального матеріалу, який буде цікавим студентам та викликатиме у них емоційний відгук.

Іншим аспектом підвищення ефективності технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів є професіоналізація та практична значущість отриманих знань. А. Борисюк стверджує, що академічна підготовка студентів має бути націлена на формування практичних навичок, які необхідні для кваліфікованого надання фахових послуг у майбутньому, а саме подолання комунікативних бар'єрів, стрес-менеджмент, конфлікт-менеджмент, командна робота, мобільність та швидке прийняття рішень [36, с. 247–257]. Окрім того, науковець підкреслює важливість комплексного характеру набутих знань та навичок, що передбачає здатність майбутнього фахівця ефективно синтезувати отриману інформацію та застосовувати її в практичній діяльності [36, с. 247–257].

У проектуванні змісту навчання спираємося на культурологічний підхід, який передбачає усвідомлення тріади «мова і культура – мислення – свідомість» [102]; орієнтує студентів на підвищення власної культури комунікації як провідної засади успішного виконання перекладацької діяльності; сприяє усвідомленню системи загальнолюдських цінностей (добро, любов, щирість), різноманітності

етносоціокультурних особливостей представників народів світу тощо.

Зважаючи на можливості інтеграції знань міждисциплінарного характеру, змоделюємо зміст підготовки майбутніх перекладачів та формування в них високого рівня комунікативної культури. Реалізуючи вищезазначене, нами оновлено зміст низки навчальних дисциплін: **«Ділова іноземна мова»**, **«Практика усного перекладу»**, **«Лінгвокраїнознавство»**, **«Основи теорії мовленнєвої комунікації»**, **«Практичний курс англійської мови»**, **«Філософія, етика, основи психології»**.

Добір зазначених вище дисциплін обумовлений тим, що вони мають широкі змістові можливості щодо розкриття різних аспектів комунікативної культури майбутніх перекладачів, потенційні резерви щодо саморозвитку, самовдосконалення тощо. Наголошуємо, що оптимізація ресурсів кожної з даних дисциплін орієнтуватиме студентів на усвідомлення важливості комунікативної культури в їх подальшій професійній діяльності. Оновлення змісту навчальних дисциплін відбувається шляхом внесення змін до навчального плану завдяки: доповненню й збагаченню теоретичними знаннями щодо сутності комунікативної культури перекладача, основ культури професійного білінгвального діалогу, теорії та практики вербальної й невербальної комунікації, лінгвосоціокультурологічних особливостей представників країн, мови яких вивчаються. Окрім того, передбачається збільшення кількості аудиторних та позааудиторних годин, відведених на практичні заняття та самостійну роботу майбутніх перекладачів шляхом впровадження інформаційно-комунікативних технологій навчання.

Вважаємо, що зміст навчальних дисциплін, наведених вище, має реалізовуватись у сукупності таких аспектів: пізнавального (формування уявлень про особливості фахової комунікативної культури перекладача), комунікативного (формування білінгвальної комунікативної компетентності), культурологічного (оволодіння знаннями щодо лінгвосоціокультурних особливостей представників різних народів, поняття реалії, лакун та способів їх медіації), виховного (розвиток толерантності, емпатії, рефлексії, професійної етики). Для розробки стратегії оновлення та доповнення змісту зазначених навчальних дисциплін були використані чинні нормативні документи та освітні програми вітчизняних та закордонних ЗВО.

Шляхи оновлення змісту навчальних дисциплін представлено у табл. 2.1.

Табл. 2.1

**Оновлення змісту навчальних дисциплін з метою формування
комунікативної культури майбутніх перекладачів**

Навчальна дисципліна	Компоненти, яким доповнено зміст навчальної дисципліни
Ділова іноземна мова	<ul style="list-style-type: none"> • культура професійного діалогу між замовником та перекладачем; • важливість дотримання етичних норм у процесі міжнародної взаємодії; • дотримання культури фахового спілкування під час надання onlinепослуг з перекладу; • особливості перекладацької етики під час роботи з конфіденційною інформацією; • мовленнєвий етикет у загальному кодексі перекладацької етики
Практика усного перекладу	<ul style="list-style-type: none"> • основи невербальної комунікації в міжкультурному спілкуванні; • роль комунікативної культури у професійному усному перекладі; • прогностичний аналіз та експектації мовленнєвої і немовленнєвої поведінки учасників діалогу; • діалогічна єдність як поєднання двох діалогічних реплік - стимулу та реакції; • інтонація як засіб регулювання мовленнєвої комунікації; • комунікативна інтерпретація тексту в послідовному / синхронному перекладі
Лінгвокраїнознавство	<ul style="list-style-type: none"> • сучасні норми етики ділового спілкування та ведення переговорів; • ідіоматичність тексту оригіналу та способи його адекватної медіації з урахуванням соціокультурологічних реалій; • адекватний переклад конотативної лексики з культурологічним забарвленням; • способи усунення мовних лакун для забезпечення ефективної комунікації представників двох народів; • національно-культурна специфіка мовленнєвої та немовленнєвої поведінки; • соціальний контекст масової комунікації та її вплив на суспільну свідомість
Основи теорії мовленнєвої комунікації	<ul style="list-style-type: none"> • діалогічність перекладача як основа фахової діяльності; • класифікація видів міжкультурної комунікації; • механізми взаємодії у міжкультурній комунікації;

	<ul style="list-style-type: none"> • мова культури: взаємозв'язок між національною мовою та національною культурою країни; • соціальний контекст як фактор вибору комунікантом мовних засобів у процесі міжкультурного спілкування; • поняття та основні компоненти «мовленнєвого портрету» носія певної мови; • універсальні та етноспецифічні мовленнєві акти
Практичний курс англійської мови	<ul style="list-style-type: none"> • основні діалогічні уміння, які необхідні для якісного надання фахових послуг; • важливість дотримання норм комунікативної культури в процесі здійснення актів міжнародної комунікації; • екстралінгвістична (культурна) інтерпретація іншомовного тексту в процесі міжкультурної комунікації
Філософія, етика, основи психології	<ul style="list-style-type: none"> • конфлікт-менеджмент з урахуванням етносоціокультурної специфіки представників різних народів; • важливість виявлення ввічливості, поваги та дотримання основних традицій і установлених соціокультурних норм представників різних мовних спільнот; • етичні формули як засіб реалізації комунікативної інтенції суб'єкта мовлення в рідній та “чужій” мовах; • толерантність у роботі з текстами релігійного, політичного та інших дискурсів; • комунікативна культура як продукт історичної епохи, конкретного суспільства, народу та нації, а також духовного життя народу; • суб'єктна та об'єктна культура у фаховій перекладацькій діяльності

Переконані, що вивчення зазначених навчальних дисциплін стане підґрунтям для формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, підвищення їх білінгвальної комунікативної компетентності та самовдосконалення. Детальний аналіз потенціалу змісту цих навчальних дисциплін та гармонійне поєднання традиційних та інноваційних освітніх технологій у навчальному та виховному процесах дозволить переорієнтувати загальний процес професійної підготовки майбутніх перекладачів на формування комунікативної культури в рамках їх фахової підготовки.

Формування комунікативної культури майбутніх фахівців з перекладу має відбуватися шляхом гармонійного поєднання аудиторної та самостійної роботи студентів. Наголошуємо, що у рамках Болонських реформ понад 35% академічного

навантаження має відводитися на самостійну підготовку здобувачів (принцип самостійності та тьюторингу) [308]. Наша педагогічна технологія передбачає використання таких форм навчання: лекційні (лекція-дискусія, проблемна лекція, аналіз конкретної ситуації), практичні, семінарські, індивідуальні заняття, консультації (групові, індивідуальні). Основними видами взаємодії здобувачів у рамках реалізації даної технології є робота в групі, мікрогрупі, команді чи парах (діадах). Така різноманітність форм аудиторної взаємодії сприятиме формуванню навичок роботи в команді та колективного досягнення спільного рішення, конфлікт-менеджменту, ведення діалогу та дискусії, створить сприятливі умови для самонавчання та взаємонавчання.

Далі наведемо методи навчання, які передбачені технологією для формування комунікативної культури майбутніх перекладачів:

- інтерактивні (ігрові): рольові та ситуативні ігри, метод кейсів, мозкова атака, квести, memorytraining;
- комунікативні (діалогічні): диспути, дискусії, діалог-пресконференція, презентації, діалог-розпитування, круглі столи, діалоги-обговорення на базі прочитаних текстів фахового спрямування;
- інформаційно-комунікаційні (online): проєктні роботи з використанням інструментарію глобальних комп'ютерних мереж – платформа гейміфікації Quizlet; online-словники Lingvo, Мультитран, електронні бібліотеки, віртуальні музеї та інші засоби медіакомунікації.

Провідною метою використання зазначених методів навчання є формування здобувачів бакалаврського рівня спеціальності 035 «Філологія» контактності, тобто свідомої установки на продуктивну комунікацію. Таким чином, майбутні фахівці з двостороннього перекладу сформують навички та вміння адаптації, конструктивного сприйняття критики, стресостійкості тощо. Глобальним результатом упровадження таких методів та технологій навчання вважаємо формування в майбутніх перекладачів високого рівня комунікативної культури в сукупності всіх її структурних компонентів.

Значну увагу в нашому дослідженні приділено самостійній роботі майбутніх перекладачів адже, як зазначає В. Комісаров, «завдання навчання перекладу полягає не в засвоєнні певних норм, правил чи рецептів, які перекладач міг би автоматично застосовувати в усіх випадках, а в опануванні принципами та методами перекладу та вмінням їх добирати та застосовувати відповідно до конкретних умов та цілей висловлювання» [132, с. 324].

Однією з форм позааудиторної роботи вважаємо участь здобувачів у засіданнях клубу «Мова культури» (див. додаток Б), в літературних англomовних онлайн-марафонах, перегляд фільмів з подальшим лінгвістичним аналізом, в різноманітних міжнародних програмах та стажуваннях. Переконані, що самостійна позааудиторна робота здобувачів має носити професійний характер та слугувати додатковим стимулом у формуванні комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Ключовим інструментом формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, який передбачено цим дослідженням, є впровадження спецкурсу «Комунікативна культура перекладача». У рамках нашого дослідження спецкурс розуміється як «... курс лекцій у вищому навчальному закладі, що являє собою поглиблену розробку спеціальної, окремої теми за програмою, запропонованою лектором» [193, с. 562], який введено у навчальний план здобувачів експериментальної групи в *VI та VII семестрах*; його зміст органічно поєднується зі змістом навчальних дисциплін, змістові компоненти яких пропонується оновити.

Метою викладання навчальної дисципліни «*Комунікативна культура перекладача*» (див. додаток А) є формування в здобувачів бакалаврського рівня спеціальності 035 «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська)» високого рівня комунікативної культури як одного з провідних елементів здійснення професійної діяльності.

При вивченні дисципліни вирішуються такі основні завдання:

- введення основних понять та термінологічного тезаурусу, необхідних для засвоєння курсу;
- засвоєння та поглиблення попередньо набутих знань теоретичного характеру

(лекції та семінари);

- розвиток та вдосконалення культурологічної компетенції майбутнього перекладача;
- перекодування ідіом мови та національної свідомості, що сприяє соціокультурному взаємообміну та взаємному збагаченню представників різноманітних народів;
- засвоєння та поглиблення фонових знань, необхідних для формування високого рівня комунікативної культури.

Програма дисципліни розрахована на 180 годин, з яких: лекційні – 32 години, семінарські – 40 годин, практичні заняття – 40 годин, індивідуальна робота – 18 годин, самостійна робота – 50 годин.

Згідно з вимогами освітньої програми визначено наступні результати навчання:

знання

- демонструє знання історичних, філософських, географічних, соціально-економічних та політичних аспектів розвитку суспільства/суспільств, в яких використовуються іноземні мови, що вивчаються;
- демонструє знання творів зарубіжної літератури з метою їх аналізу та зв'язного викладення своїх думок в процесі обговорення проблем, що досліджуються, та у викладанні;

уміння

- використовує необхідну термінологію галузі освіти, вікової психології, методики навчання іноземних мов та теоретичних філологічних курсів в процесі підготовки письмових робіт, презентацій та доповідей;

комунікація

- використовує іноземну мову/мови для успішної комунікації в усній та писемній формах в процесі роботи, сприяє відкритому та щирому міжкультурному спілкуванню;
- поважно відноситься до культурної та мовної різноманітності та навчає

іноземних мов у мультикультурному та мультимовному середовищі ;

автономність і відповідальність

- використовує основи етикету з метою створення умов для ефективної роботи.

Досягнення поставлених результатів навчання можливе шляхом включення наступних тем до навчального плану означеного спецкурсу: «Механізми взаєморозуміння в кроскультурному спілкуванні», «Культура професійного діалогу в перекладацькій діяльності», «Основи невербальної комунікації в міжкультурному спілкуванні», «Соціальний контекст масової комунікації: перекладацький аспект», «Соціальний контекст масової комунікації: перекладацький аспект», «Сучасні норми етики On-line комунікації та перекладу».

Упевнені, що впровадження спецкурсу «Комунікативна культура перекладача» сприятиме формуванню системи дій майбутніх фахівців, яка спрямована на вирішення фахових завдань з урахуванням соціокультурних особливостей представників різних мовних спільнот. Відтак, відбудеться переорієнтація навчально-виховного процесу академічної підготовки перекладачів на формування комунікативної культури майбутніх фахівців. Окрім того, оптимізація навчального процесу з огляду на Болонські реформи, широке використання інтерактивних форм проведення занять та інтеграція аудиторної й самостійної роботи сформує у студентів якісно нове розуміння ролі комунікативної культури в перекладацькій діяльності.

Програмою спецкурсу «Комунікативна культура перекладача» передбачене гармонійне комбінування аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи студентів. Враховуючи наукові нароби Н. Волкової [51, 52, 53, 54, 55], С. Сапожникова [236], Н. Зінукової [101, 102, 103, 104, 105, 340], Т. Крамаренко [147], Л. Кондрашової [135], О. Ясько [289] та інших, у контексті нашого дослідження використовувались такі форми навчання:

- лекції – лекція-дискусія, лекція-діалог;
- семінари – семінар у малих групах, презентації;
- практичні заняття – дебати, круглий стіл, кейс-метод, ділові ігри;
- самостійна робота – науковий пошук, робота з *online* та

мультимедійними ресурсами;

- індивідуальна робота – підготовка проєктів, воркшопи.

Взаємодія студентів під час аудиторних занять варіюється відповідно до специфіки матеріалу та мети конкретного завдання, і може проводитися у парах (діадах), мікрогрупах, групах. У даному дослідженні значна увага приділяється позааудиторній роботі (у рамках впровадження Болонського процесу), яка має за мету формування здобувачів навичок командної роботи, презентації власних ідей, конфлікт-менеджменту, культури ведення діалогу, стресостійкості та прийняття спільних рішень. У рамках спецкурсу передбачена участь майбутніх філологів у засіданнях клубу «Мова культури», воркшопах за участі фахівців перекладацької галузі та презентація власних проєктів.

Наступним кроком у впровадженні педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів визначено **рефлексивний етап**. Рефлексія є надзвичайно важливим аспектом будь-якої людської діяльності, навчання зокрема. Здобувачі мають усвідомлювати власні досягнення та невдачі, спираючись на життєвий досвід та набуті знання, модифікувати напрям своїх академічних зусиль для отримання найкращих результатів. Погоджуємося з І. Мельничук у визначенні рефлексії як процесу самопізнання, концентрації уваги на власному внутрішньому стані та особистих досягненнях [175, с.7]. Навички рефлексії допоможуть здобувачам збагатити свій професійний досвід та мотивуватимуть розширювати горизонти наукових пошуків.

Упровадження технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів передбачає застосування таких методів формування навичок рефлексії здобувачів бакалаврського рівня спеціальності 035 «Філологія». *Method Exit Slips (рефлексивний щоденник)* – протягом усього курсу майбутнім перекладачам пропонують вносити до щоденника перелік питань оцінювального спрямування, наприклад, «я дізнався / я хотів би дізнатися», «я зробив / я хотів би зробити». По закінченню курсу здобувачам пропонується відповісти на власні питання та проаналізувати досягнення [39].

Вбачаємо за доцільне використання *методу «3-2-1»*. Здобувачам пропонується

написати три факти, які їм вже відомі про комунікативну культуру перекладача, два факти, які їх цікавлять, та одне питання, що пов'язане із загальною концепцією формування комунікативної культури [318]. Цей метод допоможе визначити єдину стратегію наукового пошуку групи.

У рамках впровадження даної технології доречним буде застосування *методу «Дзеркало – мікроскоп – бінокль»*, запропонований Дж. Рид та К. Коліба [330]. Викладач пропонує здобувачам декілька питань щодо теперішнього рівня їх знань, тобто «віддзеркалює» сутність академічних досягнень. Наступним етапом майбутнім фахівцям пропонується проаналізувати набутий досвід та невдачі на прикладі виконання конкретних завдань, іншими словами, подивитися на процес навчання «під мікроскопом». Завершальним етапом буде обговорення доцільності отриманих знань у майбутній професії та перспективи їх подальшого використання в реальній перекладацькій практиці. Наголошуємо, що даний метод спрямований на професіоналізацію академічної освіти та сприятиме усвідомленню здобувачами практичної цінності набутих знань, а відтак, підвищить мотивацію до навчання.

У рамках дослідження розроблено діагностичний інструментарій (параграф 2.3), який передбачає проведення зрізів, самодіагностики та рефлексії двічі на семестр. Вважаємо, що така технологія дозволить здобувачам адекватно оцінювати власні сильні та слабкі сторони, акцентувати увагу на матеріалі, що потребує доопрацювання та узгоджувати подальші навчальні стратегії з викладачем.

Контрольно-оцінювальний етап. На даному етапі відбувається контроль отриманих результатів, аналіз досягнень та недоліків, виявлених у навчальному процесі. Здобувачі обговорюють із викладачем внесення можливих змін у загальну педагогічну стратегію, які об'єктивно сприятимуть ефективному формуванню комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Результатом реалізації технології є сформованість мотиваційного, світоглядного, діяльнісного й особистісного компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів та досліджуваного феномена в цілому.

У наступному підрозділі представлено опис реалізації технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів.

2.2. Експериментальна перевірка технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки

Підрозділ 2.1 присвячено теоретичному обґрунтуванню технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки. У даному підрозділі розкриваються етапи реалізації зазначеної технології під час проведення формувального етапу експерименту.

Реалізація технології, що спрямована на формування високого рівня комунікативної культури майбутніх фахівців з перекладу, базується на інтегрованому підході, який включає базові аспекти системного, культурологічного, синергетичного, контекстного (професійно-орієнтованого), діяльнісного та особистісно-орієнтованого методологічних підходів. У процесі організації та проведення дослідження ми дотримувалися таких принципів: полікультурності, комунікативності, інтерактивності, нелінійності, систематичності та послідовності, професійної особистої спрямованості, самостійності, тьюторингу, емпатії та толерантності.

Презентований у даному дослідженні експеримент був *навчальним* (передбачає оволодіння всіма компонентами комунікативної культури перекладача та поточний й кінцевий контроль рівня їх сформованості у здобувачів бакалаврського рівня спеціальності «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська)»), *природним* (проводиться у звичних для здобувачів умовах у рамках аудиторної та позааудиторної роботи, не потребує зміни складу груп чи викладача), *відкритим* (допускається внесення певних змін у ході проведення експериментальної перевірки педагогічної технології).

Розкриємо ключові аспекти реалізації кожного етапу досліджуваної технології.

Провідними завданнями **пропедевтичного етапу** впровадження технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів було проведення вхідного тестування для встановлення рівня сформованості комунікативної культури здобувачів третього та четвертого курсу спеціальності «Філологія» та

розробка навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Комунікативна культура перекладача».

З метою попередньої діагностики загального рівня комунікативної культури майбутніх філологів третього та четвертого курсу нами було досліджено рівень сформованості окремих компонентів комунікативної культури перекладача: *мотиваційний* – наявність мотивації здобувачів до формування високого рівня комунікативної культури; потреба саморозвитку та професійного самовдосконалення; *світоглядний* – повнота та міцність фонових знань і навички їх доцільного використання в процесі медіації в міжкультурній комунікації для досягнення комунікативних цілей та подолання лінгвокультурологічного бар'єра; *діяльнісний* – сукупність узагальнених комунікативних умінь перекладача (комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оцінювально-рефлексивні), рівень володіння зазначеними групами умінь та їх практичне застосування під час надання фахових послуг; *особистісний* – емпатія, емоційний інтелект, толерантність та рефлексія в перекладацькій діяльності. Детальний опис отриманих результатів наведено в підрозділі 2.3.

Отримані результати сприяли більш цілеспрямованій розробці навчально-методичного забезпечення процесу формування комунікативної культури майбутніх перекладачів та впровадження спецкурсу «Комунікативна культура перекладача». Під час розробки навчально-методичних рекомендацій ми спиралися на доробки вітчизняних та закордонних викладачів-методистів, що представлені в посібниках: «*Teaching Business English Handbook*» [292], «*Cambridge skills for fluency. Speaking*» [294], «Основи послідовного перекладу та перекладацького скоропису» [275], «Усний переклад у зовнішньоекономічній сфері: теорія і методика навчання магістрів-філологів» [101], «*Essential Issues in Interpreter Teaching*» [238] та ін.

У ході реалізації **змістово-процесуального етапу** технології першочерговим завданням було формування світоглядного та мотиваційно-ціннісного компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів. Відтак, ставили перед собою завдання сформувати вздобувачів бачення перекладацької діяльності крізь призму

культури, усвідомлення нерозривності мови та національної свідомості представників різних народів. На даному етапі спрямовували увагу на поглиблення та розширення загальних фонових знань майбутніх філологів з історії, географії, політології, країнознавства, релігієзнавства рідної та іноземної мовних спільнот; формування в них навичок адекватної медіації конотативної лексики, реалій, усунення мовних лакун. Також відбувалося формування стійкого позитивного відношення до різноманітності світових культур, поваги й доброзичливого ставлення до чужої релігії, звичаїв, традицій; здатності бачити картину світу очима співрозмовника, розуміти національно-культурну специфіку мовленнєвої та немовленнєвої поведінки. Здобувачі мали усвідомлювати ідіоматичність тексту оригіналу та знаходити способи її адекватної медіації для забезпечення ефективного процесу комунікації. Окрім того, передбачалося поглиблення знань щодо норм ділової етики, ведення переговорів, юридичних аспектів надання перекладацьких послуг. Не менш важливим аспектом даного етапу впровадження педагогічної технології було формування в майбутніх перекладачів стійких мотивів до пізнання, прагнення до самовдосконалення та усвідомлення ними причинно-наслідкового зв'язку між якісним і відповідальним навчанням та перспективами подальшої фахової реалізації.

Змістовною основою для проведення формувального етапу експерименту стала робота зі здобувачами третього та четвертого курсу спеціальності «Філологія». Провівши ґрунтовний аналіз робочих програм навчальних дисциплін «Ділова іноземна мова», «Практика усного перекладу», «Лінгвокраїнознавство», «Основи теорії мовленнєвої комунікації», «Практичний курс англійської мови», «Філософія, етика, основи психології», ми дійшли висновку щодо можливості оновлення їх змісту шляхом упровадження додаткових тем, які сприяють підвищенню комунікативної культури майбутніх перекладачів у рамках викладання конкретних дисциплін навчального плану (див. табл. 2.1).

Так, вивчення студентами дисциплін «Лінгвокраїнознавство» і «Філософія, етика, основи психології» передбачало засвоєння таких тем: «Реалії та лакуни сучасної англійської мови», «Ідіоматичність тексту та національна забарвленість

мовлення», «Мова-культура-свідомість – триада перекладацької діяльності», «Культура мови. Етика ділового спілкування XXI сторіччя», «Конфлікт-менеджмент у транскультурній комунікації», «Етичні формули в комунікативній культурі різних країн», «Толерантність, ввічливість та повага – три кити успішної білінгвальної медіації», «Комунікативна культура як продукт історичної епохи, народу та нації», «Суб’єктна та об’єктна культура у фаховій перекладацькій діяльності», «Соціальний контекст масової комунікації та її вплив на суспільну свідомість». Введення зазначених тем до навчального плану було спрямовано на поглиблення фонових знань стосовно різних аспектів сучасного життя, історії та культури низки країн, в яких англійська мова є основною або однією з основних мов спілкування. У центрі уваги знаходиться мовний матеріал, що відображає культуру країни, мова якої вивчається, особливості мовної поведінки носіїв англійської мови. Окрім того, значні зусилля приділялися розвитку здобувачів толерантності, емпатійності, загальнолюдських та професійних морально-етичних навичок.

У ході реалізації технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів провідною стратегією було використання в навчальному процесі інтерактивних форм проведення занять. Введення теми «Мова-культура-свідомість – триада перекладацької діяльності» обумовлювалося активним використанням ідіоматичних висловлювань, прислів’їв, крилатих висловів у повсякденному спілкуванні та проблемою їх адекватного перекладу, яка зазвичай спіткає перекладачів-початківців. Так, для здобувачів бакалаврського рівня спеціальності «Філологія (Переклад (англійська))» пропонувалася робота в мікрогрупах для виконання *практичного завдання-змагання* з пошуку коректного варіанта перекладу ряду приказок та прислів’їв. Далі наведено опис практичного завдання:

Read the following English proverbs. Then work in groups to find the appropriate equivalents. Prove your ideas.

Табл. 2.2

Don't cross the bridge until you come to it	Не плюй у криницю – прийдеться води напитися
Don't make a mountain out of an anthill	Не сунь носа в чужі справи
A man is known by the company he keeps	Не кажи «Гоп», поки не перестрибнеш
A gift in the hand is better than two promises	Краще синиця в долоні, ніж журавель у небі
Go home and say your prayers	Не роби з мухи слона
Don't quarrel with your bread and butter	Любиш кататися – люби і санчата возити
A cat in gloves catches no mice Put that in your pipe and smoke it	Скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти

Використання мікрогрупової роботи сприяло покращенню навичок командної роботи в майбутніх філологів, також вдосконалювалися уміння прийняття колективних рішень, аргументації власних ідей; поглиблювалися фонові знання. Час виконання даного завдання обмежувався двома хвилинами, що позитивно впливало на дії здобувачів та підвищувало їх мотивацію до перемоги. Після закінчення виконання завдання викладач пропонував правильні еквіваленти та підраховувалася кількість коректних відповідей у кожній мікрогрупі, визначався переможець. Наступним етапом роботи із семантично забарвленою лексикою було проведення семінару-диспуту «Прислів'я та приказки – перевірка майстерності перекладача».

Значний інтерес серед здобувачів викликала участь у *мозковому штурмі* «Where the failure is?», який був запропонований у рамках вивчення теми «Соціальний контекст масової комунікації та її вплив на суспільну свідомість». Викладач пропонує до розгляду малюнок із зображенням рекламного матеріалу компанії «Кока-Кола» (див. рис. 2.2) та надає пояснення, що дана реклама мала успіх по всьому світові, за винятком невеликої кількості країн. Здобувачам пропонувалося надати відповідь на два питання: У яких країнах дана реклама мала негативний результат? Чому?

Під час проведення *дебатів* здобувачі демонстрували навички ведення дискусії, надання аргументації та контраргументації, презентації власних ідей і здогадок, використання широкого спектру фонових нефілологічних знань, а також толерантності, поваги до колег, вміння слухати та чути опонентів, проявляти об'єктивність. Проведення дебатів передбачало використання виключно англійської мови та спонукало здобувачів до дотримання лексичних і граматичних правил мовлення попри емоційну забарвленість дискусії. У рамках впровадження даного виду навчальної діяльності викладач виконує роль зовнішнього спостерігача, не втручається в хід дискусії, відповідає на питання здобувачів, не коментує помилки учасників, а занотовує їх в “*Discussion Assessment Card*” (див. додаток 3) для надання коментарів після закінчення виконання завдання.

Рис. 2.2

Рис.2.2. Приклад рекламного матеріалу компанії «Кока-Кола»

Під час вивчення теми «Реалії та лакуни сучасної англійської мови» особливу зацікавленість у здобувачів викликала участь у *бліц-турнірі* «*Country-Capital-Letter*». Викладач почергово називав різні країни чи аббревіатури світових організацій, а здобувачі мали занотовувати столицю названої країни чи повну назву організації у спеціальній формі (див. додаток I). Час на роздуми обмежувався 10 секундами. По закінченню бліц-турніру здобувачі об'єднувалися в малі групи по 4-5 осіб та, порівнюючи відповіді, намагалися віднайти коректний варіант. На завершальному етапі проведення гри викладач називає правильні відповіді, підраховує результати кожної команди та надає подальші коментарі. Така форма інтерактивного проведення заняття обумовлює поліпшення навичок переключення та швидкість реакції в майбутніх перекладачів, вони демонструють фонові знання з

географії, геополітики та соціального устрою різних країн. Окрім того, організація здобувачів у малих групах спонукає їх до роботи в команді, активного обговорення аргументації власних ідей, виявлення поваги та компромісу, і, як результат, прийняття спільного коректного рішення.

Під час вивчення теми «Етичні формули в комунікативній культурі різних країн» майбутнім перекладачам було запропоновано взяти участь у *дискусійному колі*, у роботі якого було винесено на обговорення такі питання: «Етичні формули – міф чи сучасна реальність?», «Етикет різних країн як відображення менталітету народу», «Порушення норм етикету – фахова некомпетентність перекладача?». На вивчення інформації з онлайн-ресурсів відводилось 5-7 хвилин, далі здобувачі мали визначитися зі своєю позицією «Підтримую», «Не визначився», «Проти» та підготувати аргументи на підтримку власної думки. Зайнявши одну з позицій, майбутні фахівці з двостороннього перекладу об'єднувались у три групи відповідно до власних відповідей. Подальше обговорення передбачало презентацію особистого бачення означеної проблеми, аргументацію та контраргументації висловлюваних ідей, наведення наукових фактів, прикладів із власного життєвого досвіду. Після обговорення тривалістю близько 15 хвилин викладач запитував здобувачів, чи не змінилась їхня думка і чи не хоче хто-небудь перейти до іншої групи. Студенти-філологи, які змінювали свою позицію, мали пояснити причину переходу до іншої групи та виокремити найбільш переконливий аргумент чи ідею з тих, що було презентовано в дискусійному колі.

Під час проведення справи «*Дискусійне коло*» викладач виконує роль фасилітатора-спостерігача, він відзначає позитивні та негативні аспекти ведення дискусії кожного учасника, занотовує їх в «*Discussion Assessment Card*» (див. додаток 3) та надає коментарі після завершення обговорення. Проведення експериментального впровадження такого інтерактивного методу навчання переконливо свідчить, що подібне обговорення проблемних ситуацій мотивує здобувачів до швидкого пошуку, аналізу та синтезу інформації, а мікрогрупова робота за наявності групи-опонента сприяє формуванню конфліктологічних навичок, дозволяє реалізувати на практиці теоретичні знання та навички ведення

діалогу-дискусії, аргументації власних ідей, презентації інформації.

Особливий інтерес у майбутніх фахівців з двостороннього перекладу викликала *рольова гра* «Різновиди комунікації». Усі учасники розділяються на пари та мають спілкуватись на задану викладачем тему, наприклад «Основні відмінності синхронного та послідовного перекладу», різними способами (тривалість 30 секунд на кожного учасника):

1. «Синхронна розмова» – обидва здобувачі в парі одночасно розповідають свої думки з означеного питання;
2. «Спина до спини» – студенти-філологи презентують свої ідеї, при цьому стоять один до одного спиною;
3. «Відволікання» – під час спілкування здобувачів викладач ходить по аудиторії, відволікає, перебиває учасників, задає різноманітні питання, коментує почуте тощо;
4. «Ігнорування» – під час розмови один з комунікантів повністю ігнорує іншого, демонструючи свою незацікавленість, потім вони міняються ролями;
5. «Активне слухання» – в ході бесіди майбутні перекладачі активно слухають один одного, демонструють увагу та інтерес.

По завершенню рольової гри здобувачам пропонується проаналізувати свої почуття під час участі в різних видах комунікативних актів, виокремити фактори, які створювали комфортні та дискомфортні умови для спілкування. Проведення такої гри сприяло актуалізації теоретичних знань здобувачів щодо створення сприятливого психологічного клімату в процесі спілкування; абстрактні знання з теорії культури комунікації перетворювались на практичні цінності та вміння майбутніх фахівців з двостороннього перекладу.

Експериментальна перевірка ефективності педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів передбачала послугування інтерактивними методами навчання, а саме *моделювання проблемних ситуацій* майбутньої фахової діяльності студентів-філологів. Так, здобувачам було запропоновано уявити комунікативні ситуації з власного досвіду (фахового чи особистого) та звернути особливу увагу на ті, що характеризувались проблемами

комунікації, неспроможністю співрозмовників донести власні думки та дійти компромісу.

Для відтворення такої ситуації майбутні перекладачі були залучені до *психологічної рольової гри* «Слухай і повторюй». Провідною метою означеної вправи було тренування навичок емпатії, рефлексії та активного слухання.

Рольова гра проводилась у мікрогрупах по три особи: два «співрозмовники» та «контролер». У ході гри проводилось три бесіди, а учасники змінювали ролі таким чином, щоб кожен спробував себе в ролі і співрозмовника, і контролера. Тривалість однієї бесіди обмежувалась 5-7 хвилинами.

За інструкцією співрозмовники мали вести діалог на задану викладачем тему англійською мовою дотримуючись одного правила: перш ніж почати висловлювати власну думку з означеної проблеми кожен комунікант мав повторити те, що сказав його співрозмовник. Повторення могло починатись словами: «Ви вважаєте що...» / «You believe that...», «Ви стверджуєте що...» / «You statet hat...», «Ви не погоджуєтесь з...» / «You don't agree with...». Контролер мав спостерігати за дотриманням цього правила та мав право втручатись у розмову, коли учасники забували дотримуватись його. Викладач спостерігав за учасниками гри, але не втручався в бесіди. Відбувався контроль дотримання лінгвістичних норм мовлення здобувачів та рівень їх емпатійності, рефлексивності й навичок активного слухання.

По завершенню рольової гри відбувалось обговорення впливу практики повтору сказаного на загальний плин розмови. У ході обговорення майбутні фахівці з двостороннього перекладу висловлювали такі ідеї:

- «Це дозволило перевірити чи правильно я зрозумів співрозмовника»;
- «Це запобігало відхиленню від теми розмови та утримувало бесіду в потрібному «руслі»;
- «Під час повтору я переосмислював слова співрозмовника та краще запам'ятовував, що було сказано»;
- «Це дозволяло утримувати емоційний контакт з партнером»;
- «Мені було приємно усвідомлювати, що мене чують та розуміють»;
- «Коли я чув свої слова у викладенні співрозмовника, я краще розумів предмет

обговорення та бачив нові аспекти проблеми».

Моделювання проблемної ситуації дозволило студентам-філологам поглибити знання щодо сутності емпатії, рефлексії та емоційного етикету, розвинути і застосувати на практиці отримані раніше теоретичні знання і навички ведення діалогу та важливості підвищення комунікативної культури.

Неабияку зацікавленість у здобувачів викликала *інтерактивна бесіда* «Рефлексивне коло», яка проходила наприкінці циклу практичних занять, присвячених психологічним аспектам міжнародної комунікації та перекладацької діяльності. Здобувачі були організовані в одну групу та розміщувались по колу. Майбутні перекладачі мали змогу обговорити та проаналізувати отримані протягом заняття знання, висловити свої ідеї та побажання щодо модифікації загальної стратегії подальшого навчання. Студенти-філологи навчались слухати та чути один одного, проявляти толерантність, терпимість до поглядів один одного. Така вправа сприяла покращанню психологічного клімату в колективі; налагодженню сталого позитивного контакту здобувачів з одногрупниками та викладачем; дозволила усунути психологічні бар'єри комунікації, що значним чином покращило загальні результати підготовки майбутніх перекладачів та формування в них високого рівня комунікативної культури.

Вищезазначені інтерактивні методи навчання сприяли мотивації студентів-філологів до пізнання та подальшого самовдосконалення, формувало їх зацікавленість у підвищенні комунікативної культури, сприяло розвитку та вдосконаленню навичок командної роботи, конфлікт-менеджменту, ефективної комунікації рідною та іноземною мовами.

У ході проведення експериментальної перевірки впровадження технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів зміст дисциплін «**Ділова іноземна мова**» та «**Практика усного перекладу**» було доповнено такими темами: «Культура професійного діалогу в перекладацькій діяльності», «Невербальні засоби комунікації – підказка перекладачеві», «Інтонація як засіб регулювання мовної комунікації», «Переклад On-line: Pros & Cons», «Перекладацька етика. Конфіденційність. Протокол. Юриспруденція»

Інтерактивні форми навчання було реалізовано шляхом проведення семінарських занять у формі дискусій та диспутів. Здобувачам пропонувалося взяти участь у самоорганізованому *семінарі-дискусії* «Круглий стіл»: «Перекладати неправду чи порушити закон?». У рамках організації даної форми роботи обраний здобувач виконував роль фасилітатора в проведенні засідання круглого столу, 5-6 учасників представляли перекладачів різних регіонів України, 3 особи – неангломовні гості, інші – аудиторія. У ході дискусії студенти мали змогу презентувати власне бачення юридичного аспекту надання перекладацьких послуг. Жваво обговорювалося питання перекладацької етики в контексті необхідності медіації завідомо неправдивої інформації від спікера. Здобувачі аргументовано обмінювались інформацією між учасниками круглого столу та «аудиторією», намагалися толерантно сприймати чужу точку зору, знаходити компроміс. Викладач заповнював “*Discussion Assessment Card*” (див. додаток В), до якої вносилися коментарі щодо роботи учасників круглого столу, аудиторії, гостей та перекладачів. Після завершення засідання круглого столу викладач надавав зворотній відгук здобувачам зазначаючи їх слабкі та сильні сторони.

Варто наголосити, що спираючись на твердження чеського психолога Й. Лінгарт, ми вважаємо що *групова робота* значною мірою підвищує продуктивність навчального процесу, стимулює мотивацію здобувачів до активного пізнання та самовдосконалення. Науковець наголошує, що навчальний процес, учасники якого працюють не індивідуально, а колективно відбувається під впливом складних зовнішніх та внутрішніх факторів, адже наявність партнера «модифікує хід психічної діяльності індивіда» [161, с. 42]. Вітчизняний науковець Т. Крамаренко [147] погоджується з С. Дерябо [77] у визначенні даного явища як соціальної фасилітації й акцентує, що присутність інших учасників будь-якого процесу та / або зовнішніх спостерігачів сприяє зміні типової поведінки індивіда, посиленню його домінантних реакцій. Таким чином, застосування інтерактивних форм проведення занять, робота здобувачів у групах, мікрогрупах та командах сприятиме активнішому формуванню комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Упровадженню теми «Переклад *On-line: Pros & Cons*» слугувала організація та проведення *on-line семінару-форуму «Computer assisted translation – the end of interpretation era?»*. Дедалі активніше застосування комп'ютерних та Інтернет технологій як засобу міжнародної комунікації дає можливість стверджувати, що така тематика та форма проведення семінару-форуму сприятиме підвищенню зацікавленості здобувачів в обговоренні запропонованої проблеми та підвищить загальну мотивацію до навчального процесу. У рамках підготовки до проведення *on-line* форуму група здобувачів була розподілена на дві підгрупи: «прихильники» та «противники» застосування комп'ютерних технологій у перекладацькій практиці та надання перекладацьких послуг *on-line*. Мовами спілкування даного форуму було обрано англійську та німецьку (з використання послуг «англо-німецького перекладача»). Протягом тижня здобувачі вивчали задану тему, готували аргументи на підтримку власних ідей та поглядів. Активна фаза проведення *on-line* форуму відбувалась на базі університету імені Альфреда Нобеля в лінгвістичній лабораторії кафедри англійської філології та перекладу. Здобувачі спілкувалися в спільному чаті, використовуючи персональні комп'ютери та гарнітури, а викладач мав технічні можливості підключатись до каналу кожного здобувача для надання необхідних підказок чи спостереження та оцінки його роботи; заповнював “*Discussion Assessment Card*” (див. додаток В). Після завершення форуму здобувачі записували та зберігали індивідуальні відеозвернення до учасників форуму і «світової спільноти», яке використовувалося викладачем для більш детального аналізу лінгвістичної підготовки кожного здобувача. Виходячи з власного педагогічного досвіду, хотілося б зазначити, що зазвичай здобувачі досить важко залучались до активного обговорення проблематики фахового спрямування, при цьому експериментальне дослідження показало, що використання мультимедійних технологій значною мірою поживило дискусію та спонукало майбутніх перекладачів активніше висловлювати власні думки, слухати та реагувати на репліки партнерів.

Ігрові методи навчання посідали провідне місце в нашому дослідженні, адже, як слушно зазначає В. Копилова, ділова гра є формою і методом викладання, уякому

моделюється предметний та соціальний аспекти професійної діяльності [137]. Упровадження ігрових методів навчання передбачало етапність: *підготовчий* – викладач описує загальний хід гри, мету, завдання та очікуваний результат, розподіляє ролі учасників, роздає необхідні матеріали; *проведення ділової гри* – викладач виконує роль тьютора-фасилітатора, у разі необхідності, допомагає учасникам; *завершальний* – проводиться оцінка змісту та результатів ділової гри, надаються коментарі щодо лінгвістичного аспекту гри, активності учасників, отриманих результатів.

Наведемо приклад *рольової гри «Telephoning. Poor connection»*. Для виявлення основних труднощів у засвоєнні навчального матеріалу в процесі викладання дисципліни «Ділова англійська мова» ми провели анкетування 100 здобувачів третього та четвертого року навчання Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля спеціальності 035 «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська)» (див. додаток Ж). Результати анкетування свідчать, що для 74 респондентів (74%) основною проблемою під час перекладу телефонних переговорів є відсутність «живого контакту» зі співрозмовником. Це пояснюється тим, що в повсякденній практиці студенти найчастіше перекладають інформацію, подану викладачем або їх колегами. У даному випадку перекладач-початківець звертатиме увагу на міміку оратора, намагаючись таким чином усвідомити більше інформації.

Слід відзначити, що навчання перекладу телефонних переговорів є важливим аспектом підготовки майбутніх фахівців з міжнародної комунікації та виступає елементом професіоналізації академічної освіти. На підготовчому етапі здобувачам пропонується заповнити дві схеми відсутніми елементами, які викладач надає окремо на картках. У результаті заповнення схем здобувачі отримують структуру стандартної телефонної розмови, якої вони мають дотримуватися в подальшій грі (див. рис.2.3).

Наступним етапом підготовки до проведення рольової гри стали коментарі викладача щодо лінгвістичного аспекту ведення телефонних переговорів за участі перекладача. Так, здобувачам рекомендовано уникати нейтральних форм вітання

«так», «алло», «слухаю», замість цього пропонується вказати назву компанії, організації чи підрозділу. Також підкреслюється важливість регулярного зворотного зв'язку «я вас розумію», «так, дякую», адже через відсутність зорового контакту співрозмовники покладаються виключно на голосове повідомлення. Окрім того, викладач інструктує майбутніх перекладачів щодо обмеження в часі, окреслює основні граматичні та лексичні норми ведення телефонних переговорів.

Отримавши інструкції та виконавши підготовку вдома, здобувачі переходять до другого етапу рольової гри – активної фази. Викладач розділяє групу здобувачів на підгрупи по 3 учасники. Таким чином, у кожній підгрупі є «перекладач», «іноземець» та «вітчизняний підприємець». Усі учасники гри знають, яку інформацію вони мають отримати чи надати, і ведуть імітовані телефонні переговори відповідно до поставлених цілей та завдань. Під час того, як здобувачі виконують імітований переклад переговорів по телефону, викладач вмикає аудіозаписи різних шумів (транспорт на вулиці, голоси людей або тварин, музика тощо), також пропонується ходити поміж студентами, задавати питання, відволікаючи їх. Такий підхід максимально наближує навчальний процес до реальних умов роботи перекладача, завдяки чому студенти мають змогу демонструвати навички стресостійкості, надання фахових послуг у складних умовах.

Третій аналітичний етап передбачає оцінку роботи здобувачів, коментарі викладача, відповіді на питання та рекомендації щодо покращення якості перекладу. Також проводиться семінар-обговорення з таких тем «*Think of telephone calls that you have received. What are the types of behavior that irritated you?*», «*What is the effect of good telephone manner?*», «*Patterns of communication vary between cultures. What problems do you think an interpreter might face when interpreting for interlocutors from different national cultures?*».

У ході проведення експериментального дослідження зміст навчальних дисциплін «**Основи теорії мовленнєвої комунікації**» та «**Практичний курс англійської мови**» було доповнено такими темами: «Види міжкультурної комунікації та їх класифікація», «Механізми взаємодії в кроскультурних контактах»,

Рис.2.3

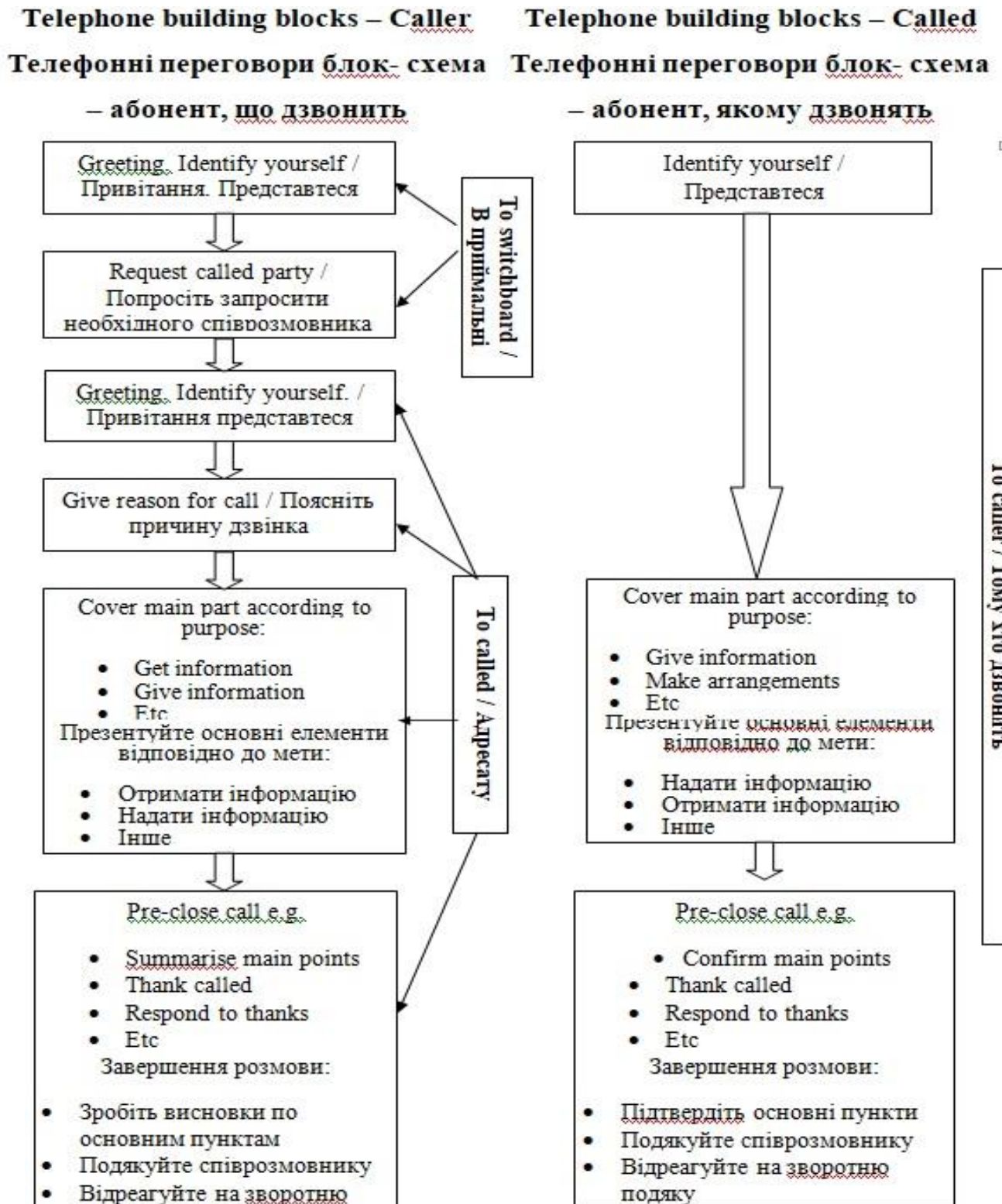

Рис. 2.3. Рольова гра «Telephoning. Poorconnection»

«Вплив соціального контексту та мовленнєвий портрет реципієнта», «Діалогічність у білінгвально-бікультурному спілкуванні», «Екстралінгвістична інтерпретація автентичного тексту», «Універсальність VS етноспецифічність комунікативного акту».

У ході вивчення означених тем було проведено низку семінарів: *семінар-дискусія з підготовленим здобувачем-ведучим* «Вплив ЗМІ на розвиток мови», *семінар-дискусія без ведучого* (самоорганізована) «Етноспецифічність реципієнта та способи адаптації тексту оригіналу», *семінар-диспут* «Культура діалогу в міжкультурному спілкуванні», *семінар-дискусія* «Pros and cons of natural bilingualism in interpreter's work».

Здобувачі жваво обговорювали питання двомовності українського суспільства, наводили аргументи щодо позитивних аспектів природного білінгвізму в нашій країні, висловлювали думки стосовно значного соціально-політичного впливу вживання російської мови в повсякденному житті в цілому та перекладацькій діяльності зокрема.

Під час вивчення теми «Діалогічність у білінгвально-бікультурному спілкуванні» цікавою виявилась *рольова гра* «Перефраз». Тривалість означеної гри 20-25 хвилин, організація учасників – по чотири особи в команді. За інструкцією викладач говорить першому учаснику в команді фразу з 7-10 слів англійською мовою. Кожен учасник має переповісти почуту фразу зберігаючи її суть але використовуючи інший вокабуляр, жодне слово вихідної фрази не має повторюватись. Викладач та 2-3 «спостерігачі» контролює збереження вихідного смислу фрази та дотримання граматичних норм мовлення студентами-філологами. Додаткової мотивації і поживлення гри можна досягти додаванням елементу змагання та конкуренції між учасниками. Команду-переможця визначає викладач та 2-3 «спостерігачі», які контролювали дотримання правил, визначали команду, яка першою закінчила переказ фрази всіма учасниками, при цьому вихідний смисл був збережений, а слова не повторювались.

Після завершення ділової гри викладач коментував успіхи та невдачі кожного учасника та роботу команди в цілому, використовуючи “*Discussion Assessment Card*”

(див. додаток В). Відбувалось обговорення в малих групах, а згодом– у великій групі, практичної значущості такої вправи та потенційні ситуації реальної практичної діяльності викрадача, які вимагатимуть навичок презентації ідей різними словами, добору синонімічного ряду, перефразування тексту.

Провідною метою проведення вищезазначеної ділової гри було розширення словникового запасу та синонімічного ряду здобувачів третього та четвертого року навчання; вдосконалення навичок роботи в команді, стресостійкості, пам'яті та аналітичного мислення.

Значний інтерес серед здобувачів викликало завдання з використанням мультимедійного обладнання, яке полягало в прослуховуванні автентичного тексту, відповідях на питання та подальшому обговоренні даної теми у форматі двох мінігруп. Здобувачам пропонувалося прослухати подкаст з інтернет-ресурсу *BBC Why Factor: «Why learn to be happy?»* [333] (див. додаток З), у якому представлені висловлювання професорів психології, науковців з Інституту Вивчення Щастя та здобувачів з університету Брістоля. Використання автентичного аудіозапису дозволило майбутнім перекладачам відпрацювати навички роботи з різними діалектами, сприяло виявленню толерантного відношення до перекладу неносіїв англійської мови. Далі здобувачі були розподілені на дві команди та мали дати відповіді на такі питання:

- *How do people express happiness in different cultures?*
- *According to the speaker, is it possible to be happy all the time?*
- *Does happiness level effect of your future income?*
- *Did your happiness prediction make you really happy?*
- *What are the seven activities of “Happiness Hub”?*
- *That is the least unhappy country in the world? Why?*
- *How do social media influence our happiness level?*
- *What is covered in the “World happiness report”?*
- *Does happiness level influence political life of the country? Is yes, how?*

- *Do you know? What would make you happy? If no, would you like to take a “Happiness course” in your university?*

Елемент змагання між двома командами спонукав здобувачів активніше та з більшою відповідальністю ставитися до пошуку правильних відповідей. Командна робота також мала позитивний вплив на загальний перебіг практичного заняття. Завершальним етапом роботи з даним аудіоматеріалом було обговорення спершу в мінігрупах, а потім – у єдиній групі питань якості життя в різних країнах, рівня щастя серед людей різного віку, соціального положення, професії тощо. Здобувачі висловлювали власне бачення емпатії, позитивного відношення до роботи в стресових ситуаціях, а також взаємодії з учасниками комунікативних актів, які демонстрували негативне відношення до ситуації чи співрозмовника. Оцінка роботи здобувачів проводилася шляхом перевірки коректності відповідей на питання, заповнення *“Discussion Assessment Card”* (див. додаток В).

У процесі вивчення теми «Механізми взаємодії в кроскультурних контактах» майбутнім філологам пропонувалося взяти участь у *рольовій грі “Business lunch”* на підготовчому етапі кожному здобувачі пропонувалося виконати два індивідуальні завдання. Метою першої вправи було розширення словникового запасу майбутніх перекладачів у галузі ввічливого спілкування з колегами. Викладач акцентував увагу на важливості дотримання тезаурусу ділового дискурсу. Згідно з алгоритмом виконання завдання здобувачі мали поєднати фрази з відповідним контекстом та використовувати їх в активній фазі рольової гри (див. табл. 2.3).

Табл. 2.3

Useful expressions for business meeting

<i>Useful phrase</i>	<i>Context</i>
I would like to leave a message for Tom Riddle.	Apologizing for changing plans.
Please excuse me for such a short notice.	Answering the phone message.
Could you call me back when you get a moment.	Suggesting a solution which means someone has to work less.

Mr. Jordon will need to see the CEO straightaway.	Informing there is a lot of work for tomorrow.
I am afraid, the time is extremely inappropriate.	Checking the progress.
That would free you up.	Arriving after someone else.
Have you stayed here for a long time?	Expressing dissatisfaction with something.
Is everything on track here?	Requesting to talk to someone urgently.
We will need all our energy for the negotiations tomorrow.	Talking on the phone when the person you want is not there.

Другим завданням підготовчого етапу ролівої гри було обговорення важливості кожного елемента ділового обіду та ранжування (за шкалою 0-5) деяких елементів такої зустрічі відповідно до рівня їх значущості (див. табл. 2.4).

Табл. 2.4

Business Lunch Entertaining

(O'Driscoll, Pilbeam, 2003)

On a scale of 0-5, how important do you think business entertaining is for:	
a	getting new business?
b	keeping existing clients and customers happy?
c	showing appreciation of your staff and business associates?
Tick the types of event which are most appropriate for business entertaining?	
a	a meal in a top-class restaurant
b	a visit to a night club
c	a visit to a place of local interest
d	a visit to a sport event
e	a meal in a company canteen
f	an invitation to your home for a meal
If you entertain visitors in a restaurant, when do you think it would be appropriate to talk business?	
a	before the meal, in a work situation

b		during the meal, but not until the end
c		during the meal, but early on
d		after the meal, but in a work situation.

Здобувачі мали змогу висловити власне бачення оптимальної стратегії ведення ділового обіду, ділилися досвідом, набутим під час проходження перекладацької практики, обговорювали заклади міста Дніпро, які були б найбільш доречними для проведення зустрічей такого типу.

На другому етапі проведення рольової гри викладач розподілив групу здобувачів на три підгрупи: «Вітчизняних підприємців», «Австралійських підприємців» «Перекладачів-синхроністів»; надав інструкції щодо уявного місця проведення зустрічі, необхідного вокабуляру, загальної мети рольової гри. Під час проведення ділового обіду викладач виконував роль зовнішнього спостерігача, занотовував типові помилки здобувачів, відмічав активність / пасивність кожного учасника групи.

Заключним етапом проведення рольової гри було завершення переговорів, коментарі здобувачів щодо основних складнощів, які вони спостерігали в даному виді аудиторної роботи та коментарі викладача щодо рівня успішності кожного здобувачата групи в цілому.

Упровадження розробленого спеціального курсу **«Комунікативна культура перекладача»** мало на меті формування високого рівня комунікативної культури майбутніх перекладачів, а саме її світоглядного, діяльнісного та особистісного компонентів. Здобувачі мали усвідомити свою соціальну роль білінгвально-бікультурного посередника між представниками двох народів, який вирізняється високим рівнем освіченості, багатими фоновими знаннями, виступає медіатором нелексичного наповнення тексту, а передає комунікативний задум учасників діалогу. Увага майбутніх філологів приділялася важливості толерантності, емпатії, рефлексії як базових особистісних і професійних якостей фахового перекладача. Не менш важливим є уміння добирати оптимальні комунікативні стратегії ведення діалогу з урахування етносоціокультурних особливостей співрозмовника. Окрім

того, здобувачі вдосконалювали знання та навички розпізнання невербальних комунікативних месенджів та адекватного їх транскодування під час здійснення перекладу.

У рамках впровадження спецкурсу «Комунікативна культура перекладача» передбачалося проведення лекційних та семінарсько-практичних занять з послугуванням такими інтерактивними методами навчання: діалог-диспут, дискусія, що спонукають здобувачів до обговорення проблем та аспектів перекладацької діяльності; «мозкова атака», розмовна «буз»-група (метод генерування ідей) спонукає майбутніх перекладачів до спонтанного генерування ідей та швидкої реакції; лекція-аналіз конкретної ситуації, лекція-діалог передбачає ознайомлення майбутніх фахівців з новою інформацією у співвідношенні з їх попереднім досвідом та вже отриманими знаннями; діалог-обговорення, діалог-обмін враженнями, діалог-розпитування розкривають навички вербалізації думок та логічного мислення, а також допомагають здобувачам глибше осмислити отриману інформацію; «круглий стіл», форум, дебати спонукають майбутніх перекладачів до аргументування власних ідей, аналізу та узагальнення отриманої інформації; ділові та рольові ігри сприяють накопиченню досвіду творчого застосування отриманих знань у практичній діяльності.

Інтерактивне навчання, або інтерактивна педагогіка [52], у навчальній та виховній роботі ЗВО дозволяє організувати роботу здобувачів у формі скерованої взаємодії здобувач-здобувачта здобувач-викладач, що сприяє опануванню знаннями та навичками, які необхідні в подальшій фаховій діяльності. Оволодіння різними стратегіями інтерактивної роботи дозволяє здобувачів творчо використовувати набутий під час навчання досвід у самостійній та пошуковій діяльності. Діалогічне навчання сприяє формуванню навичок аргументованої презентації власних ідей, наведення контраргументів, ведення дискусії, логічної презентації власних ідей. Експериментальне впровадження технології свідчить, що групова та мінігрупова робота поживляє інтерес здобувачів до виконання запропонованих завдань, спонукає покращання навичок конфлікт-менеджменту, стрес-менеджменту, генерування спільних ідей; створює сприятливі умови для формування толерантного

та поважливого ставлення до партнерів, ініціативної поведінки в професійній галузі та рефлексії.

Експериментальне дослідження виявило ефективність застосування проблемного методу, зокрема **моделювання проблемних ситуацій**. Така форма роботи максимально залучала здобувачів до обговорення пропонованої теми, сприяла виявленню їх комунікативної культури та формувала навички й уміння адекватної оцінки ситуації та пошуків оптимального вирішення уявної проблеми.

Майбутнім фахівцям було запропоновано обговорення таких проблемних ситуацій фахової роботи перекладача:

1. Випрацюєте перекладачем для приватного підприємця, який планує співпрацю з партнерами з Італії. Іноземні гості дещо запізнюються на заплановану зустріч, у ході бесіди демонструють неквапливість та певну байдужість. Чи вважаєте ви за потрібне, попередити свого працедавця про культурологічні особливості італійців, їх ставлення до часу та ділового етикету? Аргументуйте свою відповідь.
2. Ви перекладаєте для іноземного науковця, який вивчає систему охорони здоров'я в країнах східної Європи. Під час візиту до однієї з лікарень медичні працівники зазначають, що всі послуги пацієнтам надаються безкоштовно, вони мають повне державне забезпечення медикаментами та обладнанням. Чи має перекладач по завершенню розмови надавати особисті коментарі в разі отримання завідомо неправдивої інформації?
3. Ви – перекладач делегації вітчизняних підприємців, які відвідують міжнародну виставку *Expo 2020 Dubai*. Один з учасників делегації вживає ненормативну лексику та їдкі жарти під час спілкування з іншомовними партнерами. Яку стратегію має обрати перекладач: зберегти емоційну забарвленість тексту чи пом'якшити висловлювання, адаптувавши його згідно з нормами ділового спілкування? Аргументуйте свою відповідь.
4. Під час подорожі до англomовної країни Ви надаєте мовний супровід керівнику компанії, у якій працюєте. У ході відрядження ваш працедавець дає доручення нефахового спрямування: приготувати каву, забронювати квиток на

виставу, організувати коротку оглядову екскурсію містом. Що Ви знаєте про діловий кодекс перекладача? Чи знаєте Ви свої фахові права та обов'язки, а також юридичні аспекти перекладацької діяльності?

Обговорення даних тем викликало палкі дискусії здобувачів, особливо цікавими видалися гендерні аспекти професійної взаємодії перекладача та працедавця. У ході обговорення майбутні фахівці ділилися особистим досвідом роботи з іноземцями, які дотримувалися власних національних традицій та норм ділового етикету, який відрізняється від міжнародних стандартів. Дискутуючи про юридичні аспекти перекладацької діяльності, викладач дав можливість здобувачам провести швидкий пошук *on-line* з метою ознайомлення з нормативно-правовими документами, які регулюють фахову діяльність перекладача, та надав перелік законів для подальшого самостійного вивчення.

На даному етапі активно застосовувався **метод ситуаційного моделювання (*Case study*)**. Провідною метою послугування даним методом було перенесення акценту навчання від оволодіння здобувачами готовими знаннями до опанування фаховими навичками та вміннями в процесі академічної підготовки. У своєму дослідженні ми спиралися на твердження В. Галузинського, який акцентує, що кейс-метод базується на моделюванні конкретної ситуації з реального життя, яка відображає комплекс знань і практичних навичок, які здобувачі мають опанувати для успішної самореалізації в майбутній професії [303]. Отож, наголошуємо, що застосування методу ситуаційного моделювання сприятиме не лише теоретичному засвоєнню знань майбутніми перекладачами, а й створить умови для їх практичного застосування в ситуаціях, наближених до реальної фахової діяльності.

У рамках впровадження даного методу було проведено цикл занять-презентацій, у яких здобувачів було розподілено на пари, що виконували ролі «перекладача» та «іншомовного доповідача». Здобувачі самі могли обрати тему презентації, єдиним критерієм було лінгвосоціокультурологічне спрямування доповіді. Серед найбільш цікавих робіт можемо виділити наступні: “*Cross-Cultural challenges in Global Business*”, “*Time and Space Perception around the Globe*”, “*How to Remain Competitive and Successful in the Global Market*”, “*Etiquette in the Workplace*”

in Ukraine and Abroad». Проведення циклу практичних занять у формі міжнародної конференції, де кожен здобувач виконував певну роль, сприяло актуалізації попередньо набутих теоретичних знань, спонукало майбутніх фахівців апробувати різні стратегії перекладацької діяльності в умовах модельованої реальності. Кейс-метод дозволив здобувачам відпрацювати навички публічних виступів, які потребують логічного висловлювання ідей, аргументації власної думки, наведення конструктивної критики. Спостерігаючи за здобувачами, які виконували ролі «перекладача» та «доповідача», викладач звертав увагу групи на невербальні аспекти фахової діяльності, коментував міміку, жести, інтонацію. Експериментальне дослідження свідчить, що застосування методу ситуаційного моделювання мало значний позитивний вплив на формування комунікативної культури майбутніх фахівців та сприяв підвищенню їх мотивації до подальшого навчання.

Вагоме місце в нашому експериментальному дослідженні було відведено **проектній методиці навчання**. Реалізація проектної роботи ґрунтується на конститутивному твердженні відомого американського філософа та педагога Дж. Девей, який ще на початку ХХ сторіччя запропонував стратегію навчання «*Learning by Doing*» («навчання через досвід») [299]. Автор наголошував, що найкращі результати навчання можуть бути досягнені при активній взаємодії здобувача з навчальним середовищем, а «школа має імітувати реальні умови життя учня» [298]. Вважаємо, що послугування проектною методикою під час впровадження педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів створить умови, максимально наближені до ситуацій майбутньої фахової діяльності майбутніх філологів, а відтак, сприятиме підвищенню мотивації здобувачів, адже навчання через практичну діяльність дозволяє отримати практичні уміння та конкретні результати. Завдяки проектній роботі здобувачі поліпшують навички самоорганізації та самонавчання, адже провідним завданням даного виду роботи є самостійний пошук та відбір необхідного навчального матеріалу. Крім того, під час презентації результатів проекту здобувачі мають змогу продемонструвати навички професійної комунікації, логічно представити опрацьований фаховий матеріал та навести власні висновки.

Наведемо приклад проєктного завдання для здобувачів четвертого року навчання, тривалість якого становить чотири тижні. На етапі отримання завдання та інструктажу викладач презентує тему проєкту: *«Англомовні реалії в різних країнах світу: Велика Британія, Сполучені Штати Америки, Австралія, Канада. Перекладацький аспект»* та розподіляє академічну групу на чотири підгрупи відповідно до кількості досліджуваних англомовних країн. Подальша робота ведеться в малих групах та полягає в плануванні загальної стратегії, розподілові обов'язків, пошуку джерел інформації тощо. Потім відбувається обговорення отриманих даних у малих групах та планування подальшої роботи. Усі перелічені вище види роботи виконуються позааудиторно та без фасилітації викладача.

Наступним етапом виконання проєкту є презентація результатів діяльності кожної малої групи, яка відбувається в рамках практичного заняття та передбачає використання мультимедійного обладнання. Також групи обмінюються створеним глосарієм, у якому наведено перелік реалій, вживаних у досліджуваній країні, та запропоновані варіанти їх адекватного перекладу.

Завершальним етапом проєктного навчання є загальногрупова аудиторна дискусія з обговорення отриманої інформації та шляхів її практичного застосування. На цьому етапі викладач коментує роботу здобувачів та пропонує перелік автентичних джерел для подальшого вивчення даної теми.

Передбачені технологією формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки методи дозволили конкретизувати діяльність викладачів і здобувачів у рамках академічного навчального процесу (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Діяльність викладачів та студентів-філологів під час використання методів навчання в процесі впровадження технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів

<i>Діяльність викладача</i>	<i>Діяльність студента-філолога</i>
<i>Дискусія</i>	
Мотивація (зацікавлення) здобувачів предметом дискусії, обмін думками. Активне спостереження. Надання коментарів та оцінювання.	Актуалізація знань. Практичне використання набутих умінь та навичок. Усвідомлення та відтворення знань щодо предмета дискусії. Активна участь в обговоренні. Аналіз, синтез та запам'ятовування інформації.
<i>«Мозковий штурм»</i>	
Мотивація (зацікавлення) здобувачів. Постановка проблеми. Активне спостереження. Обговорення та практичний аналіз висунутих ідей. Фасилітація. Надання коментарів та оцінювання.	Актуалізація знань. Практичне використання набутих умінь та навичок. Генерування ідей. Обговорення та практичний аналіз висунутих ідей. Запам'ятовування інформації.
<i>Презентація</i>	
Мотивація (зацікавлення) здобувачів. Постановка проблеми. Активне спостереження. Надання коментарів та оцінювання.	Самостійна підготовка, самоконтроль. Актуалізація знань. Сприйняття вербальної та невербальної інформації. Аналіз, синтез та запам'ятовування нових даних. Реалізація на практиці комунікативних умінь та навичок.
<i>«Круглий стіл»</i>	
Мотивація (зацікавлення) здобувачів. Постановка проблеми. Активне	Актуалізація знань. Активна участь в обговоренні. Реалізація на практиці

спостереження. Обговорення та практичний аналіз висунутих ідей. Фасилітація. Надання коментарів та оцінювання.	комунікативних умінь та навичок. Обговорення, аналіз, коментування, обмін думками. Запам'ятовування інформації.
<i>Практичні вправи</i>	
Підготовка, постановка та роз'яснення завдання. Надання коментарів щодо стратегії виконання завдання. Фасилітація. Контроль та оцінювання.	Актуалізація знань та практична реалізація набутих умінь та навичок. Багаторазове повторення за зразком певних дій, які ускладнюються. Генерування ідей. Аналіз та синтез інформації.
<i>Рольова гра</i>	
Мотивація (зацікавлення) здобувачів. Постановка проблеми. Активне спостереження. Фасилітація. Надання коментарів та оцінювання.	Актуалізація знань. Застосування або відтворення набутих знань і умінь та навичоку штучно створених умовах реальної фахової діяльності. Аналіз, синтез та запам'ятовування інформації.
<i>Дебати</i>	
Мотивація (зацікавлення) здобувачів предметом дискусії, обмін думками. Активне спостереження. Надання коментарів та оцінювання.	Актуалізація знань. Практичне використання набутих комунікативних умінь та навичок. Усвідомлення та відтворення знань щодо предмету обговорення. Аналіз, синтез та запам'ятовування інформації.
<i>On-line семінар-форум</i>	
Підготовка, постановка та роз'яснення завдання. Надання коментарів щодо стратегії підготовки та реалізації форуму. Активне спостереження.	Самостійна підготовка, самоконтроль. Актуалізація знань. Аналіз, синтез та запам'ятовування нової інформації. Генерування ідей. Практичне

Фасилітація. Надання коментарів та оцінювання.	використання набутих умінь та навичок у режимі On-line.
<i>Кейси</i>	
Підготовка та постановка проблеми. Мотивація (зацікавлення) здобувачів. Активне спостереження. Фасилітація. Надання коментарів та оцінювання.	Актуалізація знань. Використання набутих комунікативних умінь та навичок у ситуації наближеній до умов реальної фахової діяльності. Аналіз, синтез та запам'ятовування інформації.
<i>Творчі завдання</i>	
Мотивація (зацікавлення) здобувачів. Постановка завдання та роз'яснення стратегій його виконання. Активне спостереження. Фасилітація. Надання коментарів та оцінювання.	Самостійна підготовка, самоконтроль. Актуалізація знань. Використання набутих комунікативних умінь та навичок. Обговорення та практичний аналіз висунутих ідей, коментування, обмін думками. Запам'ятовування інформації.

З огляду на Болонські реформи, які відбуваються сьогодні в системі вищої освіти України, значна увага в нашому дослідженні приділялася **позааудиторному навчанню** здобувачів. Особливу зацікавленість у майбутніх перекладачів викликала участь у воркшопі “*Dress Smart – Be Smart. Interpreter’s Dresscode & Etiquette*” за участі репортера-аналітика міжнародного журналу *Fastmarkets MB* та болгарського стиліста Владислави Василевської. У рамках підготовки до участі у воркшопі, здобувачам було запропоновано провести *on-line* пошук та знайти приклади влучного і невдалого добору ділового гардеробу. Проведення воркшопу відбувалось на базі університету імені Альфреда Нобеля, де здобувачам презентували базові правила ділового стилю вбрання та макіяжу. Зустріч проходила в інтерактивному форматі «питання-відповідь», майбутні фахівці з перекладу отримали новий досвід з формування капсули ділового гардеробу та створення професійного образу.

За ініціативою здобувачів кафедри англійської філології та перекладу університету імені Альфреда Нобеля та автора дисертаційного дослідження було створено *дискусійний клуб* «Мова культури», метою якого було поглиблення та розширення фонових знань майбутніх перекладачів, підвищення їх комунікативної культури та навичок ведення професійного діалогу, продуктивний обмін досвідом практичної перекладацької діяльності та ідеями щодо вдосконалення педагогічних підходів до підготовки майбутніх перекладачів. У рамках проведення дискусійного гуртка здобувачам було запропоновано перегляд та обговорення сучасних англомовних фільмів та телепередач, а також ознайомлення з автентичними друкованими виданнями різного дискурсу. Робота у неформальній атмосфері сприяла удосконаленню навичок професійного спілкування, налагодженню міжособистісних контактів між викладачем та здобувачами, а відтак мала сприятливий вплив на загальний навчальний процес.

З метою отримання даних про хід експерименту з впровадження педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів на кожному етапі автор дисертаційного дослідження здійснював спостереження за навчальним процесом та індивідуальними досягненнями кожного здобувача шляхом анкетування, тестування та особистих консультацій. Таке спостереження свідчить про сформованість у здобувачів емпатійності, толерантності та рефлексивності, а також високий рівень комунікативних та інтерактивних умінь, що свідчить про доцільність провадження даної педагогічної технології в процес академічної підготовки майбутніх фахівців з перекладу.

Наступний підрозділ присвячено презентації результатів експериментально-дослідної перевірки ефективності впровадження технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

2.3. Хід та аналіз результатів експериментального дослідження

Дослідно-експериментальна робота передбачала послугування наступними методами: вивчення та аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної, філософської,

соціологічної вітчизняної та закордонної літератури, установчих документів, навчальних та робочих програм ЗВО, результатів академічних здобутків та діяльності здобувачів; проведення опитувань, бесід, анкетувань; спостереження, самоаналіз, рефлексія; педагогічний експеримент; експертна оцінка, кількісний та якісний аналіз оцінок та самооцінок студентів, методи математичної статистики. Добір саме таких методів дослідження та обробки отриманих даних було здійснено з урахуванням наукових доробок провідних вчених України та світу [1, 5, 54, 217, 270, 291, 296].

Базою проведення експериментального дослідження з упровадження педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів став ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро.

Проведення педагогічного експерименту, який становить основу даного експериментального дослідження, було реалізовано в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Констатувальний етап (2014-2015 рр.) передбачав вивчення та аналіз сучасного стану проблеми дослідження; було сформульовано гіпотезу, мету та завдання; проаналізовано програмно-нормативні документи та освітні програми ЗВО України та Європи; надано теоретичне обґрунтування сутності феномена «комунікативної культури перекладача»; визначено методи та стратегію проведення експериментального дослідження; встановлено кількісний та якісний склад учасників експерименту та експериментальних груп, проведено аналіз однорідності груп, що залучені до дослідження; визначено засоби та критерії діагностики рівня сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів; отримано вхідні дані щодо реальної практики формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

Формувальний етап (2015-2017 рр.) експериментального дослідження передбачав дослідно-експериментальну перевірку встановленої гіпотези; практичне впровадження розробленої та теоретично обґрунтованої технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів; експериментальну перевірку її ефективності шляхом аналізу результатів проміжних та кінцевих зрізів.

Тривалість формувального етапу експериментальної перевірки впровадження педагогічної технології становила три роки. Було залучено 537 здобувачів третього та четвертого року навчання спеціальності 035 «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська)» ВНЗ Університету імені Альфреда Нобеля. Було створено контрольну (265 студентів) та експериментальну (272 студенти) групи. Викладання в контрольній групі відбувалось за традиційною навчальною програмою, у контрольній групі було оновлено зміст низки навчальних дисциплін та впроваджено спецкурс «Комунікативна культура перекладача», а також проводилася додаткова позааудиторна робота.

Контрольний етап (2017-2018 рр.) передбачав моніторинг та систематизацію результатів експериментального дослідження, презентацію ходу та результатів дослідження на підставі методів статистичної обробки даних, формулювання загальних висновків щодо ефективності запропонованої педагогічної технології та визначення перспектив подальшого дослідження даної проблеми.

Наведемо процедуру та поетапність визначення рівнів сформованості компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

Діагностика **мотиваційного критерію** комунікативної культури майбутніх перекладачів здійснювалась на основі адаптованої анкети М. Лук'янової та Н. Калініної [176] «Методика вивчення мотивів навчальної діяльності» (див. дод. М). Означена методика спрямована на виявлення особистісних рушіїв здобувачів, їх здатності до встановлення цілей та завдань, мотивації до навчання й пізнання. Також методика відображає провідні мотиви респондентів, серед яких навчальний, соціальний, позиційний, оцінний, ігровий, зовнішній мотиви.

Здобувачі мали продовжити твердження, обравши по два варіанти, які найточніше відобразатимуть їхні думки. Кожному варіанту відповіді на питання відводиться певний бал, сума яких дозволяє виявити рівні вмотивованості здобувачів до пізнавальної діяльності (високий – 55-72 бали, достатній – 42-54 бали, низький – 0-41).

Для визначення рівня сформованості мотивації до успіху майбутніх перекладачів було використано «Методику діагностики особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса [176] (див. додаток О). Респондентам пропонувалося дати відповідь «так» або «ні» на 41 питання. Шляхом підрахунку суми балів було визначено чотири рівні вмотивованості майбутніх перекладачів до успіху: 1-10 балів – низька мотивація до успіху; 11 –16 балів – середній рівень мотивації до успіху; 17 – 20 балів – помірковано високий рівень мотивації; понад 20 балів – занадто високий рівень мотивації до успіху.

Окрім зазначених методик, було проведено анкетування здобувачів (див. додаток Р) та здійснювалось експертне спостереження викладачами спец курсу з метою виявлення ступеня зацікавленості та вмотивованості здобувачів до формування комунікативної культури.

Загальний рівень сформованості мотиваційного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів визначався як середнє арифметичне кількісних значень кожного показника даного компонента. Здобувачі з високим рівнем сформованості досліджуваного критерію виявляли більшу активність на заняттях, були зацікавлені у виконанні різноманітних завдань, були ініціативними та заохочували інших. Унаслідок підвищеної уваги, зосередженості та залученості до вивчення запропонованого матеріалу загальні результати академічного навчання здобувачів з високим рівнем сформованості мотиваційного компонента комунікативної культури були вищими порівняно зі студентами-філологами, у яких був виявлений низький рівень сформованості означеного критерію.

Визначення рівня сформованості **світоглядного критерію** відбувалось шляхом контролю повноти та міцності засвоєння здобувачами фонових лінгвокультурологічних знань та рівня сформованості навичок їх доцільного використання в процесі здійснення двостороннього перекладу. Майбутнім перекладачам було запропоновано контрольну роботу, яка містила питання та практичні завдання лінгвокультурологічного спрямування (див. додаток П). Час, відведений на виконання означеного завдання, обмежувався 30 хвилинами.

Відповіді здобувачів оцінювалися за глибиною та вичерпністю; за еквівалентністю та адекватністю перекладу. В експериментальному дослідженні виокремлюємо три рівні: *високий* (10-8 балів) – здобувач вичерпно відповідає на питання, надає адекватний переклад пропонованого матеріалу англійською та українською мовами, демонструє вміння використання глибоких фонових знань в практичній перекладацькій діяльності; *достатній* (7-5 балів) – здобувач володіє теоретичними знаннями, надає адекватний переклад, проте має певні ускладнення при виконанні практичних перекладацьких завдань; *низький* (4-0 балів) – теоретичні знання сформовані недостатньо, здобувач має значні ускладнення в процесі виконання двостороннього перекладу.

Також проводилась експертна оцінка якості виконання усного та письмового перекладів, виявлення рівня адекватності та еквівалентності тексту оригіналу та перекладу, а також ступеня його адаптованості до потреб реципієнта.

Діагностика сформованості **діяльнісного критерію** комунікативної культури майбутніх перекладачів здійснювалась на основі висновків експертів (тестування, опитування, презентації, позааудиторна робота), якими стали викладачі навчальних дисциплін «Основи теорії мовленнєвої комунікації», «Практичний курс англійської мови», «Ділова іноземна мова», «Лінгвокраїнознавство», «Практика усного перекладу» та спецкурсу «Комунікативна культура перекладача». Така перевірка відбувалась на підставі оцінювання рівня сформованості комунікативно-предметних, білінгвально-бікультурних, невербально-етичних, психолінгвістичних, оціночно-рефлексивних умінь майбутніх перекладачів. Під час проведення занять та в позааудиторній роботі викладачі фіксували виявлення означених умінь за показниками інтенсивності та систематичності (див. додаток М).

Наведемо кількісні показники рівня сформованості кожної групи вмінь комунікативної культури майбутніх перекладачів: 5-4 бали (*високий рівень*) – здобувачі усвідомлюють та використовують теоретичні засади перекладацької діяльності, добирають адекватні еквіваленти для медіації смислу та комунікативного задуму тексту оригіналу, добирають оптимальні невербальні засоби комунікації відповідно до ситуації та культурологічних особливостей комунікантів, виявляють

толерантність, повагу до культури, традицій, норм поведінки, релігії різних народів, використовують отриманий досвід для саморозвитку та автоматизації перекладацьких навичок; 2-3 бали (*достатній рівень*) – здобувачі не в повному обсязі володіють зазначеними групами умінь, мають певні ускладнення під час визначення стилістичних та прагматичних особливостей тексту оригіналу та використання відповідного термінологічного апарату, не завжди коректно використовують лінгвістичні знання мовних відповідностей, сталих висловлювань, які співвідносяться з предметом комунікації, вагаються щодо коректності трактування невербальних засобів спілкування, що використовують представники різних мовних спільнот; 0-2 бали (*низький рівень*) – зазначені групи умінь у здобувачів розвинені недостатньо, вони мають значні ускладнення під час виконання паралельних дій двома мовами, нездатні миттєво реагувати на зміну комунікативної ситуації, неспроможні розпізнавати зміст культурологічних термінів на основі фонових знань та заповнювати мовні й культурні лакуни з урахуванням етнокультурних особливостей співрозмовників, некоректно трактують невербальні засоби спілкування, що використовують представники різних мовних спільнот.

Діагностика **особистісного критерію** комунікативної культури майбутніх перекладачів відбувалась, виходячи з оцінки рівня сформованості його компонентів, а саме емпатії, толерантності, емоційного інтелекту та рефлексії.

Досліджуючи рівень *емпатійності*, ми використовували методику «Шкала емоційного відгуку» (Balanced Emotional Empathy Scale - BEES) (див. додаток Д), яка була розроблена Альбертом Меграбяном [324]. Послугування даною шкалою дозволило проаналізувати ступінь сформованості здатності майбутніх перекладачів до емоційного відгуку на стан співрозмовника. В анкеті наведено 25 суджень закритого типу (прямих та зворотних). Здобувачі мали висловити своє ставлення до запропонованої ситуації згідно зі шкалою відповідей від «повністю згоден» до «повністю незгоден». Для обробки отриманих даних відповіді респондентів зіставлялися ключем, за кожену відповідь нараховувалось від 1 до 4 балів. Підтримуючи думку А. Меграбяна, інтерпретуємо результати таким чином: 82-90 балів – дуже високий рівень, 63-81 бал – високий рівень, 37-62 бали – нормальний

рівень, 36-12 балів – низький рівень, 11 балів і менше – дуже низький рівень. Враховуючи твердження А. Нікіфорова, що виконання синхронного перекладу під час ведення ділових переговорів здійснюється на основі когнітивної емпатії, наголошуємо, що здобувачі з вищим рівнем даного компонента комунікативної культури мають кращі перспективи професійної самореалізації та кар'єрного росту [190, с 156-173].

Для визначення рівня сформованості *толерантності* в майбутніх філологів використано методика діагностики загальної комунікативної толерантності (див. додаток Є), яка була представлена В. Бойко у навчальному посібнику «Практична психодіагностика» [218]. Дана методика дозволяє проаналізувати толерантні та інтолерантні установки індивіда. За твердженням науковця, комунікативну толерантність можна умовно розподілити на ситуативну (ставлення особистості до певного співрозмовника), типологічну (ставлення індивіда до певної групи людей), професійну (виявляється в процесі виконання фахової діяльності) та загальну (обумовлена життєвим досвідом, рисами характеру, особистими переконаннями). В анкеті наведено 45 питань, що розподілені за 9 шкалами (без зазначення їх назв) та відображають особливості поведінки респондента в різних ситуаціях. З метою обробки отриманих даних за кожною шкалою відбувається підрахунок загальної суми балів. Максимальна кількість балів у кожній шкалі – 15, за всіма шкалами – 135. Чим вища більша кількість набраних балів респондентом, тим вищим є рівень його інтолерантності до оточуючих. Інтерпретуємо результати проведеного опитування наступним чином: 1-45 балів – високий рівень толерантності, 46-85 балів – середній рівень толерантності, 86-125 балів – низький рівень толерантності, 126-135 балів – повне неприйняття оточуючих. Шляхом детального аналізу відповідей на питання кожної групи викладач може виявити найхарактерніші тенденції виявлення комунікативної толерантності та інтолерантності майбутніх перекладачів.

В основі аналізу рівня сформованості *емоційного інтелекту* майбутніх перекладачів покладено твердження С. Кагана про наявність міжособистісного та внутрішньоособистісного інтелекту [111]. Високий рівень міжособистісного

інтелекту перекладача дозволяє ефективно розв'язувати конфлікти фахової сфери, розуміти та розпізнавати емоції співрозмовників, адекватно інтерпретувати невербальні комунікативні сигнали партнерів, також сприяє успішній роботі в команді, встановленню доброзичливих відносин з колегами, підтримці позитивної атмосфери в колективі. Високий рівень внутрішньоособистісного інтелекту спонукає фахівця з міжкультурної комунікації до самопізнання, самооцінки, рефлексії, визначення необхідних пріоритетів та цілей.

З метою аналізу рівня емоційного інтелекту майбутніх перекладачів було використано методику С. Кагана [111] (див. додаток Г). Автор пропонує ряд питань, розподілених на блоки (метапізнання, самооцінка, розстановка пріоритетів і цілей, саморегуляція, вирішення конфліктів, товаришування, робота в команді, комунікативність). Здобувачі мали оцінити свої здібності за шкалою від 10 (чудово розвинені) до 1 (абсолютно нерозвинені). Після підрахунку отриманих даних було виявлено три рівні сформованості емоційного інтелекту майбутніх перекладачів: 40-31 балів – високий, 30-11 балів – середній, 10-0 балів – низький. Так, респонденти з високим рівнем емоційного інтелекту вміють контролювати та адекватно виявляти власні почуття, мають високу мотивацію в досягненні поставленої мети та здатні мотивувати інших, виявляють толерантність та повагу до індивідуальних особливостей співрозмовників, виявляють комунікабельність, неконфліктність, мають адекватну самооцінку та вміють працювати в команді. Здобувачі з середнім рівнем сформованості емоційного інтелекту намагаються контролювати власні емоції та адекватно реагувати на зміну комунікативної ситуації, можуть працювати у команді попри певні ускладнення в досягненні взаєморозуміння та вирішенні конфліктів, мають середній рівень мотивації та не завжди досягають поставлених цілей, частково виявляють адекватну самооцінку. Майбутні перекладачі з низьким рівнем сформованості емоційного інтелекту майже не контролюють прояви власних емоцій, реагують спонтанно, імпульсивно, непомірковано, мають значні ускладнення в комунікації з партнерами та роботі в команді, виявляють неадекватну самооцінку, майже не виявляють толерантність та повагу до співрозмовників.

Розглядаючи *рефлексивність* фахівця з міжкультурної комунікації як засіб оптимізації перекладацької діяльності, ми спиралися на визначення даного феномена, запропонованого Н. Галєєвою [61, с. 44]. Для визначення рівня сформованості досліджуваного компонента комунікативної культури перекладача нами було використано «Методику визначення рівня рефлексивності» А. Карпова [118] (див. додаток Е). Дана методика передбачає відповідь респондента на 27 питань за шкалою від 1 (абсолютно невірно) до 7 (цілком вірно).

Для обробки результатів необхідно підрахувати бали за відповіді на прямі твердження (1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 19, 20, 22, 24, 25) за звичайною шкалою, та зворотні твердження (2, 6, 7, 8, 12, 13, 16, 17, 18, 21, 23, 26, 27) за зворотною шкалою інверсії (1=7, 2=6, 3=5, 4=4, 5=3, 6=2, 7=1). Методика А. Карпова дозволяє виявити ретроспективну рефлексію діяльності (номери тверджень: 1, 4, 5, 12, 17, 18, 25, 27), рефлексію теперішньої діяльності (номери тверджень: 2, 3, 13, 14, 16, 17, 18, 26), рефлексію майбутньої діяльності (номери тверджень: 3, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 20) та рефлексію спілкування і взаємодії з іншими людьми (номери тверджень: 8, 9, 19, 21, 22, 23, 24, 26). Одержані «сірі» бали переводяться в стени.

Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сирі бали	80 і нижче	81–100	101–107	108–113	114–122	123–130	131–139	140–147	148–156	157–171	172 і вище

У результаті підрахунку отриманих балів виділяємо три рівні рефлексивності респондентів: 10-7 стенив – високий рівень, 6-4 стени – середній рівень, 3-0 – низький рівень. Чим вищий рівень досліджуваного феномена майбутнього перекладача, тим яскравіше виражена його схильність до самоаналізу, вивчення причин та наслідків своїх дій, прагнення проаналізувати власні помилки та виявити шляхи їх уникнення в майбутньому.

Наведемо результати вихідного контролю (див. додаток С) проведення якого мало за мету виявлення рівня сформованості складників (мотиваційний, світоглядний, діяльнісний, особистісний) комунікативної культури майбутніх

перекладачів у контрольній та експериментальній групах.

До експериментальної перевірки ефективності технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів були залучені здобувачі третього та четвертого року навчання спеціальності 035 «Філологія» університету імені Альфреда Нобеля. Нижче представлено кількісні показники учасників експерименту відповідно до року навчання.

Табл. 2.6

Кількість здобувачів, залучених до експериментальної перевірки ефективності технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки

Навчальний рік	Контрольна група	Експериментальна група
2015-2016	84	86
2016-2017	90	91
2017-2018	91	95
Загалом	265	272

Для порівняння розподілу результатів досліджуваних ознак в експериментальній та контрольній групах до та після проведення формувального етапу експерименту та визначення, чи є зафіксовані зміни статистично значущими, був використаний *φ-критерій Фішера*. Зазначений критерій дозволяє порівнювати кількісні та якісні показники двох залежних та незалежних вибірок. Для всіх значень критерію в роботі надано точні числа значущості (*p*). Якщо значущість коефіцієнта менша або дорівнює 0,05, то наявні відмінності вважаються статистично значущими.

Усі математико-статистичні розрахунки здійснювалися за допомогою пакету статистичних програм SPSS (версія 21.0).

Дані щодо порівняння характеристик експериментальної та контрольної групи на констатувальному етапі експерименту наведені у таблицях 2.8, 2.10, 2.13. Отримані нами дані порівняльного аналізу свідчать, що між експериментальною та контрольною групами відсутні статистично значущі відмінності в рівні сформованості мотиваційного ($\phi=0,518$; $p=0,643$) світоглядного ($\phi=0,1$; $p=0,931$), діяльнісного ($\phi=0,348$; $p=0,794$) та особистісного ($\phi=0,52$; $p=0,662$) компонентів

комунікативної культури (табл. 2.13-2.15).

Початковим етапом діагностики ефективності зазначеної технології було виявлення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Зауважимо, що в дослідженні брали участь 265 студентів-філологів, які склали контрольну групу та 272 здобувачі – експериментальна група. Основними критеріями для визначення рівня сформованості мотиваційного критерію було виявлення ступеня вмотивованості, потреби в саморозвитку та самовдосконаленні майбутніх фахівців з двостороннього перекладу.

Дані, отримані в процесі вхідного тестування здобувачів спеціальності 035 «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська мова)» наведені в таблиці 2.7.

Табл. 2.7

Вихідні дані показника складників мотиваційного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп

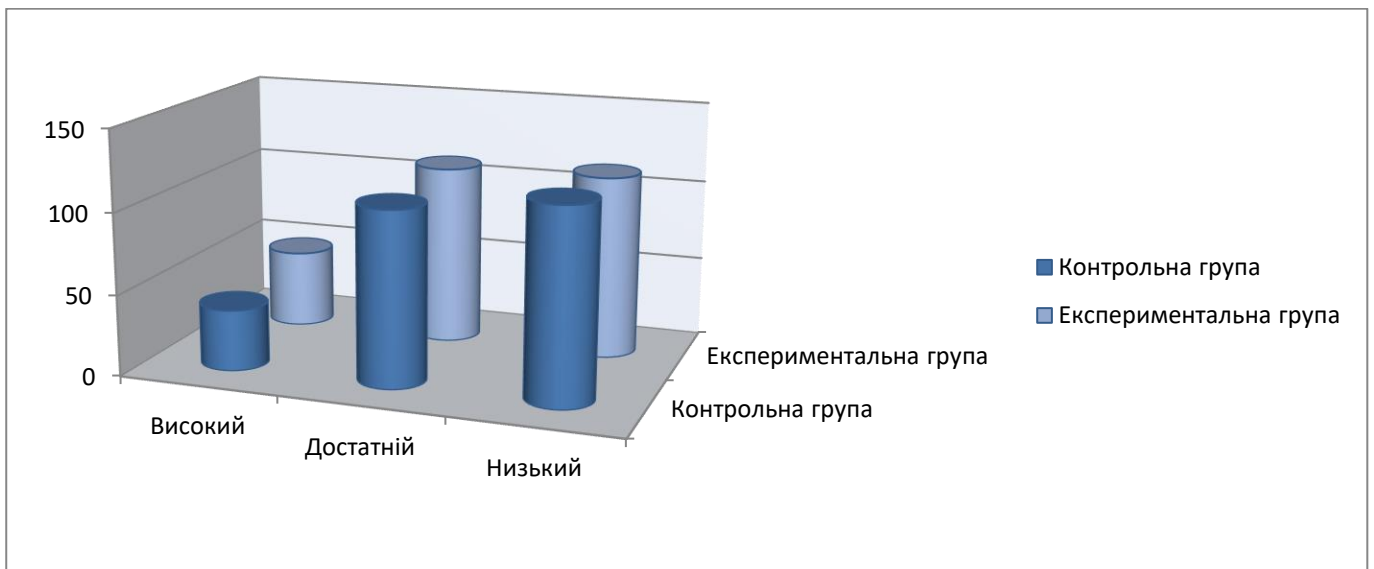
Група респондентів	Рівень сформованості складників мотиваційного компонента					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
контрольна	38	14,3	108	40,8	119	44,9
експериментальна	48	17,7	111	40,8	113	41,5

У ході проведення експериментального дослідження виявлено, що високий рівень сформованості мотиваційного компонента комунікативної культури має незначна кількість респондентів контрольної та експериментальної груп (14,3% та 17,7% відповідно), достатній (40,8% та 40,8%), низький (42,3% та 42,3%). Виявлені показники переконливо свідчать про недостатню вмотивованість майбутніх фахівців

з перекладу та недостатній рівень їх потреби у саморозвитку та самовдосконаленні.

Здобувачі з високим рівнем сформованості мотиваційного компонента комунікативної культури виявляють більшу зацікавленість у навчальному процесі та отриманні нових знань й опануванні навичок. Майбутні перекладачі з високим та достатнім рівнем сформованості означеного критерію виявляють більшу ініціативу до участі в позааудиторній діяльності, засіданнях дискусійного клубу «Мова культури», воркшопах тощо.

Графік вихідних рівнів сформованості мотиваційного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп наведений нижче (див. рис. 2.4).

Порівнявши результати контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі педагогічного експерименту за рівнем сформованості мотиваційного компонента комунікативної культури, встановлено, що значення F -критерію Фішера дорівнює 0,518 при рівні значущості 0,643 (табл. 2.7). Такі дані дають змогу констатувати відсутність статистично значущих змін за рівнем сформованості означеного складника комунікативної культури в респондентів обох груп під час проведення експериментального впровадження педагогічної технології (див. табл. 2.8).

Табл. 2.8

**Порівняння рівня сформованості мотиваційного компонента здобувачів
експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі
експерименту (за ϕ -критерієм Фішера)**

Група	Рівень сформованості мотиваційного компонента				ϕ -критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Експериментальна група (n=272)	159	58,5	113	41,5	0,518	0,643
Контрольна група(n=265)	146	55,1	119	44,9		

Результати діагностики вихідних даних щодо рівня сформованості складників **світоглядного компонента** комунікативної культури здобувачів контрольної (265 здобувачів) та експериментальної (272 здобувачі) груп представлено у таблиці 2.9.

Наголошуємо, що провідним завданням формувального етапу даного експерименту було виявлення вихідного рівня повноти та міцності засвоєння здобувачами фонових лінгвокультурологічних знань та ступеня сформованості навичок й умінь їх доцільного використання в процесі здійснення двостороннього перекладу. Критеріями оцінки відповідей здобувачів були глибина та вичерпність розкриття поставленого питання; рівень еквівалентності та адекватності тексту перекладу (див. табл. 2.9).

Табл. 2.9

Вихідні дані показника складників світоглядного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників світоглядного компонента					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
контрольна	58	22	86	32,5	121	45,5
експериментальна	58	21,5	90	33,1	124	45,4

Зауважимо, що майбутні перекладачі з широким кругозором, різноманітними фоновими знаннями мають кращі шанси професійної самореалізації, адже здатні продукувати якісний текст перекладу та адаптувати його відповідно до прагматики адресата. Такі фахівці більш затребувані на світовому ринку праці, адже вони спроможні надавати фахові послуги високого рівня, виступаючи кваліфікованими посередниками в комунікації представників різних народів. Графік вихідних рівнів сформованості світоглядного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп наведений нижче (див. рис. 2.5).

Рис. 2.5. Вихідні рівні сформованості світоглядного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп

Табл. 2.10

Порівняння рівня сформованості світоглядного компонента в здобувачів експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі експерименту (за ф-критерієм Фішера)

Група	Рівень сформованості світоглядного компонента				ф-критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Експериментальна група (n=272)	149	54,78	123	45,22	0,1	0,931
Контрольна група(n=265)	144	54,34	121	45,66		

Аналізуючи дані, наведені в таблицях 2.8 та 2.10, констатуємо, що за результатами проведення контрольних робіт, до змісту яких увійшли питання соціоекономічної, історичної, геополітичної, культурологічної сфер, виявлено, що лише 22% респондентів контрольної групи та 21,5% здобувачів експериментальної групи мають високий рівень сформованості світоглядного компонента комунікативної культури. Такі здобувачі здатні враховувати соціолінгвістичні особливості співрозмовника, адаптувати текст перекладу згідно з культурологічними нормами носія мови. Їх відрізняє високий рівень загальної освіти, ерудиції, інтелекту. Достатній рівень зазначеного компонента мають 86 здобувачів (32,5%) у КГ та 90 здобувачів (33,1%) – в ЕГ відповідно.

Вони мають певні фонові знання, але володіють ними переважно теоретично. Здобувачі, які увійшли до цієї групи, успішно відповіли на питання контрольного опитування, але мали значні ускладнення під час практичного перекладу ідіом, реалій та декодування аббревіатур світових організацій. Низький рівень виявлено у

121 здобувача (45,5%) у КГ та 124 здобувачів (45,4%) в ЕГ. Нажаль, на формувальному етапі проведення експерименту майже половина здобувачів як в контрольній, так і в експериментальній групах мали низький рівень світоглядного компонента комунікативної культури перекладача. Їх можна охарактеризувати як таких, що неспроможні адекватно заповнювати мовні лакуни в тексті перекладу, мають значні ускладнення в процесі перекладання реалій, крилатих висловів приказок тощо. Окрім того, здобувачі з низьким показником світоглядного компонента мають поверхневі знання в галузі професійної етики та юридичних аспектів надання перекладацьких послуг. Здобувачі цієї категорії не враховують особливості невербальної комунікації представників різних мовних спільнот, що значною мірою негативно впливає на якість перекладу в цілому.

Діагностика **діяльнісного компонента** комунікативної культури здобувачів бакалаврського рівня спеціальності 035 «Філологія» проводилася шляхом спостереження за аудиторною (рольові та ділові ігри, участь у проектах, підготовка презентацій, вирішення професійних ситуацій) та позааудиторною (участь у воркшопах, засіданнях клубу) роботою здобувачів. Здійснювалась оцінка вихідного рівня сформованості складників діяльнісного компонента, а саме комунікативно-предметних, білінгвально-бікультурних, невербально-етичних, психолінгвістичних та оцінювально-рефлексивних умінь. Отримані дані представлені у таблиці 2.11.

Табл.2.11

Вихідні дані показника складників діяльнісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників діяльнісного компонента					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
<i>Комунікативно-предметні уміння</i>						
контрольна	47	17,9	114	43,1	104	39
експериментальна	44	16,2	115	42,3	113	41,5

<i>Білінгвально-бікультурні уміння</i>						
контрольна	45	17,1	116	43,9	104	39
експериментальна	61	22,3	109	40	102	37,7
<i>Невербально-етичні уміння</i>						
контрольна	41	15,3	91	34,2	133	50,5
експериментальна	48	17,7	90	33,1	134	49,2
<i>Психолінгвістичні уміння</i>						
контрольна	45	17,1	112	42,3	108	40,6
експериментальна	46	16,9	100	36,9	126	46,2
<i>Оцінювально-рефлексивні уміння</i>						
контрольна	49	18,6	108	40,7	108	40,7
експериментальна	57	20,8	94	34,6	121	44,6

Первинний зріз знань засвідчив, що найкраще в здобувачів третього та четвертого років навчання розвинені невербально-етичні (15,3% – у КГ та 17,7% – в ЕГ), оцінювально-рефлексивні (18,6% – у КГ та 20,8% – в ЕГ) та білінгвально-бікультурні уміння (17,1% – у КГ та 22,3% – в ЕГ). Проте спостерігаємо значний відсоток здобувачів, які мають низький рівень сформованості всіх груп умінь як в контрольній групі (39%-58,5%), так і в експериментальній (37,7%-49,2%).

Наведемо узагальнені дані щодо рівня сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури здобувачів контрольної та експериментальної груп (табл. 2.12).

Табл. 2.12

Вихідні дані сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури здобувачів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості діяльнісного компонента					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
контрольна	47	17,2	110	40,8	108	42
експериментальна	50	18,5	103	37,7	119	43,8

Графік вихідних рівнів сформованості комунікативно-конструктивного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп представлено нижче (див. рис. 2.6).

Рис. 2.6. Вихідні рівні сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп.

Отримані дані дозволяють стверджувати, що переважна більшість майбутніх філологів має достатній або низький рівень сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури (82,8% – у контрольній групі та 81,5% – в експериментальній групі). Відтак, сумарна кількість респондентів контрольної та експериментальної груп, що мають високий рівень сформованості діяльнісного

компонента, становить лише 97 здобувачів. Вихідні рівні сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп (17,9%).

При порівнянні результатів контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі педагогічного експерименту за рівнем сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури, встановлено, що значення ϕ -критерію Фішера дорівнює 0,248 при рівні значущості 0,794 (табл. 2.13). Відтак, констатуємо відсутність статистично значущих змін за рівнем сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури в здобувачів обох груп під час проведення експериментального впровадження педагогічної технології.

Табл. 2.13

Порівняння рівня сформованості діяльнісного компонента в здобувачів експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі експерименту (за ϕ -критерієм Фішера)

Група	Рівень сформованості діяльнісного компонента				ϕ -критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Експериментальна група (n=272)	153	56,25	119	43,75	0,348	0,794
Контрольна група(n=265)	153	57,74	112	42,26		

У процесі оцінки **особистісного компонента** комунікативної культури виявлено приблизно однакову кількість здобувачів (47 здобувачів (17,8%) – у контрольній групі, 51 здобувач (18,7%) – в експериментальній групі) з високим рівнем сформованості даного елементу. При цьому майже половина здобувачів як в контрольній, так і в експериментальній групі демонстрували низький рівень сформованості особистісного компонента комунікативної культури (табл. 2.14).

Табл . 2.14

Вихідні дані показника особистісної комунікативної культури здобувачів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників особистісного компонента					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
контрольна	47	17,8	103	38,9	115	43,3
експериментальна	51	18,7	109	40	112	41,3

Графік вихідних рівнів сформованості особистісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп наведено нижче (див. рис. 2.7).

Рис. 2.7. Вихідні рівні сформованості особистісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп.

Діагностика особистісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів здійснювалась на основі оцінювання рівня сформованості емпатії, рефлексії, толерантності та емоційного інтелекту студентів-філологів.

У даному експериментальному дослідженні виявлення рівня емпатійності респондентів здійснювалося за методикою А. Меграбяна «Шкала емоційного

відгуку» (*Balanced Emotional Empathy Scale – BEES*) [324] та з урахуванням теорії А. Нікіфорова щодо емпатійної природи синхронного перекладу [190, с. 156-173]. Послугування «Методикою визначення рівня рефлексивності» А. Карпова було обумовлено потребою в інструментарії для виявлення рівня сформованості рефлексивності майбутніх перекладачів [118]. Для виявлення рівня сформованості толерантності здобувачів ми використовували методика діагностики загальної комунікативної толерантності, яка була представлена В. Бойко в навчальному посібнику «Практична психодіагностика» [218]. Діагностика емоційного інтелекту майбутніх перекладачів здійснювалася за методикою С. Кагана [315].

Вихідні дані показника складників особистісного компонента комунікативної культури здобувачів контрольної та експериментальної груп наведено в таблиці 2.15.

Табл. 2.15

Вихідні дані показника складників особистісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників особистісного компонента					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
<i>Емпатійність</i>						
контрольна	47	17,9	106	39,8	112	42,3
експериментальна	48	17,7	109	40	115	42,3
<i>Толерантність</i>						
контрольна	50	18,7	103	39	112	42,3
експериментальна	50	18,5	115	42,3	107	39,2
<i>Рефлексивність</i>						
контрольна	38	14,3	96	36,2	132	49,5
експериментальна	48	17,7	100	36,9	124	45,4

<i>Емоційний інтелект</i>						
контрольна	54	20,3	108	40,7	103	39
експериментальна	57	20,8	111	40,8	104	38,4

За результатами експериментального дослідження виявлено, що високий рівень сформованості емпатійності має незначна кількість респондентів контрольної та експериментальної груп (17,9% та 17,7% відповідно), достатній (39,8% та 40%), низький (42,3% та 42,3%), що наочно демонструє недостатню сформованість у переважній більшості майбутніх філологів здатності розпізнавати та коректно трактувати емоції співрозмовника. Зазначаємо, що переважна більшість здобувачів, залучених до участі в експерименті, не приділяють належної уваги розвитку даної риси характеру та не усвідомлюють важливість емпатійності в перекладацькій діяльності.

Аналізуючи дані, отримані в результаті проведення опитування на формульованому етапі проведення експерименту, відзначаємо, що кількість здобувачів, які виявляють високий рівень толерантності до співрозмовників є досить малою (50 здобувачів (18,7%) – у контрольній групі, 50 здобувачів (18,5%) – в експериментальній групі). До підгрупи з достатнім рівнем толерантності нами було віднесено 103 (39%) здобувачі у контрольній групі та 115 (42,3%) здобувачів – в експериментальній групі. Решта респондентів виявила низький рівень толерантності (112 здобувачів (42,3%) – контрольна група та 107 здобувачів (39,2%) – експериментальна група). Вважаємо, що такий низький показник рівня толерантності обумовлений браком фонових знань щодо етнокультурологічних особливостей представників різних країн. Здобувачі в контрольній та експериментальній групах не усвідомлюють соціальний контекст процесу перекладу, вважаючи його механічним та не пов'язаним з соціальним міжкультурними факторами.

Щодо рефлексивності, то отримані результати виявилися також низькими: високий рівень виявили 38 здобувачів у КГ та 28 здобувачів в ЕГ (14,3% – КГ та

17,7% – ЕГ), достатній у (36,2% та 36,9%), низький (49,5% –у КГ та 45,4% –в ЕГ). Отримані дані переконливо демонструють необхідність формування в майбутніх перекладачів навичок рефлексії, самодіагностики, самоконтролю. Здобувачі мають модифікувати особисту стратегію поведінки з огляду на попередньо набутий перекладацький досвід.

На формувальному етапі експериментальної перевірки ефективності технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів було продіагностовано ступінь сформованості емоційного інтелекту в здобувачів бакалаврського рівня третього та четвертого року навчання спеціальності 035 «Філологія». Отримані нами дані свідчать, що близько 80% респондентів мають низький або середній рівень сформованості даного компонента (218 здобувачів (79,7%) – у КГ та 221 здобувач (79,2%) – в ЕГ) і лише кожен п'ятий здобувач як в контрольній, так і в експериментальній групі виявив високий рівень емоційного інтелекту.

Порівнявши результати контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі педагогічного експерименту за рівнем сформованості особистісного компонента комунікативної культури, встановлено, що значення F -критерію Фішера дорівнює 0,52 при рівні значущості 0,662 (табл. 2.16). Такі дані дають змогу констатувати відсутність статистично значущих змін за рівнем сформованості означеного складника комунікативної культури у респондентів обох груп під час проведення експериментального впровадження педагогічної технології (див. табл. 2.16).

Аналіз результатів, отриманих під час проведення експерименту, свідчить, що сучасна методика підготовки перекладачів-білінгвів передбачає, здебільшого, опанування здобувачами технічних аспектів двостороннього перекладу, при цьому лише близько 20 відсотків респондентів виявили високий рівень сформованості комунікативної культури як одного з ключових елементів успішного фахівця з міжкультурної медіації. Саме тому суб'єктом нашого подальшого дослідження стала переважна більшість здобувачів бакалаврського рівня третього та четвертого року

навчання спеціальності «Філологія» які мають середній та низький рівень сформованості компонентів комунікативної культури.

Табл. 2.16

Порівняння рівня сформованості особистісного компонента в здобувачів експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі експерименту (за ф-критерієм Фішера)

Група	Рівень сформованості особистісного компонента				ф-критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Експериментальна група (n=272)	160	58,82	112	41,18	0,52	0,662
Контрольна група(n=265)	150	56,6	115	43,4		

Такі результати спонукали нас до розробки та апробації педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки. Перевірка, уточнення й підтвердження достовірності теоретичних положень, наведених у дисертаційному дослідженні, здійснювались на основі отриманих остаточних результатів експериментального впровадження педагогічної технології. Відтак, організація контрольного зрізу на формувальному етапі проведення експерименту мала на меті перевірку ефективності педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.

Динаміку змін показників рівнів сформованості компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів у здобувачів контрольної та експериментальної груп представлено у табл. 2.17.

Табл. 2.17

Зміна показників рівнів сформованості компонентів комунікативної культури у здобувачів контрольної та експериментальної груп

Рівень сформованості	Група здобувачів			
	КГ (265 осіб)		ЕГ (272 особи)	
	Етап експерименту			
	Констатувальний	Контрольний	Констатувальний	Контрольний
Мотиваційний компонент				
Високий	14,3	18,9	17,7	42,6
Достатній	40,8	40,5	40,8	46,5
Низький	44,9	40,6	41,5	10,9
Світоглядний компонент				
Високий	22	23,9	21,5	39,6
Достатній	32,5	36	33,1	39,3
Низький	45,5	40,1	45,4	21,1
Діяльнісний компонент				
Високий	17,2	18,7	18,5	49,1
Достатній	40,8	45,5	37,7	25,6
Низький	42	35,9	43,8	25,3
Особистісний компонент				
Високий	17,8	17,7	18,7	39,4
Достатній	38,9	42,9	40	46,8
Низький	43,3	39,4	41,3	13,8

Компаративний аналіз рівня сформованості компонентів комунікативної культури в здобувачів контрольної та експериментальної груп показав стійку тенденцію до позитивних змін рівня сформованості всіх компонентів досліджуваного феномена, що спостерігалася в експериментальній групі під час формувального етапу проведення експерименту.

Протягом трьох років, коли тривав формувальний етап експерименту, позитивні зміни в рівні сформованості мотиваційного компонента відзначались в обох групах студентів, проте в експериментальній групі вони були більш різкими. Аналізуючи дані, наведені вище (табл. 2.17), констатуємо незначне збільшення кількості здобувачів з високим рівнем сформованості досліджуваного компонента (+4,6%) та зменшення частки низького рівня на 4,3%. За ідентичний період часу спостерігаємо суттєвий приріст кількості майбутніх перекладачів з високим рівнем

сформованості мотиваційного компонента (+24,9%), та різке зменшення відсотка здобувачів з низьким рівнем означеного компонента (-30,6%). Такі зміни свідчать про значне збільшення потреби майбутніх філологів у самореалізації та підвищенні мотивації здобувачів, які відбулися внаслідок експериментального впровадження педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Схожою була тенденція й у рівнях сформованості світоглядного компонента як в експериментальній, так і в контрольній групах. Відзначаємо незначне збільшення кількості здобувачів з високим рівнем даного компонента на 1,5%, та зменшення числа респондентів з низьким рівнем на 0,1%. В експериментальній групі спостерігаємо різке збільшення показників високого рівня (+15,7%) та значні зміни показників низького рівня (-19%).

На контрольному етапі експериментальної перевірки ефективності педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів було виявлено значний приріст кількості здобувачів з високим рівнем сформованості діяльнісного компонента (+29,4%) в експериментальній групі. При цьому відсоток здобувачів з достатнім та низьким рівнем знизився на 22,8% та 6,6% відповідно. Якісний аналіз ефективності впровадження педагогічної технології засвідчив сталу тенденцію до покращання якості виконання майбутніми перекладачами двостороннього перекладу. Майбутні фахівці з міжкультурної комунікації активно застосовують на практиці набуті теоретичні знання; адекватно трактують невербальні меседжі та інтонацію співрозмовника, внаслідок чого значно підвищився загальний рівень культури ділового спілкування та професійної етики майбутніх перекладачів.

За той самий період зміни в контрольній групі були незначними – приріст кількості здобувачів з високим рівнем сформованості діяльнісного компонента склав 1,5%, показник достатнього рівня збільшився на 4,7%, а низького – зменшився на 6,1%. Така тенденція свідчить про недостатню мотивацію здобувачів до розвитку власної комунікативної культури та неусвідомлення важливості даного елемента в професійній перекладацькій діяльності.

Проведений компаративний аналіз рівнів сформованості особистісного компонента виявив таку динаміку: у контрольній групі високий рівень мають 17,7% (порівняно з 17,8%), в експериментальній групі – 39,4% (порівняно з 18,7%); приріст становить -0,1% та 20,7% відповідно. Пов'язуємо це з інтенсивним застосуванням ігрових технологій та інтерактивних форм проведення занять, а також значну позааудиторну роботу. Такий комплексний підхід сприяв підвищенню мотивації майбутніх перекладачів до навчання, самовдосконалення та саморозвитку. Кількість здобувачів з достатнім та низьким рівнем сформованості особистісного компонента контрольній групі зменшилась на 0,1%, а в експериментальній групі – на 20,7%.

Порівняння результатів здобувачів контрольної групи на констатувальному та контрольному етапах впровадження педагогічної технології представлені в таблицях 2.18-2.20.

У таблиці 2.18 наведений порівняльний аналіз рівнів сформованості мотиваційного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів. Дані, наведені нижче (див. табл. 2.18), демонструють відсутність статистично значущих відмінностей ($\phi=1,057$; $p=0,324$) між результатами констатувального та контрольного етапів здобувачів контрольної групи.

Табл. 2.18

Порівняння рівня сформованості мотиваційного компонента в здобувачів контрольної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту (за ϕ -критерієм Фішера)

Етап	Рівень сформованості мотиваційного компонента				ϕ -критерій Фішера	p-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Констатувальний етап	144	54,5	121	45,5	1,057	0,324
Контрольний етап	159	59,1	106	40,1		

За результатами компаративного аналізу рівня сформованості світоглядного компонента на констатувальному та контрольному етапах експерименту визначено, що значення ϕ -критерію Фішера дорівнює 1,228 при рівні статистичної значущості 0,254 (табл. 2.19). Такі показники переконливо вказують на відсутність статистично значущих відмінностей у контрольній групі на констатувальному та контрольному етапах експерименту. Таким чином, можна стверджувати, що під час проведення експерименту здобувачів, що склали контрольну вибірку, не відбулося статистично значущих змін у рівні розвитку світоглядного компонента комунікативної культури.

Табл. 2.19

Порівняння рівня сформованості світоглядного компонента в здобувачів контрольної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту (за ϕ -критерієм Фішера)

Етап	Рівень сформованості світоглядного компонента				ϕ -критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Констатувальний етап	144	54,34	121	45,66	1,228	0,254
Контрольний етап	158	59,62	107	40,38		

При порівнянні результатів здобувачів контрольної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту за рівнем сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури, встановлено, що значення ϕ -критерію Фішера дорівнює 1,515 при рівні значущості 0,128 (табл. 2.20). Відтак, констатуємо відсутність статистично значущих змін за рівнем сформованості означеного складника комунікативної культури в респондентів контрольної групи під час експериментального впровадження педагогічної технології.

Табл. 2.20

**Порівняння рівня сформованості діяльнісного компонента в здобувачів
контрольної групи на констатувальному та контрольному етапах
експерименту (за ϕ -критерієм Фішера)**

Етап	Рівень сформованості діяльнісного компонента				ϕ -критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Констатувальний етап	153	57,74	112	42,26	1,515	0,128
Контрольний етап	170	64,15	95	35,85		

Результати порівняння рівня сформованості особистісного компонента комунікативної культури в учасників контрольної групи, що наведені у таблиці 2.21, також демонструють відсутність статистично значущих відмінностей ($\phi=1,059$; $p=0,332$) між результатами констатувального та контрольного етапів здобувачів контрольної групи.

Табл. 2.21

**Порівняння рівня сформованості особистісного компонента в здобувачів
контрольної групи на констатувальному та контрольному етапах
експерименту (за ϕ -критерієм Фішера)**

Етап	Рівень сформованості особистісного компонента				ϕ -критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Констатувальний етап	150	56,6	115	43,4	1,059	0,332
Контрольний етап	162	61,13	103	38,87		

По завершенню формувального етапу експерименту в рамках дисертаційного дослідження було проведено контрольний зріз, метою якого було виявлення рівня сформованості комунікативної культури майбутнього перекладача як цілісного феномена. Динаміку зміни показників представлено в таблиці 2.22.

Табл. 2.22

Зміна показників рівнів сформованості комунікативної культури в здобувачів контрольної та експериментальної груп

Рівень сформованості	Група студентів							
	КГ (265 осіб)				ЕГ (272 особи)			
	Етап експерименту							
	Констатувальний		Контрольний		Констатувальний		Контрольний	
	К	%	К	%	К	%	К	%
Високий	45	17	52	19,4	48	17,6	114	41,9
Достатній	105	39,4	112	42,4	118	43,2	121	44,6
Низький	115	43,6	101	38,2	106	39,2	37	13,5

Графік показників сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів на констатувальному етапі експерименту представлено нижче (див.рис. 2.8).

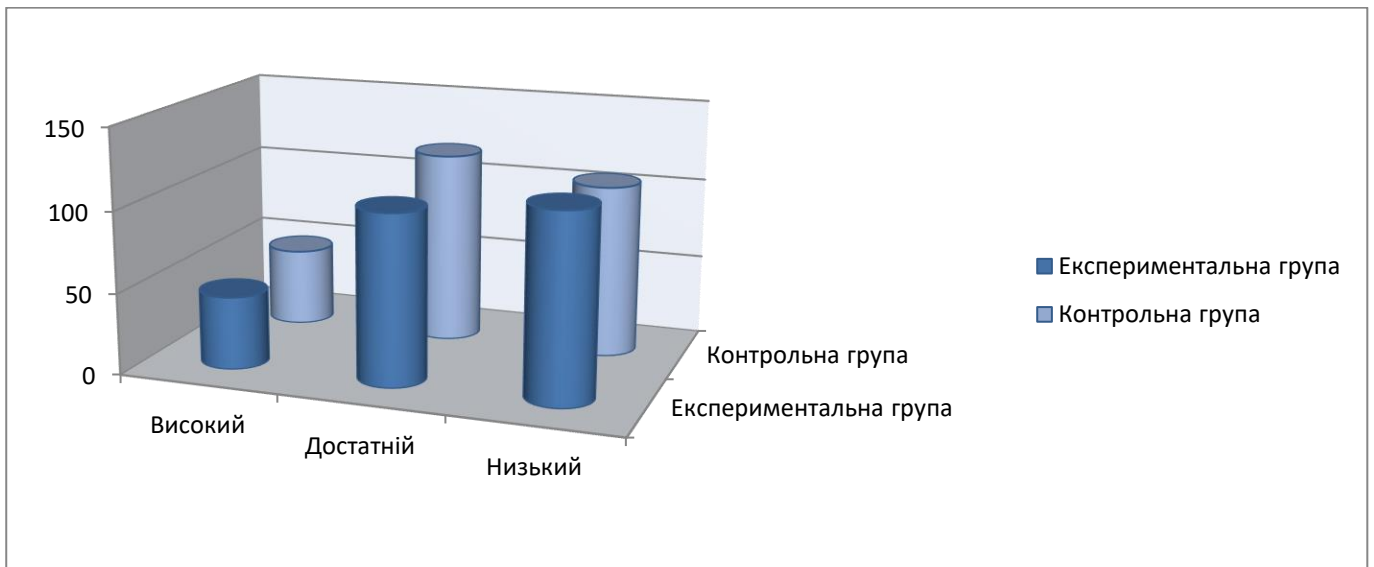

Рис. 2.8. Показники сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів на констатувальному етапі експерименту

Далі презентуємо графік показників сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів на контрольному етапі експерименту (див.рис. 2.9).

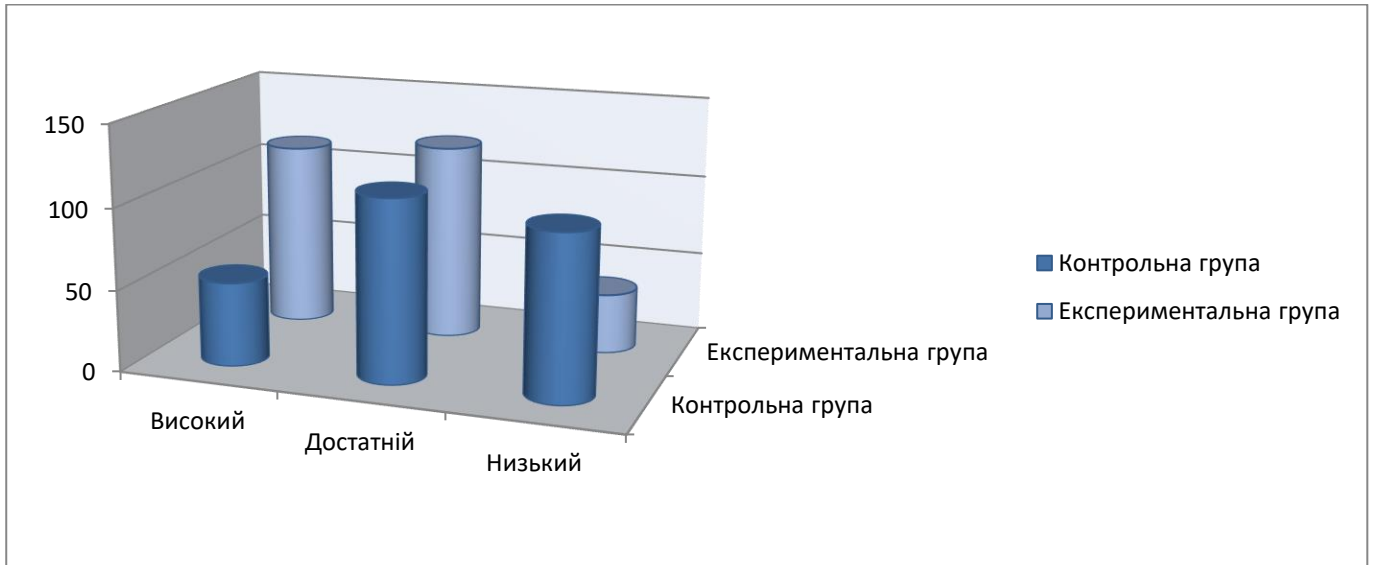

Рис. 2.9. Показники сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів на контрольному етапі експерименту

Зрізи знань, проведені на початковому та фінальному етапах експериментальної перевірки ефективності технології, свідчать про значне збільшення кількості здобувачів з високим рівнем сформованості комунікативної культури в експериментальній групі (з 17,6% до 41,9%) та незначний приріст в контрольній групі (2%). Ці здобувачі успішно втілюють основні принципи комунікативності в перекладацькій діяльності, враховують специфіку реципієнта, зважають на культурологічні особливості представників різних мовних спільнот. Вони демонструють глибокі фонові знання в різних галузях, а також виявляють толерантність та емпатію до співрозмовників. Окрім того, майбутні перекладачі з високим рівнем комунікативної культури вмотивовані до самопізнання, саморозвитку, рефлексії.

Схожою є динаміка змін кількості здобувачів з низьким рівнем сформованості досліджуваного феномена. Так, в експериментальній групі цей показник знизився на 25,7%, а в контрольній групі – на 5,4%.

Порівняння результатів студентів-філологів експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах представлені у таблицях 2.23-2.26.

Наведемо компаративний аналіз даних щодо змін рівня сформованості мотиваційного компонента комунікативної культури здобувачів спеціальності «Філологія», які увійшли до експериментальної групи. Значення ϕ -критерію Фішера, яке дорівнює 7,18 та його рівня значущості 0,000 засвідчують статистичну значущість вищезначених змін.

Табл. 2.23

Порівняння рівня сформованості мотиваційного компонента здобувачів експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту (за ϕ -критерієм Фішера)

Етап	Рівень сформованості мотиваційного компонента				ϕ -критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Констатувальний етап	159	58,5	113	41,5	7,18	0,000
Контрольний етап	242	89,1	30	10,9		

Проаналізуємо зміни, які відбулися за рівнем сформованості світоглядного компонента комунікативної культури в учасників експериментальної групи, звернувшись до значення критерію Фішера (табл. 2.24) Отримані нами показники критерію Фішера та його значущості ($\phi=6,11$; $p=0,000$) переконливо вказують на те, що зафіксовані зміни є не випадковими та статистично значущими.

Табл. 2.24

Порівняння рівня сформованості світоглядного компонента в здобувачів експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту (за ф-критерієм Фішера)

Етап	Рівень сформованості світоглядного компонента				ф-критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Констатувальний етап	149	54,78	123	45,22	6,11	0,000
Контрольний етап	216	79,41	56	20,59		

Зміни, зафіксовані в рівні сформованості діяльнісного компонента комунікативної культури майбутніх перекладачів експериментальної групи, є статистично значущими, на що вказує значення критерію ф Фішера, яке дорівнює 4,508 та рівень його значущості 0,000 (табл. 2.25).

Табл. 2.25

Порівняння рівня сформованості діяльнісного компонента в здобувачів експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту (за ф-критерієм Фішера)

Етап	Рівень сформованості діяльнісного компонента				ф-критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Констатувальний етап	153	56,25	119	43,75	4,508	0,000
Контрольний етап	203	74,63	69	25,37		

Результати порівняння рівня сформованості особистісного компонента в здобувачів експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах впровадження педагогічної технології наведені у таблиці 2.26. Значення ϕ -критерію Фішера, яке дорівнює 7,21 та його рівня значущості 0,000 засвідчують статистичну значущість вищезначених змін.

Табл. 2.26

Порівняння рівня сформованості особистісного компонента в здобувачів експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту (за ϕ -критерієм Фішера)

Етап	Рівень сформованості особистісного компонента				ϕ -критерій Фішера	р-рівень значущості
	Ефект наявний: достатній та високий рівень		Ефект відсутній: низький рівень			
	n	y %	n	y %		
Констатувальний етап	160	58,82	112	41,18	7,21	0,000
Контрольний етап	235	86,4	37	13,6		

Компаративний аналіз результатів дозволяє зробити загальний висновок щодо значних позитивних змін у рівнях сформованості окремих компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів та феномена в цілому, які відбулись в експериментальній групі, порівняно зі здобувачами контрольної групи, що є підтвердженням коректності запропонованої в дослідженні гіпотези.

Висновки до другого розділу

Теоретичне обґрунтування педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, а також презентація процесу її впровадження в академічну практику підготовки майбутніх фахівців з

двостороннього перекладу та аналіз отриманих результатів дозволяє зробити такі висновки.

У рамках нашого дослідження педагогічна технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів визначена як сукупність методів, прийомів та засобів навчання, форм контролю і коригування, що відповідно до етапів (пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивний, контрольньо-оцінювальний) упроваджуються в освітній процес ЗВО та забезпечують досягнення майбутніми перекладачами комунікативної культури.

Презентовано етапи впровадження означеної педагогічної технології в навчальний процес підготовки студентів-філологів: *пропедевтичний* (розробка навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Комунікативна культура перекладача», попередня діагностика), *змістовно-процесуальний* (зміст, форми, методи навчання), *рефлексивно-аналітичний* (рефлексія, самодіагностика, модифікація), *контрольно-оцінювальний* (діагностика та аналіз кінцевих результатів).

У розділі обґрунтовано мету впровадження зазначеної педагогічної технології, яка полягає у сформованості високого рівня комунікативної культури в майбутніх перекладачів.

Визначено низку таких завдань: мотивація здобувачів до формування високого рівня фахової комунікативної культури; оволодіння здобувачами широким спектром знань нелінгвістичної галузі та розширення їх кругозору; спонукання до самовдосконалення, професійного росту, самопізнання; формування комунікативних умінь майбутніх перекладачів та оволодіння ними майстерності ведення професійного діалогу, удосконалення навичок конфлікт-менеджменту в процесі надання перекладацьких послуг; розвиток толерантності, емпатійності, рефлексії; створення позитивного емоційно-психологічного клімату на заняттях шляхом орієнтації процесу навчання на індивідуальну особистість студента як носія фахових та загальнолюдських цінностей.

Представлено інтегрований підхід до проєктування педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, який поєднує базові

елементи культурологічного, системного, синергетичного, контекстного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів.

Виокремлено принципи полікультурності, комунікативності, інтерактивності, нелінійності, систематичності та послідовності, професійної особистісної спрямованості, самостійності, тьюторингу, емпатії та толерантності, дотримання яких сприяло ефективному формуванню комунікативної культури здобувачів бакалаврського рівня спеціальності 035 «Філологія» за освітньо-професійною програмою «Переклад (англійська)».

Розроблена технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки визначається *етапами їх впровадження*.

Пропедевтичний етап передбачає всебічну теоретико-методичну підготовку до впровадження технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки; розробку навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Комунікативна культура перекладача»; проведення вхідного тестування, визначення рівня сформованості комунікативної культури в здобувачів бакалаврського рівня третього та четвертого року навчання спеціальності 035 «Філологія».

Провідною метою *змістово-процесуального етапу* є конструювання цілісного педагогічного процесу, який формуватиме в майбутніх філологів комплексне уявлення про майбутню професію, а також значущість культурологічного аспекту в перекладацькій діяльності, забезпечить оволодіння здобувачами комплексом знань й умінь, необхідних для підвищення їх комунікативної культури. Основу даного етапу становить оновлений зміст таких навчальних дисциплін: «Ділова іноземна мова», «Практика усного перекладу», «Лінгвокраїнознавство», «Основи теорії мовленнєвої комунікації», «Практичний курс англійської мови», «Філософія, етика, основи психології». Коригування змісту зазначених навчальних дисциплін відбувалось шляхом доповнення теоретичного та практичного матеріалу, спрямованого на оволодіння здобувачами знаннями щодо лінгвосоціокультурних особливостей представників різних народів, поняття реалії, лакун та способів їх медіації; формування уявлень про особливості фахової комунікативної культури

перекладача; розвиток толерантності, емпатії, рефлексії, емоційного інтелекту та професійної етики. Окрім того, відбулось збільшення кількості годин, відведених на практичні заняття, індивідуальну та самостійну роботу здобувачів завдяки впровадженню авторського спецкурсу «Комунікативна культура перекладача».

У ході експериментальної перевірки ефективності запропонованої технології використовувалися традиційні форми проведення занять (різні види лекцій, семінарські заняття, індивідуальна та самостійна робота) з інтенсивним залученням інтерактивних методів навчання (дебати, диспути, кейс-методи, мозковий штурм, симпозіум, круглий стіл, вікторини, тренінги, воркшопи). Робота здобувачів під час занять та підготовки домашніх завдань передбачала елементи співнавчання та взаємонавчання, здобувачі працювали в парах, мінігрупах, командах.

У розділі продемонстровано, що формування комунікативної культури вмайбутніх перекладачів можливе лише завдяки гармонійному поєднанню аудиторної, позааудиторної, самостійної та індивідуальної роботи. Така інтеграція різних форм навчання відбувалась шляхом організації дискусійного гуртка «Мова культури», а також проведення воркшопу “Dress Smart – Be Smart. Interpreter’s Dresscode & Etiquette”.

Розкрито сутність *рефлексивного етапу*, який реалізується шляхом використання методів Exit Slips (рефлексивний щоденник), «3-2-1», «Дзеркало – мікроскоп – бінокль». Зазначені методи мотивують здобувачів до самоаналізу, самоконтролю, адекватної оцінки власних здобутків та невдач, а відтак сприяє самовдосконаленню та особистому розвитку.

Презентовано провідну мету *контрольно-оцінювального етапу* впровадження технології формування комунікативної культури перекладачіву процесі фахової підготовки, яка полягає в контролі отриманих результатів, аналізі досягнень та недоліків, виявлениху навчальному процесі. Здобувачам пропонується обговорити з викладачем внесення можливих змін до загальної педагогічної стратегії, які об’єктивно сприятимуть підвищенню ефективності навчального процесу.

Кінцевим результатом упровадження досліджуваної технології є сформованість мотиваційного, світоглядного, діяльнісного і особистісного

компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів та досліджуваного феномена у цілому.

У розділі розкрито сутність трьох етапів педагогічного експерименту: констатувальний (визначено засоби та критерії діагностики рівня сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів, виявлено рівні сформованості компонентів досліджуваного феномена в здобувачів експериментальної та контрольної груп), формувальний (дослідно-експериментальна перевірка та впровадження в навчальний процес педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів), контрольний (моніторинг та систематизація результатів експериментального дослідження).

Кількісний та якісний аналіз даних, отриманих у ході проведення педагогічного експерименту, дозволяє зробити висновки, що впровадження педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів призвело до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості в здобувачів компонентів досліджуваного феномена та комунікативної культури в цілому.

Було виявлено статистично незначущу різницю між контрольною та експериментальною групами до експерименту (мотиваційний ($\varphi=0,518$; $p=0,643$), світоглядний ($\varphi=0,1$; $p=0,931$), діяльнісний ($\varphi=0,348$; $p=0,794$) та особистісний ($\varphi=0,52$; $p=0,662$) компоненти комунікативної культури) та, навпаки, статистично значущу різницю між показниками експериментальної (мотиваційний ($\varphi=7,18$; $p=0,000$), світоглядний ($\varphi=6,11$, $p=0,000$), діяльнісний ($\varphi=4,508$; $p=0,000$) та особистісний ($\varphi=7,21$; $p=0,000$) компоненти комунікативної культури) та контрольної групи (мотиваційний ($\varphi=1,057$; $p=0,324$), світоглядний ($\varphi=1,515$, $p=0,128$), діяльнісний ($\varphi=1,059$; $p=0,332$) та особистісний ($\varphi=6,11$; $p=0,000$) компоненти комунікативної культури) на контрольному етапі експериментального впровадження педагогічної технології.

Узагальнення результатів, отриманих у ході проведення педагогічного експерименту, дає підстави стверджувати, що мета дисертаційного дослідження досягнена, а виконані завдання та підтверджена гіпотеза дозволяють сформулювати загальні висновки. Матеріали, які ввійшли до розділу, опубліковано автором у наукових статтях і матеріалах конференцій [92, 94, 336, 337].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі досліджено проблему формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки та запропоновано новий підхід до її розв'язання, що полягає в запровадженні технології формування високого рівня означеного феномена в майбутніх перекладачів. Результати даного наукового дослідження дали підстави для формулювання таких аргументованих висновків:

1. На підставі ґрунтовного аналізу наукової літератури з досліджуваної проблематики розкрито методологічні й теоретичні засади формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, основу яких становлять державні та міжнародні документи, що регламентують норми фахової підготовки фахівців з означеної галузі; наукові праці українських та світових науковців, завдяки яким конкретизуються основні дефініції даного дослідження, а саме „комунікація”, „культура”, „комунікативна культура перекладача”, „педагогічна технологія”, „технологія формування комунікативної культури майбутніх перекладачів”; дослідження, що присвячені різним аспектам професійної підготовки майбутніх перекладачів, зокрема особистісно-професійному розвитку студентів-філологів; ідеї психологів, педагогів, лінгвістів, філологів, перекладознавців, які визначили конститутивні ознаки феноменів „комунікативна культура”, „фахова підготовка перекладачів”, встановили вимоги до фахової підготовки майбутніх перекладачів; наукові здобутки вчених, у яких обґрунтовано доцільність інтерактивних методів навчання для оптимізації професійної підготовки перекладачів.

2. Комунікативну культуру майбутніх перекладачів визначено як особистісно інтегрований феномен, що характеризується сукупністю знань лінгвокультурологічних особливостей представників різних народів та фахової культури перекладача, умінь (комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оцінювально-рефлексивні) та особистих якостей (емпатія, толерантність, рефлексія, емоційний інтелект) індивіда, що дозволяє йому досягати соціально-комунікативних цілей та визначає спосіб

адекватної взаємодії з іншими учасниками комунікативного процесу під час здійснення фахового міжкультурного посередництва.

Обґрунтовано структурні компоненти комунікативної культури майбутніх перекладачів: *мотиваційний* (мотивація формування комунікативної культури; прагнення до саморозвитку та професійного самовдосконалення), *світоглядний* (повнота та міцність фонових знань майбутнього перекладача, його обізнаність у різних сферах людської життєдіяльності та фахових знань, ерудиція), *діяльнісний* (рівень володіння комунікативно-предметними, білінгвально-бікультурними, невербально-етичними, психолінгвістичними та оцінювально-рефлексивними вміннями, рівень їх застосування у різновидах перекладацької діяльності), *особистісний* (рівень сформованості емпатії, емоційного інтелекту, толерантності та рефлексії). Визначено показники та рівні (*низький, достатній, високий*) сформованості компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів та розкрито їх зміст.

3. Теоретично обґрунтовано технологію формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки, яка ґрунтується на культурологічному, системному, синергетичному, контекстному, особистісно орієнтованому, діяльнісному підходах і містить такі етапи: пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивний, контрольо-оцінювальний. Визначено принципи організації навчання, що забезпечують формування комунікативної культури перекладача: полікультурності, комунікативності, інтерактивності, нелінійності, систематичності та послідовності, професійної особистісної спрямованості, самостійності, тьюторингу, емпатії та толерантності.

Пропедевтичний етап упровадження технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки орієнтовано на ґрунтовну теоретико-методичну підготовку до формування комунікативної культури майбутніх перекладачів; розробку навчально-методичного забезпечення спецкурсу „Комунікативна культура перекладача”; виявлення вихідного рівня сформованості у майбутніх перекладачів комунікативної культури.

Змістово-процесуальний етап передбачає засвоєння студентами комплексу знань з оновлених за змістом навчальних дисциплін („Ділова іноземна мова”, „Практика усного перекладу”, „Лінгвокраїнознавство”, „Основи теорії мовленнєвої комунікації”, „Практичний курс англійської мови”, „Філософія, етика, основи психології”), спецкурсу „Комунікативна культура перекладача”, а також формування комунікативно-предметних, білінгвально-бікультурних, невербально-етичних, психолінгвістичних та оцінювально-рефлексивних умінь завдяки використанню *діалогічно-дискусійних* (діалог-бесіда, діалог-обговорення, диспут, дебати), *інтерактивних* (мозковий штурм, круглий стіл, рольова гра, on-line семінар-форум), *практичних* (вправи, бліц-турнір, творчі практичні роботи), *ситуаційних* (проблемні ситуації, ситуаційні вправи, кейси) методів навчання у навчальній та позааудиторній діяльності, засіданнях дискусійного клубу „Мова культури”.

Рефлексивний етап упровадження технології орієнтовано на самоаналіз, самоконтроль, адекватну оцінку власних здобутків та невдач здобувачів, що відбувається шляхом здійснення комплексу моніторингових процедур, метою яких є визначення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Контрольно-оцінювальний етап передбачає контроль, аналіз отриманих результатів, виявлення недоліків у здійсненні процесу формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, внесення уточнень, визначення перспектив подальшої діяльності викладачів та здобувачів.

4. Підсумки експериментальної роботи дозволяють констатувати ефективність упровадженої технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки. Зіставлення отриманих результатів, їх кількісний та якісний аналіз свідчать про те, що реалізація технології призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості як окремих компонентів комунікативної культури, так і феномена в цілому. Виявлено значущий кореляційний зв'язок між компонентами культури, статистичну достовірність отриманих результатів, підтверджену за допомогою критерію Фішера.

5. Розроблено комплекс навчально-методичних матеріалів для викладачів ЗВО щодо формування комунікативної культури майбутніх перекладачів, який містить банк теоретичних і практичних занять, навчальних проектів, матеріали для проведення практичних, лекційних та семінарських занять, завдань для самостійної роботи здобувачів, роздаткового матеріалу. Оновлено зміст низки навчальних дисциплін: „Ділова іноземна мова”, „Практика усного перекладу”, „Лінгвокраїнознавство”, „Основи теорії мовленнєвої комунікації”, „Практичний курс англійської мови”, „Філософія, етика, основи психології”. Дібрано та адаптовано пакет діагностичних матеріалів для визначення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів; розроблено програму діяльності дискусійного клубу „Мова культури” та програму спецкурсу „Комунікативна культура перекладача”.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі шляхів професійної самореалізації кваліфікованих перекладачів в Україні та світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдувахобова Д. Э., Кадырова М. К., Эрназарова Ш. Н. Психологические особенности обучения в процессе образования. В: *Молодой ученый*. 2014. №8. С. 912-914. [Электронный ресурс] URL <https://moluch.ru/archive/67/11268/> (дата обращения: 08.02.2020).
2. Абэлян В. Х. Социально-педагогические аспекты становления культуры межнациональных отношений субъектов образовательного процесса. Майкоп, Российская федерация. 1998.
3. Аверин В. А. Психология развития детей дошкольного возраста. *Уч. пос. 2-е изд., перераб.* Санкт-Петербург, Российская Федерация: Изд-во В.А. Михайлова. 2000.
4. Автономова Н. С. О философском переводе. *Вопросы философии*. Москва, Российская Федерация: Наука, 2006. С. 89-102
5. Акинтьева В. Е. Формирование коммуникативной культуры будущего специалиста в образовательном пространстве военного вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Ставрополь, Российская федерация. 2008.
6. Алексеев Н. А. Размышления о синергетике в педагогике. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.oim.uroao.ru/index.php?mode=&exmod=alexeev/htm/>
7. Аленина Т. Н. Кейс-метод как эффективный инструмент обучения студентов-медиков по дисциплине «иностраный язык в профессии врача». В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2016. № 4-1. С. 45-46.
8. Алешина А. И. Межкультурная толерантность как компонент профессионального образования лингвистов-переводчиков. *Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова*. Кострома. Вып. 6. 2008. С. 237-242.
9. Алибулатоева Н. Э., Умариева С. З. Формирование коммуникативной культуры студентов в системе профессионального образования. В: *Мир науки, культуры, образования*. №1(74), 2019.

- 10.Аликина Е. В. Введение в теорию и практику устного последовательного перевода: учеб. пособие. Москва, Российская Федерация: Восточная книга. 2010.
- 11.Алипичев А. Ю. Проектирование содержания подготовки переводчиков в сфере профессиональной коммуникации: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 . Москва, Российская федерация.2007.
- 12.Амеліна С. М. Теоретико–методичні основи формування культури професійного спілкування у студентів аграрних вищих навчальних закладів. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2008.
- 13.Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития. 2- е изд. Казань, Российская Федерация: Центр инновационных технологий, 2006. 608 с.
- 14.Аносов І. П. Основи науково-педагогічних досліджень [навч. посіб.]. Мелітополь: Вид. буд. ММД, 2015. 216 с.
- 15.Аносова А. В. Інтернет як середовище прояву комунікативної культури старшокласників. [Електронний ресурс]. URL:<http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/14/statti/anosova.htm>.
- 16.Анхимова Р. В. Средства массовой информации как часть коммуникативной системы: понятие, функции и роль в обществе. В:*Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 3-3. С. 464-468 [Электронный ресурс]URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=6569>(дата обращения: 08.02.2020).
- 17.Артеменко О. Н. Коммуникативная культура как фактор определяющий эффективность педагогического общения.В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2010. № 9. С. 119-120.
- 18.Аршинов В. И., Булыгина, Т. В., Кибрик, А. А. Философия образования и синергетика: как синергетика может содействовать становлению новой модели образования [Електронний ресурс]. URL: <http://www.iph.ru/varshinov/htm/>.

19. Асоціація перекладачів України всеукраїнська громадська організація. стандарти професії. URL:
https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/194481/mod_resource/content/1.pdf.
20. Ахвердиев К. Н. Основные методологические подходы в педагогике. В: *Молодой ученый*. 2010. №6. С. 308-310. [Электронный ресурс] URL <https://moluch.ru/archive/17/1674/> (дата обращения: 07.02.2020).
21. Базарбаева З. М. Исследование интонации в прагмалингвистическом аспекте. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 3-1. С. 114-118;
22. Базылова Б. К., Кажигалиева Г. А. Роль этнолингводидактического подхода в формировании межкультурной компетенции полиязычных специалистов. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 12-6. С. 1117-1121.
23. Бар Р. Б., Таг Д. От обучения к учению – новая парадигма высшего образования. *Пер. с англ. Р.Е. Гайлевича. В: Университетское образование: от эффективного преподавания к эффективному учению. [Сборник рефератов статей по дидактике высшей школы]*. Минск, Беларусь: БГУ “Центр проблем развития образования”, 2001. С. 13-39.
24. Батурина О. С. Межличностная толерантность студентов педагогических вузов. Казань, Российская федерация. 2009.
25. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. 2-е изд. Москва, Российская Федерация: Искусство, 1986.
26. Берегова И. Л. Формирование коммуникативной культуры преподавателя высшей школы [Электронный ресурс]. URL: <http://t21.rgups.ru/doc2009/1/01.doc>.
27. Бернавская М.В. Коммуникативная компетентность в системе профессиональной подготовки специалиста в области инфокоммуникационных технологий. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 6-1. С. 124-127.

28. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. Москва, Российская Федерация: институт профессионального образования Министерства образования России. 1995.
29. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва, Российская федерация: Педагогика, 1989.
30. Білоусова Н. В. Механізми формування потреби у самовдосконаленні. [Електронний ресурс]. URL: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Nzspp/2011_10/mtp/mtp3.pdf.
31. Блосфельд Е. Г. О соотношении проблемы и выбора методов исторического исследования. Сб. науч. тр. В: *Сергеева Н. К. ред. Методологические и мировоззренческие основы научно-исследовательской деятельности*. Волгоград, Российская Федерация. 1999. С. 153–158.
32. Богин Г. И. Филологическая герменевтика. Калинин, Российская федерация. 1982.
33. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. В: *Педагогика*. 2003. № 10. С. 8-14.
34. Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия. Большая Российская энциклопедия. Электронное издание. М.: Нью Медиа Дженерейшн, 1999.
35. Бондарева С. К. Феномен толерантности в системе межэтнических отношений. Толерантное сознание. Информирование толерантных отношений (теория и практика). Москва, Российская Федерация: Смысл. 2003.
36. Борисюк А. С. Психологічні особливості комунікативної компетентності лікаря. *Зб. наук. пр.*. В: *Філософія, соціологія, психологія: зб. наук. пр.* Івано-Франківськ. 2001. Вип. 6. Ч. 2.
37. Бузаджи Д. М., Гусев В. В., Ланчиков В. К., Псурцев Д. В. Новый взгляд на классификацию переводческих ошибок. Москва, Российская Федерация: ВЦП. 2009.
38. Бурименко Ю. И. Основы теории систем и системного анализа: *уч. пос.* Одесса: Optimum, 2005.

39. Ваганова О. И., Царева О. С. Выбор оценочных средств результатов подготовки бакалавров профессионального обучения. В: *Современные исследования социальных проблем: электрон. науч. журн. 4 (48)*. Москва, Российская Федерация. 2015.
40. Вайнрайх У. Языковые контакты. Киев: Вища школа, 1979.
41. Вараксин В. Н. Методика формирования коммуникативной компетентности у будущих психологов образования в системе клубной деятельности. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2014. № 11-5. С. 808-810.
42. Василик М. А. Основы теории коммуникации [учеб.]. Москва: Гардарики, 2003. 615 с.
43. Ващенко І. В. Конфліктологія: історичний вимір. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 1998. № 3-4. С. 363-372
44. Великий тлумачний словник сучасної української мови: укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004.
45. Веньцюань Лю. Педагогические подходы к организации образования в России и Китае (сравнительный анализ). автореф. канд. дис. 13.00.01. Иркутск, 2012. С.11.
46. Вербицкий А. А. Контекстное обучение в новой образовательной парадигме. В: *VII Всероссийской научно-практической конференции: Формирование современной образовательной среды в условиях реализации нового поколения стандартов среднего профессионального образования*. Воронеж, Российская Федерация. 2003.
47. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. Москва, Российская Федерация: Просвещение, 1993.
48. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление. Москва, Российская Федерация: Наука, 1991.
49. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы [учебное пособие]. Москва, Российская Федерация: КДУ. 2004.

- 50.Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009.
- 51.Волкова Н. П. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах: монографія. Дніпропетровськ: ДУАН, 2013.
- 52.Волкова Н. П. Тарнапольський О.Б. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах: монографія. Дніпропетровськ: ДУАН, 2013.
- 53.Волкова Н. П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації: автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. 2006. Луганськ. 2006. 40 с.
- 54.Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ: ВЦ “Академія” , 2009.
- 55.Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. Київ: ВЦ “Академія” , 2006.
- 56.Гавриленко Н. Н. Лингвистические и методические основы подготовки переводчиков с иностранного языка на русский в области науки и техники: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Москва, Российская федерация. 2006.
- 57.Гавриленко Н. Н. Обучение переводу в сфере межкультурной коммуникации [монография]. Москва, Российская Федерация: РУДН. 2008.
- 58.Гавриленко Н. Н. Понять, чтобы перевести: перевод в сфере профессиональной коммуникации. Кн. 2. Москва, Российская Федерация: Науч.техн. о-во им. акад. С.И. Вавилова. 2010.
- 59.Гаврилюк О. О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Кіровоград. 2007. 20 с
- 60.Гадамер Х-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики. Пер. с нем. Вороткин М. Москва, Российская Федерация: Прогресс, 1988.

61. Галеева Н. Л. Основы деятельностной теории перевода. Тверь, Российская Федерация. 1997.
62. Галкин А. А. Культура толерантности перед вызовами глобализации. *Социологические исследования*. 8. Воронеж, Российская Федерация, 2003. С. 64-74.
63. Гашимов Э. А. Современные проблемы лингвокультурологии и его роль в лингводидактике. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 12-9. С. 1728-1730.
64. Герасимова Н. И. Деловая игра как средство профессиональной подготовки будущих переводчиков к корпоративной коммуникации: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Курск, Российская федерация. 2011.
65. Геродот. История в 9 книгах. Пер. с греч. Мищенко Ф. Г. *Т.1. Кн. 2*. Москва, Российская Федерация: ЭКСМО, 2008.
66. Голишев В. И. Сущностная характеристика исследовательских умений переводчика. *Вестник Тамбовского университета. Гуманитарные науки*. 5 (145). Тамбов, Российская Федерация: Тамбовск. гос. ун-т им. Г. Р. Державина. 2015. С.
67. Голобородова В. А. Формирование коммуникативной культуры будущих радиожурналистов: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 Шуя, Российская Федерация. 2009.
68. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
69. Горбова Н. В. Социокультурная подготовка будущего лингвиста-переводчика средствами народной педагогики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Красноярск, Российская федерация. 2008.
70. Горбунова Н. Ф. Проектирование и технология реализации комплексной системы формирования речевой коммуникативной культуры студентов технического вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Воронеж, Российская федерация. 2002.

71. Горбут А. В. Тьюторское сопровождение образовательной деятельности студентов туристского вуза. В: *Вестник РМАТ*. 4, 2013.
72. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Москва, Российская Федерация: АС. 2008.
73. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методологічний аспекти): авторефер. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2001. 40 с.
74. Гураль С. К. Обучение иноязычному дискурсу как сверхсложной саморазвивающейся системе (языковой вуз). авторефер. дис. ... доктор. пед. наук. Томск, Российская Федерация: ТГУ, 2009. 46 с.
75. Гуськова А. В. Культура переводчика и техника юридического перевода в рамках уголовного судопроизводства: проверка гипотез и постановка проблем. В: *Юридическая техника. Трибуна молодого ученого*. Н. Новгород, Российская Федерация, 2016.
76. Дармодехин С. В. Историческая и социально-образовательная мысль. *Из истории переводческого дела*. 6 (22). 2013. С.17.
77. Дерябо С. Гроссмейстер общения. *Иллюстрированный самоучитель психологического мастерства*. Москва, Российская Федерация: Смысл, 1996.
78. Десятов Т. М. Національні рамки кваліфікацій в країнах ЄС: порівняльний аналіз: наук.-метод. пос. Київ: «АртЕк», 2008.
79. Джеджера К. В. Формування культури спілкування майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. 2007. 43 с.
80. Дикань Н. В. Менеджмент: навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 389 с.
81. Дикань Н. В. Організаційно-економічні умови розвитку експортного виробництва автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 Дикань Наталія Володимирівна. Харків. 1997.

82. Дмитриева Е. Е., Двуреченская О.Н. Теоретико-экспериментальные подходы к изучению общения со взрослым и сверстником у старших дошкольников с общим недоразвитием речи. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2018. № 1. С. 186-189.
83. Докучаєва В. В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем. авторефер. дис. ... доктор. пед. наук. 13.00.08. Луганськ, 2007. 40 с.
84. Дурай-Новакова К. М. Проблемы и задачи спецкурса «Профессиональная готовность студентов к педагогической деятельности» в системе подготовки учителей. Теория и практика высшего педагогического образования: сб. науч. тр. 1984. С. 51–59.
85. Дячук Н. В. Творческий потенциал будущего переводчика художественных текстов в его профессиональной деятельности. В: *Язык, речь, личность в зеркале психолингвистики: монография*. Луцк: Вэжа-Друк, 2014.
86. Ежова Т. В. Структура и содержание педагогического дискурса. В: *Философия образования*. 2007. № 4. С. 311-317.
87. Емельянова Е. В. Лингводидактическая система формирования медиадискурсивной компетенции студентов-переводчиков. Москва, Российская Федерация. 2011.
88. Есенова К. У. Соотношение языка и феномена культуры. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2017. № 3-2. С. 302-305.
89. Жакупова Я. Т. Психолого-педагогические условия формирования эмоционально-коммуникативной культуры педагогов-музыкантов в колледже: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Челябинск, Российская федерация. 2009.
90. Жамгоцева И. А. Формирование коммуникативной культуры учащихся в образовательной среде школы: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Ростов-на-Дону, Российская Федерация. 2010.
91. Желясков В. Я. Структура и сущность профессиональной компетенции будущего переводчика. В: *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 20 том 2.2016.

- 92.Завізіон К. Г. Інтегрований підхід до формування комунікативної культури майбутніх перекладачів. В: *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. Вип. 258. Т. 20. Педагогіка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім.. Петра Могили, 2016. С. 112-115.
- 93.Завізіон К. Г. Основні підходи до формування комунікативної культури майбутніх перекладачів. В: *Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи: IV Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених: тези доповідей*. Дніпропетровськ 31 березня 2016 р. Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. С. 69-70.
- 94.Завізіон К. Г. Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів. В: *актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 26. Том 1. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 137-142.
- 95.Завізіон К. Г., Сапожников С. В. Формування комунікативної культури студентів-філологів засобами інтерактивних форм проведення занять. В: *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до Вип. 36, Том VII (67): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». К.: Гнозис, 2016. С. 341-349.
- 96.Зайченко І. В. Педагогіка: підручник. 3-тє вид. перероб. та доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 608 с
- 97.Залевская А. А., Медведева И. А. Психолінгвістические проблемы учебного двуязычия. Тверь. 2002.
- 98.Зелепукина С. В. Развитие способности адекватной передачи лексических соответствий в процессе профессиональной подготовки переводчика: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Елец, Российская федерация. 2004.

99. Зіноватна О. М. Модернізація філологічної освіти магістерського рівня України: адаптація американського досвіду: *Навч.-метод. посіб. для викладачів і магістрантів вищих навчальних закладів*. Черкаси. 2011.
100. Зіноватна О. М. Ступенева освіта в Україні в контексті Болонського процесу: рівень готовності до суспільства знань. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка: Філософія. Політологія*. В. 94–96. 2010. С. 68–71.
101. Зінукова Н. В. Усний переклад у зовнішньоекономічній сфері: теорія і методика навчання магістрів-філологів: монографія. Дніпро: ДУАН, 2017.
102. Зінукова Н. В. Кінцеві результати навчання та рівень компетентності випускник як складові системи забезпечення якості підготовки магістрів спеціальності «Переклад». *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяс.-Хмел. держ. пед. універ. ім. Григорія Сковороди»*. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». В: 37-1, V (73), С.374-384.
103. Зінукова Н. В. Методична система навчання студентів магістратури усного перекладу у зовнішньоекономічній сфері (на матеріалі англійської та української мов). дис. ... доктор. пед. наук. 13.00.02. Київ: Київ. нац. лінгв. унів. 2018. С. 80-94.
104. Зінукова Н. В. Професійна підготовка перекладачів у сучасних умовах: вимоги ринку перекладацьких послуг. *Вісник ДУАН Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. Дніпро. 2014. Вип. 2 (8). С.42-48.
105. Зінукова Н. В. Формування фахової компетентності усного перекладача: сучасні методологічні підходи. В: *Збір.наук. пр. «Педагогічні науки», LXXVII (2)*, 2017. С. 53-61.
106. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність [підр.] 2-е вид. випр. і доп. Київ: Вища школа, 2004. 422с.
107. Иеронова И. Ю. Формирование профессионально-посреднической культуры будущего переводчика в культуросообразной среде университета: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. - Калининград, Российская Федерация, 2008.

108. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург, Российская Федерация: Питер, 2000. 512 с
109. Инютин Н. Г. Формирование информационно-технологической компетенции будущего "переводчика в сфере профессиональной коммуникации": Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Н. Новгород, Российская федерация. 2006.
110. Игнатъева С. А. Вариативность уровней сформированности коммуникативной культуры будущих учителей-логопедов. В: AUDITORIUM. Электронный журнал Курского государственного университета. 2019, №2(22). 2019.
111. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. Москва, Российская Федерация: Политиздат, 1988.
112. Кажигалиева Гж. А. Метафоризация как способ выражения национальных стереотипов Актуальные проблемы образования. В: *Международный журнал экспериментального образования*. 2012. № 10. С. 82–85.
113. Камбаралиева У. Д. Отражение норм коммуникативного поведения в поговорках с компонентами «слово» и «сөз» русского и киргизского народов. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2018. № 5-1. С. 230-234.
114. Каргина Е. М. Педагогические подходы к выявлению сущности и механизма реализации воспитания и обучения студентов. В: *Молодой ученый*. 2014. №10. С. 368-370. [Электронный ресурс] URL <https://moluch.ru/archive/69/11850/> (дата обращения: 08.02.2020).
115. Карева Н. В. Информационно-коммуникативная культура обучающихся. В: *Анатомия личности*. 2011.
116. Каримулаева Э. М., Курбанова А. М. Коммуникативная культура как компонент общей профессиональной культуры педагога. В: *Мир науки, культуры, образования*. №6(67), 2017
117. Карманова Ж. А., Бейсенбекова Г. Б., Тасмагамбетова А. Б., Манашова Г. Н. Учебный процесс как условие формирования этнокультурной толерантности студентов педагогического колледжа. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2016. № 1-3. С. 407-411.

118. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *В: Психологический журнал.* 5 Т. 24. 2003. С. 45–57.
119. Карпова Ю. А. Формирование коммуникативных умений эмотивно-эмпатийного взаимодействия будущего устного переводчика: автореф. канд. дис. Пермь, Российская Федерация. 2011.
120. Каткова В. П. Формування комунікативних якостей у майбутніх менеджерів організацій в процесі поза навчальної діяльності (Автореферат кандидатської дисертації). Луганськ. 2013.
121. Квасков В. Д. Общение и деятельность. Москва, Российская Федерация. 1997.
122. Кларин М. В. Инновации в обучении: Метафоры и модели: анализ зарубежного опыта. Москва, Российская федерация. 1997.
123. Клочек Г. Вища літературна освіта в контексті Болонського процесу. *В: Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах.* В 9–10. 2005. С. 100–127
124. Князева О. В. Модель сочетания традиционных и инновационных технологий в профессиональной подготовке лингвистов-переводчиков на примере курса устного перевода: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Ставрополь, Российская федерация. 2006.
125. Ковалёва Т. М., Кобыша Е. И., Попова С. Ю. Профессия «тьютор». Тверь, Российская Федерация: СФК-офи. 2012.
126. Коваленко С. О. Статистичний аналіз експериментальних даних за допомогою EXCEL. Черкаси, 2002. 113 с.
127. Когут І. В. Методика формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. *В: Дослід.-експер.пр. Молодий вчений.* 7 (22). Ч.2. 2015. С.53-56.
128. Когут І. В. Теоретичні основи розвитку професійно-педагогічної комунікації в умовах сучасного інформаційного суспільства. *В: Materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. «Nauka: teoria i praktyka – 2012».* Vol. 5. Pedagogiczne nauki. Nauka i studia. Przemysł.

129. Козяревич Л. В. Фасцинация и эмпатия в аспекте перевода как категории коммуникации. *Вестник МГЛУ*. В: 9 (669). 2013. С. 136-143.
130. Колеснікова Л. І., Долгіна О. А. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков. Санкт-Петербург, Российская Федерация: Русско-Балтийский информационный центр "БЛИЦ", 2001.
131. Комарова І. І. Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Тернопіль. 2000. 19 с.
132. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва, Российская Федерация: ЭТС. 2001.
133. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу. Москва, Российская Федерация: РЕМА. 2001.
134. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). [Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.]. Москва, Российская Федерация: Высш. шк., 1990.
135. Кондрашова Л. В. Процесс обучения в высшей школе. Кривой Рог: КГПУ. 2000.
136. Кононенко Б. Культурология в терминах, понятиях, именах: *Справ. учеб. пособие*. Москва: Изд-во «Щит-М», 2001. 405 с.
137. Копилова В. В. Методика проектної роботи на уроках англійської мови/ Москва, Российская Федерация: Глобус. 2007.
138. Корнеева Н. А. Социокультурный подход к профессиональной подготовке студентов - будущих переводчиков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Самара, Российская федерация. 2011.
139. Корнетов Г. Б. Теоретический подход к изучению педагогических институций в историко-педагогическом процессе. В: *Историко-педагогическое знание в начале III тысячелетия: педагогические институции в истории человеческого общества: материалы Тринадцатой Международной научной конференции*, 16 ноября 2017. Москва, Российская Федерация: АСОУ. С. 13-37. 2017

140. Королева Н. Е. Формирование культуросообразных ценностей в процессе образовательной подготовки студентов-переводчиков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Рязань, Российская федерация. 2008.
141. Королькова С. А. Текстотипологическая модель обучения письменному переводу. GmbH : LAP LAMBERT Academy Publishing. 2013.
142. Корсак К. Майбутнє вищої освіти – професіоналізація. В: *Науковий світ*. 4. 2002. С. 14 – 15.
143. Корунець І. Біля витоків українського перекладознавства. *Журнал іноземної літератури*. Київ: Всесвіт. 2008. В. 1–2 (949–950). С. 188–19.
144. Косинова О. А. Концептуальные подходы в истории педагогического менеджмента высшей школы. В: *Научные труды Московского гуманитарного университета, 2019 №4*. С. 13-27.
145. Костина А. В., Флиер А.Я. Три типа культуры – функциональные стратегии жизнедеятельности. В: *Вестник челябинской государственной академии культуры и искусств*. 2009 / 2 (18), 2009. С.- 23-36
146. Краєвська О. Д. Формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів засобами психологічного тренінгу. В: *Вища освіта України №1 (додаток 1). Тематичний випуск «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору»*. 2012. С. 237-242.
147. Крамаренко Т. В. Формування культури професійного діалогу майбутніх фахівців з товарознавства та комерційної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Дніпропетровськ: ДУАН. 2013.
148. Крапивина Л. А. Формирование навыков корпоративной культуры и семейного бизнеса в разновозрастных общественных объединениях. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2014. № 9-1. С. 172-177;
149. Кудаков О. Р. «Подход» и «подходность» в современных педагогических исследованиях. *Казанский педагогический журнал*. 2013.
150. Кузьмина Г. П. Опыт использования традиционных и инновационных методов обучения в процессе реализации основной образовательной программы

- бакалавриата. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2013. № 12. С. 127-131.
151. Кукуев А. И., Шевченко В. А. Современные подходы в образовании. В: *Международный журнал экспериментального образования*. № 3. С. 10-12. 2010.
152. Кули Ч. Социальная самостоятельность. *Американская социологическая мысль: Тексты*. Москва: Изд-во МГУ, 1994. С. 320–326.
153. Куліш О. І. Формування основ професійного спілкування у майбутніх менеджерів організації: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Луганськ: Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. 2006.
154. Кульгильдинова Т. А., Балгазина Б. С. Когнитивные механизмы формирования текстовой компетенции. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2014. № 8-3. С. 137-141;
155. Лебедева М. В. Методика обучения грамматической стороне речи студентов-переводчиков с позиций межкультурного общения: на материале сослагательного наклонения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Н. Новгород, Российская федерация. 2008.
156. Левицька Н. В. Концептуальні засади професійної підготовки перекладачів в країнах західної Європи. В: *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 5. 2011.
157. Леготкина Л. Р. Формирование профессиональных и личностных качеств специалистов-переводчиков средствами физической культуры: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Екатеринбург, Российская федерация. 2005.
158. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва, Российская Федерация: Политиздат, 1986.
159. Леонтьев Д. А. Личностный потенциал. Структура и диагностика. Москва, Российская Федерация: Смысл, 2011.

160. Лепская Н. О. Онтогенез речевой коммуникации: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Москва, Российская Федерация. 1989.
161. Лингард И. Процесс и структура человеческого учения. Пер. с чеш. Орел В. Москва, Российская Федерация. 1970.
162. Липатова В. В. О необходимости существования общенациональных и международных стандартов качества перевода. *Вестник РУДН, Серия «Лингвистика»*(1). 2010. С.5-11.
163. Лисина М. И. Общение, личность и психология ребенка. Под ред. Рузской А. Г. М.: Воронеж, 2010. 384 с.
164. Литвиненко О. С. Проектирование педагогической модели магистранта-менеджера музыкального искусства. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 5-1. С. 128-132.
165. Лихачева Ж. В. Формирование умений делового общения как основы профессионализма у будущих переводчиков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Казань, Российская федерация. 2003.
166. Лівенцова В. А. Формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів невиробничої сфери: Автореф. канд. дис. Тернопіль: Терноп. Держ. пед. ун-т ім.В. Гнатюка. 2002.
167. Лосева О. А. Культурные факторы формирования личности . Саратов, 2001. 124 с.
168. Лукацкий М. А. Идея университета и становление компетент-ностного подхода в высшем образовании. В: *Подготовка педагогических кадров для системы высшего образования в условиях реализации компетент-ностно-ориентированных образовательных стандартов: сб. науч. трудов и метод. Материалов*. Под ред. Л. Н. Антоновой, Г. Б. Корнетова, А. И. Салова. М.: АСОУ 196 с. С. 5-18.[Электронный ресурс]URL: <http://www.expeducation.ru/ru/article/view?id=311> (дата обращения: 08.02.2020).
169. Лукьянова М. И., Калинина Н. В. Психолого-педагогические показатели деятельности школы: критерии и диагностика. Москва: Сфера, 2004. 208 с.

170. Лунева О. В. Психология делового общения. *Учеб. пос.* Москва, Российская Федерация. 1987.
171. Макарова К. Г. Використання відеоматеріалів у процесі фахової підготовки перекладачів. В: *Сучасні соціо-економічні системи та проблеми освітології: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих вчених.* Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2015. С. 130-131.
172. Макарова К. Г. Використання ігрових технологій у процесі формування культури ділового спілкування майбутніх перекладачів. В: *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія педагогіка та психологія.* Том 1 (9) 2015. Дніпропетровськ, 2015. С. 253-257.
173. Мартынич А. А., Хутыз И. П., Величко М. А. Явление псевдонаучности в рекламном дискурсе. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований.* 2016. № 11-4. С. 721-723.
174. Маслова В. А. Современные направления в лингвистике. М: Издательский центр «Академия», 2008. 272 с.
175. Мельничук І. Я. Формування рефлексивних механізмів цілеутворення у процесі розв'язання професійно-психологічних завдань: автореф. канд. дис. Київ: НПУ ім. М.П.Драгоманова. 2001.
176. Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса [Електронний ресурс] URL: https://stud.com.ua/17007/menedzhment/metodika_diagnostiki_osobistosti_motivatsiyu_uspihu_ellersa
177. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя: монографія. Москва: Флинта, 1998. 200 с.
178. Митрова Н. О. Формирование коммуникативной культуры у студентов вуза в процессе их включения в социально культурную деятельность: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08 Майкоп. 2006. 27 с.
179. Митрюхина И. Н. Методика формирования коммуникативно-познавательного интереса при обучении иноязычному говорению переводчиков в сфере

- профессиональной коммуникации: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Екатеринбург, Российская федерация. 2010.
180. Мкртычева Н. С., Мильцева Е. А. Билингвизм как тенденция развития современного общества. Молодой ученый. 2017. С. 712-714. [Электронный ресурс] URL: <https://moluch.ru/archive/149/42226/>
181. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. Київ, 2003. 615 с
182. Монахов В. М. Педагогическое проектирование - современный инструментарий дидактических исследований. *Школьные технологии*. В. 5. 2001.
183. Мудрик А. Социализация и смутное время. Москва: Знание, 1991. 80 с
184. Муратова И. А. Содержание и формат сертификационного экзамена судебных переводчиков как методическая проблема: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Москва, Российская федерация. 2006.
185. Нагорняк А. А. Структура речевой коммуникации. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2014. № 6. С. 49-52;
186. Наугольных А. Ю. Навыки и умения осмысления и понимания в полном письменном переводе как дидактический объект профессиональной подготовки переводчика. Автореф. канд. дис. Пермь. 2006.
187. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015 – 2020 років [Електронний ресурс]. URL: http://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Strategiya_UKR.pdf
188. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. (4-е изд., испр.). Москва, Российская Федерация: Флинта: Наука. 2006.
189. Нелюбин Л. П., Хухуни Г. Т. Наука о переводе (история и теория с древнейших времен до наших дней). Москва, Российская Федерация: Флинта: Наука, 2006.
190. Никифоров А. Л. Язык как средство построения индивидуального жизненного мира. В: *Философия науки*. Т. 17. 2012. С. 156-173.
191. Николаев М. А. Становление толерантности в условиях модернизации образования. В: *Воспитание толерантности: взаимодействие различий*. Волгоград, Российская Федерация: ВГИПК РО, 2004.

192. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. *Підручник для студ. класичних, педагогічних та лінгвістичних університетів*. Київ: Ленвіт, 2013.
193. Новейший философский словарь. 3-е изд. исп. Минск: Книжный Дом, 2003. 1280 с.
194. Новосельцева Н. В. Развитие синонимической компетенции у будущих переводчиков в процессе профессиональной подготовки (На старшей ступени обучения языкового вуза): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Елец, Российская федерация. 2004.
195. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Київ: Вища школа, 2003.
196. Нурланбекова Е. К., Сеидомарова С. Н. Коммуникативный процесс и функции языка. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. № 2 (часть 2). С. 307-311.2015.
197. Оберемко О. Г. Теоретико-методологические основы подготовки переводчика в современных условиях: дис. ... доктор пед. наук. Н. Новгород, Российская Федерация. 2003.
198. Орехов М. Е. Сущность этнической толерантности филолога: философский аспект. В: *Образование для гражданського общества: качество и эффективность*. Калининград, Российская Федерация: КГУ, 2003. С. 55-57.
199. Орехов М. Е. Формирование этнической толерантности лингвиста-переводчика в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Калининград, Российская федерация. 2004.
200. Осипов Г. В. Энциклопедический социологический словарь. Москва, Российская Федерация: ИСПИ РАН, 1995.
201. Осипова Е. С. Формирование идиоматической компетенции на основе ресурсов корпусной лингвистики в процессе подготовки переводчиков в сфере профессиональной коммуникации: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Санкт-Петербург, Российская федерация. 2017.
202. Петрова М. К. Язык, знак, культура. М., 1991. 328 с.

203. Пехота О. М. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ.: А.С.К. , 2001.
204. Полупанова Е. Инновации в высшем образовании западных стран: организационный уровень. В: *AlmaMater*. 2005. С. 35–37.
205. Поршнева Е. Р. Междисциплинарные основы базовой лингвистической подготовки специалиста-переводчика: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Казань, Российская федерация. 2004.
206. Потапова Р. К., Потапов В. В. Речевая коммуникация. Москва, Российская Федерация: Языки славянских культур, 2012. 464 с.
207. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. Москва, Российская Федерация: Реалбук, 2001.
208. Пригожин И., Стенгерс И. Час. Хаос. Квант. До вирішення парадоксу часу. [Електронний ресурс]. URL: <http://philsci.imiv.kiev.ua/biblio/vrema-haos.html>.
209. Прийма М. С. Формування технологічної культури майбутніх учителів інформатики у процесі професійно-педагогічної підготовки: монографія. Мелітополь, 2005.
210. Про вищу освіту: Закон України № 1556-18 від 01.07.2014 Голос України. 2014. 6 серпня (№148 (5898)). –С. 9-19.
211. Про затвердження Випуску 1 "Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності" Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників від 29.12.2004.Наказ N 336. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04/ed20041229>
212. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п#n37>.
213. Про затвердження переліку спеціальностей підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавр та магістр. Наказ МОН від 17 вересня 2019 р. [Електронний ресурс]. URL:https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-pereliku-specializacij-pidgotovki-zdobuvachiv-vishoyi-osviti-1201?fbclid=IwAR0xUR4za8korzQP8MZrX_Yf52QwEh5Biw_2FaHEdyhTJBtM9_g ef54hJ7k

214. Про затвердження «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах.» [Електронний ресурс].
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>
215. Про затвердження «Стандарту вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 «Філологія». Наказ МОН від 20 червня 2019 р. [Електронний ресурс].
URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/035-filologiya-bakalavr.pdf>
216. Пуховська Л. П. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах. В: Шлях освіти, 2001. С. 20–25.
217. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. М., 2002.
218. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. *Методики и тесты*. [учеб. пос.] Самара, Российская Федерация: Изд. Дом БАХРАХ-М, 2001. 672 с.
219. Ратмайр Р. Прагматика извинения: сравнительное исследование на материале русского языка и русской культуры. Пер. Е. Араловой. Москва, Российская Федерация, 2003. 272 с.
220. Рахимова Т. А. Организационно-педагогические условия подготовки переводчиков в сфере профессиональной коммуникации в техническом вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Томск, Российская федерация. 2006.
221. Реан А. А. Психология и педагогика. Санкт-Петербург, Российская Федерация: Питер, 2002. 432 с.
222. Ребер А. Большой толковый психологический словарь. Т. 2. Москва, Российская Федерация: ЭТС, 2001.
223. Рембач О. О. Формування культури ділового спілкування майбутніх міжнародників-аналітиків у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград: Кіровоградський державний педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. 2005.

224. Робер М. А. Психология индивида и группы. Москва, Российская Федерация: Прогресс, 1988.
225. Розенцвейг В. Ю. Основные вопросы языковых контактов. В: *Новое в лингвистике. Языковые контакты*. Москва, Российская Федерация. 1972.
226. Романюк В. С. Формирование коммуникативной культуры курсантов образовательных учреждений МВД: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Казань, Российская федерация. 2008.
227. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург, Российская Федерация: Питер, 2008.
228. Рубцова Е. В., Снегирева Л. В. Усвоение культурологического содержания с активизацией языковых средств на материале экскурсий в рамках решения проблемы преодоления культурного шока студентами-иностранцами медицинского вуза. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2016. № 2-4. С. 551-554.
229. Руденский Е. В. Социальная психология [Курс лекций]. Новосибирск, Российская Федерация: НГАЭиУ, «Сибирское соглашение», 2000. 224 с.
230. Руцкая Е. А. Формирование речевых информационно-направленных навыков аудирования будущего устного переводчика: автореф. дис. ...канд. пед. наук. Н. Новгород, Российская Федерация. 2012.
231. Рыбин П. В. Формирование грамматических умений юридического переводчика. 2015. [Электронный ресурс]. URL:<https://rucont.ru/efd/402343>
232. Рындак В. Г., Баженова Ю. А. Методолого-теоретический аспект генерализации феномена коммуникативной культуры в педагогической науке. В: *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2016.
233. Сагатовский В. Н. Философия развивающейся гармонии. Философские основы мировоззрения В 3 ч. Ч. 1. СПб., Российская Федерация, 1997. 224 с.
234. Санфирова О. В. Педагогическая коммуникация как неперемное условие трансляции современного знания (на примере образовательных технологий специальности «социально-культурный сервис и туризм»). В: *Вестник Томского*

- государственного педагогического университета инновационное образование: методология и практик.* 2011.
235. Сапига Е. В. Развитие эмпатийных умений у студентов-переводчиков в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08.- Майкоп, Российская федерация. 2006.
236. Сапожников С. В. Педагогіка вищої школи України та Болонський процес: навч. посіб. Дніпропетровськ : Інновація, 2010.
237. Сапунов Б. М. Философские проблемы массовой информации и телерадиокоммуникации. Москва, Российская Федерация: Реал-бук, 1998.
238. Світлична О. Р., Зінуква Н. В. Практика усного перекладу [навч. посіб.] Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП ім. А. Нобеля, 2010. 428 с.
239. Сгонникова Е. М. Развитие конфликтологической компетентности будущих учителей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Шадринск, Российская Федерация. 2010. 198 с.
240. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. Москва, Российская Федерация: Народное образование, 1998.
241. Семенец О. Е. История перевода. *Средневековая Азия, Восточная Европа XV-XVIII вв.*: Учеб. пособ. Киев: Лыбидь, 1991.
242. Семенов И. Н. Развитие концепции Н.Г.Алексеева на фоне становления рефлексивно-методологического подхода. В: *Сетевой журнал «Кентавр» №34 (2004)* [Электронный ресурс] <http://circleplus.ru/archive/n/34/4>.
243. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.03. Київ. 2006.
244. Семенов О. М. Сьогодення філологічних професій: соціальне замовлення чи реалізація особистісних потреб В: *Вісник Черкаського університету (Серія: педагогічні науки)*. Черкаси: вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. С. 135–139.
245. Сериков В. В. Образование и личность: теория и практика проектирования педагогических систем. Москва, Российская Федерация: Логос, 1991.

246. Серова Т. С. Психология перевода как сложного вида иноязычной речевой деятельности. Пермь, Российская Федерация: Изд-во Перм. гос. техн. ун-та. 2011.
247. Сигида Д. А. Социальные функции в культурном континууме современного региона. В: *Аналитика культурологии*, 2011.
248. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: монографія. Київ: Поліграфкнига, 1996.
249. Смирнова Е. Е. На пути к выбору профессии. Санкт-Петербург, Российская Федерация: КАРО, 2003. 176 с.
250. Соколова В. В. Культура речи и культура общения. Москва, Российская Федерация: Просвещение, 1995.
251. Сороквашин С. В. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників будівельної галузі у процесі професійної підготовки. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Дніпро. 2018.
252. Спиридонова М. И. Педагогические подходы и принципы подготовки бакалавров пищевой индустрии к формированию научно-исследовательских компетенций. *Современные наукоемкие технологии*. 2016. № 5 (часть 3). С. 600-604.
253. Стасюк В. В. Розвиток мотивації досягнення у слухачів як умова ефективності процесу учіння. Вісник Національного університету оборони України. 2014. №3 (40). С. 149-154.
254. Стернин И. А. Очерк американского коммуникативного поведения. В: *Коммуникативное поведение*. Воронеж, 2001. 206 с.
255. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 280 с.
256. Стукаленко Н. М. Развитие экологической культуры как фактор общественного прогресса в целях устойчивого развития. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 12-5. С. 929-931.
257. Сьюльжина Н. К. Методика создания и дидактической организации гипертекста при изучении теоретических дисциплин в

- профессиональной подготовке специалиста-переводчика: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Пермь, Российская федерация.2006.
258. Тарарина Л. И. Проектирование содержания интегрированной языковой подготовки инженеров-переводчиков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Казань, Российская федерация.2002.
259. Тимченко І. І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків: Харківський державний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2001.
260. Троянская С. Л. Педагогическая коммуникация: методология, теория и практика. *Учебное пособие*. Ижевск, Российская Федерация: УдГУ, 2011 – 148 с.
261. Уваркіна О. В. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02.Київ. 2003. С. 45.
262. Уваркіна О. В. Освітній потенціал нації. [Монографія]. К.: Вид-во НПУ імені МП Драгоманова. 2011.
263. Ускова Н. Г. Формирование культуры диалога специалиста социально-культурной сферы в процессе среднего профессионального образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Москва, Российская Федерация. 2003.
264. Усова Н. В. Формирование субъективного благополучия мигрантов (этнических меньшинств) средствами интеграции национальной и общероссийской культуры в разные сферы жизнедеятельности. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2016. № 8-5. С. 818-821.
265. Устименко Ю. С. Підготовка майбутніх стоматологів до професійної взаємодії засобами інтерактивних методів навчання: дис. ... канд.пед. наук: 13.00.04. Дніпро. 2017.
266. Фадеев И. А. Обучение конспективной системе записи (КОНСИ) при подготовке специалистов-переводчиков (На материале французского языка): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02: Н. Новгород, Российская федерация.2001.

267. Философский энциклопедический словарь. 2-е изд. Москва: Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.
268. Фінкель О. М. Теорія й практика перекладу. Харків. 1929.
269. Фокеева Ю. А. Формирование культуры профессионального общения будущего переводчика в поликультурной образовательной среде: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Саратов, Российская федерация. 2009.
270. Фролов И. Т. Философский словарь. Москва, Российская Федерация:Полиздат,1981.
271. Хакен. Г. Тайны природы. *Синергетика: учение о взаимодействии*. Ижевск, Российская Федерация: РХД, 2003.
272. Хеккхаузен Х. Мотивация и деятельность. 2-е изд. Санкт-Петербург, Российская Федерация: Питер, 2003.
273. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності [підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад»]. Вінниця, Україна: Нова Книга. 2013.
274. Черняховская Л. А. Перевод и смысловая структура. Москва, Российская Федерация: Изд-во ИМО. 1999.
275. Чужакин А. П. Основы последовательного перевода и переводческой скорописи. Москва, Российская Федерация: ЭКСПРИМО, 2010.
276. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ.магістр. за спец. «Педагогіка вищої школи». Дніпропетровськ: НГУ, 2014.
277. Шаронова А. А. Контингентный характер взаимоотношений между преподавателем и студентом в образовательном процессе. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2013. № 11-2. С. 129-131.
278. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. (2-е изд.). Москва, Российская Федерация: ЛИБРОКОМ. 2009.
279. Шевчук А. В. Лингвистические способы реализации извинений в ходе устного дискурса. В: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 5-4. С. 750-754 [Электронный ресурс]URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=7213> (дата обращения: 08.02.2020).

280. Шлейермахер Ф. Академические речи 1829 года. Москва, Российская Федерация: Научное издание, 1987.
281. Шмігер Т. В. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя: ключові проблеми та періодизація: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ. 2008.
282. Шовкун М. П. Складові комунікативної культури студентів. В: *Психологія, педагогіка та методико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Київ, 2003. С. 45-50.
283. Шупта О. В. Определение компонентов профессиональной культуры будущих переводчиков. В: *Актуальные вопросы современной науки*. 2014. [Электронный ресурс] URL:<https://cyberleninka.ru/journal/n/aktualnye-voprosy-sovremennoy-nauki-1?i=942355>
284. Щедровицкий Г. П. Избранные труды. В: *Мышление. Понимание. Рефлексия*. Москва, Российская Федерация. 1955.
285. Юдин Э. Г. Методология науки. Системность. Деятельность. Москва, Российская Федерация: Эдиториал УРСС, 1997.
286. Юркевич О. М. Переклад філософських текстів в Україні: історія і сучасність. В: *Філософські обрії*. №22. 2009. С. 236–253.
287. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное образование. Москва, Российская Федерация. 1995.
288. Яковлева О. Н. Педагогические условия формирования основ профессионального мастерства у будущих переводчиков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Ижевск, Российская федерация. 2006.
289. Ясько О. М. Формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами ресурсу Інтернет: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ. 2016.
290. Altbach P. Globalization and the University: Myths and Realities in an Unequal World. In: *Tertiary Education and Management*, №10 (3-25). 2004.
291. Ardichvili A., Cardozo R., & Ray S. A theory of entrepreneurial opportunity identification and development. In: *Journal of Business Venturing* №18 (105123).
292. Brieger N. Teaching business English Handbook. England: York Associates, 1997.

293. Brown K. W. Fostering healthy self-regulation from within and without: a self-determination theory perspective. In: Alex Linley P., Joseph S. (Eds) *Positive Psychology in Practice*, L.: Wile, 2004.
294. Collie J., Slater S. *Speaking 2*. Cambridge University Press, 1991. — 90 p.
295. Conclusions and Recommendations of the Seminar on Joint Degrees within the Framework of the Bologna Process. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents>.
296. De Groot A., Christoffels I. K. Language control in bilinguals: monolingual tasks and simultaneous interpreting. In *Bilingualism: language and cognition* (pp. 189-201). Oxford: Oxford University Press, 2006.
297. Deutschmann M. *Apologising in British English*. Umea, 2003.
298. Dewey J. My pedagogic creed. *School Journal*. LA. 1987. Vol. 54. №.4p. 77-80.
299. Du Four Ri. and Du Four Re. Learning by doing. A Handbook for Professional Learning Communities at Work .In: *SolutionTree*. Bloomington, 2016.
300. Elmer D. *Cross-cultural Connections*. Inter Varsity Press, Downers Grove, Illinois, 2002. 212 p.
301. Epstein J. *School, family and community partnerships: Your handbook for action*. Thousand Oaks, CA. Corwin Press. 2001.
302. Etzkowitz H. Innovation in innovation: The triple helix of university-industry-government relations. In: *Social Science Information* № 42, 2003. P. 293-337.
303. Etzkowitz H. The evolution of the entrepreneurial university. In: *International Journal of Technology and Globalisation*, 1, 2004. P. 64-77.
304. European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) [Электронный ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/education/resources-and-tools/european-credit-transfer-and-accumulation-system-ects_en
305. Gateway to education: Socrates – European Community action programme in the field of education (2000-2006). European Commission, *Education and Culture*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000. 20 p

306. Glazer-Raymo J. Professionalizing Graduate Education: The Master's Degree in the Marketplace. *ASHE Higher Education Report*. Hoboken: Wiley Compan, 2005. Vol. 31. № 4.
307. Goleman D. Emotional Intelligence. New York: Banta book, 1995.
308. Hogan J. School Administrator. In: *The administrator's guide to school-community relations*. Alexandria, Va. American Association of School Administrators. 2006.
309. Institute of Applied Linguistics. URL: <https://www.ils.uw.edu.pl/en/institute/>
310. Integrated curricula. Implications and Prospects. Final Report, 2003. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents>.
311. ISO 17100:2015. Translation services — Requirements for translation services. [Электронный ресурс] URL: <https://www.iso.org/standard/59149.html>
312. ISO 20539:2019. Translation, interpreting and related technology. Vocabulary. URL: <https://www.iso.org/standard/68293.html>.
313. ISO 17100:2015. Translation standards. [Электронный ресурс] URL: <https://www.pangeanic.com/translation-services/quality/iso-translation-standards/>
314. ISO/IEC 20382-1:2017. Information technology. User interfaces. Face-to-face speech translation. URL: <https://www.iso.org/standard/71908.html>.
315. Kagan S. & Kagan M. Multiple Intelligence. *The Complete MI Book*. San Clemente, CA. 2004.
316. Kashdan T. B. New developments in emotion regulation with an emphasis on the positive spectrum of human functioning. *Journal of Happiness Studies*. 8. 2007. P. 303–310.
317. Keiser W. L'interprétation de conférence en tant que profession et les précurseurs de l'Association Internationale des Interprètes de Conférence (AIIC) 1918–1953. In: *Meta*. 2004.
318. Lambert K. Tools for Formative Assessment. Compilation. *OCPS Curriculum Services*. 2012. [Электронный ресурс] URL: <https://nsformativeassessmentblog.files.wordpress.com/2014/05/60formativeassessment.pdf>

319. Lörcher W. Bilingualism and Translation Competence. In: *SYNAPS – A Journal of Professional Communication*. 2012.
320. Louie B. Development of Empathetic Responses with Multicultural Literature. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*. 48(7). 2005. P. 566-578.
321. Makarova K. Key Aspects of Translation Quality Assessment within the Frameworks of University Education. В: *Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії: матеріали науково-практичної конференції*. Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. С. 34-35.
322. Mbaye A. The Pragmatics of Public Apologies. In: *LLC Review*. 2005.
323. McClelland D. C. A scoring manual for the achievement motive. *Motives in Fantasy, Action and Society*. N. Y. 1958. P. 112-148.
324. Mehrabian A. Beyond IQ: Broad-based measurement of individual success potential or "emotional intelligence". *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*. London. 2000.
325. Nicol J. L. *One Mind, Two Languages: Bilingual language processing*. Malden: Blackwell Publishers. 2001.
326. O'Driscoll N., Pilbeam A. *Big city. Students book. Level 2*. UK, Oxford: Oxford university press. 2003.
327. *Oxford advanced learners dictionary*. UK, Oxford: Oxford University press, 2000. 1540 p.
328. Pernau M. & Rajamani I. Emotional translations: Conceptual history beyond language. *History and Theory*. 55. 2016. P. 46-65
329. Plieger P. Struktur und Erwerb des bilingualen Lexikons. *Konzepte für die medienge-stützte Wortschatzarbeit*. Berlin: LIT Verlag. 2006.
330. Reed J. & C. Koliba. *Facilitating Reflection: A Manual for Leaders and Educators*. University of Vermont. [Електроннийресурс]. URL: .
331. Suszczynska M. Apologising in English, Polish and Hungarian: Different languages, different strategies. In: *Journal of Pragmatics*. 1999. № 31. P. 1053-1065.
332. Tauch Ch. *Survey on Master's Degrees and Joint Degrees in Europe*. Brussels: EUA. 2002.

333. The Why Factor. BBC Podcast. [Електронний ресурс].
<https://www.bbc.co.uk/programmes/w3csytzx>.
334. University of East Anglia. URL: <https://www.uea.ac.uk/>
335. Vrije Universiteit Brussel. URL: <https://www.vub.be/en/home>
336. Zavizion K. Communicative Activities in Future Interpreters' Training. В: *Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Дніпро, 7 жовтня 2016 р. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. – С. 25.
337. Zavizion K. Communicative culture as a key element of future interpreter's professional training. In: *Science and Education a New Dimension/ Pedagogy and Psychology*, VII (84), Issue: 207, 2019 Nov. Budapest, 2019. P. 54-58.
338. Zavizion K. Translation & Interpretation Studies in Ukraine: Historical Aspect. В: *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Інтердисциплінарні виміри. Редактори-упорядники: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Льницький. Конін. Ужгород. Херсон. Кривий Ріг: Посвіт, 2019. С. 69-70.
339. Zeidner M. What we know about Emotional Intelligence. How it Affects Learning, Work, Relationships and our Mental Health. Massachusetts: Institute of Technology. 2009.
340. Zinukova N. Developing translation and interpreting competences as a complex, multidimensional functional system: integrated approach. *Language in Focus. Multiple Perceptual Frames on ELT and SLA: International Scientific Conference*. Cyprus. 2017. P. 102.

1. ПРОГРАМА

спецкурсу

«Комунікативна культура перекладача»

Змістовний модуль 1.

Тема 1. Механізми взаєморозуміння у крос культурному спілкуванні

Комунікативна культура як продукт історичної епохи, конкретного суспільства, народу та нації, а також духовного життя народу.

Особливості перекладацької діяльності в міжнародному середовищі за наявності спільного соціокультурного та ситуативного фону у комунікантів. Диференціація понять «вербальна комунікація», «невербальна комунікація», «мова», «мовлення», «культура», «етикет». Сутність, види та форми міжособистісного спілкування.

Мова і мовлення як система та її реалізація у міжкультурній комунікації. Подвійний статус мови. Характеристики мови і мовлення. Мова як інструмент комунікації, мовлення як форма комунікації.

Тема 2. Культура професійного діалогу в перекладацькій діяльності

Комунікант – особистість, член суспільства, носій соціальних ролей. Соціальна роль індивіда, як комплекс прийнятих у суспільстві норм поведінки, очікувань, стандартних комунікативних паттернів. Види комунікативних ролей: постійні (стать, вік, соціальний стан, професія тощо), тимчасові (професія, комунікативна ситуація тощо).

Комплексний «портрет» комуніканта як учасника процесі міжкультурного спілкування та характеристики, які його формують: 1) комунікативна (соціальна + мовна) компетенція; 2) приналежність до нації; 3) соціокультурний статус; 4) фізичні властивості (вік, стать, голос і т. ін.); 5) психологічний устрій, темперамент; 6) психологічний стан під час спілкування, включаючи наміри та інтереси; 7) особисті смаки, уподобання, звички; 8) ступінь знайомства; 9) зовнішність (манери, одяг тощо).

Фактори, що впливають на вибір комунікантом певних мовних засобів у процесі міжкультурного спілкування, засоби їх прогнозування та адекватного перекладу.

Тема 3. Основи невербальної комунікації в міжкультурному спілкуванні

Національно-культурна специфіка мовленнєвої та немовленнєвої поведінки країн світу. Історично встановлені норми та звичаї невербальної комунікації представників різних народів.

Лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості спілкування у національному аспекті. Засоби адекватного сприйняття та медіації невербального значення повідомлення.

Інтонія, як провідний фактор емоційного забарвлення тексту оригіналу. Способи збереження експлісивності в тексті перекладу.

Паралінгвістика. Паравербальні засоби в білінгвальному міжнародному спілкуванні з посередництвом перекладача. Типові невербальні засоби передачі інформації в різних країнах.

Змістовний модуль 2.

Тема 4. Соціальний контекст масової комунікації: перекладацький аспект

Сутність масової комунікації. Роль та функції масової комунікації у суспільстві. Засоби масової комунікації та їх системи. Соціальний контекст масової комунікації. Засоби масової комунікації та соціалізація суспільства. Вплив засобів масової комунікації на особову, групову та суспільну поведінку.

Особливості перекладу текстів публіцистичного дискурсу. Способи адекватної медіації реалій, лакун, етноспецифічної лексики. Збереження змісту та прагматики тексту оригіналу.

Аудиторія (реципієнт) засобів масової комунікації. Типи реципієнтів, параметри, основні характеристики. Адаптація тексту перекладу відповідно до передбачуваної аудиторії.

Тема 5. Психологічний аспект фахової перекладацької діяльності

Толерантність перекладача, як основа неупередженого ставлення до співрозмовника. Ввічливість, повага та дотримання основних традицій і установлених соціокультурних норм поведінки представників різних мовних спільнот.

Суб'єктна та об'єктна культура у фаховій перекладацькій діяльності.

Конфлікт-менеджмент з урахуванням етносоціокультурної специфіки представників різних народів. етичні формули, як засіб реалізації комунікативної інтенції суб'єкта мовлення в рідній та іноземній мовах.

Рефлексія – основний механізм самоконтролю та самокорекції для відправника тексту як параметри усної та письмової форми мовлення. Вдосконалення навичок рефлексії, розвиток емоційного інтелекту та емпатії.

Тема 6. Сучасні норми етики On-line комунікації та перекладу

Перекладацька діяльність On-line та Off-line. Норми ділової переписки електронною поштою. Мовленнєвий етикет у загальному кодексі перекладацької етики. Роль комунікативної культури під час надання On-line послуг з перекладу.

Правовий аспект роботи в Інтернеті. Етика міжнародного ділового

спілкування. Особливості роботи з конфіденційною інформацією. Діалогічність перекладача, як основа фахової діяльності.

Особливості перекладу текстів соціальних мереж. Мовленнєвий портрет користувачів соціальних мереж різних країн – перекладацький аспект.

2. ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Символ результатів навчання за спеціальністю	Результати навчання дисципліни
Знання	
PH-1	Демонструє знання історичних, філософських, географічних, соціально-економічних та політичних аспектів розвитку суспільства/суспільств, в яких використовуються іноземні мови, що вивчаються;
PH-5	демонструє знання творів зарубіжної літератури з метою їх аналізу та зв'язного викладення своїх думок в процесі обговорення проблем, що досліджуються, та у викладанні;
Уміння	
PH-14	використовує необхідну термінологію галузі освіти, вікової психології, методики навчання іноземних мов та теоретичних філологічних курсів в процесі підготовки письмових робіт, презентацій та доповідей;
Комунікація	
PH-17	використовує іноземну мову/мови для успішної комунікації в усній та писемній формах в процесі роботи, сприяє відкритому та щирому міжкультурному спілкуванню;
PH-21	поважно відноситься до культурної та мовної різноманітності та навчає іноземних мов у мультикультурному та мультимовному середовищі ;
Автономність і відповідальність	
PH-25	використовує основи етикету з метою створення умов для ефективної роботи.

МАТРИЦЯ
ФОРМУВАННЯ І ОЦІНЮВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЛІДЕРСТВО І КОМАНДОУТВОРЕННЯ»
З УРАХУВАННЯМ ФОРМ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема	Компетентності, які формуються (шифр відповідно до освітньої програми)	Програмні результати навчання (шифр відповідно до освітньої програми)	Результати навчання з дисципліни	Методи навчання	Методи контролю
Тема 1 Механізми взаєморозуміння у крос культурному спілкуванні	СОК 5, СОК 10 ССК 3, ЗСК 1 ЗСК 3, СОК 3 СОК 4, ССК 7 ЗМК 3, ЗСК 3 СОК 6, СОК 7 ССК 4, ССК 5 ССК 6, ССК 7	РН-5 РН-17 РН-21	РН-5 РН-17 РН-21	Лекція, практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, мозковий штурм, есе, використання технічних засобів навчання (мультимедійних систем),	Усні та письмові відповіді на запитання, перевірка есе
Тема 2 Культура професійного діалогу в перекладацькій діяльності	СОК 5, СОК 10 ССК 3, ЗСК 1 ЗСК 3, СОК 3 СОК 4, ССК 7 ЗМК 5	РН-5 РН-17 РН-25	РН-5 РН-17 РН-25	Лекція проблемного характеру, практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, використання технічних засобів навчання (мультимедійних систем), круглий стіл, проект	Усні та письмові відповіді на запитання, Усні та письмові відповіді на запитання, участь у круглому столі, презентація проекту
Тема 3 Основи невербальної комунікації в міжкультурному спілкуванні	ЗМК 3, ЗСК 3 СОК 6, СОК 7 СОК 9, ССК 4 ССК 5, ССК 6 ССК 7, ЗМК 5	РН-1 РН-21 РН-25	РН-1 РН-21 РН-25	Лекція, практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, використання технічних засобів навчання (мультимедійних систем), організація роботи на занятті у формі рольової гри	Усні та письмові відповіді на запитання, участь у рольовій грі
Тема 4 Соціальний	ЗМК 3, ЗСК 3 СОК 5, СОК 6 СОК 7, СОК 9	РН-1 РН-14 РН21	РН-1 РН-2 РН-14	Лекція із застосуванням техніки	Усні відповіді на запитання, презентація

контекст масової комунікації: перекладацький аспект	ССК 4 , ССК 5 ССК 6, ССК 7 ССК 9		PH21	зворотного зв'язку, практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, використання технічних засобів навчання (мультимедійних систем), вирішення кейсів	кейсів, тестування
Тема 5 Психологічний аспект фахової перекладацької діяльності.	ЗМК 5, СОК 5 ССК 9	PH-14 PH-25	PH-14 PH-25	Лекція, практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, вирішення кейсів, використання технічних засобів навчання (мультимедійних систем), круглий стіл	Усні та письмові відповіді на запитання, презентація кейсів
Тема 6 Сучасні норми етики On-line комунікації та перекладу.	ЗСК 1, ЗСК 3 СОК 3, СОК 4 ЗМК 3, ЗСК 3 СОК 6, СОК 7 ССК 4 , ССК 5 ССК 6, ССК 7 ЗМК 5	PH-17 PH-21 PH-25	PH-17 PH-21 PH-25	Лекція, практичне заняття, періодичний діалог з аудиторією, вирішення кейсів використання технічних засобів навчання (мультимедійних систем)	Усні відповіді на запитання, презентація кейсів,

3. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Дайте визначення поняття «комунікативна культура перекладача».
2. Дайте визначення терміну «лакуна» та наведіть приклади.
3. Дайте визначення терміну «реалія» та наведіть приклади.
4. Надайте визначення терміну «білінгвізм». Які види білінгвізму ви знаєте?
5. Що таке емпатія? Як виявляється емпатійність у фаховій перекладацькій діяльності?
6. Дайте визначення поняття «рефлексія». Які методи розвитку означеної якості ви знаєте?
7. Значення толерантності у фаховій діяльності перекладача.
8. Які норми професійної етики перекладача ви знаєте? Чому важливо їх дотримуватись?
9. Надайте повну назву наступних аббревіатур та їх переклад українською мовою: EMT, ENEA, EPA, EPU, ESRO, ESSA, FAO, FIDE, FIFA, FRS, G.F.T.U., GNI, GNP, GDP, MCC, MIS, MNE, MNC, MOD.

10. Перекладіть наступні географічні назви рідною мовою:
Afghanistan, Cyprus, China, India, Iran, Iraq, Japan, North Korea, South Korea, The Maldives, Laos, Pakistan, Palestine, Mongolia, Singapore, Sri Lanka, Taiwan, Turkey, Thailand, Vietnam.
11. Перекладіть назви наступних літературних творів рідною мовою:
The Canterbury Tales, Confessio Amantis, Piers Plowman, Le Morte d'Arthur (The Death of Arthur), Amoretti, Venus and Adonis, The Spanish Tragedy, Tamburlaine the Great, The Tragical History of Doctor Faustus, Euphues: The Anatomy of Wit, Arcadia, The Unfortunate Traveler, Paradise Lost, The Alchemist, Marriage a la Mode, The Conquest of Granada, The Pilgrim's Progress, Gulliver's Travels, Moral Essays, Moll Flanders, Pamela, Tom Jones, Shamela, The Expedition of Humphry Clinker, Tristan Shandy.
12. Назвіть автора та надайте український еквівалент назвам наступних світових шедеврів: *Divine Comedy, The Great Gatsby, Faust, Pride and Prejudice, The Creation of Adam, Vanity Fair, Return of the Prodigal Son, The Mona Lisa, The Last Supper, Beowulf, The Canterbury Tales.*
13. Запропонуйте адекватний переклад словосполучень латинської мови, що часто вживаються у діловій комунікації: *Ad hoc, A priori, A posteriori, Aurea mediocritas, Honoris causa, Modus vivendi, Per capita, Sine qua non.*
14. Перекладіть наступні вигуки та наведіть приклади їх використання: *Argh / Augh! Duh! Eh? / Huh? Humph / Harumph. Muahaha / Mwahaha / Bwahaha. Oops. Shh / Hush / Shush. Yay!*
15. Запропонуйте адекватний переклад наступних речень з географічними реаліями:
- 1) *The High Bridge, spanning the Harlem River and connecting Manhattan to the Bronx, is the oldest bridge in New York City.*
  - 2) *As for family values, Fisherman's Wharf in San Francisco has a painted area for buskers, first come first served.*
  - 3) *Developers, corporations, educators and others have pumped about \$5 billion into the city's downtown, also called the Golden Triangle, over the last decade, according to the Pittsburgh Downtown Partnership.*
  - 4) *The rocket landed instead of putting a hole in the ship or tipping over," Musk told reporters at the Kennedy Space Center a short time later.*
  - 5) *The goal is to serve food in its Delta One cabin on international flights from Kennedy International Airport that is as just as good as the food set on the table in Union Square's restaurants.*
- 6) Запропонуйте адекватний переклад наступних речень з реаліями публіцистичного дискурсу:
- 7) *The stairs up to the second level land in a loft, which is bright with natural light and spacious enough to be designed as a playroom, studio or lounge.*
  - 8) *An estimated 150 teens participated in a violent October flash mob on Temple University's North Philadelphia campus that was organized over Instagram, 50 police said.*

- 9) “We’re typically people who would never be where we are if a headhunter had come to find us.”
- 10) *There was a murder on Downing Street 11, police is still investigating the crime.*
16. Запропонуйте адекватний переклад наступних біблійських висловів: *Theappleofone’seye, Man shall not live by bread alone, Render into Caesar the things that are Caesar’s, and into God the things that are God’s, The golden calf, Colossus with feet of clay, Forbidden fruit, At the eleventh hour, The promised land, Vanity of vanities, The Ten Commandments.*
17. Перекладіть часто вживані фрази, що застосовуються під час прощання; враховуйте прагматику реципієнта: *Catchyoulater! Have a good one!So long! See you in a bit!I gotta hit the road / I gotta head out!See you later, alligator! - In a while, crocodile!*
18. Перекладіть англomовні компліменти, враховуючи їх лінгвокультурологічні особливості: *I like the way your mind works! When I’m not with you, I want to tear my face off my skull! Your smile is so serene. Makes me forget my worries!Time becomes non-existent when I’m with you! You are my stronghold!I love what you do, it’s so meaningful!*
19. Запропонуйте варіанти перекладу наступних висловлювань англomовного молодіжного сленгу: *I feel your nuts. That’s how we roll. Potato quality. Me time. To go batman. To keep it https. You are a wantrepreneur. Stop being such an appoholic.*
20. Перекладіть англomовні тости, враховуючи їх лінгвокультурологічні особливості: *Bottomsup! Down the match! Good luck, good health and much happiness throughout the year! Love ‘N joy on Christmas! Here’s to our friendship! I lift my glass to our charming ladies!*

4. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Підсумкова оцінка по дисципліні виставляється за 100-бальною шкалою згідно „Положення про організацію освітнього процесу”. Завданнями поточного модульного контролю знань здобувачів є перевірка та оцінка:

- а) систематичності та активності роботи здобувача на аудиторних заняттях;
- б) виконання завдань, виданих для самостійного опрацювання;
- в) виконання модульних контрольних завдань;
- г) розуміння та засвоєння матеріалу, набутих навичок та вмінь самостійно опрацьовувати матеріал, самостійно працювати з літературою та іншими джерелами, осмислювати та узагальнювати зміст теми та розділу, а також умінь усно чи письмово подавати матеріал у вигляді презентації, відповідей на запитання тощо.

Результати поточного контролю знань здобувачів вищої освіти входять як складові елементи до загальної (остаточної) оцінки знань здобувачів з певної дисципліни.

Оцінка рівня роботи студента на семінарських (практичних) заняттях здійснюється в межах 100 балів.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – **залік**.

Розподіл балів за змістовими модулями, темами та формами діагностики

Модулі, теми та форми діагностики	Максимальна кількість балів
Змістовий модуль 1	50
Тема 1, Механізми взаєморозуміння у крос культурному спілкуванні	16
Тема 2, Культура професійного діалогу в перекладацькій діяльності	17
Тема 3, Основи невербальної комунікації в міжкультурному спілкуванні	17
Змістовий модуль 2	50
Тема 4, Соціальний контекст масової комунікації: перекладацький аспект	16
Тема 5, Психологічний аспект фахової перекладацької діяльності.	17
Тема 6 ,Сучасні норми етики On-line комунікації та перекладу.	17
Усього за роботу на практичних заняттях	60

Шкала оцінювання

Оцінка за шкалою ECTS	Шкала рейтингу	Оцінка за національною (чотирибальною) шкалою
A	90-100	5 (відмінно)
B	82-89	4 (дуже добре)
C	75-81	4 (добре)
D	67-74	3 (задовільно)
E	60-66	3 (достатньо)
FX	35-59	2 (незадовільно) – потрібно допрацювати матеріал перед тим, як складати
F	1-34	2 (незадовільно) – з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. О. А. Семенюк. Основи теорії мовної комунікації / О. А.Семенюк, В. Ю.Паращук.-К.: Ін Юре,2009.-276 с.
2. Polupan V.I., Polupan A P., Makhova V.V. English speaking countries. A cultural reader. – Харьков, 2000.
3. Tomalin B., Stempleski S. Cultural Awareness. Oxford University Press. 2003.

ПРОГРАМА

Роботи дискусійного клубу «Мова культури»

Мета і завдання роботи дискусійного клубу «Мова культури»

- 1.1. Метою роботи дискусійного клубу «Мова культури» є сприяння формуванню у майбутніх філологів високого рівня окремих компонентів комунікативної культури та феномену вцілому.
- 1.2. Основними завданнями роботи дискусійного клубу «Мова культури» є:
  - поглиблення майбутніми фахівцями з перекладу фонових знань різних галузей суспільного життя, мотивація на пошук інформації;
  - набуття теоретичних знань та практичних умінь щодо засобів і технологій колективної комунікації за посередництвом перекладача;
  - практичне застосування набутих теоретичних знань з еквівалентного перекладу мовних реалій, заповнення лакун; практика роботи з ідіомами, фразеологізмами, прислів'ями, приказками;
  - дискусії та обговорення сучасних проблем надання фахових перекладацьких послуг: юридичні аспекти перекладу, переклад on-line та off-line;
  - удосконалення навичок ділового спілкування та професійного етикету .

Форми організації роботи – індивідуальна, мікро-групова, групова.

Методи навчання:

- словесно-діалогічні (дискусія, пояснення, обговорення, бесіда);
- інтерактивні («мозковий штурм», «круглий стіл», кейс-метод, ділові ігри);
- практичні (вправи та завдання фахового спрямування, творчі практичні роботи, створення і презентація проектів).

Значна увага діяльності клубу приділяється роботі з автентичними текстами, аудіо та відео матеріалами, адже провідною метою даної форми роботи є поглиблення фонових лінгвокультурологічних знань учасників дискусійного клубу.

Означені завдання реалізуються шляхом перегляду та обговоренню сучасних автентичних медійних матеріалів, роботи з англомовними періодичними виданнями “Financial Times”, “TheEconomist”, “TheGuardian” тощо.

Методи діагностики отриманих результатів:

На занятті: круглий стіл, практичні завдання, дискусія.

Наприкінці вивчення розділу (курсу): презентація творчих проектів з обговоренням.

Теми для обговорення:

1. Особливості культури ділового спілкування в різних країнах світу.
2. Тайм-менеджмент. Сприйняття часу та простору в світі.
3. Діловий дресс-код перекладача. Доцільність одягу, аксесуарів, макіяжу.
4. Ораторське мистецтво. Навички публічних виступів.
5. Переклад ділових переговорів. Протокол зустрічі.
6. Правовий аспект перекладацької діяльності.
7. Невербальна комунікація, жести, міміка та засоби їх медіації в міжнародному спілкуванні.
8. Етика перекладу: транскодування вихідного тексту чи еквівалентний переклад.
9. Засоби масової інформації в житті фахового перекладача. Тексти публіцистичного дискурсу.
10. Новітні технології в роботі перекладача. On-line VS Off-line translation.

Очікуваний результат

У результаті участі студентів у засіданнях дискусійного клубу «Мова культури» здобувачі мають набути знань та практичних умінь фахової перекладацької діяльності, сформуванню глибоке розуміння взаємозв'язку мови, культури та реалій життя різних народів світу, поглибити фонові знання лінгвосоціологічної галузі та вдосконалити навички самоорганізації, пошуку інформації, роботи в команді та презентації отриманих результатів. Залучення студентів-філологів до роботи дискусійного клубу сприятиме формуванню високого рівня комунікативної культури майбутніх перекладачів.

Результати оцінюються за допомогою табл. 1

Таблиця 1

Рівень сформованості емоційного інтелекту у майбутніх перекладачів

Сума балів	Рівень сформованості емоційного інтелекту		
	Низький	Середній	Високий
	0-10	11-30	31-40

**Методика діагностики рівня сформованості емпатії у майбутніх
перекладачів (Balanced Emotional Empathy Scale - BEES)**

А. Меграбян, Н. Епштейн

Бланк для відповідей до методики «Шкала емоційного відгуку»

Прізвище, ім'я, по батькові _____ Вік _____

Дата _____

Вам необхідно дати відповіді на декілька тверджень тесту. У бланку відповідей напроти номера твердження поставте, будь ласка, помітку, відповідно до варіанта вашої відповіді.

Не замислюйтеся довго над відповідями. Пам'ятайте, що правильних або неправильних відповідей у цьому випадку бути не може. Перша відповідь, що спала на думку, і є правильною.

№ п/п	Твердження	Відповідь			
		Згоден (завжди)	Скоріше згоден (часто)	Скоріше не згоден (рідко)	Не згоден (ніколи)
1	Мене засмучує, коли я бачу, що незнайома людина почувається серед інших людей самотньо				
2	Мені неприємно, коли люди не вміють стримуватися і відкрито проявляють свої почуття				
3	Коли хтось поруч зі мною нервує, я теж починаю нервувати				
4	Я вважаю, що плакати від щастя нерозумно				

5	Я близько до серця приймаю проблеми своїх друзів				
6	Іноді пісні про кохання викликають у мене багато почуттів				
7	Я б сильно хвилювався (хвилювалася), якби мав (мала) повідомити людині неприємне для нього звістка				
8	На мій настрій сильно впливають оточуючі люди				
9	Мені хотілося б отримати професію, пов'язану з спілкуванням з людьми				
10	Мені дуже подобається спостерігати, як люди приймають подарунки				
11	Коли я бачу, як плаче людини, то й сам (сама) засмучуюсь				
12	Слухаючи деякі пісні, я часом відчуваю себе щасливою (щасливим)				
13	Коли я читаю книгу (роман, повість тощо), то так переживаю, ніби все, про що я читаю, відбувається насправді				
14	Коли я бачу, що з ким-то погано поводяться, то завжди серджуся				
15	Я можу залишатися спокійним (спокійною), навіть якщо всі навколо хвилюються				
16	Мені неприємно, коли люди при перегляді кінофільму зітхають і плачуть				
17	Коли я приймаю рішення, ставлення інших людей до нього, як правило, ролі не грає				

18	Я втрачаю душевний спокій, коли оточуючі чимось пригнічені				
19	Я переживаю, коли бачу людей, легко расстраивающихся з-за дрібниць				
20	Я дуже засмучуюсь, коли бачу страждання тварин				
21	Нерозумно переживати з приводу того, що відбувається в кіно або про що читаєш в книжці				
22	Я дуже засмучуюсь, коли бачу безпорадних старих людей				
23	Я дуже переживаю, коли дивлюся фільм				
24	Я можу залишитися байдужим (байдужою) до будь-якого хвилювання навколо				
25	Маленькі діти плачуть без причини				

Щиро дякуємо за участь в опитуванні!

Бланк підрахунку результатів

Номер твердження	Відповідь (в балах)			
	Згоден (завжди)	Скоріше згоден (часто)	Скоріше не згоден (рідко)	Не згоден (ніколи)
1	4	3	2	1
2	1	2	3	4
3	4	3	2	1
4	1	2	3	4

5	4	3	2	1
6	4	3	2	1
7	4	3	2	1
8	4	3	2	1
9	4	3	2	1
10	4	3	2	1
11	4	3	2	1
12	4	3	2	1
13	4	3	2	1
14	4	3	2	1
15	1	2	3	4
16	1	2	3	4
17	1	2	3	4
18	4	3	2	1
19	4	3	2	1
20	4	3	2	1
21	1	2	3	4
22	4	3	2	1
23	4	3	2	1

24	1	2	3	4
25	1	2	3	4
Σ				

Загальна оцінка підраховується шляхом підрахунку суми балів. Ступінь вираженості здібності особистості до емоційного відгуку на переживання інших людей (емпатії) визначається за таблицею перерахунку «сирих» балів у стандартні оцінки шкали стенив (Табл 1).

Табл. 1

Таблиця перерахунку «сирих» балів у стіни

Стіни	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Стандартний відсоток	2,28	4,40	9,19	14,98	19,15	19,15	14,98	9,19	4,40	2,28
Чоловіки	≤ 45	46-51	52-56	57-60	61-65	66-69	70-74	75-77	79-83	≥ 84
Жінки	≤ 57	58-63	64-67	68-71	72-75	76-79	80-83	84-86	87-90	≥ 91

Аналіз і інтерпретація результатів

- 82-90 балів - дуже високий рівень;
- 63-81 бал - високий рівень;
- 37-62 балів - нормальний рівень;
- 36-12 балів - низький рівень;
- 11 балів і менше - дуже низький рівень.

Методика визначення рівня рефлексивності

(А.В. Карпов, В.В. Пономарьова)

Інструкція учасникам дослідження

Вам необхідно дати відповіді на декілька тверджень тесту. У бланку відповідей напроти номера твердження поставте, будь ласка, цифру, відповідно до варіанта вашої відповіді:

1– абсолютно невірно;

2– невірно;

3– скоріше, не невірно;

4– не знаю;

5– скоріше, вірно;

6– вірно;

7– цілком вірно.

Не замислюйтеся довго над відповідями. Пам'ятайте, що правильних або неправильних відповідей у цьому випадку бути не може. Перша відповідь, що спала на думку, і є правильною.

Опитувальний лист

1. Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї, хочеться її з ким-небудь обговорити.

2. Коли мене раптом несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.

3. Перш ніж зняти слухалку телефону, щоб зателефонувати у справі, я, як правило, подумки планую майбутню розмову.

4. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відволіктися від думок про нього.

5. Коли я роздумую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом пригадати, що стало початком ланцюжка думок.

6. Розпочинаючи виконувати важке завдання, я прагну не думати про майбутні труднощі.

7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому хтось незадоволений мною.
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.
10. Для мене важливо в деталях уявляти собі перебіг майбутньої роботи.
11. Мені було б важко написати серйозного листа, якби я наперед не склав (ла) план.
12. Я вважаю за краще діяти, а не роздумувати над причинами своїх невдач.
13. Я досить легко ухвалюю рішення щодо купівлі дорогої речі.
14. Як правило, щось задумавши, я прокручую в голові свої задуми, уточнюю деталі, розглядаю всі варіанти.
15. Я турбуюся про своє майбутнє.
16. Думаю, що в деяких ситуацій треба діяти швидко, керуючись першою думкою, що прийшла в голову.
17. Іноколи я ухвалюю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її подумки, наводячи всі нові й нові аргументи на захист своєї точки зору.
19. Якщо відбувається конфлікт, то, роздумуючи над тим, хто в ньому винен, я в першу чергу починаю з себе.
20. Перш ніж ухвалити рішення, я завжди прагну все ретельно обдумати і зважити.
21. У мене бувають конфлікти від того, що я іноколи не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене оточуючі.
22. Буває, що, обдумуючи розмову з іншою людиною, я, нібито подумки, веду з ним розмову.
23. Я стараюся не замислюватися над тим, які думки й почуття викликають в інших людях мої слова і вчинки.
24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, як це краще зробити, щоб її не образити.

25. Вирішуючи важке завдання, я думаю над ним навіть тоді, коли займаюся іншими справами.

26. Якщо я з будь-ким сварюся, то найчастіше не вважаю себе винним.

27. Рідко буває так, що я шкодую про сказане.

Щиро дякуємо за участь в опитуванні!

Бланк відповідей

Прізвище, ім'я, по батькові _____ Вік _____

Дата _____

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	
11.	
12.	
13.	
14.	
15.	
16.	
17.	
18.	
19.	

20.	
21.	
22.	
23.	
24.	
25.	
26.	
27.	

Обробка результатів

З 27 тверджень 15 є прямими (номери тверджень: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 19, 20, 22, 24, 25), решта 12 – обернені твердження, що необхідно враховувати при обробці результатів. Для отримання підсумкового балу підсумовуються в прямих твердженнях цифри, що відповідають відповідям респондентів, а в оберненому – значення, замінені на ті, що виходять при перевертанні шкали відповідей.

Усі пункти можна об'єднати в чотири групи: ретроспективна рефлексія діяльності (номери тверджень: 1, 4, 5, 12, 17, 18, 25, 27); рефлексія теперішньої діяльності (номери тверджень: 2, 3, 13, 14, 16, 17, 18, 26); розгляд майбутньої діяльності (номери тверджень: 3, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 20); рефлексія спілкування і взаємодії з іншими людьми (номери тверджень: 8, 9, 19, 21, 22, 23, 24, 26).

Одержані «сирі» бали переводяться в стени.

Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сирі бали	80 і нижче	81– 100	101– 107	108– 113	114– 122	123– 130	131– 139	140– 147	148– 156	157– 171	172 і вище

Інтерпретація отриманих результатів

- 7-10 – високий рівень
- 4-7 – середній рівень
- 0-4 – низький рівень

Методика діагностики загальної комунікативної толерантності

бланк методики

Інструкція: Оцініть, наскільки наведені нижче судження вірні по відношенню до Вас. При відповіді використовуйте бали від 0 до 3, де

0 - зовсім невірно,

1 - вірно в деякій мірі,

2 - вірно в значній мірі,

3 - абсолютно вірно.

Шкала 1. Неприйняття або незрозуміння індивідуальності іншої людини.

№	Твердження	Бали
1.	Повільні люди зазвичай дратують мене	
2.	Мене дратують метушливі, непосидючі люди	
3.	Галасливі дитячі ігри я сприймаю важко	
4.	Оригінальні, нестандартні, яскраві особистості найчастіше діють на мене негативно	
5.	Бездоганна у всіх проявах людина насторожила би мене	
Разом:		

Шкала 2. Використання себе як еталон при оцінці поведінки і способу мислення інших людей.

№	Твердження	Бали
6.	Мене зазвичай виводить з рівноваги некмітливий співрозмовник	
7.	Мене дратують любителі поговорити	
8.	Я не люблю розмовляти з байдужим для мене попутником в поїзді (літаку)	
9.	Я б обтяжувався розмовами випадкового попутника, який поступається мені за рівнем знань і культури	
10.	Мені важко знайти спільну мову з партнерами іншого	

	інтелектуального рівня, ніж у мене	
Разом:		

Шкала 3. Категоричність або консерватизм в оцінці інших людей

№	Твердження	Бали
11.	Сучасна молодь викликає неприємні почуття своїм зовнішнім виглядом (зачіски, косметика, одяг)	
12.	Так зване "нове покоління" зазвичай викликають неприємне враження або безкультур'ям, або чванливістю	
13.	Представники деяких національностей в моєму оточенні відверто мені несимпатичні	
14.	Є тип чоловіків (жінок), до яких я нетерпимий	
15.	Терпіти не можу ділових партнерів з низьким інтелектуальним або професійним рівнем	
Разом:		

4. Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некоммунікбельними якостями партнерів

№	Твердження	Бали
16.	Вважаю, що на грубість треба відповідати тим же	
17.	Мені важко приховати, якщо людина мені що-небудь неприємна	
18.	Мене дратують люди, які прагнуть в суперечці відстоювати свою думку	
19.	Мені неприємні самовпевнені люди	
20.	Зазвичай мені важко втриматись від зауваження на адресу озлобленої або нервової людини, яка штовхається у транспорті	
Разом:		

Шкала 5. Прагнення змінити, перевиховати партнерів

№	Твердження	Бали
21.	Я маю звичку повчати оточуючих	
22.	Невиховані люди дратують мене	
23.	Я часто ловлю себе на тому, що намагаюся виховувати кого-небудь	
24.	Я постійно роблю кому-небудь зауваження	
25.	Я люблю командувати близькими	
Разом:		

Шкала 6. Прагнення змінити партнера, зробити його "зручним" для себе

№	Твердження	Бали
26.	Мене дратують люди похилого віку, коли вони в годину пік з'являються в міському транспорті або в магазинах	
27.	Жити в номері готелю зі сторонньою людиною для мене просто катування	
28.	Коли партнер не погоджується в чомусь з моєї правильною позицією, зазвичай це дратує мене	
29.	Я проявляю нетерпіння, коли мені заперечують	
30.	Мене дратує, якщо партнер робить щось по-своєму, не так, як мені того хочеться	
Разом:		

Шкала 7. Невміння прощати іншим помилки, незручність, ненавмисно заподіяні вам неприємності.

№	Твердження	Бали
31.	Зазвичай я сподіваюся, що моїм кривдникам дістанеться по заслугах	
32.	Мені часто дорікають в буркотливості	
33.	Я довго пам'ятаю образи від тих, кого я ціную або поважаю	
34.	Не можна прощати товаришам по службі безтактні жарти	

35.	Якщо діловий партнер ненавмисно зачепить мою самооцінку, я на нього ображуся	
Разом:		

Шкала 8. Нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми

№	Твердження	Бали
36.	Я засуджую людей, які жаліються та скаржаться іншим	
37.	Внутрішньо я не схвалюю своїх знайомих, які при нагоді розповідають про свої хвороби	
38.	Я намагаюся уникати розмови, коли хто-небудь починає скаржитися на своє сімейне життя	
39.	Зазвичай я без особливої уваги вислуховую сповіді друзів (подруг)	
40.	Мені іноді подобається подратувати кого-небудь з рідних або друзів	
Разом:		

Шкала 9. Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших

№	Твердження	Бали
41.	Зазвичай мені важко йти на поступки партнерам	
42.	Мені важко знаходити спільну мову з людьми, у яких поганий характер	
43.	Зазвичай я не дослухаюся до нових партнерів по спільній роботі	
44.	Я намагаюся не підтримувати стосунки з дещо дивними людьми	
45.	Найчастіше я з принципу наполягаю на своєму, навіть якщо розумію, що партнер прав	
Разом:		

Щиро дякуємо за участь в опитуванні!

- E. Always
6. How often do you find it difficult to control the turn-taking over the phone?
- A. Never
  - B. Rarely
  - C. Sometimes
  - D. Often
  - E. Always
7. Will you interrupt the speaker if you could not follow what has been said?
- A. Yes
  - B. No
8. How often do you need to confirm the information given by the speaker?
- A. Never
  - B. Rarely
  - C. Sometimes
  - D. Often
  - E. Always
9. In telephone communication, would you prefer to interpret in the first person or in the third person?
- A. In the first person
  - B. in the third person
10. For you personally, what are the main challenges in telephone interpreting?
- A. Lack of visual contact
  - B. Poor connection
  - C. Bad accent
  - D. Speed of speech
  - E. Unknown topic of conversation
  - F. Turn-taking
  - G. Other (please specify)
11. Have you ever felt stressed while / after performing telephone interpreting?
- A. Never
  - B. Rarely

C. Sometimes

D. Often

E. Always

12. Do you believe there is a need to participate in a special training program to become a professional telephone negotiations interpreter?

A. Yes

B. No

13. Please comment on the most challenging part of working as telephone interpreter judging by your experience or observation.

Thank you very much for participation in your research!

Your contribution is significantly appreciated!

**ПРИКЛАДИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTI
СВІТОГЛЯДНОГО КОМПОНЕНТУ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ**

Listen to the following BBC podcast and answer the questions. Use the information given below.

The Why Factor

BBC World Service

(<https://www.bbc.co.uk/programmes/w3csytzx>)

What does happiness mean to you? Friends, family, the rush of a crowd or the joy of solitude? Happiness is a fundamental human desire, yet we often struggle to achieve it. Understanding what does and does not make us happy is a growing field of scientific study. In this edition of the Why Factor, Sandra Kanthal asks if we can really teach people how to be happy.

- ✓ Laurie Santos – Professor of Psychology, Yale University
- ✓ Bruce Hood – Professor of Developmental Psychology, University of Bristol
- ✓ Ellie Wright – Student, University of Bristol
- ✓ Meike Wiking – CEO, Happiness Research Institute
- ✓ Jan-Emmanuel de Neve – Associate Editor, World Happiness Report
- ✓ Professor Dixon Chibanda – Psychiatrist and Founder of The Friendship Bench Project

KEY TAKEAWAYS

- **More money only solves your money problems. Odds are, it won't affect your overall happiness levels.**
- A recent National Health survey of college students found:
  - **Over 40% of students are too depressed to function**
  - **Over 60% are overwhelmingly anxious**
  - **Over 80% feel too overwhelmed to get stuff done**

- **Over 10% actively considered suicide in the past year**
- Around the world, **loneliness is reported at double the rate it was in the 1980s**, in every age category
- **We as human are horrible at predicting what will make us happy**
- After a while, **people tend to revert back to a baseline of happiness (good or bad events don't affect your happiness, long-term, as much as you think)**
- **Positive interactions with strangers can boost your mood way more than expected**
- **Socializing is a better mood-booster than eating, shopping, relaxing or watching TV (even if it's with a stranger)**

DOES MORE MONEY = MORE HAPPINESS?

- **Most people believe that if they had more money their problems would go away**
- Laurie says this is only true if you're desperate (i.e., if you were in need of a roof over your head or food)
- Research shows that beyond an annual salary of \$75k/year, happiness levels off

WHY DOESN'T MONEY LEAD US TO HAPPINESS?

- We as humans aren't good at predicting what makes us happy
- **"We create life plans that lead us away from happiness. We don't know what makes us happy, but we don't know that we don't know that!"** – *Laurie Santos*

HOW DID LAURIE END UP TEACHING A HAPPINESS CLASS AND TURNING IT INTO A PODCAST?

- As head of one of Yale's colleges, she was required to live on campus
- What she found: "College students seemed less happy than I thought they'd be" – *Laurie Santos*
- So, Laurie had the idea to teach a class on the science of happiness with the aim that if students understood the science behind it, their lives and happiness would improve

- She assumed 30-40 students would enroll in the course because it was an upper-level psychology class – she was shocked when 1200 students registered for it
- The Happiness Lab podcast was a natural outgrowth of the class

HAS SOMETHING SHIFTED IN THE LIFE OF COLLEGE STUDENTS
NOW COMPARED TO 10-20 YEARS AGO THAT HAS AFFECTED
THEIR HAPPINESS?

- “Yes, we know from surveys, that mental health is completely different now” – *Laurie Santos*
- A recent National Health survey of college students found:
  - **Over 40% of students are too depressed to function**
  - **Over 60% are overwhelmingly anxious**
  - **Over 80% feel too overwhelmed to get stuff done**
  - **Over 10% actively considered suicide in the past year**

BUT NON-COLLEGE AGE FOLKS ARE STRUGGLING WITH THE
HAPPINESS FACTOR, TOO. WHY?

- **Technology is leading to less interaction and more transactions**
- Examples:
  - ATM vs bank teller
  - At Starbucks, you can order online – you don’t need to talk to anyone
- **Simple, positive interactions with strangers can bump our mood way more than expected**
- Next time you’re waiting in a long line, talk to a stranger!
- Researchers looked at those who scored in the top 10% on happiness surveys and found what they had in common:
  - They were more social/spent more time around humans than the average person
- Conclusion: **Being around other people is a necessary condition for happiness**
- **Which daily activity makes us feel the best?**

- **Socializing!** – More so than eating, shopping, relaxing or watching TV

A HAPPINESS STUDY

- A study out of the University of Chicago gave people \$10 Starbucks gift cards to talk to strangers on the train
- Most thought this would be awkward or weird
- But, after their trip, **surveys showed that commuters found they experienced a better mood/more happiness when making a connection with someone they didn't know**

WE USE OUR INTUITION TO DECIDE WHAT WE'LL DO TO MAKE US HAPPY. BUT, IF WE'RE WRONG, ARE WE MISSING OUT ON A CHANCE FOR HAPPINESS?

- **“We're using intuition to design whole systems that actually reduce our happiness”** – *Laurie Santos*
- Here's an example:
  - Researchers pondered whether the Chicago transit system should try having a “chatty car” for people who want to talk
  - As it turns out, they're actually rolling out a quiet car because that's what people say they want
  - Laurie says – “But people don't know what they want!”
  - Result: **Our intuition is leading us astray**

WHY ARE WE SO RESISTANT TO BEING SOCIAL?

- **The cost of not being social = loneliness**
- **Around the world, loneliness is reported at double the rate it was in the 1980s, in every age category**
- Loneliness impairs well-being and health
- Feeling isolated is as bad as smoking 15 cigarettes a day

- Simple interactions, like a conversation with a barista, are important, but instead.... we stay quiet. Why?

1. Because we've designed a world where we don't have to interact

2. It's easier to scroll through our Instagram feed than talk to strangers

- “Even though intuition tells us that talking to the person beside us in line or next to us on a train is going to suck, it's actually better than we think” – *Laurie Santos*
- **Happiness isn't about the intensity of interaction, but frequency**
- Quick fix: talk to people

WHAT IS IMPACT BIAS?

- **Impact bias stems from the belief that you can predict how you'll feel in the future**
- The truth: The good things won't be as good and the bad things won't be as bad as your mind leads you to believe
- **You overestimate the magnitude and duration of events—both good and bad**
- Examples – Marriage, child, divorce, death, job loss
- Predicting the future is a relatively new ability for humans from an evolutionary standpoint (chimps can't do it)

HEDONIC ADAPTATION

- After a while, **people tend to revert back to a baseline of happiness (good or bad events don't affect your happiness, long-term, as much as you think)**
- “We think, ‘I'll get this job and be happy forever.’ We have this hypothesis as to how happy we'll be, but we have a baseline we return to and it doesn't take long to get back to it.” – *Laurie Santos*
- This leads to continued dissatisfaction stemming from a mismatch between our prediction of how happy we thought we'd be and how happy we actually end up being

LAURIE'S TAKEAWAY FROM ALL THE RESEARCH?

- **“Our mind lies to us about what we think will make us happy and we’re missing out” – Laurie Santos**
- If you know the science, you can change things in your life to take control of your happiness

ANSWER THE FOLLOWING QUESTIONS:

- HOW DO PEOPLE EXPRESS HAPPINESS IN DIFFERENT CULTURES?
- ACCORDING TO THE SPEAKER, IS IT POSSIBLE TO BE HAPPY ALL THE TIME?
- DOES HAPPINESS LEVEL EFFECT ON YOUR FUTURE INCOME?
- DID YOUR HAPPINESS PREDICTION MAKE YOU REALLY HAPPY?
- WHAT ARE THE SEVEN ACTIVITIES OF “HAPPINESS HUB”?
- THAT IS THE LEAST UNHAPPY COUNTRY IN THE WORLD? WHY?
- HOW DO SOCIAL MEDIA INFLUENCE OUR HAPPINESS LEVEL?
- WHAT IS COVERED IN THE “WORLD HAPPINESS REPORT”?
- DOES HAPPINESS LEVEL INFLUENCE POLITICAL LIFE OF THE COUNTRY? IS YES, HOW?
- DO YOU KNOW? WHAT WOULD MAKE YOU HAPPY? IF NO, WOULD YOU LIKE TO TAKE A “HAPPINESS COURSE” IN YOUR UNIVERSITY?

The Culture Quiz

By Andy Molinsky (<http://www.andymolinsky.com/culture-quiz/>)

1. In which country are people generally most comfortable giving direct, negative feedback to colleagues at work?
  - ✓ Brazil
  - ✓ Japan
  - ✓ Germany

2. In which culture would you most typically see “high fives” at the office?
  - ✓ Great Britain
  - ✓ USA
  - ✓ Korea

3. In which culture are you most likely to go out drinking with your boss?
  - ✓ Germany
  - ✓ France
  - ✓ Japan

4. In which of these cultures are you most likely to share personal information with colleagues at work?
  - ✓ Brazil
  - ✓ Germany
  - ✓ Korea

5. In which culture are people most likely to directly critique a boss’ idea?
  - ✓ France
  - ✓ Israel

6. In which culture do people eat the most crepes?
- ✓ China
  - ✓ France
  - ✓ USA
7. In which of the following countries are people most comfortable, in general, promoting themselves to people they don't know? For example networking events and such.
- ✓ England
  - ✓ USA
  - ✓ Mexico
8. Where are you most likely to find a very "top down," hierarchical boss?
- ✓ USA
  - ✓ Mexico
  - ✓ Sweden
9. How likely would it be for a Japanese colleague to ask you about your age or how much money you make at a bar after hours in Japan?
- ✓ Pretty likely
  - ✓ Very unlikely
  - ✓ Depends
10. In which of the following cultures are modesty, self-control, and reserve key cultural values?
- ✓ Italy
  - ✓ China
  - ✓ USA

«COUNTRY-CAPITAL-LETTER» QUIZ

There are **195 nations** officially recognized as independent countries in the world, each with its own capital city. *Check out the list of every independent nation and its capital. Mind the spelling!*

1. Afghanistan: Kabul	31.Canada: Ottawa
2. Albania: Tirana	32.Cape Verde: Praia
3. Algeria: Algiers	33.Central African Republic: Bangui
4. Andorra: Andorra la Vella	34.Chad: N'Djamena
5. Angola: Luanda	35.Chile: Santiago
6. Antigua and Barbuda: Saint John's	36.China: Beijing
7. Argentina: Buenos Aires	37.Colombia: Bogota
8. Armenia: Yerevan	38.Comoros: Moroni
9. Australia: Canberra	39.Congo, Republic of the: Brazzaville
10.Austria: Vienna	40.Congo, Democratic Republic of the: Kinshasa
11.Azerbaijan: Baku	41.Costa Rica: San Jose
12.The Bahamas: Nassau	42.Cote d'Ivoire: Yamoussoukro (official); Abidjan (de facto)
13.Bahrain: Manama	43.Croatia: Zagreb
14.Bangladesh: Dhaka	44.Cuba: Havana
15.Barbados: Bridgetown	45.Cyprus: Nicosia
16.Belarus: Minsk	46.Czech Republic: Prague
17.Belgium: Brussels	47.Denmark: Copenhagen
18.Belize: Belmopan	48.Djibouti: Djibouti
19.Benin: Porto-Novo	49.Dominica: Roseau
20.Bhutan: Thimphu	50.Dominican Republic: Santo Domingo
21.Bolivia: La Paz (administrative); Sucre (judicial)	51.East Timor (Timor-Leste): Dili
22.Bosnia and Herzegovina: Sarajevo	52.Ecuador: Quito
23.Botswana: Gaborone	53.Egypt: Cairo
24.Brazil: Brasilia	54.El Salvador: San Salvador
25.Brunei: Bandar Seri Begawan	55.Equatorial Guinea: Malabo
26.Bulgaria: Sofia	56.Eritrea: Asmara
27.Burkina Faso: Ouagadougou	57.Estonia: Tallinn
28.Burundi: Gitega (changed from Bujumbura in December 2018)	58.Ethiopia: Addis Ababa
29.Cambodia: Phnom Penh	59.Fiji: Suva
30.Cameroon: Yaounde	60.Finland: Helsinki

61. France: Paris
62. Gabon: Libreville
63. The Gambia: Banjul
64. Georgia: Tbilisi
65. Germany: Berlin
66. Ghana: Accra
67. Greece: Athens
68. Grenada: Saint George's
69. Guatemala: Guatemala City
70. Guinea: Conakry
71. Guinea-Bissau: Bissau
72. Guyana: Georgetown
73. Haiti: Port-au-Prince
74. Honduras: Tegucigalpa
75. Hungary: Budapest
76. Iceland: Reykjavik
77. India: New Delhi
78. Indonesia: Jakarta
79. Iran: Tehran
80. Iraq: Baghdad
81. Ireland: Dublin
82. Israel: Jerusalem*
83. Italy: Rome
84. Jamaica: Kingston
85. Japan: Tokyo
86. Jordan: Amman
87. Kazakhstan: Astana
88. Kenya: Nairobi
89. Kiribati: Tarawa Atoll
90. Korea, North: Pyongyang
91. Korea, South: Seoul
92. Kosovo: Pristina
93. Kuwait: Kuwait City
94. Kyrgyzstan: Bishkek
95. Laos: Vientiane
96. Latvia: Riga
97. Lebanon: Beirut
98. Lesotho: Maseru
99. Liberia: Monrovia
100. Libya: Tripoli
101. Liechtenstein: Vaduz
102. Lithuania: Vilnius
103. Luxembourg: Luxembourg
104. Macedonia: Skopje
105. Madagascar: Antananarivo
106. Malawi: Lilongwe
107. Malaysia: Kuala Lumpur
108. Maldives: Male
109. Mali: Bamako
110. Malta: Valletta
111. Marshall Islands: Majuro
112. Mauritania: Nouakchott
113. Mauritius: Port Louis
114. Mexico: Mexico City
115. Micronesia, Federated States of:
Palikir
116. Moldova: Chisinau
117. Monaco: Monaco
118. Mongolia: Ulaanbaatar
119. Montenegro: Podgorica
120. Morocco: Rabat
121. Mozambique: Maputo
122. Myanmar (Burma): Rangoon
(Yangon); Naypyidaw or Nay Pyi Taw
(administrative)
123. Namibia: Windhoek
124. Nauru: no official capital; government
offices in Yaren District
125. Nepal: Kathmandu
126. Netherlands: Amsterdam; The Hague
(seat of government)
127. New Zealand: Wellington
128. Nicaragua: Managua
129. Niger: Niamey
130. Nigeria: Abuja
131. Norway: Oslo
132. Oman: Muscat
133. Pakistan: Islamabad

134. Palau: Melekeok
135. Panama: Panama City
136. Papua New Guinea: Port Moresby
137. Paraguay: Asuncion
138. Peru: Lima
139. Philippines: Manila
140. Poland: Warsaw
141. Portugal: Lisbon
142. Qatar: Doha
143. Romania: Bucharest
144. Russia: Moscow
145. Rwanda: Kigali
146. Saint Kitts and Nevis: Basseterre
147. Saint Lucia: Castries
148. Saint Vincent and the Grenadines:
Kingstown
149. Samoa: Apia
150. San Marino: San Marino
151. Sao Tome and Principe: Sao Tome
152. Saudi Arabia: Riyadh
153. Senegal: Dakar
154. Serbia: Belgrade
155. Seychelles: Victoria
156. Sierra Leone: Freetown
157. Singapore: Singapore
158. Slovakia: Bratislava
159. Slovenia: Ljubljana
160. Solomon Islands: Honiara
161. Somalia: Mogadishu
162. South Africa: Pretoria
(administrative); Cape Town
(legislative); Bloemfontein (judiciary)
163. South Sudan: Juba
164. Spain: Madrid
165. Sri Lanka: Colombo; Sri
Jayewardenepura Kotte (legislative)
166. Sudan: Khartoum
167. Suriname: Paramaribo
168. Swaziland: Mbabane
169. Sweden: Stockholm
170. Switzerland: Bern
171. Syria: Damascus
172. Taiwan: Taipei
173. Tajikistan: Dushanbe
174. Tanzania: Dar es Salaam; Dodoma
(legislative)
175. Thailand: Bangkok
176. Togo: Lome
177. Tonga: Nuku'alofa
178. Trinidad and Tobago: Port-of-Spain
179. Tunisia: Tunis
180. Turkey: Ankara
181. Turkmenistan: Ashgabat
182. Tuvalu: Vaiaku village, Funafuti
province
183. Uganda: Kampala
184. Ukraine: Kyiv
185. United Arab Emirates: Abu Dhabi
186. United Kingdom: London
187. United States of America:
Washington, D.C.
188. Uruguay: Montevideo
189. Uzbekistan: Tashkent
190. Vanuatu: Port-Vila
191. Vatican City (Holy See): Vatican City
192. Venezuela: Caracas
193. Vietnam: Hanoi
194. Yemen: Sanaa
195. Zambia: Lusaka
196. Zimbabwe: Harar

LIST OF INTERNATIONAL ORGANISATIONS AND THEIR ABBREVIATION

*The organizations with an international membership, scope, or presence, then that organisation is called International Organization. These organizations might be label as International non-governmental organizations (INGOs), Inter-governmental Organisation, non-governmental organizations (NGOs) that operate internationally.

INTERNATIONAL ORGANISATION	ABBREVIATION	TASKS
United Nation	UN	UN is committed to maintaining international peace and security; developing friendly relations among nations; promoting social progress, better living standards and human rights.
United Nations High Commissioner for Refugees	UNHCR	It protects refugees
United Nations Conference on Trade and Development	UNCTAD	This body deals with trade, investment and development issues.
United Nations Development Programme	UNDP	It works to eradicate poverty and reduce inequalities through the sustainable development of nations, in more than 170 countries and territories.
United Nations Environment Programme	UNEP	Coordinates the organization's environmental activities and assists developing countries in implementing environmentally sound policies and practices.

World Food Programme	WFP	Promotes food security
United Nations International Drug Control Programme	UNIDCP	Deals with illicit trafficking and drug abuse
International Court of Justice	ICJ	It settles legal disputes between member states and gives advisory opinions to authorized UN organs and specialized agencies.
Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty	CTBT	Treaty banning all the nuclear explosions
United Nations Children's Education Fund	UNICEF	UNICEF works across 190 countries and territories to reach the most disadvantaged children and adolescents and to protect the rights of every child
United Nations Population Fund	UNFPA	Works towards a safer pregnancy and childbirth ADVERTISEMENT
United Nations University	UNU	UNU contributes, through research and education, to efforts to resolve pressing global problems of human survival, development and welfare.
United Nations Research Institute for Social Development	UNRISD	Its main aim is developing the world, working in collaboration with national research teams from local universities and research institutes.
United Nations Institute	UNIDIR	Its main task is to inform States and the global

for Disarmament Research		community on questions of international security and to assist with disarmament efforts so as to facilitate progress toward greater security and economic and social development for all.
Food and Agriculture Organisation of the United Nations	FAO	The main aim is to defeat hunger internationally.
International Development Association	IDA	It is an international financial institution which offers concessional loans and grants to the world's poorest developing countries.
International Finance Corporation	IFC	The International Finance Corporation is an international financial institution that offers investment, advisory, and asset-management services to encourage private-sector development in developing countries.
International Monetary Fund	IMF	Aim is to foster global monetary cooperation, secure financial stability, facilitate international trade, promote high employment and sustainable economic growth, and reduce poverty around the world
International Telecommunication Union	ITU	ITU is the United Nations specialized agency for information and communication technologies
United Nations Educational, Scientific and Cultural	UNESCO	UNESCO encourages international peace and universal respect for human rights by promoting collaboration among nations.

Organisation		
International Bureau of Education	IBE	It encourages a high standard of business and ethics
World Health Organisation	WHO	Promotes public health internationally
World Intellectual Property Organisation	WIPO	Its main aim is to encourage creative activity, to promote the protection of intellectual property throughout the world
World Meteorological Organisation	WMO	WMO is dedicated to international cooperation and coordination on the state and behaviour of the Earth's atmosphere, its interaction with the land and oceans, the weather and climate it produces, and the resulting distribution of water resources.
World Trade Organisation	WTO	Deals with global rules of trade
International Criminal Court	ICC	It has the authority internationally to prosecute criminals
European Union	EU	It allows the free flow of goods and people, except for random spot checks for crime and drugs. The EU transmits state-of-the-art technologies to its members.
European Commission	EC	Responsible for proposing legislation, implementing decisions, upholding the EU treaties and managing the day-to-day business of the EU.

European Investment Bank	EIB	EIB uses its financing operations to bring about European integration and social cohesion.
Council of Europe	CoE	It is Europe's highest humans rights council.
Commonwealth of Independent States	CIS	The CIS encourages cooperation over economic, political and military aspects and has certain powers possessing coordinating in trade, finance, lawmaking and security. It has also promoted cooperation on cross-border crime prevention.
Asian Development Bank	ADB	It is an international development finance institution dedicated to reducing poverty in Asia and the Pacific through loans
Association of South-East Asian Nations	ASEAN	It is a regional grouping that promotes economic, political, and security cooperation among its ten members ADVERTISEMENT
World Tourism Organization	UWTO	Responsible for the promotion of responsible, sustainable and universally accessible tourism.

**ПРИКЛАДИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTI
ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТУ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ**

Work in groups. Match names of the countries to the corresponding business customs.

International etiquette: make / break a deal

<p>SOUTH KOREA</p>	<p>It is common in XXX to expect their guests to engage in <i>Noraebang</i>, or karaoke. If you join your Korean colleagues for dinner, you might find yourself at a karaoke establishment, and you will be expected to sing.</p> <p>Don't worry if you're not a great singer, though. These karaoke establishments generally have private rooms, and it will just be your group that you have to perform in front of. XXX will also often skip songs after the first verse and chorus to get through more karaoke during their allotted time.</p>
<p>FRANCE</p>	<p>If you don't speak XXX language, that's OK, but you are expected to apologize for your lack of fluency before engaging in further conversation. If you don't have time to learn XXX language before doing business there, learning a few phrases or greetings can serve as a show of good faith.</p> <p>Also, be prepared for lengthy meals in XXX. Lunch can last up to two hours long.</p>
<p>GERMANY</p>	<p>XXX often respect direct communication and err on the side of being blunt in business dealings. The more straightforward, the better when in XXX. It's also wise to remain serious and devoid of humor, as jokes are not appreciated in a business context.</p>
<p>ITALY</p>	<p>Don't expect to get down to brass tacks with XXX. In XXX, business is often personal and relationship driven, so expect to spend a</p>

	<p>significant amount of time getting to know your Italian business partners and developing a relationship with them. If you relax and put business on the backburner instead of focusing your efforts on forming a foundation based on trust and friendly communication, you'll find more success in Italy than a hard-driving, all-business, all-the-time approach.</p>
<h2>AUSTRALIA</h2>	<p>Set your alarm early when doing business in XXX. Punctuality is absolutely key when meeting to discuss business. If you're not going to be precisely on time, then you should arrive a bit early. Otherwise, you could be perceived as rude or unorganized by your hosts.</p> <p>Don't lose a deal because you were five minutes late. While that might be acceptable in the various countries, it will certainly be noticed when you're down under.</p>
<h2>RUSSIA</h2>	<p>Being on time to a business meeting in XXX is of the utmost importance. At least for one party, that is. While some people are expected to arrive not a second after the meeting's scheduled time, XXX may show up as late as they desire and are unapologetic about it. The move is designed to test the patience of their foreign counterparts.</p>
<h2>CHINA</h2>	<p>People working in XXX better have a gift ready when they show up for a business meeting.</p> <p>However, don't expect it to be eagerly accepted. In XXX, the customary tradition is that gifts are refused up to three times before being accepted. It is important to continue offering your present until it is finally taken.</p>
<h2>JAPAN</h2>	<p>While the business card has declined in importance in the U.S., that is far from the case in XXX. When doing business with the XXX, you should be armed with stacks of their business, which should be printed in both English and XXX.</p> <p>The business card is held in very high regard in XXX. When presenting your card, it is critical to pass it out with both hands, with the</p>

	<p>XXXside facing up. When receiving a business card, you should accept it with both hands and thank them while doing so. In addition, the business card should never be written on or played with during the meeting, as both are signs of disrespect.</p>
BRAZIL	<p>Expect a complete invasion of personal space if doing business in XXX. While it could be considered impolite in the U.S., in XXX it is customary to stand extremely close and use lots of physical contact while talking. While the normal reaction might be to back away, those who do risk losing out on a potential business relationship, since it is considered disrespectful.</p>
UNITED ARAB EMIRATES	<p>Left-handers may have some trouble doing business in the XXX. In Middle Eastern countries, the left hand is considered unclean and used strictly for bodily hygiene. It is important to eat, shake hands and pass documents with the right hand only. Using the left hand to do any of those activities is a serious insult.</p>
INDIA	<p>When at a business dinner in XXX, you better be careful what they order. Those looking to make a good impression should refrain from digging into a juicy steak or hamburger during the dinner. Since the cow is considered a sacred animal in India, some can consider it a sign of disrespect to order any type of beef dish – or wear any type of leather – during a meeting or dinner.</p>
SPAIN	<p>While deadlines are usually considered firm dates in the U.S., the same can't be said in XXX. In XXX, deadlines are viewed more as a guideline and not something that is frowned upon if missed. You shouldn't be insulted by this, but instead should schedule potential delays into any timelines.</p>
FINLAND	<p>While some people are used to doing business in plenty of locations outside the office – restaurants, golf courses, etc. – they probably</p>

	<p>aren't as comfortable holding a meeting in a sauna.</p> <p>In XXX, enjoying a relaxing sauna is an honored tradition. To help build the relationship, you shouldn't decline the invite, as it is considered a sign of hospitality and that the meeting is headed in a positive direction.</p>
<h1>BELGIUM</h1>	<p>Be prepared to spend some time just saying hello and goodbye when in business meetings in XXX. While a handshake will suffice as a greeting in the U.S., the XXX prefer the kiss — or the "air kiss," to be more precise.</p> <p>While strangers will shake hands at first, XXX business professionals greet each other with three air kisses once a relationship has been established. Protocol calls for the kisses to be given on the right cheek, then the left cheek and back to the right cheek. Not giving the kisses, or not following the right order when giving them, are both considered disrespectful when dealing with XXX.</p>
<h1>UNITED KINGDOM</h1>	<p>When doing business with XXX professionals, you shouldn't feel as if a game of charades is breaking out when the XXX start tapping their nose. Rather than a fun game, the tapping indicates that what is about to be discussed is private and confidential. It is important to look for that signal, or you risk sharing something the XXX had intended to keep secret from others.</p>

Test assignment

1. Дайте визначення терміну «лакуна» та наведіть приклади.
2. Дайте визначення терміну «реалія» та наведіть приклади.
3. Надайте визначення терміну «білінгвізм». Які види білінгвізму ви знаєте?
4. Що таке емпатія? Як виявляється емпатійність у фаховій перекладацькій діяльності?
5. Які норми професійної етики перекладача ви знаєте? Чому важливо їх дотримуватись?
6. Надайте повну назву наступних аббревіатур та їх переклад українською мовою: *UNESCO, WTO, WHO, EU, BBC, NATO, IMF, ICC, UNO, OSCE, EBRD, CIS, AIDS, NASA*.
7. Перекладіть назви наступних країн англійською мовою та вкажіть столицю: Молдова, Таджикистан, Катар, Уругвай, Абхазія, Чехія, Португалія, Туніс, Нідерланди, Ангола, Бруней, Грузія, Швеція, Ефіопія, Ісландія, Лівія, Мальта, Судан.
8. Занотуйте наступні дати та відтворіть їх англійською мовою: 12. 09. 1992, 30. 01. 1683, 17. 07. 2020, 08. 11. 1639, 22. 03. 1264, 09. 05. 601, 27. 05. 2014, 03. 03. 1008.
9. Прослухайте номери телефонів співрозмовників та їх посади, потім відтворіть їх українською мовою:
  - a. +44-876-047-96-55 *John D. Rockefeller, CEO*
  - b. +38-098-735-11-98 *Jacqueline Parkinson, Chief Information Officer*
  - c. +44-709-298-05-85 *Michelle Odenn, Finance Director*
  - d. +78-732-875-88-13 *Adam O'Brian, Director Design Engineering*
  - e. +44-632-564-21-64 *Emily Finewill, Head of Criminal Law Department*
  - f. +65-875-209-87-35 *Samuel Nicklaw, Senior Manager*
  - g. +44-409-228-27-05 *Oref Tin, Chief Audit Executive*
10. Назвіть автора та надайте український еквівалент назвам наступних світових шедеврів: *Divine Comedy, The Great Gatsby, Faust, Pride and Prejudice, The Creation of Adam, Vanity Fair, Return of the Prodigal Son, The Mona Lisa, The Last Supper, Beowulf, The Canterbury Tales*.
11. Запропонуйте адекватний переклад словосполучень латинської мови, що часто вживаються у діловій комунікації: *Ad hoc, A priori, A posteriori, Aurea mediocritas, Honoris causa, Modus vivendi, Per capita, Sine qua non*.
12. Перекладіть наступні вигуки та наведіть приклади їх використання: *Argh / Augh! Duh! Eh? / Huh? Humph / Harumph. Muahaha / Mwahaha / Bwahaha. Oops.*

Shh / Hush / Shush. Yay!

13. Запропонуйте адекватний переклад наступних речень з географічними реаліями:

- *The High Bridge, spanning the Harlem River and connecting Manhattan to the Bronx, is the oldest bridge in New York City.*
- *As for family values, Fisherman's Wharf in San Francisco has a painted area for buskers, first come first served.*
- *Developers, corporations, educators and others have pumped about \$5 billion into the city's downtown, also called the Golden Triangle, over the last decade, according to the Pittsburgh Downtown Partnership.*
- *The rocket landed instead of putting a hole in the ship or tipping over," Musk told reporters at the Kennedy Space Center a short time later.*
- *The goal is to serve food in its Delta One cabin on international flights from Kennedy International Airport that is as just as good as the food set on the table in Union Square's restaurants.*

14. Запропонуйте адекватний переклад наступних речень з реаліями публіцистичного дискурсу:

- *The stairs up to the second level land in a loft, which is bright with natural light and spacious enough to be designed as a playroom, studio or lounge.*
- *An estimated 150 teens participated in a violent October flash mob on Temple University's North Philadelphia campus that was organized over Instagram, 50 police said.*
- *"We're typically people who would never be where we are if a headhunter had come to find us."*
- *There was a murder on Downing Street 11, police is still investigating the crime.*

15. Запропонуйте адекватний переклад наступних біблійських висловів: *The apple of the eye, Man shall not live by bread alone, Render unto Caesar the things that are Caesar's, and unto God the things that are God's, The golden calf, Colossus with feet of clay, Forbidden fruit, At the eleventh hour, The promised land, Vanity of vanities, The Ten Commandments.*

16. Перекладіть часто вживані фрази, що застосовуються під час прощання; враховуйте прагматику реципієнта: *Catch you later! Have a good one! So long! See you in a bit! I gotta hit the road / I gotta head out! See you later, alligator! - In a while, crocodile!*

17. Порівняйте наведені лексичні одиниці британського та американського варіантів англійської, запропонуйте переклад українською мовою:

- a. *Aubergine (BE) – eggplant (AE)*
- b. *Milliard (BE) – billion (AE)*
- c. *Lift (BE) – elevator (AE)*
- d. *Repair (BE) – fix (AE)*
- e. *Queue (BE) – line (AE)*
- f. *Pavement (BE) – sidewalk (AE)*
- g. *To book (BE) – to reserve (AE)*
- h. *Postal code (BE) – zip code (AE)*
- i. *Hoover (BE) – vacuum cleaner (AE)*
- j. *Post(BE)–mail(AE)*
- k. *Underground (BE) – subway (AE)*

18. Перекладіть англійські компліменти, враховуючи їх лінгвокультурологічні особливості: *I like the way your mind works! When I'm not with you, I want to tear my face off my skull! Your smile is so serene. Makes me forget my worries! Time becomes non-existent when I'm with you! You are my stronghold! I love what you do, it's so meaningful!*
19. Запропонуйте варіанти перекладу наступних висловлювань англійського молодіжного сленгу: *I feel your nuts. That's how we roll. Potato quality. Me time. To go batman. To keep it https. You are a wantrepreneur. Stop being such an appoholic.*
20. Перекладіть англійські тости, враховуючи їх лінгвокультурологічні особливості: *Bottomsup! Down the match! Good luck, good health and much happiness throughout the year! Love 'N joy on Christmas! Here's to our friendship! I lift my glass to our charming ladies!*

**Приклади завдань для виявлення рівня сформованості комунікативно-
конструктивного компоненту комунікативної культури майбутніх
перекладачів**

You will hear Celeste Headlee (@CelesteHeadlee) is a journalist, opera singer, and writer (author of We Need to Talk: How to Have Conversations That Matter) talking about the Dying art of conversation. Fill in the missing information, than compare your answers with the partner.

Celeste Headlee on The Dying Art of Conversation

(<https://podcastnotes.org/2019/02/07/headlee/>)

1. Writing for eyeballs (which people read) is quite different from _____
(which people listen to).
2. When writing for the ear, the prose has to be much _____.
3. “You’re trying _____ so it can be easily understood by the brain”.
4. A thought on interviewing: “If the _____ is good, they’re asking questions in a way that allows the other person to shine”.
5. What makes for a good conversation?
  - a. _____.
  - b. _____.
6. The best model for a good conversation is _____. Since you can’t throw more than you catch – it’s an even balance, just like a conversation should be an even balance between _____.
7. “_____ is the enemy of innovation”. Our best ideas come during times of _____.

8. _____ is really hard for humans because evolutionarily, we don't really need to listen well (our survival more so depends on how successful we are at being loud to get the attention of an adult who will help us).
9. For other species though, the ability to listen well is actually a _____.
10. Don't listen to reply, listen to _____ and _____.
11. "In everyday life, even when you're not interviewing someone, the ability to see the world through their eyes... _____ that creates within you is a necessary component to having a really _____" – Shane.
12. A conversation tip – try not to equate _____ with someone else's
13. _____ released a study a few years back finding that talking about ourselves activated the same areas of the brain as _____ and _____.

**Приклади завдань для виявлення рівня сформованості комунікативно-
конструктивного компоненту комунікативної культури майбутніх
перекладачів**

Методика вивчення мотивів навчальної діяльності

(за М. Лук'яною, Н. Калініною)

АНКЕТА

Дата _____

Прізвище, ім'я _____

*Уважно прочитайте кожне незакінчене речення і всі варіанти відповідей до нього.
Підкресліть два варіанти відповідей, які збігаються з Вашою думкою.*

I

1. Навчання і знання необхідні мені для...

- А) подальшого життя
- Б) вступу до ВНЗ, подальшої освіти
- В) мого загального розвитку, вдосконалення
- Г) майбутньої професії
- Д) орієнтування в суспільстві (взагалі в житті)
- Е) побудови кар'єри
- Ж) отримання стартової кваліфікації та влаштування на роботу

2. Я б не вчився, якби не...

- А) було навчального закладу
- Б) не було необхідності в цьому
- В) не вступ ВНЗ і майбутнє життя
- Г) відчував, що це треба
- Д) думав про те, що буде далі

3. Мені подобається, коли мене хвалять за...

- А) знання
- Б) успіхи у навчанні
- В) хорошу успішність і добре зроблену роботу
- Г) здібності і розум
- Д) працелюбність та працездатність
- Е) хороші оцінки

II

4. Мені здається, що мета мого життя...

- А) отримати освіту

- Б) створити сім'ю
- В) зробити кар'єру
- Г) у розвитку і вдосконаленні
- Д) бути щасливим
- Е) бути корисним
- Ж) взяти гідну участь в еволюційному процесі людства
- З) поки не визначена

5. Моя мета на занятті...

- А) отримання інформації
- Б) одержання знань
- В) спробувати зрозуміти і засвоїти якомога більше
- Г) вибрати для себе необхідну інформацію
- Д) уважно слухати викладача
- Е) отримати гарну оцінку
- Ж) поспілкуватися з друзями

6. При плануванні своєї роботи, я...

- А) обмірковую її, вникаю в умови
- Б) спочатку відпочиваю
- В) намагаюся робити всі старанно
- Г) виконую найскладніше спочатку
- Д) намагаюся зробити її якомога швидше

III

7. Найцікавіше на занятті...

- А) обговорення цікавого мені питання
- Б) маловідомі факти
- В) практика, виконання завдань
- Г) цікаве повідомлення викладача
- Д) діалог, обговорення, дискусія
- Е) отримати оцінку «відмінно»
- Ж) спілкування з друзями

8. Я вивчаю матеріал сумлінно, якщо...

- А) він мені дуже цікавий
- Б) він мені потрібен
- В) мені потрібна хороша оцінка
- Г) намагаюся завжди

- Д) змушують мене
- Е) у мене гарний настрій

9. Мені подобається виконувати завдання, коли...

- А) їх мало і вони не важкі
- Б) коли я знаю, як їх робити і в мене все виходить
- В) вони мені потрібні
- Г) вони вимагають ретельності
- Д) відпочину після уроків у навчальному закладі та додаткових занять
- Е) у мене є настрій
- Ж) матеріал або завдання цікаві
- З) завжди, так як це необхідно для глибоких знань

IV

Вчитися краще мене спонукає...

- А) думка про майбутнє
- Б) конкуренція і думки про диплом
- В) совість, почуття обов'язку
- Г) прагнення отримати престижну освіту
- Д) відповідальність
- Е) батьки (друзі) або викладачі

11. Я більш активно працюю на уроках, якщо...

- А) очікую схвалення оточуючих
- Б) мені цікава виконувана робота
- В) мені потрібна оцінка
- Г) хочу дізнатися більше
- Д) хочу, щоб мене помітили
- Е) навчальний матеріал мені потрібен

12. «Хороші» оцінки – це результат...

- А) моєї напруженої праці
- Б) праці викладача
- В) підготовленості і розуміння теми
- Г) везіння
- Д) сумлінного ставлення до навчання
- Е) здібностей, таланту

V

13. Мій успіх у виконанні завдань на уроці залежить від...

- А) настрою і самопочуття
- Б) розуміння матеріалу
- В) везіння
- Г) підготовки, докладених зусиль
- Д) зацікавленості в хороших оцінках
- Е) уваги до пояснення викладача

14. Я буду активним на занятті, якщо...

- А) добре знаю тему і розумію матеріал
- Б) зможу впоратися
- В) майже завжди
- Г) не будуть лаяти за помилку
- Д) твердо впевнений у своїх успіхах
- Е) досить часто

15. Якщо який-небудь навчальний матеріал мені не зрозумілий (важкий для мене), то...

- А) нічого не задумую
- Б) вдаюся до допомоги інших
- В) мирюся з ситуацією
- Г) намагаюся розібратися в що б те не стало
- Д) сподіваюся, що потім зрозумію
- Е) згадую пояснення викладача і переглядаю записи на занятті

VI**16. Помилившись у виконанні завдання, я...**

- А) роблю його знову, виправляючи помилки
- Б) гублюся
- В) прошу допомоги
- Г) приношу вибачення
- Д) продовжую думати надзавданням
- Е) кидаю це завдання

17. Якщо я не знаю, як виконати яку-небудь дію, то я...

- А) звертаюсь за допомогою
- Б) кидаю його
- В) думаю і розмірковую
- Г) не виконую його, потім списую

- Д) звертаюся до підручника
 Е) засмучуюся і відкладаю його

18. Мені не подобається виконувати завдання, якщо вони вимагають...

- А) великого розумового напруження
 Б) занадто легкі, не вимагають зусиль
 В) зубріння і виконання за «шаблоном»
 Г) не вимагають кмітливості чи творчості
 Д) складні і великі
 Е) нецікаві, не вимагають логічного мислення

ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ

Запитання 1, 2, 3, що входять в 1-й змістовний блок діагностичної методики, відображають такий показник мотивації, як особистісний сенс учіння.

Запитання 4, 5, 6 входять у 2-й змістовний блок методики і характеризують здатність до цілепокладання.

3-й змістовний блок анкети (запитання 7, 8, 9) вказує на різні види мотивів.

КЛЮЧ ДЛЯ I, II, III ПОКАЗНИКІВ МОТИВАЦІЇ

Варіанти відповідей	Номери речень і бали, що їм відповідають								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
А)	4	0	5	5	3	5	3	3	0
Б)	5	4	2	4	5	1	3	3	3
В)	5	4	3	3	5	0	2	3	3
Г)	4	5	3	0	3	3	4	2	5
Д)	3	4	5	3	0	3	5	0	3
Е)	3	-	2	4	2	-	2	1	1
Ж)	3	-	3	4	1	-	1	-	3
З)	-	-	-	0	-	-	-	-	5
	I			II			III		
	Показники мотивації								

Кожен варіант відповіді в запитаннях наділений певною бальною вагою в залежності від того, який саме мотив проявляється у відповіді. А саме:

- зовнішній мотив – 0 балів;
- ігровий мотив – 1 бал;
- отримання оцінки – 2 бали;
- позиційний мотив – 3 бали;

- соціальний мотив – 4 бали;
- навчальний мотив – 5 балів.

Щоб виключити випадковість вибору і отримати більш об'єктивні результати, учням пропонується обрати два варіанти відповідей. Бали обраних варіантів відповідей додаються.

I, II, III – показники мотивації по сумі балів виявляють підсумковий її рівень. За оціночною таблицею можна визначити рівні мотивації за окремими показниками (I, II, III) і підсумковий рівень мотивації учіння.

Виділяються наступні підсумкові рівні мотивації учіння:

I - дуже високий рівень мотивації;

II - високий рівень мотивації учіння;

III - нормальний (середній) рівень мотивації учіння;

IV - знижений рівень мотивації учіння;

V - низький рівень мотивації учіння.

ОЦІНОЧНА ТАБЛИЦЯ ДО АНКЕТИ

Рівень мотивації	Показники мотивації			Сума балів підсумкового рівня мотивації	Рівень мотивації здобувача
	I	II	III		
I	26-29	24-28	24-28	72-85	Високий
II	21-25	18-23	18-23	55-71	
III	18-20	12-17	14-17	42-54	Достатній
IV	15-17	8-11	9-13	30-41	Низький
V	14-0	7-0	8-0	17-0	

Рівні мотивації за I блоком демонструють, наскільки сильним для учня є особистісний сенс вчення.

Рівні мотивації за II блоком свідчать про здатність до цілепокладання. Аналіз даних по кожному з цих показників дозволє зробити висновок про ефективність педагогічної діяльності в аспекті формування особистісного сенсу навчання, здатності до цілепокладання, допомагає зробити корекційні дії.

Оскільки III блок анкети виявляє спрямованість мотивації на пізнавальну чи соціальну сферу, то в поелементному аналізі, оцінивши характер обраних мотивів, можна отримати можливість побачити, які мотиви характерні для учнів. Для цього необхідно підрахувати частоту виборів усіх видів мотивів по всій вибірці учнів. Після цього визначити процентне співвідношення між видами мотивів і зробити висновок про переважаючі.

ТАБЛИЦЯ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПРОВІДНИХ МОТИВІВ

Варіанти відповідей	Номери речень		
	7	8	9
А)	п	п	з
Б)	п	п	п
В)	н	о	п
Г)	з	н	н
Д)	н	з	п
Е)	о	і	і
Ж)	і	-	п
З)	-	-	н
Умовні позначення мотивів			

Умовні позначення видів мотивів: н – навчальний мотив; с – соціальний мотив; п – позиційний мотив; о – оцінний мотив; і – ігровий мотив; з – зовнішній мотив

IV змістовний блок анкети (запитання 10, 11, 12) дозволяє виявити переважання в учнів внутрішньої або зовнішньої мотивації учіння.

Питання 13, 14, 15, що входять в V блок методики, характеризують такий показник мотивації, як прагнення учня до досягнення успіху в навчанні або уникнення невдачі. Реалізуються ці мотиви в поведінці учнів, які дозволять визначити питання VI змістовного блоку анкети (№ 16, 17, 18).

Варіанти відповідей, які вибрані учнями за трьома названими показниками (IV, V, VI), оцінюються з допомогою полярної шкали вимірювання в балах +5; - 5. Відповідей, в яких відображається внутрішня мотивація, прагнення до досягнення успіху в навчанні, реалізація в поведінці, нараховується +5 балів. Якщо відповіді свідчать про зовнішньої мотивації, про прагнення до уникнення невдачі і про пасивність поведінки, то вони оцінюються -5 балів.

Полярна шкала вимірювання дозволяє виявити переважання певних тенденцій у IV, V, VI показниках мотивації.

Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса*Інструкція учасникам дослідження:*

На кожен з нижчезазначених питань відповідайте "Так" або "Ні".

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час.
2. Я легко дратуюся, коли помічаю, що не можу па всі 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту.
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним з останніх.
5. Коли в мене два дні поспіль немає діла, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Але відношенню до себе я більш строгий, ніж по відношенню до інших.
8. Я більш доброзичливий, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то йотом суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. У процесі роботи я потребуую невеликих паузах для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.
13. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мої рішення більш твердими.
17. У мене легко викликати честолубство.
18. Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю те, що повинен був зробити зараз.
21. Треба покладатися тільки на самого себе.
22. У житті мало речей більш важливих, ніж гроші.
23. Завжди, коли мені треба буде виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менш честолубний, ніж багато інших.
25. У кінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Коли я розташований до роботи, я роблю се краще і кваліфікованішими, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть завзято працювати.
28. Коли у мене немає справ, я відчуваю, що мені не по собі.

29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якомога краще.
31. Мої друзі іноді вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від моїх колег.
33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не ладиться, я нетерплячий.
36. Я зазвичай звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає великі результати, ніж роботи інших.
38. Багато чого, за що я беруся, що не доводжу до кінця.
39. Я заздрю людям, які не завантажені роботою.
40. Я не заздрю тим, хто прагне до влади і положенню.
41. Коли я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти я йду аж до крайніх заходів.

Ключ

Ви отримали по 1 балу за відповіді "Так" на наступні питання: 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9,10, 14,15, 16,17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41.

Ви також отримали по 1 балу за відповіді "Ні" на питання 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39. Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються.

Результат

- Від 1 до 10 балів: низька мотивація до успіху;
- Від 11 до 16 балів: середній рівень мотивації до успіху;
- Від 17 до 20 балів: помірковано високий рівень мотивації;
- Понад 21 бал: занадто високий рівень мотивації до успіху.

Needs Analysis Questionnaire

Surname: _____

Name: _____

1. Why do you want to do an Interpreters' Communicative Culture course?

---

2. Do you see advantages in a course tailor-made for you? If so, what are they?

---

3. How much time will you regularly spend working on your English outside classes?

- 2 hours per week or less
- between 2 hours per week and 1 hour per day
- more than 1 hour per day

4. Think back to a useful and enjoyable training course you attended. What made that course so good for you?

---

5. What specific areas of English would you like to improve before you leave this course?

---

6. Order the skills that you need from 1 to 6. Number 1 is the most important and number 6 is the least important to you at this time. Please use each number only one time.

___ Reading

___ Writing

___ Listening

___ Speaking

___ Vocabulary

___ Pronunciation

7. What expectations do you have of your teacher/language coach?

Thank you for completing this questionnaire

FINAL TEST ASSIGNMENT

21. Дайте визначення поняття «комунікативна культура перекладача».
22. Дайте визначення терміну «лакуна» та наведіть приклади.
23. Дайте визначення терміну «реалія» та наведіть приклади.
24. Надайте визначення терміну «білінгвізм». Які види білінгвізму ви знаєте?
25. Що таке емпатія? Як виявляється емпатійність у фаховій перекладацькій діяльності?
26. Дайте визначення поняття «рефлексія». Які методи розвитку означеної якості ви знаєте?
27. Значення толерантності у фаховій діяльності перекладача.
28. Які норми професійної етики перекладача ви знаєте? Чому важливо їх дотримуватись?
29. Надайте повну назву наступних аббревіатур та їх переклад українською мовою: EMT, ENEA, EPA, EPU, ESRO, ESSA, FAO, FIDE, FIFA, FRS, G.F.T.U., GNI, GNP, GDP, MCC, MIS, MNE, MNC, MOD.
30. Перекладіть наступні географічні назви рідною мовою: Afghanistan, Cyprus, China, India, Iran, Iraq, Japan, North Korea, South Korea, The Maldives, Laos, Pakistan, Palestine, Mongolia, Singapore, Sri Lanka, Taiwan, Turkey, Thailand, Vietnam.
31. Занотуйте наступні дати та відтворіть їх англійською мовою: 25.06.1991, 30.07.1943, 17.07.2020, 09.09.1639, 22.03.1264, 09.05.601, 27.05.2014, 03.03.1008.
32. Перекладіть назви наступних літературних творів рідною мовою: The Canterbury Tales, Confessio Amantis, Piers Plowman, Le Morte d'Arthur (The Death of Arthur), Amoretti, Venus and Adonis, The Spanish Tragedy, Tamburlaine the Great, The Tragical History of Doctor Faustus, Euphues: The Anatomy of Wit, Arcadia, The Unfortunate Traveler, Paradise Lost, The Alchemist, Marriage a la Mode, The Conquest of Granada, The Pilgrim's Progress, Gulliver's Travels, Moral Essays, Moll Flanders, Pamela, Tom Jones, Shamela, The Expedition of Humphry Clinker, Tristan Shandy.
33. Прослухайте номери телефонів співрозмовників та їх посади, потім відтворіть їх українською мовою:
  - a. +44-876-047-96-55 *John D. Rockefeller, CEO*
  - b. +38-098-735-11-98 *Jacqueline Eastwood, Chief Information Officer*
  - c. +44-709-298-05-85 *Michelle Odenn, Finance Director*
  - d. +78-732-875-88-13 *Frenk O'Brian, Director Design Engineering*
  - e. +44-632-564-21-64 *Emily Finewill, Head of Criminal Law Department*

f. +65-875-209-87-35 *Samuel Freckwick, Senior Manager*

g. +44-409-228-27-05 *Oref Tinderhalm, Chief Audit Executive*

34. Назвіть автора та надайте український еквівалент назвам наступних світових шедеврів: *Divine Comedy, The Great Gatsby, Faust, Pride and Prejudice, The Creation of Adam, Vanity Fair, Return of the Prodigal Son, The Mona Lisa, The Last Supper, Beowulf, The Canterbury Tales.*
35. Запропонуйте адекватний переклад словосполучень латинської мови, що часто вживаються у діловій комунікації: *Ad hoc, A priori, A posteriori, Aurea mediocritas, Honoris causa, Modus vivendi, Per capita, Sine qua non.*
36. Перекладіть наступні вигукки та наведіть приклади їх використання: *Argh / Augh! Duh! Eh? / Huh? Humph / Harumph. Muahaha / Mwahaha / Bwahaha. Oops. Shh / Hush / Shush. Yay!*
37. Запропонуйте адекватний переклад наступних речень з географічними реаліями:
- 11) *The High Bridge, spanning the Harlem River and connecting Manhattan to the Bronx, is the oldest bridge in New York City.*
  - 12) *As for family values, Fisherman's Wharf in San Francisco has a painted area for buskers, first come first served.*
  - 13) *Developers, corporations, educators and others have pumped about \$5 billion into the city's downtown, also called the Golden Triangle, over the last decade, according to the Pittsburgh Downtown Partnership.*
  - 14) *The rocket landed instead of putting a hole in the ship or tipping over," Musk told reporters at the Kennedy Space Center a short time later.*
  - 15) *The goal is to serve food in its Delta One cabin on international flights from Kennedy International Airport that is as just as good as the food set on the table in Union Square's restaurants.*
  - 16) Запропонуйте адекватний переклад наступних речень з реаліями публіцистичного дискурсу:
  - 17) *The stairs up to the second level land in a loft, which is bright with natural light and spacious enough to be designed as a playroom, studio or lounge.*
  - 18) *An estimated 150 teens participated in a violent October flash mob on Temple University's North Philadelphia campus that was organized over Instagram, 50 police said.*
  - 19) *"We're typically people who would never be where we are if a headhunter had come to find us."*
  - 20) *There was a murder on Downing Street 11, police is still investigating the crime.*
38. Запропонуйте адекватний переклад наступних біблійських висловів: *The apple of one's eye, Man shall not live by bread alone, Render unto Caesar the*

things that are Caesar's, and into God the things that are God's, The golden calf, Colossus with feet of clay, Forbidden fruit, At the eleventh hour, The promised land, Vanity of vanities, The Ten Commandments.

39. Перекладіть часто вживані фрази, що застосовуються під час прощання; враховуйте прагматику реципієнта: *Catchyoulater! Have a good one!So long! See you in a bit!I gotta hit the road / I gotta head out!See you later, alligator! - In a while, crocodile!*
40. Порівняйте наведені лексичні одиниці британського та американського варіантів англійської, запропонуйте переклад українською мовою:
- a. *Aubergine (BE) – eggplant (AE)*
  - b. *Milliard (BE) – billion (AE)*
  - c. *Lift (BE) – elevator (AE)*
  - d. *Repair (BE) – fix (AE)*
  - e. *Queue (BE) – line (AE)*
  - f. *Pavement (BE) – sidewalk (AE)*
  - g. *To book (BE) – to reserve (AE)*
  - h. *Postal code (BE) – zip code (AE)*
  - i. *Hoover (BE) – vacuum cleaner (AE)*
  - j. *Post(BE)–mail(AE)*
  - k. *Underground (BE) – subway (AE)*
41. Перекладіть англомовні компліменти, враховуючи їх лінгвокультурологічні особливості: *I like the way your mind works! When I'm not with you, I want to tear my face off my skull! Your smile is so serene. Makes me forget my worries!Time becomes non-existent when I'm with you! You are my stronghold!I love what you do, it's so meaningful!*
42. Запропонуйте варіанти перекладу наступних висловлювань англомовного молодіжного сленгу: *I feel your nuts. That's how we roll. Potato quality. Me time. To go batman. To keep it https. You are a wantrepreneur. Stop being such an appoholic.*
43. Перекладіть англомовні тости, враховуючи їх лінгвокультурологічні особливості: *Bottomsup! Down the match! Good luck, good health and much happiness throughout the year! Love 'N joy on Christmas! Here's to our friendship! I lift my glass to our charming ladies!*

Додаток Т

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Макарова К. Г. Використання ігрових технологій у процесі формування культури ділового спілкування майбутніх перекладачів / К. Г. Макарова // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія педагогіка та психологія. Том 1 (9) 2015 – Дніпропетровськ, 2015. С. 253-257.
2. Завізіон К. Г., Сапожников С. В. Формування комунікативної культури студентів-філологів засобами інтерактивних форм проведення занять / К. Г. Завізіон, С. В. Сапожников // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» - Додаток 1 до Вип. 36, Том VII (67): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2016. – С. 341-349.
3. Завізіон К. Г. Інтегрований підхід до формування комунікативної культури майбутніх перекладачів / К. Г. Завізіон // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип. 258. Т. 20. Педагогіка. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – С. 112-115.
4. Завізіон К. Г. Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів / К. Г. Завізіон // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Вип. 26. Том 1. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – С. 137-142.

5. Статті у закордонних виданнях

6. Zavizion K. Communicative culture as a key element of future interpreter's professional training / K. Zavizion // *Science and Education a New Dimension/ Pedagogy and Psychology*, VII (84), Issue: 207, 2019 Nov. Budapest, 2019. P. 54-58.
7. Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації
8. Makarova K. Key Aspects of Translation Quality Assessment within the Frameworks of University Education / K. Makarova // *Зміст підготовки перекладачів та сечасні вимоги професії: матеріали науково-практичної конференції – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – С. 34-35.*
9. Макарова К. Г. Використання відеоматеріалів у процесі фахової підготовки перекладачів / К. Г. Макарова // *Сучасні соціо-економічні системи та проблеми освітології: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих вчених. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2015. – С. 130-131.*
10. Завізіон К. Г. Основні підходи до формування комунікативної культури майбутніх перекладачів / К. Г. Завізіон // *Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи: IV Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених: тези доповідей, Дніпропетровськ 31 березня 2016 р. – Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. – С. 69-70.*
11. Zavizion K. Communicative Activities in Future Interpreters' Training / K. Zavizion // *Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Дніпро, 7 жовтня 2016 р. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. – С. 25.*
12. Zavizion K. Translation & Interpretation Studies in Ukraine: Historical Aspect / K. Zavizion // *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Інтердисциплінарні виміри / [редактори-упорядники: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. – Конін – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг: Посвіт, 2019. – С. 69-70.*

Додаток У.

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

УНІВЕРСИТЕТ
імені
АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

ALFRED NOBEL
UNIVERSITY

вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, Україна, 49000
тел. +38 (056) 370-36-26, fax.: +38 (0562) 31-20-33
e-mail: info@duan.edu.ua, www.duan.edu.ua

18, Sicheslavs'ka Naberezhna Str., Dnipro, 49000, Ukraine
tel.: +38 (056) 370-36-26, fax.: +38 (0562) 31-20-33
e-mail: info@duan.edu.ua, www.duan.edu.ua

№ 351/1 від 24.06.2020

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ЗАВІЗІОН Катерини Геннадіївни
на тему «Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з галузі знань «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю «Теорія і методика професійної освіти»**

Результати дисертаційного дослідження К. Г Завізіон було впроваджено у процес підготовки 310 здобувачів першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальності 035 Філологія (Переклад (англійська)) у ВНЗ Університет імені Альфреда Нобеля у 2016-2020 навчальних роках.

Особлива увага була приділена авторському спецкурсу «Комунікативна культура перекладача», метою якого є формування компонентів комунікативної культури майбутніх перекладачів, а саме, мотиваційно-ціннісного, світоглядного, комунікативно-конструктивного, особистісного, та феномену в цілому.

Викладачами університету було перевірено на практиці ефективність розробленого автором банку практичних завдань, кейсів, ігор (сюжетно-рольові, ситуативні, ділові), а також методичних матеріалів для проведення практичних занять, завдань для самостійної роботи здобувачів, інструктивних матеріали щодо їх виконання. Апробований комплекс діагностичних методик дозволив виявити наявний рівень сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів та визначити напрями її вдосконалення.

УНІВЕРСИТЕТ СЕРТИФІКОВАНО ТА АКРЕДИТОВАНО МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ
THE UNIVERSITY HAS BEEN CERTIFIED AND ACCREDITED BY INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Констатуємо, що реалізація технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки забезпечує статистично значущу позитивну динаміку розвитку у фахівців з двостороннього перекладу зазначеної компетентності.

Критичний розгляд результатів дисертаційного дослідження К. Г. Завізіон дозволив дійти висновку, що вони є науково обґрунтованими та можуть надалі використовуватися у практичній діяльності закладів вищої освіти.

Довідку про впровадження результатів дослідження розглянуто й ухвалено на засіданні кафедри англійської філології та перекладу Університету імені Альфреда Нобеля (протокол № 8 від 10.06.2020).

**ПРОРЕКТОР ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

І.С. ШКУРА

**ЗАВІДУВАЧ КАФЕДРИ
АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

Н.В. ЗІНУКОВА

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, Полтавська обл., 39600, т./ф. (0536) 75-81-86, т.75-83-89
e-mail: office@kdu.edu.ua, www.kdu.edu.ua, ЄДРПОУ 05385631

30.06.20 № 82-10/578

на № _____

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Завізіон Катерини Геннадіївни

на тему «Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з галузі знань «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю «Теорія і методика професійної освіти»

Протягом семестру 2019-2020 н.р. навчальні матеріали дисертаційного дослідження Завізіон К. Г. було впроваджено у процес підготовки здобувачів першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальності 035 «Філологія» у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського.

Наукові дослідження авторки, її висновки та пропозиції становлять певний інтерес і були включені до змісту дисциплін «Теорія перекладу», «Практика перекладу основної іноземної мови», «Методика викладання перекладу у вищій школі», «Основи теорії мовної комунікації», а також презентовано авторський спецкурс «Комунікативна культура перекладача», надані навчально-методичні матеріали для викладачів університету (кейси, проекти, вправи, рольові та ділові ігри), матеріали для діагностики та контролю. Зазначені навчально-методичні матеріали було реалізовано та перевірено викладачами кафедри перекладу у навчально-виховному процесі університету.

Запропонована методика Завізіон К. Г. впроваджувалася серед 40 здобувачів освітнього рівня «бакалавр» третього та четвертого року навчання та отримала позитивні результати щодо динаміки сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки.

Довідку про впровадження результатів дослідження розглянуто й ухвалено на засіданні кафедри перекладу (протокол № 10 від 25.05.2020).

В.о. зав. кафедри перекладу

Проректор

Т.В. Чрділелі

В.В. Костін

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

51001. м. Харків, провулок Пушталів, 7, тел/ факс (057) 732-46-30, e-mail hgpa@kharkov.com
 Розрахунковий рахунок UA248201720344290001000032413, UA408201720344281001200032413,
 UA678201720344291001300032413 Держказначейська служба України м.Київ
 ІПН 020172, Код 02125591

01.04.2020 № *01-13/355*

на № _____ від _____

ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
Завізіон Катерини Геннадіївни
на тему «Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх
фахової підготовки», поданого на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук
з галузі знань «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю «Теорія і методика професійної освіти»

Упродовж 2019/2020 н. р. матеріали дисертаційного дослідження Завізіон Катерини Геннадіївни було впроваджено в освітній процес підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Англійська мова) у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Наукові дослідження авторки, її висновки та пропозиції становлять певний інтерес і були включені до змісту дисциплін «Теорія та методика перекладу», «Культура специфіки англійських літератур», «Компаративна лінгвістика», «Літературна норма в сучасній мовній практиці фахівців», а також презентовано авторський спецкурс «Комунікативна культура перекладача», надані навчально-методичні матеріали для викладачів академії (кейси, проекти, вправи, рольові та ділові ігри), матеріали для діагностики та контролю. Зазначені навчально-методичні матеріали було реалізовано викладачами кафедри іноземної філології в освітньому процесі академії.

Запропонована методика Завізіон К.Г. упроваджувалася серед 48 здобувачів освітнього рівня «магістр» та отримала позитивні результати щодо динаміки сформованості комунікативної культури майбутніх учителів іноземної мови у процесі їх фахової підготовки.

Довідку про впровадження результатів дослідження розглянуто й ухвалено на засіданні кафедри іноземної філології (протокол № 14 від 02.06.2020).

Перший проректор

Лариса Петриченко

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

03056, м. Київ, пр-т Перемоги, 37; тел. (+38 044) 204-82-82 тел./факс (+38 044) 204-97-88
<http://www.kpi.ua> e-mail: mail@kpi.ua ЄДРПОУ 02070921

№
на № 44-10/381 від 27.05.2020

**ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Завізіон Катерини Геннадіївни

на тему «Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
з галузі знань «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю «Теорія і методика професійної освіти»

Навчальні матеріали дисертаційного дослідження К. Г. Завізіон було впроваджено у процес підготовки здобувачів першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальності 035 «Філологія (Переклад (французька))» у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» у 2019-2020 навчальному році.

Розробленими К. Г. Завізіон матеріалами було збагачено зміст дисциплін «Практичний курс перекладу», «Переклад та редагування фахових текстів», «Усний послідовний переклад».

Наукові нароби авторки, її висновки і пропозиції становлять певний інтерес і прийнятні для практичного використання в діяльності закладу, зокрема презентований й апробований на практиці авторський спецкурс «Комунікативна культура перекладача», надані навчально-методичні матеріали для викладачів університету (кейси, проекти, вправи, діагностичні матеріали, тренінги, рольові та ділові ігри).

Викладачами університету було перевірено на практиці ефективність педагогічної технології формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їхньої фахової підготовки, яка містить такі етапи: пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивний, контрольньо-оцінювальний.

Розробки К. Г. Завізіон було впроваджено у позааудиторну роботу університету, зокрема організовано засідання дискусійного клубу «Мова культури» та проведено воркшоп «Dress smart – Be smart. Interpreter's Dresscode & Etiquette». Діагностичні матеріали для визначення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів було використано на рефлексивному та контрольньо-

Запропонована К. Г. Завізіон методика впроваджувалася серед 30 студентів третього-четвертого курсів першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальності 035 «Філологія (Переклад (французька))» кафедри теорії, практики та перекладу французької мови та мала позитивні результати.

Довідку про впровадження результатів дослідження розглянуто й ухвалено на засіданні кафедри теорії, практики та перекладу французької мови (протокол № 14 від 15 травня 2020 р.)

Проректор з навчальної роботи

А. А. Мельниченко

В.о. завідувача кафедри теорії,
практики та перекладу
французької мови

А. А. Калита

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
 ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**
 вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027,
 тел. (0352)43-58-80, факс (0352)43-60-55,
 e-mail: info@tnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125544

UKRAINE
 MINISTRY OF EDUCATION AND
 SCIENCE OF UKRAINE
**TERNOPIL VOLODYMYR HNATIUK
 NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**
 2 M. Kryvonosa st., Ternopil, 46027, Ukraine
 tel. +38 0352 43 60 67, fax: +38 0352 43 60 55
 e-mail: info@tnpu.edu.ua

Від "07" 04 2020 р. № 384-40/20

**ДОВІДКА
 ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
 РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
 Завізіон Катерини Геннадіївни**

на тему «Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх фахової підготовки», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з галузі знань «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю «Теорія і методика професійної освіти»

Результати дисертаційного дослідження К. Г. Завізіон було впроваджено у процес фахової підготовки здобувачів першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальності 035 «Філологія» у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

У процесі впровадження використано авторські матеріали, які передбачають ділові ігри, кейси, практичні завдання.

Розроблений К. Г. Завізіон пакет діагностичних методик, спрямованих на виявлення рівня сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів, було апробовано серед 96 студентів-філологів третього та четвертого року навчання.

Спостереження викладачів та результати дослідно-експериментальної роботи дозволили зазначити суттєві позитивні зміни у рівні сформованості комунікативної культури майбутніх перекладачів у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

Довідку про впровадження результатів дослідження розглянуто й ухвалено на засіданні кафедри теорії і практики перекладу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 8 від 2.04.2020 р.).

**Проректор з наукової роботи
 та міжнародного співробітництва**

Г. І. Фальфушинська

Завідувач кафедри теорії і практики перекладу

Т. О. Цепенюк

106068

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
 вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013,
 тел./факс: (0382) 72-09-23, 65-65-52, тел.: 79-53-55, 79-59-45
 E-mail: kgpa@ukr.net Код ЄДРПОУ 02138872

Від 03.07.2020 № 242 на № _____ від _____

ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
Завізіон Катерини Геннадіївни
на тему «Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі їх
фахової підготовки», поданого на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук
з галузі знань «Освіта»
за спеціальністю «Теорія і методика професійної освіти»

Протягом 2019-2020 рр. навчального року матеріали дисертаційного дослідження Завізіон К. Г. було впроваджено у процес підготовки здобувачів першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (англійська) у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.

Наукові дослідження авторки, її висновки та пропозиції становлять певний інтерес і були включені до змісту дисциплін «Теорія перекладу», «Практика перекладу основної іноземної мови», «Методика викладання перекладу у вищій школі», «Основи теорії мовної комунікації», а також презентовано авторський спецкурс «Комунікативна культура перекладача», надані навчально-методичні матеріали для викладачів академії (кейси, проекти, вправи, рольові та ділові ігри), матеріали для діагностики та контролю. Зазначені навчально-методичні матеріали було реалізовано та перевірено викладачами кафедри іноземної мови у навчально-виховному процесі академії.

Запропонована методика Завізіон К. Г. впроваджувалася серед здобувачів освітнього рівня «бакалавр» третього та четвертого року навчання та отримала позитивні результати щодо динаміки сформованості комунікативної культури майбутніх філологів у процесі їх фахової підготовки.

Довідку про впровадження результатів дослідження розглянуто й ухвалено на засіданні кафедри іноземної мови (протокол № 17 від 15.05.2020).

Зав. кафедри іноземних мов

I.С.Руснак

Ректор

I.М.Шоробура